280/a.

327/1a
F3

I Abtheilung

MONVMENTA HVNGARICA,

AZ-AZ:

MAGYAR EMLÉKEZETES

I R Á S O K.

ÖSZVESZEDTE 'S KIADTA

RVMY KÁROLY GYÖRGY,

BÖLCSELKEDÉSNEK DOCTORA, A' GÖRÖG NEM-EGGYESÜLT KARLOVICZI LYCEUMNAK DIRECTORA ÉS PROFESSZORA, TÖBB TUDÓS TÁRSASÁGOKNAK TAGJA.

ELSŐ KÖTET

Második megjobbított, és Kazinczy Ferencz Úrnak Előbeszédjével megbővített Kiadás.

PESTEN 1817,

Nyomtatt. Trattner János Tamásnál. Talált. *Pesten* Eggenberger, Müller, Kilian, és Kis Könyvárosoknál, és Pethe Ferencznél; *Posonyban* Landes, és Schwaiger Könyvárosoknál; *Győrött* Schwaigernál; *Sopronyban* Wigand Könyvárosnál; *Kassán* Rumy Józsefkalmárnál; *Kolozsváratt* Gutmann Könyvárosnál; *Bétsben* Schaumburg Könyvárosnál; *Karloviczon* a' Kiadónál.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Quid terras alio calentes
Sole mutamus? Patriae quis exul
Se quoque fugit.

Horatius.

Egy Istenért, egy Hazáért
Égett hajdan, durván hiv,
Egy Mátkáért, nyoszolyáért —
A' törzsökös magyar szív;
De se Isten, se Hazához
Sok kigyalúlt magyar szív,
Se szavához, se Párjához,
Se magához most nem hiv!

Himfy' Szerelmei. II. Rész. LIII. Dal.

BUDAI COLLEGIUM
CLUB
KÖNYVTÁRA

TÁRI KÖZPONTTÓL
NEM
ADHATÓ
EL!

Ő EXCELLENTZIÁJÁNAK

NAGY MÉLTÓSÁGÚ SZÉKI GRÓF

TELEKI SÁMUEL

ÚRNAK,

CS. KIR. BELSŐ TITKOS TANÁTSOSNAK, ÉS ERDÉLYI UDVARI FŐ CANCELLÁRIUSNAK

'S A' T. 'S A' T.

HIRES MAGYAR PATRIOTÁNAK

ÉS MECAENÁSNAK,

NAGY KEGYELMŰ PATRONUSOMNAK.

ELŐ BESZÉD.

Azon előmenetel, mellyet a' Hazai Hisztória a' lefolyt Század' második felében álmélkodást érdemlő gyorsasággal teve, nem egyedül azon főbb ok' munkája, hogy azt Práyok és Katonák, Cornidesek és Engelek vették gondjaik alá, 's elhárítván a' Kritika' szövétnekével homályait, e' tudományunkat, melly az ő korokig sok részeiben inkább látszhatott Mesés-Könyvnek mint Hisztóriának, sok más részeiben pedig eggy eléggé öszve nem függő; hézagokkal teljes, ingadozó Egészt mutatott, megállapították; hanem ama' megnevezett okkal eggyütt azon másiknak is, hogy Tudósaink rejtett ereket kerestek, azokat ellankadni nem tudó szorgalommal megnyitották, a' Régiségnek legkisdedebb tekintetü maradványait is gondosan öszvegyüjtötték, és, hogy sem használatlan' ne heverje-

nek, sem a' nemzetnek el ne veszhessenek, tulajdon Munkájikba nagy részben bele-szövték, vagy, a' mi által a' maradék előtt kivált a' mi szent öregünk Kovachich fog ragyogni, külön Kötetekben kiadták.

E' részben ez a' mi korunk a' régibbekhez képest már is gazdag; 's melly szép jövendő várja a' következőket! Mert mi erős hittel kisszük, hogy a' lelkes 's gazdagságaival bölcsen és nemesen élni tudó Jankovich Miklós a' maga kincseit nem egyedül azon örömére gyüjtötte, hogy e' kincseket a' magáéinak mondhassa; erős hittel hisszük, hogy Gróf Teleki László, minthogy magát hivataljai e' gondtól elfogják, olly fiat nevel a' Hazának, a' ki, felriasztva a' Sámuel és József, és a' Ráday nevek' emlékezete által, érzeni fogja, mit kíván a' Haza és a' Tudomány e' nevek' örökösétől. Mind e' mellett kénytelenek vagyunk vallást tenni, hogy a' nemzet' nyelvén írt maradványok' kiereszésében Kiadóink hidegebbeknek mutatták magokat, mint vagy Magyarnak, vagy Tudománykedvellőnek lenni illik; hanemha segélőken múlt volna inkább, hogy ezt tenni fel nem bátorodtak. Úgy tetszik, az a' szerencse,

hogy ne csak kezdjünk, hanem folytassunk, 's el nem akadva haladjunk is, mellyel még eddig kevés igyekezeteink dicsekedhetnek, Prof. Rumy Úrnak tartatott-fel, ki, minekutánna a' dolog' kezdetében a' sokféle gátlások alatt csaknem elcsüggede, már a' harmadik Kötetet ereszti sajtó alá, ezen elsőt pedig, elkapattatván az előbbi Kiadásnak minden nyomtatványai, kénytelen újabban nyomtattatni. És ezért ugyan a' nemzet hív hálával tartozik Ő Csász. Kir. Fennségének, a' minket is, tudományokat is szerető Nádorunknak, kí e' munkás és tudományairól az egész Európában elhíresedett hazafi-társunktól felséges óltalmát és pártfogását meg nem tagadta; nagy köszönettel a' legtisztább ragyogású Hazafinak is, az örök dicsőségű Széchényinek, kí a' jót, mint mindenütt a' hol annak segélésére a' Haza' nevében szólítatik-meg, gyámolította. A' jól-indúlt dolog menni fog, mert a' tudós Kiadó nem lesz Írások' szükében, csak a' Közönség' tüze ne lankadjon, csak azok, a' kiknek a' sors kedvezett, a' Kiadó' érdemeiben osztozni óhajtsanak.

Midőn az idegen nyelven írt Régiségek' Kiadóji egyedül a' Történeteknek szolgálnak,

Prof. Rumy Úr a' nemzet' Nyelvének, és az e' körül fáradozóknak is nyújt igen kedves szolgálatot. Némelly szavaink elavultak, feledségbe süllyedtek, értelmek kétségessé lett, ollykor egészen elváltozott; némellyek most más szerkeztetést kívánnak mint hajdan; beszédünk, minekutánna ismereteink kiljebbre terjednek, szükségeink szaporodnak, ízlésünk tisztúl, 's a' régi és az új nemzetek' Classicusaikat azért is olvassuk, hogy az ezek' szépségeiket a' mi nyelvünk' tőkéjébe oltsuk, más színbe öltözik, szavaink könnyebbekké, szebb-hangzásúakká, gondolat' és érzés' festésére alkalmasabbakká lesznek, 's így Nyelvünk és Literatúránk közelít azon ponthoz, mellyet fél század előtt reményleni vakmerőség volt volna — minekutánna, mondom, Nyelvünkkel az történ, a' minek minden élő nyelvvel történni kell: szükség, hogy a' régibb korok' Nyelvét és Írójit ismérjük, mert ő tőlök is van a' mit tanulhatunk. Mellyik Írónk nem olvasta péld. ok. nagy gyönyörködéssel Babocsaynak Tarczali Inségeit, ha őtet a' Stilisticában mesterének választani nem fogja is?

Végre ezen Írások' Kiadása bennünk hálának érzéseit is ébreszthetí-fel a' Gondvi-

selés eránt, hogy ez minket nem azon boldogtalan időkben hagya élni, hol némelly uralkodásra-vágyók' istentelensége a' magyar vért magyar karok által ontatá. Hazánk' történeteiben a' szeretett Therézia' uralkodásáig alig találunk eggy két rövid perczekig tartó fényes pontot, mellyen ez a' szép nemzet a' maga méltóságához illőleg állott volna, a' mellyen emelkedő lélekkel múlathatna az Olvasó. Ellenben melly undokságokat látunk mindenfelé, kivált a' közelebbi századok alatt Erdélyben. Nézzük sorba ennek Fejedelmeit, 's tartóztassuk-meg magunkat, ha lehet, annak fájdalmas és nem káromkodó felkiáltásától, a' mit a' Russzia' Katalinjának az Ázsiai eltunyúlt Nagyok felől Voltaire írt:

O sagesse des dieux, je te crois très profonde,
Mais à quels plats tyrans as-tu livré le monde.

A' szerencsétlen Zápolyán kezdve, le a' szánást és útálatot érdemlő Apafiig - hármat négyet kivévén - csaknem mindenike melly lelketlen, tunya, vérengező, haszontalan te-

remtések! 's mint leve szerencsétlen miattok és általok a' legáldottabb haza, a' legszebb tüzü nemzet! Széphalom, Januárius 16-dikán 1817.

KAZINCZY FERENCZ.

FATA TARCZALIENSIA,

AZ AZ

TARCZAL' VÁROSÁNAK

FŐBB VÁLTOZÁSAI.

(1670—1700.)

ÍRTA

NEMES BABOCSAY IZSÁK,

A' NÉVEZETT VÁROS' HITES NOTÁRIUSA.

Ineluctabilis fatorum vis cujus cum fortunam mutare constituit, corrumpit consilia.

Velleius Paterc. Hist. Rom. I.

Ha kit Isten meg akar buktatni, elébb elveszi az eszét.

Paraszt-Mondás.

Mező-Tarcsal' Városa a' mező- és rét szélben a' kopasz vagy tar tetejű hegy alatt napnyugotra, Nemes Zemplény Vármegyében, az Ország-útja' közepén árokkal környülvétetvén mint akkori időbeli Mező-Város, épitetett.

Ez jóllehet mind hegyének 's azon lévő erdejének, mind szántó 's kaszáló és mindenkori nyomásban lévő bővséges mezejének 's rétjének kiljebb-terjedésére nézve is régi 's hajdani időben Tokaj' városánál elébb kezdett épülni; mint ezen praerogativája nyilván megtetszik a' Tarczali 's Tokaji akkori Tanácsjárásokból, 1617-ben emanált Metálisokból: mindazáltal, a' mint a' régi Urbáriomokból is megtetszik, hogy ezen Tarczal' városa Tokajnak épülése után azon várhoz kiváltképen való örökös jószágúl applicáltatott, és annak ez ideig való Földes-Uraitól rend szerént bírattatott. Noha a' várost elejénte mint parasztí 's polgári renden való emberek lakták, mindazáltal az önn magok'

municipális saját törvényeikkel és mind ez ideig fenn tartott dicséretes consvetudójikkal igazgatván, kezdetétől fogva Privilegiális Mező-Városnak tartatott; a' mint ennek igazságát a' régi szent Királyoknak és bold. eml. Imperatoroknak Donatiójikkal 's Privilegiumaikkal megerősített Leveleik bizonyítják. Innen vagyon, hogy a' régi Földes-Uraktól is mind törvényeiben, mind régi megrögzött úsusaiban 's consvetudójiban meghagyatott, valameddig a' Hazai és Hegyaljai *) Törvényeket értő Fő-Rendek által ezen jószág dicséretesen igazgattatván, meg nem háborítatott.

A' lakosok ez helyben való bizonyos időbeli megtelepedések után e' már megbecsülhetetlen hegyet erdőből irtogatva kezdvén szőlővé csinálni, építeni, annakutánna kihata e' világ' részeire jó borok' termésének híre, mellyre a' szomszéd országokból is minden felől reá igyekezvén, úgy kezdettenek nagy-sokan annak hasznából naponként szépen épülgetni, és a' Haza' közönséges békessége alatt Isten' áldásából sokan meg is gazdagodni.

---

*) Hegyalja nevet visel Zemplény Vármegyében, 's igen kis részént Abaujban is, az a' sor hegy, melly az úgy nevezett Tokaji-bort termi.

A' honnan azután alkalmas idők' múlásával a' fiak és gyermekek atyjoknak sok, és nem kevés industriával szerzett 's nagy munkával épített drága örökségekből, aquirált szép értékekből, kényességben és magok' ifjúságoknak tetsző szabados életben disciplina nélkül nevekedvén-fel, tékozlókká és vesztegetőkké lettenek e' szerént: Blanda patrum segnes facit indulgentia natos. Sőt, a' mint ama' nagy Fejedelmekről való ideájának LXIX. Symbolumában a' tudós Saavedra írja, hogy felette igen haszontalanúl és nagy tékozlással szokták a' maradékok az ollyan sok 's nagy jót, drága kincset, elpazarlani, a' mellyhez ők a' magok' munkájok és fáradtságok nélkül jutottak, úgy lett itten is. Melly dolognak valóságára nem illetlenül hozhatom-elő, és ide alkalmaztathatom, avagy csak Eger' várának az elmúlt 1600 felett való seculumnak vége' táján a' pogány török' megvételekor az ottani lakosoknak 's fő rendeknek akkori boldogtalan háborúságos időben Nemes Királyi Szabad Kassa' Városában történt megtelepedéseket. Kik is, eleve megízelítvén a' Tarczali szőlők' borainak kedvek szerént való ízét, sok tékozló fiaktól 's könnyü élethez szokott 's vásott goromba ifjaktól édes szüléjik' húnyásával reájok immediate devolváltatott megbecsülhetetlen ösi örökségeket 's Mézes-Máli szép szőlejeket többnyire fele áron moly-ette köntöseken, ugró paripá-

kon, csikorgó karmazsin csizmákon, azok mellé egyszer is másszor is nagy - kedvetlenül adatott valamelly summa - pénzeken vettek valamelly örökségeket magok' számokra. Így kezdett szálani a' kivűlvalókra 's idegenekre mind e' mai napiglan legnagyobb és nemesebb része az egész Hegyaljai Városok' szőlőhegyeinek, azt illető posteritásnak holtig való keserűségére 's siralmára; a' mit mind e' mai napig sok szomorú példákból így tapasztalhatunk.

Idők' jártában annakutánna sok helyekről mind a' nemes vérből született hazafiak, mind tudományok után előmenetelre igyekező tudós ifjak származván - be ez helybe is, a' dicséretes virtusokkal 's magok' jó viseletekkel kedvességet szerezvén 's híresedvén, derék értékes paraszt*) ember' leányát könnyen elnyerhették 's házas-társúl magoknak vehették; úgy azután nemesi praerogativájokkal is kezdettenek élni. Némellyek pedig a' lakosok közzűl is, az illyeneknek példájoktól indítatván, Földes-Uroknak con-

*) Parasztnak nem hívják mind azt, a' kinek nemes-levele nincs, e' liberalisabb, humánusabb időben, 's bizonyosan a' Babocsayéban sem hívták úgy. E' név a' polgároknak legalacsonyabb rendére illik, nem a' városi lakosokra 's tehetősbb falusiakra.

sensusából, a' Királytól Ő Felségétől Armálist hozattanak és nemes - emberekké lettenek. Így kezdett idővel a' nemes - emberek' száma mind itt Tarczalon mind az egész Hegyalján nevekedni, a' régi paraszti - rend pedig mind alábbra alábbra szálani, és ennyi boldogtalan időkben számokban is teljességel elfogyatkozni. Noha mindazonáltal csak a' bold. eml. Bethlen Gábor Erdélyi méltóságos Fejedelemnek ez országra való első kijövetelekor is volt olly Fő - Bírája Tarczal' városának, úgymint néhai Zombor Péter Deák, akkori időben nagyraszületett, sok szép qualitásokkal teljes subjectum, ki, noha még akkor paraszt - ember vala, még is ezen méltóságos Fejedelmet maga házához ebédre hívván, véle lévő Tanács - Urakkal egész udvara' népével eggyütt gazdagon megvendéglette *). Melly dicséretes virtusáért a' Fejedelem is az országnak akkori koronás Királyával lett transactio után Ő Felségének specialiter recommendálván, olly Armálist impetrált számára, mellyet is e' boldogtalan időben Méltóságos

*) A' mi Irónkból ki-ki-tör a' maga kora' sivatagsága: Zombor Péter Deák tehát ezen ebédadásnak köszönheti Armálisát! B. nagyobbnak nézte azt a' szerencsét, hogy a' Mélt. Fejedelem Zombor Deáknál ebédele, mint illett.

Generál *) Gróf Schaffenberg, Tokaji Commendansságában (szinte Debreczennek felverésekor) meglátván, azt mondotta felőle: Elég Gróf-Urak' Armálisait látta Ő Nagysága: de ehhez hasonlót, olly kiváltképen való deák stílussal expediálva (!), soha nem látott.

Ez időben, míg Tarczal városának egész lakosai, ad instar bene constitutarum rerum publicarum, csak az egy Fő-Bírótól függöttenek, tapasztalták is sokszor magokon a' Fels. Istennek kiváltképen való atyai bővséges áldásait; járván Ő Felsége' kijelentett akaratja szerént való szent rendelésében gyakorlatossággal. Viszont azon szabados cselekedetű nagy Isten, törvényének hátra-hagyásáért, a' nagy bűnért, néha éhséggel, néha fegyverrel és rabsággal, néha döghalállal, néha tűzzel, néha pedig ellenség által való pusztítással igaz ítélete szerént megsanyargatta és meglátogatta őket; a' mint erről bőven olvashatsz ezen Tarczal' 1606-dik esztendőben újonnan compilált törvényes Protocollumának keserves panaszkodásában. És mind akkori veszedelmes álapotjok, mind attól fog-

*) A' mit most Cardinálisnak és Generálisnak mondanak, azt a' Babocsay' idejében, is ragaszték nélkül, Cardinálnak és Generálnak mondották; 's bár mi is úgy mondjuk!

va

va e' síralmas boldogtalan időkiglen ezen Tarczal városának legnagyobb nyomorúsága, romlása, és szertelen sanyargattatása mindenkor inkább a' Tokaj' városi portus miatt volt; a' mint ennek sok rendbéli romlásokkal teljes sanyarú voltát e' mostani mostoha időben élő nyomorúlt lakosai önnön magokon keservesen experiálták, 's experiálják is.

Jóllehet pedig e' bokros jajok alá rekesztetett magyar hazának sok nyomorúságot kóstolt több helyeit is érte sok inség, de mindenek felett ezen Tarczal' városa nem volt akár mikor is részetlen szegény hazánkra rohant keserves nyomorúságoknak szenvedésében. A' Tiszán túl való földnek némelly része nagyobb mértékben volt mint e' Hegyalja is; a' mint erről, ha akarsz, bőven olvashatsz becsületes Barta Boldizsár' Debreczen' Városáról írt Magyar Kronikájában. Azután azért nem sok idő' mulásával, úgymint 1670. síralmas emlékezetű esztendőben innen a' Tiszán is elkezdvén a' háborúságot megszűnés nélkül, a' nagy hatalmú szent Isten sok rendbéli keserves változások alatt a' sok külömb külömbféle nemzetségekből való gyülevész hadaknak szörnyű pusztításival és fogyatásival, égre felhatott számtalan gonoszságunkért el annyira gyakorlott bennünket, hogy méltán felkiálthatunk Esaiással I; 9. „Ha a' seregeknek Ura Istene valami keveset meg nem hagyott volna

bennünk, úgy jártunk volna mint a' Sodomabeliek, és lettünk volna hasonlók Gomorához."

Melly háborúságos, nyomorúsággal teljes boldogtalanság ez időtől fogva mind ez 1700-dik esztendeiglen szüntelenül tartott. Akkortól fogva a' sokféle nyomorúságok alatt tárgyúl levő Tarczal' városa több környékbeli helyekkel eggyütt, Istennek igaz ítéletéből, mennyi szertelen nyomorgatást 's háborúságot, sarczoltatást kóstolt próbált és szenvedett légyen, a' lengeteg emlékezetnek lassú érkezése szerént a' megnevezett 1670-dik esztendőben elkezdvén, a' posteritásnak kedvéért, ac pro eorum natis, et qui nascentur ab illis, a' jó Istennek tetszéséből, segedelméből, mind a' seculumnak végéig az esztendőknek következő rende szerént ekképen continuáltatik eggyügyüen való lerajzolása a' Részeknek következéseivel.

ELSŐ RÉSZ.

Mellyben legelőször is a' Hazának intentionaliter köz javára, következésképen nagy ártalmára, romlására, régtől fogva agitáltatott mótusoknak kezdete, fundamentoma, Tarczal' városának is tíz esztendei revolutiója alatt való keserves szenvedése és sokféle sa-

nyargattatásai circumstantiák szerént rajzoltatnak le illyen módon:

Septuagesimus incipit his, heu! motibus annus.
Adde novem, socios qui genuere pares.

Ezer hatszáz hetvenedik esztendőben az országnak felsőbb renden való columnáji közzül némellyek e' magyar hazának régi törvényes szabadságával ellenkező nagy rendetlenségeket, és abból naponként nemzetünkre áradásképen következő gonoszokat sok időtől fogva fájlalva szemlélvén, mellyeknek szükséges orvoslásában néhány esztendőktől fogva minden tisztességes médiumokkal régi magyar praedecessoraiknak nagy példájok szerént in summo silentio ac secreto nem kevéssé fáradozván, azoknak reménytelen halálokkal ezen magyarok' dolgainak titkos folytatásai tisztbeli successio szerént szálván az azzal éretlenül hírtelenkedő némelly vakmerő nagy elméknek kezekre, azok ez esztendőben e' szegény magyar hazában olly reménytelenséggel való nagy tüzet támasztának, mellynek kimondhatatlan zűrzavaros zenebonákkal teljes lángot indító ártalmas szikráji önnön magoknak méltóságos sorsoknak reménység kivűl erőszakos halált nemzvén, a' magyar szabadság helyett örök szá-

badságtalanságot, a' praerogativa helyett pedig holtig való siralmas jobbágyságot, ejtének nyakába szegény ártatlan nemzetünknek.

Mert minekutánna amaz halhatatlan emlékezetű Mélt. Második Rákóczy György, Erdély - országának bátorszívű Fejedelme, ennekelőtte való esztendőkkel Szegedi-Vezér-Basa' sok számú hadaival Gyalu és Fenes között felette kevés magával vakmerőül megharczolt volna, noha mindeneknek álmélkodásával feles törököket ölt-meg vitézül maga kezeivel azon véres harczon: de végtére a' pogány nagy erőtől meggyözettetvén, 's maga is nagy halálos sebekbe esvén, onnan Váradra hozattatik, holott kevés napok múlva nagyobbakra kívántató világi életét, hazájának és híveinek nem sokára következő szomorú fatumával, áhítatos buzgó fohászkodási köztt végzi.

Csak hamar annakutánna Ali Basa nevű Fű - Szeredár reménytelenül nagy sokaságú pogánysággal Várad' várát megszálani kezdi, és mindenfelől fáradhatatlanúl vívja 's ostromolja. Azonban a' Fels. Római Császárnak és koronás Királyunknak nagy fényes táborral érkező német hadai Mélt. Souche Generál Commendánsa alatt Rakamaz-

hoz *) szálván táborba, és ottan magát derék sánczal békerítvén, Mélt. Gróf Wesselényi Ferencz Palatinus is **) Tokajon túl a' Tiszaparton vonatván-fel sátorait, holott mindennapi sípolásokkal, vigasságokkal az időt eltöltvén, a' Váradra bészorúlt kevés magyarságot a' várnak szüntelen való obsidiója alatt azoknak nagy epekedésekre eggyszer is meg nem segítették. Kik minden oltalombéli gyámoltól és succursustól ekképen elrekesztetve lévén, a' várnak is erősebb bástyáji mínákkal felhányattatván, illy utolsó nagy extremitásokban bizonyos conditiók szerént feladják a' törököknek híres emlékezetű Várad-várát az egész kereszténységnek megsirathatatlan nagy kárával. Mellynek conditiók szerint való declaratióját megláthatni Tekintetes Bethlen János' Erdély országának dolgairól írt Historiájának III. Könyvének 8-dik részében.

Annakutánna viszontag a' következő esztendőben a' Fő Vezér ismét, a' tatár Chánnal magát conjungálván, nagy roppant erővel viszont megszálja Érsek-újvárát, és,

---

*) Tokajhoz félórányira fekszik, keletfelé, Szabolcsban.

**) wesselényi köszvénnyel kínlódó férjfiú volt, 's nem tartotta azt, hogy minden igen jól van, ha igen hamar van.

több derék véghelyekkel eggyütt, azt expugnálja, sokaknak holtig való könnyhullatásokkal.

Azonban a' Király Ő Fels. német, magyar, horvát hadai, a' Franczia Király' succursusa is hozzájok érkezvén, Szent-Gotthárdnál nagy győzedelmes triumphussal igen megverik a' törököknek, sok győzedelmes martalékival magát elbízott roppant táborát. Melly solennis victoria után nem sokára a' Fels. Udvartól elküldetik vitéz jeles próbákkal és ellenségen vett győzedelmekkel híresült igaz magyar hazafi Mélt. Gróf Leszli Generál bizonyos instructióval, plenipotentiával, a' törökökkel ineálandó békességnek tractálására; mellyet bizonyos punctumokban és conditiók szerént a' két hatalmas Császár között ottan hamar concludálnak húsz esztendőkig Vasvárnál, die 10-ma Aug. 1664.; noha annakelőtte már bizonyos idővel Mélt. Gróf Zrínyi Miklós Horvát-országi Bán Mélt. Gróf Montecuccoli Fő-Generállal feles számú német, magyar, és horvát hadakkal expediáltattak lévén a' Felséges Udvartól Érsek-újvárának expugnálására, azon expedítio alatt ottan hamar visszaveszik Lévát, Nyitrát, több környékbeli néhány erősségekkel eggyütt. Melly török ellen való expeditióban midőn illy dicséretesen progrediálnának, insperate bizonyos Cursor érkezik hozzájok Ő Felsége' ím ez' parancsolatjával:

Minthogy a' szent harmónia concludáltatott, már tovább semmit is ne cselekedjenek a' törökök.

Ekképen re infecta ezen keresztény armádia szélleloszolván, Gróf Zrínyi Miklós útjában fordúl akkori Mélt. Esztergomi Érsekhez Lippay Györgyhöz, Posonyban, kit szinte kertében találván, kezdé a' Gróf a' törökkel való békesség miatt történt visszajövetelét az expedítióból szomorúan említeni. Mellyet mint újságot álmélkodással hallván az Érsek, nem kevéssé apprehendálja legottan, hogy, Primas Regni lévén, sem vele, sem a' Palatinussal, úgy a' Bánnal is, és a' több magyar Tanáccsal, ezen békeségnek legkisebb pontocskája is nem communicáltatott, hanem praeter scitum et consensum eorum magyar haza' dolgait 's törvényeit nem értő extraneusok által contra expressas super eodem regni conclusiones tractáltatott, és concludáltatott.

Ennek in tempore leendő orvoslása felől magok között nem alacsony törődéssel beszéllgetvén, abbeli titkos factiójakat a' hazában benn lévő franczia tisztekkel titkon közleni, és ugyan azonok által az országnak titkos dolgait a' Fels. Galliai Királynak értésére és elméjére adni kívánták. Ki is e' néki-tetsző alkalmatosságot kezére vévén, mind Austriában, mind Magyar és Lengyel

országokban tovább való folytatására maga belső-tanácsosát, Ministerét, Grammonville nevű Gróf Urat küldi külömbféle titkos instructióval a' Fels. Austriai Udvarhoz. Ez annakokáért igen mélységes titok alatt nagy sok ideig a' dolgokat sokképen kormányozván, az idő alatt Mélt. Gróf Lippay György Esztergomi Érsek meghal; Bán Zrínyi Miklós is (ut fama apud cives ferebatur) véletlenül az erdei kan által megöletik. Lengyel országban is Casimirusnak cessiójából Michaël Visznyovszky succedál a' Királyságban.

Ezeknek utánna ezen magyari dolgoknak nagy mélységes folytatása szál akkori Mélt. Palatinus Wesselényi Ferencz' kezére, kinek felesége néhai Rima-Szécsi Mária Asszony, Semiramis' módjára, szeme nyiltabb lévén az Uránál, a' már régen titkos magyari dolgokat ahhoz értő, vele tartó némelly Fő-Rendekkel igen titkos mesterséggel kormányozza vala; az Urával is, úgy mint Palatinussal, ezen dologról magok között szépen beszéllgetvén. Megeggyezett akarattal azért bizonyos instructióval elküldik nemzetes Vitézlő Farkas Fábiánt a' Lengyel-országi akkori fényes Respublicához; honnan viszontag kiküldetnek hasonló követséggel Mélt. Gróf Urak Vojenszky Venczel és Casimir Gase megírt Palatinushoz Murányba. A' hová eggyszer hívattat-

ván Nádasdy Ferencz, Zrínyi Péter, Frangepán Ferencz, Bethlen János Erdély-országi Cancellárius Petróczy István, Szuhay Mátyás, és több haza'szabadságtalanságát régtől fogva fájlaló öszveesküdt Fő-Rendek, kik annak sokképen megháborítatott sérelmes állapotját minden elkövethetett eszközökkel igyekezvén, 's így kezdvén orvosolni jó reménység alatt és nagy titkon, ő magok közül Gróf Gase Kazimírust épen Párizsba a' magyarok' és lengyelek' dolgaiban a' Galliai Királyhoz küldik. Azon időközben a' Palatinus halálos betegségbe esvén, Beszterczére bizonyos Fő-Rendeket öszvehívat, kiket atyaiképen való sok intésekkel testamentaliter arra ösztönöz, hogy ügyét vegyék-fel tovább is a' szegény magyar hazának, mellynek már gallérkája is alig maradott, és ne hagyják illy szemlátomást mindenestül fogva a' töröknek' az idegen nemzetek' távol szemlélésével, maga hatalmával való szabados birodalmába ejteni; az Erdélyi Fejedelmeket pedig magok közzül soha ki ne rekesszék, mert mind ez ideig az Erdélyi Fejedelmek voltak a' magyari szabadságnak oltalmazóji, és a' Fényes Porta előtt is nagy hitelek volna.

Ezeknek ekképen való folytatásival a' Palatinus is mind feleségestül a' minden testnek útjára eredvén, praetitulált Mélt. Gróf Nádasdi Ferencz Judex Curiae suc-

cedál Mélt. Bán Zrínyi Péterrel és Frangepánnal ezen hosszas ideig tartó háborusággal és sok nyomorusággal teljes magyar dolgok' folytatásának boldogtalan kimenetellel való continuálására. Kik is, a' Franczia Fels. Királynak akkori nagy tanácsos intentiója ellen, Mélt. Apafi Mihály Erdélyi Fejedelemnek nem csak hátra - hagyásával, hanem országának 's fejedelemségének sürgetésével alattomban a' török Portához folyamodván, Mélt. Gróf Zrínyi Péter Bán a' Magyar - országi királyságot teljes bizodalommal magának, az Erdélyi fejedelemséget pedig vejének Mélt. Gróf Rákóczy Ferencz Fejedelemnek jure pristinae electionis akarta elnyerni. Kinek a' fényes Porta illy jó alkalmatosságra nézve a' Császárral annuálván, és az eránt nagy reménységet nyújtván, a' füst alatt említett Bán Zrínyi Péter nyilván való hostilitást indít Fels. koronás Királyunk ellen Horvátországban, Stíriában, Carinthiában. Kinek éretlen indításából a' veje is, Mélt. Rákóczy Ferencz Fejedelem, a' tizenhárom Vármegyében elkezdi a' fegyverkezést. Ki is a' Vármegyéknek négy Rendeit hogy annál könnyebben maga mellé vonhassa, ennekelötte való esztendökben elvett parochiális jövedelmeket megeggyezés szerént a' sérelmeseknek kívánságára visszaadja maga jószágaiban is. Mellyel is némelly hamarhivő, világi dicsöséget, annál inkább magok-

nak különös javokat, privátumokat, nézö vakmerö elmék fascináltatván, legottan a' Fejedelemhez kezdenek ragadni; kiket ezen említett harmadik esztendőben circa diem 9. et 10. Aprilis Patak' várába eggybe gyüjtvén, igen sikamló jégre épült csalóka fundamentomra nézve Mélt. Gróf Stahremberget, Ő Felségének eggyik szeme' fényét 's Tokaji Fö - Commendantját, ugyan a' Pataki várban a' vendégség helyett véletlen arestom alá vetvén, rabságra onnan Regécz' várába küldi, Tokaj' várát megszálja, erösen löveti, ostromolja.

Azon közben a' Fényes Vezér, szinte akkor a' mikor a' Császár a' Portával eggyütt az Athnamét Bán Zrínyinek ki akarná adni, érkezik haza Konstantinápolyba Candia alól nagy győzedelemmel. Ki is, Apafi Fejedelemnek nagy protectora lévén, a' már kiadandó Athnamét öszveszaggatja, azt állítván, hogy a' Római Császárral kötött szent békeség ellen semmit is nem cselekedhetnék. Minekokáért jó igyekezettel kezdett dolgaikban ekképen ludificáltatván, Mélt. Gróf Zrínyi Péter megbánván cselekedetét, némelly Bécsi Jezsuita Páterek-nek családrd esküvésekre, bémegyen Bécsbe, és ott Ő Felsége' parancsolatjából szép szín alatt a' Locumtenentiába béültettetvén, megfogattatik. Kinek illy reménytelen megfogattatását 's rabságát szomorú hírrel hall-

ván a' Fejedelem, Szerencsre pro ultima Aprilis, ismét Tályára *) pro prima Maji, de quid faciendo, Gyülést hirdet. Az holott tizenhárom Vármegyéknek Fő-Rendei eggybe-gyülvén, némellyeknek, nevezetesen pedig Baxa Istvánnak elsöben sokaknak nem tetsző opiniója szerént való javaslásából a' fegyvert letétetvén, Tokaj' várának megszállását ottan abba-hagyatja, Gróf Stahremberget penes litteras reversales Regéczi arestomából elbocsátja, és Ő Felsége' Királyi kegyelmességének remélhető gratziájához folyamodik. Anyja Báthori Sófia **)

---

*) Szerencs és Tálya két Zemplény Vármegyei Mező-Városok, közel Tarczalhoz.

**) Ez az Asszonyság' leánya vala Andrásnak, a' Báthori Gábor Fejedelem' testvérének, és ő benne hala-ki a' Báthoriak' nagyfényű nemzetsége. Római hitben neveltetett ugyan, de azt a' második Rákóczy György' Erdélyi Fejedelem' jobbja miatt elhagyta. Most nevezett férjének, 's napának Lórántfi Susánának halálok után, atyájinak hitekre visszatért, 's ebben nevelte fiját is, Rákoczy Ferenczet, az Elsöt, Zrínyi Helenának férjét, 's atyját a' Második Ferencznek. — Még élközöttünk egy köz tiszteletben való Uraság, kinek nagyanyja jól ismérte az utolsót, és a' kik ennek udvarában elsök voltak, 's innen vettük, hogy Báthori Sófia midön férje élt, és ennek kedvéért ő ma-

fizet érette négyszáz ezer német forintokat, és Kassán a' Jezsuitáknak templomot épített. Melly dolognak illy hamarsággal nem remélt boldogtalanságra fordúlt bizonytalan kimenetelével az obsidio alól felszabadúlt várbéli németség, már exacerbálva lévén, sok fogásoknak színe alatt mivel nem sanyargatta és vesztegette e' Tarczal 's több Hegyaljai Mező-Városok' nyomorúlt lakosait, tudják bizonyosan, a' kik kóstolták. Nem sok idővel annakutánna a' megírt zenebonának lecsendesítésére Mélt. Gróf Parseli János Fő-Generál Ő Felsége' fényes ármádájával le-

---

gát a' Protestans Vallás' követőjének tartatta, világi ruhában lakatott maga körűl egy Papot, ki a' Fejedelem-asszonytól a' Communiói kenyérszeleteket, mellyeket ez titkon kendőjében felfogni szokott volt, általvette, és, hogy azzal tisztetlenség ne történjen, elégette. — Báthori Sófiának tetemei a' Kassai templomban tétettek örök nyúgalomra, 's itt ezelőtt mintegy húsz esztendővel koponyájával valami történt, mellyet a' feledségtől megmenteni nem tartunk érdemetlennek: — Bizonyos ott tanúló ifjak azon könnyűség szerént, melly tulajdona annak a' kornak, módját ejtették a' koponyát titkon elvinni. A' dolognak híre lett, 's a' Director, Báró S... M... ijesztve parancsolta visszatételét. A' csínytevő hogy elkerűlhesse, a' mitől rettegett, a' lopott portékát egy bizonyos helyre lökte-bé, melly minden háznál találtatik. — Fogainak csak egy híja sem volt, a'

érkezvén, és Nemes Zemplény Vármegyében Szerdahelyhez *) szálván táborba, oda mennyi számú éléssel, hordós borokkal kelletett erejek felett Tarczal és több Hegyaljai városoknak gazdáskodni, többnyire már csak az akkori idő volna róla a' bizonyság.

Ugyan ezen esztendőben a' mótusoknak már megcsendesedésével tétetett és vétetettbe a' Szabad Kolcsos Királyi Városokba az Ő Felsége' hadaiból való királyi praesidium, azon Városok' Bírájinak auctoritásának nem kevés kisebbítésével, és következésképen sok vérek' kiontásával szerzett magyarok' hajdani szabadságának akkori időben csinált 's intentált szomorú példákkal való elnyomattatásával. Ugyan akkor sok Fő-Rendek szerte-széllel a' völgyekben sine ulla citatione reménytelenül megfogattatván, fene természetű Fodor Ádám által Kassára és Eper-

---

mint czimbora-társai mondák; honnan azt húzták ki, hogy szép asszony lehetett. 'S ebben nem is csalatkoznak, mert illyennek mutatja az a' kép is, mellyet Zemplényi Vice-Ispán 's Kir. Tanácsos Szirmay Tamás Antal (mh. 1789. April. 25 d.) a' Jezsuitáknak Sáros-Pataki Collegiumokból a' Szerzet' eltörlése' idejében megvett, 's Szécs-Keresztúri lakjában felfüggesztett.

*) Szerdahely a' Bodrog' szélén, Ujhelyhez két órányira, kelet felé.

jesre vitettek németeknek irgalmatlan őrizete alatt lévő szomorú és keserves raboskodásra.

1671 Esztendőben a' rab-Urak, kik Kassán és Eperjesen fogva tartattak, tavaszi idő tájban a' Fels. Király' akkori Fiscusának citatiójára rabúl mind felvitettek Posonyba; kik közzül sok Fő-Rendek mind a' Vármegyékből, mind pedig a' Hegyaljáról ugyan akkori idő tájban citáltattak a' Posonyi nagy Delegatum Judiciumra. Melly rab-Urak közzül post latam sententiam némellyeket örökös tömlöczre, némellyeket pedig halálra ítéltenek, mint ezeknek némellyikét a' Magyar Kalendáriomnak Krónikáji között ezen esztendőben feljegyezve láthatod.

Ezen boldogtalansággal folyó keserves emlékezetű esztendőben némellyeknek éretlen ingerlésekből üzettettenek-ki Tarczal' városának akkori időben lévő jámbor, istenfélő tudós Lelki-Pásztorai, úgymint Tiszteletes Gyöngyösi András és Tasnádi István. Kiknek közzülök való elmenetelek és szomorú változások után mind templomok mind parochiájok minden ahhoz tartozó jövedelmeikkel és javaikkal eggyütt minden igaz jus' és törvény' útján kivül elfoglaltatnak. Opponálták ugyan magokat azon időben templomjok' elfoglalásakor Tálya' városának akkori lakosai, de a' kiktől és a' hon-

nan védelmező bíztatások volt,' ugyan-azok által nem sokára megkörnyékeztettenek 's felette igen sanyargattattak, kik közzül némellyek még is fogattattanak, rabságra Regécz' várába vitettenek.

Ugyan-ez időtájban küldetett 's üzetett szomorú számkivetésre és bújdosásra ama' keresztény világban nagy hírrel 's névvel tündöklő, és a' magyar hazában mind külső mind belső tudományára nézve sok ifjakat nagyra-nevelő árva Sáros-Pataki Reform. Collegium, sok jeles nemességgel és az egész deákséggel, egyszersmind Tiszt. Tudós Buzinkay Mihály és Posaházy János, azon Collégiumnak dicséretes emlékezetű Professoraival. Kiket akkor nagy emlékezetü Erdélyi Fejedelem, Mélt. Apafi Mihály, amaz Istenes Abdiásnak emlékezetes példája szerént, országában, maga kegyelmes szárnyai alá fogadván, Fejérváratt letelepített, és mind holta' napjáig kegyes patrociniumával nagy kegyesen táplált; mellyért örök emlékezetben maradjon az Ő Nagysága' dicséretet érdemlő Fejedelmi neve és jóhíre a' magyar posteritásnál.

Ezen esztendőnek vége felé a' hét Hajdu-városokban mind Pápista Kapitányok vitettnek-bé, és nagy solennitással praeficiáltatnak azoknak lakósainak eleibe.

1672

1672 esztendőben tavaszi időtájban exauctoráltatván hányattattnak-ki a' régi, tősgyökeres, látott, hallott, vitézi jeles próbákkal és ellenségeken vett győzedelmeken híresült igaz magyar és haza' fijai, és sokan jobbágyságra némelly praetendens Fő-Rendeknek ki is adattattanak az akkori időbeli német és magyar Generálok által.

Ezen esztendőben Tekintetes Nagyságos idősbb Petróczy István, Szuhay Mátyás, Kende Gábor, és Szepesy Pál Erdélyben magokat Magyar-országból elvont több katonákkal, kik körülöttek lézengettek, és más Fő-Rendekkel eggyütt, nem kevesed magokkal fegyveres szerrel felkészülvén, Magyarországba berontani erőszakosan igyekeznek. Útjokban a' Váradi Basától bizonyos napig és meghatározott helyig egynehány száz lovas Jancsárokat 's törököket nagy parolával obtineálván, Huszáin nevű Váradi híres Spahia Agasága alatt segédségül magok mellé vesznek. Kiknek rettentő fegyverekkel és erejekkel a' két Hajduvárost, a' mint csak akkori időben volt is, mind kemény fenyegetéssel, mind szíves ígérettel magokmellé felültetik. Kikkel alkalmasint megfelesedvén, egyenesen minden erejekkel Kálló felé törekednek; mellynek is lakosait a' Váradi német praesidium kivül harmad napra, mint ollyatén extremitásban lévőket, magok pártjokra hajtják és hódoltatják.

Spork Generál, a' Király Ö Felsége' kevés számú hadaival, a' Tiszán elöttök kelvén által, nagy vígyázással szorgalmatoskodott, hogy azoknak általköltözéseket a' Tiszán lévö portusokon késleltethetné; de minden erejével és mesterségével is ellenek semmiképen nem állhatván, Ő Nagysága is azonban feljebb nyomódik. A' magyarság annakokáért már annál is inkább többre szaporodván, a' törököket Kállótól visszabocsátja, és valaholott lehet, általkelvén nagy gyorsasággal a' Tiszán, a' már elébb haladott német hadaknak utána-nyomódik. Kik is Enyiczkénél *) ezeknek útjokat megállván, vakmerőképen csatázni kezdének, és azon ütközetben megnyomván az első soron a' németeket, sokat bennek levagdalnak; a' többi megfutamodván, Kassára veszi magát a' Generállal eggyütt. A' diadalmas fél, a' bizonytalan győzedelem' reménységével vérszemet kapván, Tokajt, Ónodot, Patakot, Putnokot és Szendrőt legottan megszálják, és lassú ostromlás után Putnok fel is adatik nékiek; annakutána Eperjes is, mindennapi számtalan sok károkat nem türhetvén, kénytelenségből fejet hajt. A' derék hadak pedig elsöben - - - és ugyan Kassán felül Budamér-

*) Enyiczke és Györke Abaujban, Patak és Tokaj Zemplényben, Onod és Szendrö Borsodban, Putnok Gömörben, Budamér Sárosban feküsznek.

hez, onnan ismét Györkéhez szálnak táborba; a' holott az idö munka nélkül haszontalanságban eltelvén, sőt nagyobb része a' sok ezerekből álló magyar hadaknak az egész országra a' prédáért kiszéledvén, valaholott ökröt, tehenet, borjút, kecskét, juhokat, és sertést kaphatott, Pápistáénak fogván *), indifferenter széltében hajtotta, valahová kedvének tetszett, minden tilalom és disciplina nélkül. Azonban Mélt. Kopp Generál német, horvát, és felföldi hadakkal nagy útakkal alá-felé nyomakodván, és a' hét Hajdúvárosi állhatatlan Vezérek is alattomban való titkos factiók és mesterséges ígéretek 's adományok által a' fejeikben nagy könnyen fascináltatván, azonnal hűségek mellől mind elálának. Ekképen az erőszakkal felvétetett Vármegyékbéli szegény nemesek, többnyire magok hagyattatván, minden munka nélkül igen könnyen széllelverettettek; ide 's tova szaladoztak.

Az időben Tarczal' városa több helyekkel és szomszédbéli városokkal eggyütt, nem merészelvén nyakára várni azon hirtelenséggel és nagy furiával jövő, és így hamar szerencséje után negédes bátorsággal és nagy kegyetlenséggel száguldó, sikamlodó idegen hadakat, valaki szemeivel hova látott men-

*) Az az, arra fogván, hogy Pápistáké.

ni; úgy ment; olly kétségbe-ejtő réműlésmiatt mindennemű javainak, igaz keresményeinek elhagyásával széllel szaladozott; némellyek már szőlőjiknek nagyobb részét be is szűrvén, a' többit, másoknak szabad prédájára szedetlen' a' tövön hagyták. Akkor hirtelen való reménytelenséggel és csak nem utólsó veszedelemmel történt illy szabadúlások. A' szegény város' lakosai minemű és mennyi ezerekre kiterjedhető károkat vallottanak és szenvedtenek légyen, önnön magok is magok között megszámlálni nem tudták.

Azon alkalmatossággal lett győzedelem után az Ő Felsége' diadalmas tábora minden késedelem nélkül Tokajnál általmenvén, akkori szertelen való nagy tumultusban Kálló' várát elrontva pusztán találja; Debreczen' városát pedig, hová bátorságnak okáért az egész föld' népe, és a' Hegyaljának is nagyobb része magát recipiálta, *) a' holott méltán, sőt igen is méltán csudálhatod, kegyes Olvasó, a' Fels. Istennek véghetetlen hatalma szerént való atyai bölcs és kegyelmes gondviselését, hogy az oda futott számtalan hódolatlan népet a' városnak oltalmára oda küldött egynehány száz Csausztörökség, természeti kegyetlensége ellen, szorgalmatos gondviselése által oltalmazta inkább,

*) Kis hijánosság.

mint bántotta volna; noha annakelőtte csak egy holnappal is, mint természeti ellenségét, kit levágott, kit rabságra hordott, most pedig csak legkissebben is ártalmára nem volt.

Az Ö Felsége' tábora pedig Szatmárt és Ecsedet megerősítvén, Nagy-Bányát pedig minden ellenállás nélkül visszafoglalván, kevés kerüléssel azon nyomon ismét visszatért, és a' Tiszán innen való földön, már terhes lévén az idő, nagyobb részént letelepedett. Egynehány hetek' elmulásával általmenvén viszontag nagy hirtelenséggel a' maga hírével a' Tiszán, Kálló' várát, melly még akkor a' párton lévő magyarok' részéről való vala, insperate setét éjszakán adoriálván, egészen felveri, a' benne lévő hadakat sok lappangó gazdákkal eggyütt szörnyű nagy vérontással irgalmatlanúl levágta, asszonynépét megfertéztette, és minden javaikat sok száz vermes életjekkel eggyütt sok napiglan való ott megtelepedésével mind felprédálta. Ugyan-akkor az alsó párton lévő feles gyalog Hajdúkat is *) ezen német hadak Bélteknél **) elérvén, nagyobbára le-

*) Hajdú annyi mint gyalog katona. Itt tehát a' gyalog Hajdú a' Hajdúvárosi-gyalogságot jelenti.

**) Béltek Szabolcsban van, nem messze Bátorhoz.

lövöldözött, és ugyan ott halomba vágott és rakott.

1673. esztendőben a' szegény Tarczali lakosok futásoknak helyeiről kevesenként haza szivárognak, és kiki elébbeni pusztán hagyott hajlékában kezdett igen könnyü szerrel megtelepedni. Mindazáltal a' Tokaji portuson a' német tábornak a' Tiszán általmeg' által való költözése szakadatlan volt. Ez útfélre tétetett nyomorúlt helyben is negyed 's több napig is volt megtelepedések, kiknek a' szegény lakosok semmiből is, korcsmákon 's mészárszékeken magokat megadósítván, erejek felett gazdáskodtak. Azon közben az alsó párton lévő, prédára telhetetlenül éhező valamelly gyalog hadak nagy reménytelenül éjszakának idején csoportosan ezen megnyomorodott Tarczal városára bérohanván, nagy kezességre és parolára a' szegény helynek oltalmára kibocsátott Salagvárdájokat *) közzülök kiragadván, rabúl elviszik; kiket a' Tokaji Commendáns, kemény fenyegetőzésére, sőt halálos interminatiójára nézve, kétszáz forintokon kénszerítetnek azoknak hegyes körmeik közzül kiszabadítani. Melly sarczbéli summának nagyobb részét Miskolcz' városának becsületes akkori Elöljárói, a' szegény ártatlan lakosoknak illy vé-

*) Salva Guardia.

letlen romlásokon való szánakozásokból könyörülő kegyes indulatjokból, bizonyos ideig tettek-le érettek.

Ezen terhes adóságokból még ki sem menekedhetvén szegények, szürethez közelítve Mélt. Spork Generálnak eggy csomó levele érkezik akkori Tarczali Fő-Bíró Tar Pál' kezéhez, mellyre indorsálva volt annak sietséggel való általküldése. Ennek sietséggel való elküldését a' parancsolat szerént Jászai István nevű Kis-Bírájára bízván a' Fő-Bíró, annak megkésleltetéséért a' megnevezett Fő-Bíró a' Tokaji várba vitetik fogva. Ki is a' Commendáns előtt a' fogyatkozást Kis-Bírájának nyakába vetvén, maga elszábadítatik, ez pedig halálos rabságra bévitetik. Kinek felkárhoztatásának keserü sententiáját felette szomorúan hallván, ottan hamar ajándékokkal, ígéretekkel beküldenek a' Tokaji várba, hogy a' mennyiben a' Commendánsnak hatalmában vagyon, az executiót halassza. Az alatt nagy sietséggel a' Generálhoz Kassára küldvén bizonyos embereket, asszúszölö-általag borok' igéretével jóakaró nagy emberek' közbenjárása által nyerettetett-meg nyavalyásnak élete; ki is mindazáltal ad locum executionis muskatérosok' kisérések köztt, mintha ugyan valóban a' sententia szerént karóba vonattatnék, vivén válán a' hegyes karót, és a' hóhér által ki

is czövekeltetvén, többire félig megölettetve menekedik-meg a' rettentő irtózatos veszedelemtől.

Ezen esztendőben kezdettenek legelsőben az alsó párton lévő magyarok Kurucz névvel; a' német nemzet mellett a' Király Ő Felsége' hívségében hadakozó és amaz mellett csatázó ismét Labancz nevezettel eggyik félnek a' másiktól való megkülömböztetésének okáért neveztetni. *) A' kik tizenhárom esztendők' elfolyása alatt szertelen való nagy gyűlölséggel, kegyetlenkedéssel, és más nemzetek' álmélkodására, maga tagja 's vére és saját nemzete ellen vérhüdött fene bestiához illen-

*) A' Kurucz-név' etymonára csak találgatva akadunk; hihető, hogy aza' crux szótól ered, 's a' cruciata expeditio' értelméhez közelít. A' Labancz szó azokra ragasztatott, a' kik azt haragjokban a' magok' ellenjeikre szórták. Lássd erre Sándor István' Toldalékját a' Magyar-Deák Szókönyvhez, Bécsben, 1808. — Csécsi János Sáros-Pataki Prof. e' két szót másonnan vonjale, de a' mellynek hitelt adni nem lehet; imhol vannak szavai: „ Kurucz, vox siculica, significat ranas, quae, cum eas nemo persequitur, libere coaxant; persecuti, tacentes fugiunt. Siquidem illo tempore propter persecutiones Sophiae Bátori trans Tibiscum se recipientes Ministri, et alii, vix aliquando huc venire ausi, dicti primum sunt Kurucz; quae

dő nagy dühösséggel egymást ölni, vágni, fogyatni, vesztegetni, mint nyilván való hétszer megesküdt ellenségét, nem iszonyodtanak minden kímélet és szánakozás nélkül valaholott kárhozatos alkalmatosság adattatott, úgy hogy az atya maga ágyékától származott, édes fiát, a' fiú ismét nemző atyját, testvér testvérét és közel való atyafiát, egymással ellenkező seregben lévén, mindenféle relatiók' respectusa nélkül irgalmatlanúl, mint természet szerént való ellenséget, tudva és eltökélett ördögi dühös szándékból, megölte, lötte, vágta. Oh, minden emberi természetet levetkező baromi kegyetlenség! és a' kereszténynevet viselők között hallatlan nagy gonoszsággal való iszonyatosság!

1674-nek kezdetében a' Tokaji akkori Commendáns a' Tokaji akkori új Bírónak halálos fenyegetéssel parancsolja a' fel 's alá járó Kuruczoknak a' városban éjszakákon történendő bémeneteleknek és azon órában és

---

tamen vox militibus adhaesit." — „Labancz a' lobbanó 's kanóczos puskákkal élő német katonáktól vétetett, 's azokra a' magyarokra ragadt, a' kik ezeknek felére állottak." — Kalmár Györgyhöz illő szófejtegetések! — Itt csak azt jegyezzük - meg, hogy a' Kurucz nem szégyelte a' nevet; de igen a' Labancz: jele, hogy Sándor érdemel hitelt, nem Csécsi.

szempillantásban való híreknek bévitelét. Mellynek teljesítésének sokszori lehetetlensége miatt, mivelhogy ollykor a' Kuruczok mind addig benn voltak eggy tapodást is a' Bírót magok mellől sehova sem bocsátották, sőt gyakran titkon küldött hírmondójit is elfogták, és azért a' Bírákat vagy igen megverték vagy pedig megsarczolták. Másfelől ismét a' Commendáns a' Bírót és Notariust a' várba bévitetvén, vagy volt vétkek, vagy nem, mingyárt keserves árestom alá vetette; a' honnan hordós borok' ígérete nélkül ki sem szabadúlhattanak.

Csak hamar ezen esztendőben, ugymint Februáriusnak utolsó hetében, feles Kurucz hadak fegyveres szerrel felkészülvén, nagy pompásan mentek Nánás Hajduváros alá, annak tövestül való elpusztítására. Kiknek nem utolsó szerencséjekkel, a' Kuruczoknak viszont következő nagy romlásokkal szinte ekkor találván ott lenni bizonyos német hadakkal és maga ezerével Mélt. Barkóczy István magyar hadaknak akkori Fő-Colonellusa; mellyben a' Kuruczok semmit is nem tudván, a' várost ellenségesképen nagy bátran adoriálják, hajdusággal eggyütt. Kiket készen várván, noha nem kevés kárral, mindazáltal őket igen megverik, és mind a' csatázásban, mind az ütközetben sokakat bennek levagdalnak. A' több Kuruczság mindenfelé széllelszaladott. A' meglett harcz után,

midőn a' testeket fosztogatnák a' városbeliek, a' megöltek közzül nagy hirtelenséggel felugrik eggy megholtnak gondoltatott Kurucz, és a' mellette lévő fekvő pajtásának lábán lévő sárga csizmát levonni akaró Nánási hajdút ott az helyen megöli. De a' többitől ő is ottan megöletik.

Ezen esztendőben ismét akkori időben az ő Felsége' német, horvát, és magyar hadaival a' szüretre való vígyázásnak okáért a' hegy alá, körül Monok táján, táborozván Mélt. Spork Generál, Lochlinsky Mihály az időben Secretáriusa lévén; ki is az időben akarván a' zavarosban halászni, elküldi szolgájit több városok között Tarczalra is, mindenünnen mind Generálja' számára mind magáéra eggy eggy hordó fő bort praetendálván. Kinek, éjszakára kelvén, a' Fő Bíró szálást ád. Kiket is Urok' tekintetéért tisztességesen látván, nekik vacsorával is gazdáskodik. Ugyan azon éjszaka bérohannak feles Kuruczok a' Városba; nagy szerencsétlenül reájok mennek; mennek azon katonákra is, és ajtókat, ablakokat, a' puskázás közben reájok törvén és vágván, azonnal bennek hármat a' fegyverkezés közben lenyakaznak, eggyet ismét Istenért elbocsátanak; ki e' reménytelen cásusnak szomorú hírét a' Secretáriusnak hírül adván, á' Tarczali Bíráknak legottan Spork Generál petsétes levél által ezer Rénes forintoknak minden irgalmasság és enge-

delem nélkül való megvételét büntetésül parancsolja; különben minden jószágoknak felzsákmányoltatásával fenyegeti. A' hová tölök kitelhető tisztességes ajándékokkal az Ő Felsége' hadai' számokra is szekereket is jó módjával készítvén, nagy keserüséggel, élet s halál reménység között elküldettnek ugyan maga Sikár nevü Fő-Bíró, mellette Kis János régi, öreg-renden lévő értelmes Tanácsbéli jó ember, és Babocsai Izsák hites Notárius. *) Kik, míg a' táborba érkeztenek volna, Lochlinsky Mihály Secretárius már az előtt, ad incutiendum mortis terrorem, három tölgyfa-fiatalokat nyársaknak elkészítetett vala. Szegények már útjokban is nem kevéssé rémíttettek sokaktól a' rajtok megeshető kínos halál' veszedelmével: de az útban megerősítetvén, bémennek egyenesen Lochlinsky Secretáriushoz, ki is legottan nagy kegyetlenséggel ellenek dühösködvén, és gyilkos-lélek, bestia-lélek 'stbb. fiaknak számtalanúl szidalmazván, szolgájinak megöletéseket egészen nekik imputálja, és fegyvert rántván, előle kikergeti, tisztességes ajándékaikat tölök el nem veszi, sőt igaz mentségek eránt szavaikat is hallani nem

*) Maga a' mi Irónk, ki felől itt azt tanúljuk, hogy Tarczali Notárius volt. Alább, az 1682 esztendőre, magát Nemzetes és Vitézlőnek titulázza; és így azt is tudjuk, hogy Nemes-ember volt.

akarván, mindeneket kárhoztatott, a' Várost pedig prédálással, feldúlással sok esküvései között szaporán fenyegeti. Kiknek nem lévén mit tenniek, előle kimennek, és a' Generálnak készített asszúszőlő-bort több ajándékokkal eggyütt praesentálják. Ki is az ajándékokat jó szívvel elvévén, Adjutantja által a' Városnak megköszöni. Tovább való dolgok' igazítására ismét Lochlinskihoz igazíttatnak. Kinek elébe menni már nem merészelvén, nincsen egyéb hátra az irtóztató halálnak nagy nagy rettegéssel való szomorú várásánál.

Mikor ő magokban ekképen, nem alacsony búval, élet és halál között forogván, töprenkednének, jut eszébe a' Notáriusnak Lochlinskyval volt néhai ismeretsége. Kinek Mélt. Kopp Generál' idejében két hétig vala expeditiója Kassán, a' kihez néha ő vala néhai Baxa Istvántól küldetvén akkor oda kiváltképen való dolgaiban. Ki annakokáért néki-bátorítván magát, bémegyen újabban Lochlinsky elébe, és mind annyi szidalmazások közt is, régi ismeretségét insinuálván, 's nagy furiájában valamennyire csendesítvén, nagy kérelmével és igaz mentséggel megengeszteli, ajándékokat is alázatosan bémutatván administrálja. Harmad nap múlva is pedig sok fáradtságos törekedések és epedések után is életeket az irtóztató haláltól külömben meg nem válthatják, hanem ott a'

táborban lévő becsületes Fő-Rendek' magok' közbe-vetések által Tarczali Mézes-Málí tizennégy fő hordó boroknak ígéretével és Kassára magok' vectúrájokon tizenött nap alatt leendő felszálításával. Azonkivül megcselekedett (a' mint praetendáltaték vala) bűnök' büntetéséül száz köböl zab parancsoltatik a' Mélt. Generáltól Szerencsre, az Ő Felsége' ottan quártélyozandó horvát hadainak számokra pénz nélkül administráltatni. Tarczal' városa és szegény lakosai ellen való nagy dühössége nevezett Lochlinskynak ezzel is megcsendesíthetett, hanem akkoriban elfogatott három Kurucz-hajdúknak az elébb elkészíttett karókba vonattatások által, kik is correspondenter voltanak. Így szabadította-meg Isten csudálatosan a' megnevezett becsületes embereket az éh oroszlánnak szájából, mint szóll Szent Pál 2. Timoth. IV. 17; mellyért az Ő isteni felséges neve örökkön örökké dícsértessék.

Ugyan ezen nevezett esztendőben Felső és Alsó Magyar-országból citáltattak-fel Posonyba a' Catholicus Clerusnak akkori fejei által rebelliónak színe alatt, de bizonnyal a' Jesus X-tus Evangyeliomi igaz tudományának kigyomlálásáért, ha onnan felülről engedtetett volna, az Aug. és Helv. Confessio szerént való Valláson lévő keresztény magyaroknak Lelki-Pásztoraik feles szám-

mal *) A' kik sok színes és praktikákkal teljes mesterségek által az embereknek nagyjaitól ante latam sententiam sok ízben megkísértetvén, három rendbéli képtelen dolgok felől, erős Reversálisnak magokról való adása és subscriptiója alatt kénszerítetnek és szorongattatnak.

Elsőbben is: Hogy Evangyéliomi Confessiójok szerént való igaz vallásokat kitagadván, vegyék-fel a' Pápa' vallását, és uralkodását. Ha ezt nem cselekednék, tehát

Másodszor: Kötelezzék magokat magok szabad akaratjok szerént Magyar-Országból örök számkivetésre való menetelre, de Ő Felsége' sem barátjainak sem ellenségeinek földekre ne menjenek. Azt sem cselekedvén —

Harmadszor: kötelezzék magokat erős esküvés alatt arra, hogy Prédikátori hivataloktól vég búcsút vévén, soha többé azt nem fogják gyakorolni, hanem mint privátus emberek más hivatalra alkalmaztatják magokat. Így, és nem külömben, maradhatnak-meg a' hazában.

---

*) Midőn feljebb a' Pataki Collégium felől vala szó, már lehete gyanítani, melly felekezet' tagja vala a' mi Írónk. Itt már világosan kitetszik az.

Melly képtelen kívánságoknak eggyikére is szegények, egynehány Lutheránus atyafiakon kivül, hiteknek holtig való szoros kötelessége szerént lelkiismereteknek örökké való gyötrelmével semmiféleképen nem léphetvén, midön azt a' Mélt. Praelatusi Rendek és Pap-Urak, kik a' Posonyi Conciliumban eggybe gyültek, látnák, hogy az Evangyeliumi tiszta tudomány mellett erősek és álhatatósak, monda az akkori Mélt. Érsek a' székéből: Perditio tua ex te, Israel! A' Conciliumnak több Assessorai is eggyről eggyig mind eggyenlő akarattal lévén, jő eggy, a' ki viszont sokféle irtóztató halálnak nemével, és a' Siciliai tengerre, halálnál keservesebb rabságra való küldetéssel rettenti és fenyegeti őket, kire szegények, mint ártatlan bárányok, csak vállat vonítnak.

Azonban ugyan-akkor sententziáztatván némellyek közzülök, mingyárt a' sententzia után irgalmatlan kínzó idegen vitézeknek kezekbe adattatnak, és nagy vasakba veretettvén, sok keserves és halált nemző kínos hurczoltatás után némellyek a' Siciliai, Nápolyi gályákra egynehány száz mértföldeken a' nagy vasaknak gyalog hordozásával menni kénszeríttettenek, némellyek ismét Komáromban és Leopold' várában iszonyú dühös mindenféle ártalmas férgekkel teljes mély tömlöczökbe nyakra főre vettettenek. Egyebek egy helytt is más helytt is

ártat-

ártatlanúl minémű keserves kínokkal kínoztattanak, csigáztattanak, mortificáltattanak, nevezetesen Leopold'várában ama'könyörűletlen szívű Kellio nevü mérges Jezsuitának ellenek praeconcipiált nagy fúrorral való kegyetlenkedése által, azt senkinek pennája lerajzolni, annyival inkább nyelve kibeszélleni nemtudhatná. Mellyről a' ki akarja, bővebben olvashat, Tiszt. Tigurumi Professzor Heidegger hét periodusok szerént írta Historiájában. Ismét Otrokocsi-Fóris Ferenczʼ Quinta Tubajában, 's Lampe Adolph'Magyar-országi Ecclesiákról írt Historiájában. *) Melly buzgó és, tudniillik! nagy kegyességgel való munkás igyekezeteinek illendő jutalmául meg is küldötték Rómából akkori Mélt. Érsek Szelepchéni Györgyneka' Kardináli veres bársony palástot ahhoz való papi fő süveggel eggyütt az időbéli X. Kelemen nevű szentséges Pápa' akaratjából 's tetszéséből.

*) Friderici Adolphi Lampe Historia Ecclesiae Reformatae in Hungaria et Transilvania, inter perpetua certamina et afflictiones a primordiis praecipua repurgatorum Sacrorum ad recentiora tempora per Dei gratiam conservatae, ex Monumentis fidedignissimis a' viro quodam doctissimo (Paulo Ember, Debrecinensi Hungaro) magnam partem congesta, nunc autem accessionibus multis locupletata. Trajecti ad Rhenum 1728. p. 919. in 4.

1675. esztendőben a' kóborló Kuruczoknak éjszakánként Tarczalra való sokszori menetelek, prédálások, és sarczoltatások miatt nappalra virradván, a' németeknek a' Labanczokkal eggyütt Tokajból azoknak nyomok' bűzlésére nagy fúriával ottan 's ottan és gyakor kiütése és rohanása a' szegény lakosoknak, kivált akkori Bíráknak, mennyi károkba, szükségekbe kerűlt naponként, arról való Regestrumai is az akkori Tiszteknek elég bizonyságot tehetnek. Ezek felett Mélt. Caraffa Generál' első lejövetelekor kemény parancsolattal nehány németet Tarczalra küld, hogy vágó marhákkal, hordós borokkal, és szekér kenyerekkel a' szegény helységnek ereje felett Liszkára elmúlhatatlanúl gazdáskodjanak.

Ezen felháborodott időben egynehány véghelyi törökök próbálásnak okáért conjungálván magokat a' Kuruczokkal, kiknek, mentekben, a' német hadak előtt gyakor szaladásokat szemekre lobbangatva, nagy hahotával exprobrálják. Akkori alkalmatossággal az az Ő Felsége' Schmînz Generál' commandója alatt lévő német hadait, kik Újvárosra *) telepedtek voltmagok hírekkel, hirtelen' és vákmerőképen adoriálják. Kik

*) Újváros, Debreczen' szomszédjában, nyúgot felé.

előtt a' németek a' városból kinyomúlván, minthogy amazoknál kevesebben is voltanak, hátat kezdének nékik adni, kik közzül a' Kuruczok és törökök nem keveset lováikról le is taszigálnak. De azon közben Mélt. Generál Barkóczy István a' maga' ezereivel segédségekre temérdek nagy szerencséjekre Böszörmény felől hamarjában érkezvén, látja az ellenségnek feles voltát, 's azoknak rémítésekre régi tanúlt praktikája szerént mindenik seregből kettőt kettőt rendel hirtelen'. A' mit észbe vévén a' német hadak, hátúl kezdik venni a' Kuruczokat és törököket; előbbeni markok' köpése ellen a' törökök farkasi-kaszára magokat hagyják a' Kuruczokat a' győzedelmeskedő német és Labancz hadaknak. Azok is ez okáért ezek előtt nagy réműléssel megfutamodnak, és legnagyobb része az Újvárosi Kadarcs nevű tóban szaladozott, és életeknek megtartásáért, noha fegyvereiket mind elhányták, mindazáltal a' megmérgesített irgalmatlan német hadaktól legtöbben öszvelövöldöztettenek; a' kiket közzülök elevenen elfogdostanak, a' Tiszán általhozatván, nagy triumfussal Kassára vittenek.

Ugyan ezen esztendőben Mélt. Gróf Strasoldo, Ő Felsége' az időbeli Kassai Generálja, német, horvát, és magyar feles számú hadakkal Debreczen' Városában megtelepedett. Sok rendbéli Fő-Rendeknek és Kuruczoknak elverésekor a' Tiszán általtakarodni

szándékozván, és mind alá - menetelében, mind feljövetelében éjszakai statióra egész táborostúl Tarczal' Városába szálván, akkori szorongatással - teljes alkalmatossággal mind magának a' Generálnak statiójával eggyütt, mind a' több Ő Nagyságával lévő magyar Officzíreknek és köz Tiszteknek szálásokra mennyi étel és ital, úgy széna és abrakbeli gazdáskodással kellett lenni, nincsen a' ki már arról bizonyosságot tehessen. Ugyan-azon alkalmatossággal hozattattanak-fel Debreczenből azon német tábornak visszajövetelével, még a' Györkei csatának boldogtalan kimenetelével való nagy bódúlásban és felháborodott nagy zenebonában nagyobb bátorságnak okáért, mint feljebb is említetett, magokat minden népével oda recipiált Fő-Rendek és Hegyaljai Nemes-emberek. Kiknek nagyobb részént minden belső értékek, ládabeli kincsek, és külső javok is akkori tumultusban felprédáltattanak; mellyekben a' Hajdúvárosiak is nem kevéssé részesültenek, némelly Debreczeni gazdák pedig lelkiismereteknek megsértésével eléggé töltöztenek,

Ezen esztendőnek vége felé állíttatott fel a' Hegyaljai némelly városokban a' közönséges isteni-tiszteletnek szent Ministériuma is, Tiszteletes Jósa István Hegyaljai Plébánusnak megeggyezéséből.

1676. esztendöben Harsányi György Kurucz Kapitány, hadaival és nevének megfelelö Farkas Péter Hadnagyával eggyütt téli kemény-hideg idöben setét éjszakának idején Tarczal' Városára bérohanván, a' szegény Város' lakosinak házaikat ellenségesképpen felprédáltatja, öltözeteket sem hagyván meg. Abban a' rettenetes kemény idöben sem férjfiaknak sem asszonyembereknek sokaknak eggy párnájok eggy leplek sem maradott miattok. Lovaikat, ökreiket, valamik találtattak, mint ellenségtöl nyerttet, akképen elhajtották, söt még ártatlan Fö Bírájokat is, minden igaz ok nélkül felkötözve, egész Csátig *) lóháton, többére csak szörén, magokkal rabúl elvitték, nem kevéssé mortificálván, kínoztatták. Ki is nem külömben, hanem száz magyar forint **) kész pénzen és eggy hordó-bor sarczon vala kénytelen magát tölök megváltani és kiszabadítani, nagy munkával és nagy fáradtsággal. Semmit is az elprédált jókból a' lakosoknak vissza nem adtak.

Ezen esztendöben Tekintetes és Nagyságos Wesselényi Pál, a' bujdosó magyarok' akkori Fö Generálja, az egész gyalog

*) Csát Borsod Vármegyében, Szabolcs felé.
**) A' magyar forint ötven krajczárt; a' vonás forint ötven eggyet; a' rénes, más névvel német forint, hatvant tett.

és lovas Kuruczokkal eggyütt nagy haddal szállott táborba Nánáshoz. Honnan Tarczalra is alkalmas gazdáskodás eránt Patens leveleit küldötte. Nem kevésbe állott akkor esztendőbéli szük bor' idején Tarczal' városának oda való terhes gazdáskodása. Melly Kuruczoknak ott való táborozásoknak alkalmatosságával pusztítaték-el egészen Nánás' Városa minden épületeivel eggyütt; mellynek lakosai ide 's tova elszéledvén, közel tíz esztendeig, azon sivatag pusztaságban állott minden lakos nélkül.

Ezen boldogtalan nyomorúsággal és kettős hatos számmal keservesen folyó esztendőben Szent Jakab havának eleje' tajan múlik ki e' mulandó világból szép csendes halállal idősbbik Mélt. Első Rákóczy Ferencz Fejedelem Ő Nagysága *), a' Hegyalja' nagyobb részének 's Tarczal' Városának

*) Atyáink a' Nagyságos Úr 's Ő Nagysága nevezettel nem éltek olly vesztegetve mint mostaniaink; az régen Fejedelmeknek 's Palatinusainknak titulusok volt. — Ezen Első Rákóczy Ferencznek Kupeczki hazánkfija által festett képét Bécsi Képáros Artaria rézbe metszette. A' bajnoknak épen nem született Fejedelem, Kardot rántva adatik elő a' Kupeczki' festésén.

dicséretes emlékezetet érdemlő örökös földes Ura, Zborai *) Kastélyában.

1677. eszt. — E' boldogtalan nyomorúsággal és kettős hetes számmal keservesen folyó időben nagyobb kegyetlenséggel és dühösséggel kezde a' hazában erőt venni és neveked-ni a' sok kóborlóknak és latroknak a' fegyverkezésnek, hogy már! színe alatt hallatlan kínzással pogány módra való sarczolása. Ekkor nem vala eggyszer sem a' kimenőnek sem a' bejövőnek eggy szempillantásig való bátorsága 's békessége, úgy hogy házokban maradni, saját hajlékokban hálni, csak közönséges eggyűgyű szegény lakosoknak is bátorságos csak eggy éjszakán is semmi módon nem vala. Nem lehetett akkor csak közelébb lévő szőlőjébe is élete' koczkáztatása nélkül csak munkásainak megtekintésére is, akármelly gazdácskának is, bár némellyekkel ismeretsége lett légyen is, kifordulni; sőt még a' lelke-szakadt, nyomorúlt, szegény, ártatlan munkásnak is sarczolás és adózás nélkül

*) Zboró Sáros Vármegyében; közel a' ferdejéről híres Bártfa Szabad Királyi Városhoz. Rákóczy Ferencz itt 1676. Júliusnak első napján hala-meg, életének 31. esztendejében. Fija Ferencz Leopold volt, leánya Juliána Borbála, ki 1691. Gróf Aspermont Ferdinand Góberthez adattatott.

alig tengve a' szőlőben munkálkodni. Sem a' kereskedő rendnek szemlátomást való romlása és nagy veszedelme nélkül útazását követni, vagy pedig azoknak, kik bátorságosabb helyre magokat elvonták szüretjekre szőlőjökhöz alá jönni; annál is inkább számtalan költségek után drágalátos szép szőlőjöknek hasznából való jövedelmet nagy félelem nélkül bevinni a' sok hitetlen, kegyetlen és istentelen Kurucz név alatt járó kóborló latrok miatt. Oh, hallatlan sarczoltatással való vakmerő ördögi nagy kegyetlenség! maga ártatlan nemzete ellen minden pogányokat felülmúló iszonyatos irgalmatlansággal teljes nagy gonoszság! Ki győzné egeket verdeső számtalan lator cselekedeteiket, sarczoltatásaikat, hallatlan csigázással való sokféle prédálásokat pennájával leírni, vagy pedig nyelvével kimondani! *)

Ezen veszedelmes időkben kezdették Tarczalnak szegény nyomorúlt lakosai, a' sokrendbéli sarczoltató tolvajoktól való féltek-

*) A' Leíró mindeddig kereszténi békeséges tűréssel tűrte a' szegény Babocsay Izsák' gyilkoló stylusát, de már itt csak ugyan nem állhatja, hogy hangot ne adjon a' fájdalomnak. Nagy Mester a' festésben, mert érzeti az Olvasóval a' mit maga szenvedett. 'S oh ti, Neologísmusok' gyűlőlői, ez e az, a' mit ti magasztaltok? ez e' a' magyar ízlés?

ben házokban semmiképen nem maradhatván 's nem lakhatván, derék erősségü templomok' kerítését magok közt felosztani, és magoknak ottan leendő hajlékúl felkészíteni.

Ezen esztendőben volt nagy drágaság miatt sok helyeken a' lakosok makk-kenyérrel éltenek, kiváltképen Ungvári és Zemplényi Krajnákon. *) Akkor e' tájon is tíz és tizenkét forintokon járt a' tiszta búzának 's lisztnek Kassai szapúval való köble.

Ugyan-ezen sarczoltató esztendőben szüreti idő tájban Bécsey Gergely nevű Hadnagy, Ónadi fél, egynehány kóborló Kurucztársaival bizonyos számú szekér borokat hajtván-el szokott prédálások szerént, azokat Kesznyétennél akarta általvinni a' Tiszán. Szinte akkortájban a' Hegyaljai szüretezésre való vigyázásért Obersterp á v a' commandója alatt Meggyaszóra lévén rendeltetve eggy Regement lovas és gyalog németek, ezeknek hírekkel esik azon szekér boroknak elhajtása. Ottan utánok lázadnak a' Kuruczoknak mind a' lovas mind a' gyalog németek, és őket ugyan Kesznyéten' táján el is érik, a' borokat

*) Krajna tót szó, 's tartományt tészen Zemplényben és tájain a' Lengyel-országgal határos, tótok által lakott földet jelenti.

tőlök szekerestül mind elnyerik, és azon nap' éjszakai statióra Kesznyétenbe beszálanak. Az idő alatt Bécseyek hamarjában hírt tesznek Csáton, Igriczin', Bábolnán, és ott a' környéken lévő Kuruczoknak; kik nagy számmal öszve verekedvén és magokat egynehány seregekre szaggatván, Kesznyéten felé nyomakodni sietnek. A' németek is más nap' Kesznyétenben prédával megrakodván az elvett lovak' nyereségével eggyütt Meggyaszó felé visszafordúlni kezdének; kiket az említett Kuruczok nagy sebes ügetéssel iparkodván, Lúcz' táján, a' Tiszához nem messze, útjokban beérnek, és vakmerő vitézi bátorsággal eggyszersmind úgy irruálnak, hogy nagy hirtelenséggel a' lovasát a' gyalogjától különszakasztván, eggyről eggyig a' közvitézeket hevenyében mind lenyakazzák a' Tiszteket közzülök mind meghagyják. Melly lovas németek közzül senki is el nem szaladott, hanem Nagy György nevű Ónadi Labancz harmad magával, és eggy fejérlovú német úsztatott által a' Tiszán. A' gyalog németség a' lovassal való harczolásközben magát a' Tisza partjára veszi; onnan puskáznak erősen a' Kuruczokra. De ezek hamarjában mind gyalog szálván, azokat is egynehány Tiszteken kivül eggy fertály óra alatt eggy lábig mind levagdalják, nem esvén-el több a' Kurucz Tisztek közzül Hamfra Péter, Szolár András, és Gorhas Péter három Hadnagyoknál, a' közrendből is igen

kevés. Az elfogott német Tiszteket pedig, circiter harminczkettőt, Keresteshez közel a' Veres-halmon eggy rendbe állítva, mind felkarózzák; kalapjaikat is mindeniknek fejébe szegezik; eggyet bocsátanak-el közzülök a' végre, hogy Kassára és más véghelyekre ez irtóztató dologról hírt vihessen. Melly német Tisztekkel illy képtelenül azért bántak a' Kuruczok, mert Méltóságos Kopp Generál Kassán és más véghelyeken az elfogott és rabbá-esett Kuruczokat akkori időben csak nem mindennaponként karóztatta, és más kínos halál' nemével exequáltatta. Illyenképen szűnt meg a' két fél között a' rabságra-esteknek annakutánna illy kínos és gyalázatos halálnak nemével való megölettetések. Mellyre nézve Mélt. Kopp Generál ottan hamar revocáltatott a' Felséges Udvartól, és a' várban 's e' felföldön, helyébe más Generál succedált. A' harczon elesett 's megöletett német Tiszteknek öszvehordására és halomba való rakására bizonyos parancsolattal midőn a' környékbeli lakosok, kénszerítetvén, kimentenek volna, azok közzül valamellyik a' német testről lefosztott ócska plundrában kereskedvén, álmélkodással 's hihető annak nagy megijedésével nagy sebességgel eggy eleven galamb, mellyet kétség' kivül Kesznyétenben prédált volt, a' holt németnek plundrája' zsebjéből kirepül, és illyen módon szabadúl-meg, 's azon repülésében gazdája'

házához tér vissza a' szegény ártatlan galamb a' megholt németnek szoros detentiója alól.

1678. eszt. — Ezen siralmas és soha eléggé meg nem gyászolható szomorúságos esztendőben minémű nagy romlása, 's pusztúlása következék rongyollott szegény magyar hazánknak, és következésképen régtől fogva sok nyomorúságoknak keserű ízét ottan-ottan szaporán kóstolt 's többére utolsó romlásával küszködő Tarczal' Városának, Istennek csudálatos bölcs ítélete szerént magok' szomorú példájokon való tapasztalásokkal mind ez ideig nagy sóhajtással érezhetik szíveikben. Mert midőn Mélt. Széki Teleki Mihály, az akkori számkivetésben lévő magyaroknak Fő-Generálja, francziákkal és horvát 's alföldi Mokányokkal, és Erdélybe Magyar-országból magokat bévont némelly Fő-Rendekkel, magok mellé húzott prédára áhítozó magyar hadakkal való kiindúlásának híre futamodott volna, az imitt amott lézengő szegény embertől húzott és nyúzott mártalékkal magát tengető Kuruczság is csoportonként feles számmal hozzája iparkodik, és igen hamar alkalmas táborra gyülekezvén, kiljebb kiljebb kezde száguldani. Kiknek elébe az Ő Felsége' e' hazában vigyázó tábora is, mikor Würben Generál' commandója alatt igyekezik vala Ungvár felé nyomakodni, e' füst alatt az Egri pogányság is a' neki tetsző és régtől fogva áhítózva-várt al-

kalmatosságot értvén, és nagy hevenyében kapván Kara Haszán Aga akkori Egri Allás Bég a' keresztények ellen dühödött régi veszett szándékának végbe-vitelére nyolcz százig való lovas rabló török seregekkel Tarczali szegény ártatlan lakosoknak égetésére, rontására, és rablására kiindúl, és 14-dik napján Szent-Iván havának fényes nappal dél színben tizeneggy és tizenkét órák között rendelt seregekben, német truppok' módjára, nagy csendesen a' várba behágtatván. Ezt látván a' lakosok, kik nagyrészént szántogattak, a' szántó-ekék mellől elszaladoztak, 's meghallván a' rettenetes ordítást és pogány rikoltást, egy része a' szőlőhegyekre kezd száguldani. Azoknak akkori érkezésével 's reménytelen jövetelekkel a' nagy ijedtség és félelem miatt kioszlott, elszéledett fejérnép' kergetésére, kik a' szőlőhegyeket mindenütt széltében nyargalván, valakiket elől utól érhettek 's találhattak, azokat a' török katonák nagy serényen fogdosták, kötözték, ölték, vágták, pogányi iszonyatos kegyetlenséggel. A' más része viszontag ben a' városban nagy rémítéssel a' város' gyújtogatásához fogván, a' templom' kerítésébe szorúlt embereket kezdé távolról ostromolni, és sok káromlással teljes szitkokat reájok szórván, ellenek nagy dühösséggel fenyegetözni. Illy nagy szertelen nyakokra rohant sürű veszedelmek köztt ottan hamar a' szegény várost egészen füst-

nek és szélnek eresztvén, azon kimondhatatlan fortyanó nyári nagy hévségben a' kegyetlen tűznek elhatalmazott ereje a' közel lévő házakról nagy-épületű drága szép templomokra is elhatván, noha az akkori extremitásban oda szorúltaktól, a' mint lehetett, eléggé oltalmaztatott, de a' kevés erő a' külső félelem miatt is semmit nem használhatván, jólleheť már a' pogányság a' helyeken rabokkal eléggé megrakodván a' városról kezdett vala is kitakarodni, de a' tűznek rettenetes sebesen folyó lángjától hirtelen' megkörnyékeztetvén, jeles szép épülettel ékesült fiókos tornyával, abba helyheztetett öregbbik ékesszavú haranggal, ritka mesterséggel egyenesen folyó csengető és verő szép öreg órával, és az egész lakosoknak utolsó harapásig minden javoknak portékájiknak a' templomba az akkori sok félelmek köztt lett behordásával 's ott tartásával az ellene-álhatatlan nagyerejű tűz mondhatatlan nagy ropogással és zúgással egy fertály óra alatt megemésztvén, hamuba és zsarátnagba takarta, holtig való elfelejthetetlen gyászos és siralmas nagy romlásokkal.

A' pogányság a' városnak' ártatlan lakosai közzül a' kiket akkori jajos alkalmatossággal elfogdosván rabszijakra fűzött, kötözött, és magával halálnál keservesebb rabságra elvitt gyermekekkel, asszonynépekkel eggyütt, a' mint akkor siralmas sorsban fel-

számláltathatott, százhatvankét ember volt. A' levágattaknak száma mintegy tizenkettő. Ezenkivül minden ökör és tehénféle marhájokat csordástúl és az ekék mellől is elhajtotta. Oh siralmas boldogtalan jajos idők! oh megsirathatatlan keserűséggel szomorúsággal teljes napok:

Nem sokára ezen nagy romlás után felülemlített Mélt. Széki Teleki Mihály, a' megírt Kurucz hadaknak Fő-Generálja, a' sok rendbéli seregekkel már annál is inkább megfelesedvén, Szerencshez *) érkezik egész táborostúl. Holott egynehány napokig megtelepedvén, Tokajt szakadatlan ízben megostromolják, kiváltképen a' francziák, Havas-alföldi Mokányok. Kik a' várost egészen tövéből kiégetik szép-épületű templomával és tornyával eggyütt. A' mi jószágot eggyütt 's másutt is kaphattak, magok' számára elprédálják 's zsákmányolják. A' németet a' várba szorulván, a' Kurucz talpasok **), többére mind Hegyaljai pajkosok, némelly hitetlen tolvaj lakosoknak segédségével és elárúlásával sok jámbor értékes lakosoknak rejtekjeket éjszakákon felásván 's

*) Szerencs Hegyaljai város, Tarczaltól nyúgot és dél felé fekszik eggy hegy' lábán.

**) Talpas, annyi mint gyalog-katona; de a' mellyet, valamint a' bokkancsos nevet is, ők nem igen örömest vesznek.

bontogatván, mindenféle sok szép javaikat 's drága kincseiket azoknak holtig való siralmokkal eggyszersmind felprédálják. A' megemésztett Tarczal' városán fordulván-meg éjjel nappal a' számtalan sokféle hadak, a' szegény lakosoknak erejek felett való borbeli gazdáskodásokon kivül harapásokat is kezek közzül ki kellett nékik adni; és azzal nem hogy vígasztalást, söt nagyobb nyomorúságot adtanak a' megnyomorítattaknak nyomorúságához, mivel a' nagy romlástól és veszedelemtől meg sem pihenhetett szegény város' lakosainak nemeseit, a' midön Szerencstöl táborostúl elindúlnak, magokkal eggyütt Eperjes alá a' táborba menni a' több Hegyaljai nemességgel eggyütt életek' 's fejek' vesztesége alatt kénszerítik. Ekképen minden oltalombéli eszközöktöl megfosztatott nyomorúlt szegény helynek otthon maradott igen kevés számú lakosait a' rabságra elvitetteknek gyámoltalan házok'-népével eggyütt eggyfelöl a' Tokaji várbéli felmérgesített németségnek prédájára, másfelöl az Egri pogány törököknek újabb mártalékjára, farkas-kaszára hagyják. De a' nagy kegyelmü és elfogyhatatlan jóságú szent Jehova Isten mind a' várbeli németeket, mint Keresztényeket, hozzájok megszelidítvén, mind a' pogány törököknek tovább való rabló szándékokat véghetetlen' hatalmas ereje szerént megtartóztatván, a' szegény puszta helyen otthon maradt egynehány emberekkel a' házné-

népbéli cselédekkel eggyütt csudálatosképen megtartván, megoltalmazta az elvitt nemességet is minden híjok nélkül ugyan-azon Eperjesi obsidio alól (az honnan Mélt. Gróf. Leszczinsky Generálnak ellenek hirtelen való érkezésével megfutamodván, elszaladtak) békével mind haza hozta. Kiért méltán illik dicsérve magasztalniok ő szent Felségét.

Illyen módon — oh Istennek egyedül védelmező és megköszönhetetlen atyai nagy bölcs gondviselése! ki reménylette volna, hogy illyen szemlátomást való prédára hagyattattak, és minden oltalombéli külső gyámoltól megfosztattak, illy sürüséges veszedelemben és félelem torkában tétetett puszta helyben megtartattanak. De az Úré a' szabadítás és a' megtartás.

1679. eszt. — Jóllehet ez' esztendöben is az erös mindenható Istennek fegyver és egyébféle nyomorgatás által régtől fogva igaz itélete szerént gyakorlott sok rendbéli büntetései meg nem szüntenek: mindazonáltal a' megátalkodott nemzetnek vakmerő gonoszsága mind inkább inkább nevekedvén, Ő szent Felsége is ellenek való bosszúálásának csapását, ostorozását, bokros jajokkal megkettözteti, néhol hármaztatja is. Mert a' nagy pusztítással kegyetlenkedő döghalál szegény magyar hazánkat hirtelen' való öldöklésével széltében általjárván, minden könyörületes-

ség és személy válogatás nélkül, gazdagokat, szegényeket eggy halomba rakott, ölt, és sózott; úgy hogy sok helyeken nagy-cselédű egész háznépet is mindenestül fogva kipusztítván a'megölettekre házok' ajtajik csak reá zárták, nem lévén a' ki csak ajtót nyitott volna is reájok, annál is inkább meghidegült régen megmerevedett és meg is büszhödött testeket földbe takartatta volna.

Ezen közönséges ítéletét a' hatalmas Istennek semmiképen el nem kerülheté sok egyéb nyomorúság között sokképen megpusztítatott Tarczal' városa is; hanem templomok kerítésében szorúlni kénszeríttetett kevés számú lakosai között is el annyira kegyetlenkedett az iszonyú döghalál, hogy naponként tizenöten, tizenhaton, és többen is meghalván, hidegült testek kihordására és eltakarítatására nehezen érkeztenek, a' kevés nép közzül életben, egésségben a' kik megmaradtak is.

Ezen esztendőben ősz' kezdetében vitézi hírt 's dicséretes nevet érdemlett T iszteletes Páter Józsa István Hegyaljai Plebánus, minekutánna papi tiszte ellen sok dolgokba maga' belé-avatásával mind Erdélyben arestomban tartatott, mind pedig azután Kassán a' németek által örös rabságban tartatott, és mindazokból mind igen csudálatosan, mind igen mesterségesen sokaknak ál-

mélkodásával magát kiszabadította volna, legottan az akkori Kuruczok közzé magát recipiálja; holott kevés idők alatt a' Bányavárosoknak felverése alkalmatosságával ezüstöt, aranyat, és sok egyébféle kincset maga' számára gazdagon kaparítván, ottan hamar ismét a' Király Ő Felsége részére a' Labanczokhoz hajol, Ki is oda-álásának kevés ideig tartó fatális napjai után Tálya' városában Felcz nevű Kurucz-Hadnagy' seregétől környülvétetvén 's megszorítatván, sokszori vakmerőségének és alhatatlanságának büntetését ugyan-azon Kuruczok által nyaka-vágásával keservesen szenvedé. Azon Hadnagy parancsolatjából Fekszi János Kurucz vágta-el a' nyakát; a' ki osztán anno 1729. die 2-da Novembr. temettetett predikátzióval Szántón Tiszteletes Sugoni András által. (Vide Matricul. Eccl. Reform. Szántov. ad illum ann.) — Véle eggyütt circiter hatvan Labancz-hajdúk is azon megvételben történt alkalmatossággal lenyakaztattak.

Istennek ismét ezen szomorú ítéletével emlékezetes esztendőben Mélt. Gróf Tökö-li Imre lévén már választott Fő Generálja az egész Kuruczságnak, Gyöngyösi quartélyában lévén, a' farkas természetű végbéli Kuruczoknak ösztönözéséből, igyekezvén felvett tisztének valamelly remekét mutatni, és valamelly próba által emlékezetessé tenni, az Ónadi és Szendrei végházakból áló 's

véle tartó lovasokat feles számmal maga mellé vévén, nagy sietséggel igyekeznek mint egy nyolcz vagy kilenczszázan Szikszó' tájára felrándúlni, mivelhogy akkori időben Mélt. Gróf Labordе Generál az Ő Felsége' e' házában lévő német hadainak eggy részével a' szüretre való vigyázás kedvéért a' Hernád mellett Dobszánál táborozik vala. A' Kuruczok az okáért a' Sajónak akkori nagy áradásával is többére a' magok' hírével nagy csendesen azon általkelnek minden kár nélkül, és Szikszó felé való hegy mellett seregenként elálanak, a' honnan ama' híres vitéz Harsányi, eggynehány jó paripás bátor szívü Kuruczokkal Aszalóhoz küldetik elöljáróban. Kik is les módon a' faluhoz közel vigyázva lévén, csak hamar oda érkezik a' táborról egy Compánia lovas - német, Gerstruff nevü Vice-Colonellussal, és azon helytt a' megírt falut zsákmányolni kezdik, Szikszót is valamelly parancsolatnak elmúlatásáért szinte akkor fenyegeti feldúlással a' Generál. Az Aszalóra bément németeket nem győzvén kivárni a' faluból Harsányiék, mind az eggynehánykán is vakmeröképen rajtok mennek, kikkel öszvepuskázván csak hamar eggynehányat bennek elejtenek, noha némelly Kuruczokon is, Petroviczy Miklóssal eggyütt, lövés esik azon vakmerő csatázásban is a' több németek a' puskázást és a' hegyes tőrözést nem álhatván, valamelly hely

mellé nyomúlván, onnan kezdik magokat puskázással emberkedve oltalmazni.

Azonban a' táborra meghallván a' puskázást, eggynehány Compania hamar legottan érkezik segédségére; és azoknak nyomokban mind több több kezd érkezni, kik előtt a' Kuruczok széledést tettetvén, mindenütt hátokon viszik a' mondott les felé a' németeket; az üzés közben nagy fennyen kezdik a' németek a' Kuruczokat szidalmazni és fenyegetni illyen szókkal: Majd a' Sajó! rebellis tolvaj, kutya, 'stbb; mivel erős bizodalommal voltanak a' Sajónak akkori megáradásához képest, hogy ott őket vagy majd megszoríthatják, vagy majd mind eggy lábig a' Sajóba ugrándoztatják. Azonközben a' hegy mellől kezdik eggyfelöl felhányni a' zászlókat a' Generállal lesben állott Kuruczok. A' németek' szívének minden bátorsága ottan mingyárt elszakad, és az előre-ment részt akarván visszafordúlni, az utánna-érkezővel öszveelegyedik, és egymást taszigálják-le lovaikról; söt miglen szaladáshoz kezdenének is, a' Kuruczoktól mindenfelől környülvétetvén, szaporán nyakaztatnak, és hegyes tőrökkel a' földre hányattatnak, annyira hogy eggy vagy két órák' elfolyása alatt minteggy kilencz companiákból hírmondók is alig mehettek-be a' táborba, úgy lesózták őket akkori szerencsétlen csatázásokban. Melly nyereséggel a' Kuruczok haza mentek. Kiknek

is nem esett minden vérontás nélkül akkori győzedelmek, mivel az első impetuson Kósa Pál Putnoki Fő-Hadnagy, és József István Petneházi Zászlótartója többekkel eggyütt elestek azon ütközetben.

A' német tábor, illy nagy kára után felszedi sátorát, és előbbi helyére szál; az elhullott testek pedig Szikszó felé való Újfalusi hegy' tetejére hordattatván, rakattak öszve, kiknek halmát ma is megláthatod a' Miskolcz felé menő közönséges út mellet annak szomorú emlékezetére.

Ekképen a' megharagudott Istennek sokféle keserves ítéletén kellett általmenni mind édes magyar hazánknak, mind nyomorúlt Tarczal' városának sok keserűséget látott kevés megmaradt lakosainak ezen ezer hatszáz hetvenedikben elfolyt siralmas emlékezetű tíz esztendőkben; a' mint e' szomorú kis versecske ezeket e' szerént bérekeszti:

Hatszáz hetveneknek gyászos esztendeji,
Ezer felett folytak siralmas napjai;
Kiknek sok gonosszal váltának órái;
Nem kevesebb jajjal múltanak a' többi.

MÁSODIK RÉSZ.

Mellyben édes hazánknak némelly részének, és nevezetesen Tarczal' városának e' nyolczvanon felül tíz esztendők alatt történt emlékezetes dolgai, és sokféle szomorú fátumai bizonyos circumstantiák szerént jegyeztettenek-le illyenképen:

Octuagesimus annus adest, ciusque sequaces.
Per varios casus miraque fata fluunt.

1680. eszt.

Ezen esztendőnek kezdete látszik valamennyire enyhültebbnek és csendesebbnek lenni a' mostan elfolyt hetvenes esztendöknél, mivelhogy Mélt. Gróf Tököli Imre már a' Kuruczságtól Fő-Generálnak választatván, ugyan ezen esztendőben frigyet kezde kötni bizonyos meghatározott ideig kegyelmes koronás Királyunk' Ő Felsége Magyar-országban lévő német hadainak Generáljaival. De ennek méznek tetsző íze alatt mérges keserűség vala elrejtve a' szegény lakosok' részéről, mert akkor kezdett újobban rajtok a' számtalan sokféle nyomorúság felette igen megszaporodni; mivel ennek alkalmatosságával a' Kurucz a' Labancczal öszvetalálkoz-

ván és megbarátkozván, minden tartalék és félelem nélkül harmad 's negyed napig is eldorbézoltanak a' szegény lakosoknak nagy kárával eggy helyben, és azoknak nyomorgatásával. Mellyekben többekkel eggyütt volt nagyobb része nyomorúlt puszta Tarczal' Városának, mivel Tokajból mindennapon csoportosan jövén ki a' Kuruczokkal való barátságos ismeretségre némellyek, még pedig ollyanok, kik magok szállásokon is másoknak bőségesen gazdáskodhattanak volna, az ismerkedésnek színe alatt boritalnak ülvén, ugymint kiknek a' has Istenek, a' városnak szegény Tisztjeit a' mód nélkül való gazdáskodással mint két részről szer felett sanyargatták; kiváltképen akkori alkalmatossággal, midön Szalánczy Ferencz, Fekete János, Kocsis Mihály, Pataki Péter, és több afféle Kuruczhajdúk' átheus Tisztjei három 's négyszáz, istent-nem-ismerő, kóborló, gyalog hajdúkkal, földnek seprejivel, Tarczalra bészálottak; kiknek ottan mingyárt három 's négy hordó borokat, akárhonnan és miképen szereztethettek, kellett számokra kivonatni. Azonkivül a' Tiszteknek nagy ajándékozásával és terhes sokféle gazdáskodásával harmad 's négy nap múlva nagy üggyel bajjal lehetett a' szegény lakosoknak tölök megmenekedni. Kik minden tilalom nélkül illy szabad Cassára kóborolván e' nyomorúlt földet, eggyik prédáló serega' másik sarczoló sereget találta, vál-

totta, 's nyomtaki ezen Hegyaljai nyomorúlt városokból.

Ekkor kénszerítetett nyomorúlt Tarczal' városa újobban való raboltatás és sokféle félelem miatt béhódolni Egerbe Kára-Haszán-Ali-Bégnek, nem kevés summát importáló esztendönként való adózással, nem lévén sehol Istenen kivül semmi oltalombéli bízodalom akkori zürzavarral felháborodva lévö boldogtalan idöben. A' város' szölöje is akkor adatott zálogba Kassán lakó Koróna Jakab Olasznak.

Ugyan-ezen esztendöben engedtetett mindenütt a' Hegyalján a' felföldi Uraktol erösségekbe magokat recipiált Fö-Rendektöl, megírt Gróf Tököli Imre Kurucz Generálnak a' szüreti sorok' dézmálása a' Mélt. Földes-Urak' dézmájokon kivül. Ki is mindenüvé szoros parancsolattal Kurucz tisztjeit dézmásoknak küldvén, minden rend 's állapotbéli szölök' termésének akármelly rendü possessoroktól tizedét parancsolta 's vétette. Tarczalra Jánoki Farkas dézmásúl küldéttetvén, maga terhes gazdáskodásai 's executiójin kivül nehány általag asszuszölö borok' készítetésére is kénszerítette a' Tisztekot.

1681. eszt. — Mélt. Apafy Mihály Fejedelem ez' esztendöben jövén-ki feles török-

kel, Erdélyi és sok ezer magyarokkal Debreczenhez. Onnan csak hamar Böszörmény alá szálván, azt nem sokára kevés kártétellel birodalma alá hajtotta. Onnan Kálló' vára alá menvén, azt is mind városostúl megveszi nem sok napok alatt.

1682. eszt. — Ez' esztendőben Mélt. Gróf Tököli Imre, Istenért, hazájokért hadakozó bujdosó magyaroknak akkori Fő-Generálja, házas-társúl veszi magának néhai Mélt. I. Rákóczy Ferencz' árva-özvegyét, Mélt. Zrínyi Ilona Fejedelem-asszonyt. Kivel való lakadalmi solemnitásának kevés pompával celebrált végezésével nem sokára a' Kassai Citadellát bizonyos számú Kuruczhajdúkkal éjszakai alkalmatossággal a' maga' hírével adoriálván egyszeri ostrommal reménytelenűl megvéteti, a' benne lévő németeket levágatja. Melly szerencsés előmenetellel a' Fényes Porta előtt kedvességet vadászván, legottan Fejedelemséget nyér.

Ezen esztendőben ismét aratási idő tájban Ibrahim nevű Budai Vezér a' Fels. Római Imperátorral való szent Békeségnek megszegésével 's felbontásával negyvenezer pogánysággal Kassa alá megindulván, útjában vég-Ónod' várát *) megszálja, 's ottan

*) Ónad (vagy Onod) vég-várát akará mondani, 's Hypallagét ejte. Ez a' vár sík

megveszi. Kiknek hírének irtóztató szokatlan voltától a' szegény Hegyaljaiak igen megrémülvén, noha már akkor Tarczalnak minden rendbéli lakos emberei Egerben derekas hódolással fejet hajtottak vala: mindazáltal, sok megesett és leginkább önn magok kárán tapasztalt szomorú példák szerént, tartván újobban a',,non putaram!"-tól, őrizö csauzokért nem kevés ajándékkal embereiket küldik Ónadhoz a' Vezér táborába. Kiket a' Jancsár-Agától az ő szokások szerént megnyervén, vélek 6-dik napján Augustusnak haza érkeznek; de valóban kemény és szokatlan nótájú parancsolattal, mert a' mondott Vezér Tarczal' városától azon alkalmatossággal a' táborra negyven vasas szekereket hat-hat ökörrel, két-két emberekkel, mellyeknek tízét liszttel, tízét árpával, harmadik tízét szénával, negyedik tízét ismét fával kívánja megrakatni. Melly teljesíthetlen kívánságnak leszegése végett, a' Dobszai három halmokhoz szállott török-táborra elküldettetnek, bizonyos ajándékokkal és két szekér éléssel, Nemzetes Vitézlö Babocsay Izsák és Mészáros János. E' Deputatus emberek akkori Bírájokat is, a' törökökkel való ismeretségért, mellyek vévén, kik is útjokban Mádra térvén, ott szereznek, akkori Tiszteknek és Város' Elöljárójinak nagy

---

helyen fekszik a' Sajó mellett, Miskolczhoz két órányira kelet felé.

embérségek által, vagy tizenhat Gréczi szép tallérokat, mellyekkel osztán, a' hová illendőnek ítélék, a' lehetetlen kívánságnak lehagyásáért, kedveskedhessenek. Elérvén annakokáért arra az irtóztató nagy táborra, mingyárt a' Vezér tihajának sátoránál arestom alá vétetnek; honnan csekély ajándékkal felé megszabadúlván Tót Huszár nevű híres pribékkel, *) ki az egész tábornak akkori expeditióban Kassa felé kalaúza volt, közölvén dolgokat, vele eggyütt a' Jancsár-Agához mennek, kinek minden élést és a' Fő-Vezérnek adatandó ajándékot nem minden bátortalanság nélkül bémutatnak. Nagy sok munkájával a' megírt Tót Huszár pribéknek, kinek is már előre hogy dolgokban serényebben forgolódjon, dolmánynak való Angliai posztó igértetett vala, magoknak is nem kevés törekedésekkel, felégettetéseknek hathatós előbeszélésével, tizenött formális tallérokban szegik-le a' kívánt éléssel való negyven szekereket. Honnan e' megnyert jó válasszal igyekezvén virradtakor megindúlni, mivel a' Válasz a' Vezértől éjszaka adatott-ki, hát már akkor az egész tábor bomlásban, indúlásban vagyon, bizonyos kiséröket fogadnak, kikkel lehessen útjokat folytatni. Ezekkel bizonyos forintokban megalkudván,

*) Pribék, igazabb kimondással Pribég, törökké lett volt kereszténynyt tészen.

bonok felé, keresztül a' menő roppant tá-
ioron, nagy félelmek köztt igen sietve meg-
indúlnak, és a' táboron bántódás nélkül ál-
tal is kerekedvén, Monokhoz nem messze,
midőn már a' kíséröktől is elhagyattak vol-
na, ottan hamar a' rétek között egynehány
fegyveres Jancsárokra találkoznak. Kik mind
a' két szekerekre eggyről eggyig feltakarod-
ván, azon becsületes embereket kezdik szor-
galmaztatni, hogy nékiek valahol mutassa-
nak prédát. Mikön azért velek eggyütt Mo-
nokhoz közel mendegélnének nem kevés fé-
lelmek között, meglátnak két ökröket, me-
lyek a' Monoki templom' kerítéséből szinte
akkortájban szaladtanak volt ki; azonnal a'
két szekerekről leugrándoznak, ezt mondván
a' ki magyarúl tuda közzülök: Köszönjétek
bár annak, hogy Isten adta nekünk a' nye-
reséget. Már ti járjatok békével. Ekképen
szabadúltak haza ezen veszedelmes útazás-
ból a' megnevezett becsületes emberek min-
den kár nélkül. A' város is ekképen mene-
kedék-meg általok Isten után a' pogányság-
nak semmiképen nem teljesíthető terhes kí-
vánságától.

Nem sok idővel ezután Petneházi Dá-
vid lovas, és Szücs Mihály gyalog Ku-
rucz Kapitányoknak ezereik Tokajt véletle-
nül megszálják. Tokaj' városa' lakosinak,
minden javaikkal, a' Fejedelemtől Tályára

parancsoltatott a' nagy sietséggel való költözködés nem kevés károknak szenvedésével.

Ezeknek-utánna ismét kemény parancsolat érkezik a' felülés felöl a' Hegyaljai nemességre is a' Fejedelemtől, Fülek alól feküdt tábortól. Melly parancsolatnak lekérésére számtalan sok kárvallások után e' három városoknak elökelö értelmes tagjai' eggyezö akaratjából bizonyos instructióval elküldetnek sietve Mélt. Tököli Imre Fejedelemhez, úgymint Tokajból Cseklészi Benedek, Tarczalról Babocsay Izsák és Németi István, Keresztúrból ismét Ványai István és Csányi György. Kik menetelekben senkitöl nem is tartván, nem is értekezhetvén senkitöl a' helységeknek pusztaságok miatt, hanem csak a' faluk', udvarházak' és asztagok' sürü lánggal való rettenetes sok égéseket keseredett szívvel és álmélkodva szemlélvén, alig érkezhettenek-meg Rima-Szombatba; az ott való lakosoknak nagy csudálkozásával, hogy mindenestül a' pogány tatárnak körmei közzé vagy siralmas rabságra, vagy azoknak dühös fegyverek által való megemésztetésre nagy reménytelenül nem jutottanak. Onnan más nap magokra jobban való vigyázással a' táborra érkezvén, sok instantiájokkal is a' parancsolatot semmiképen másként le nem kérhették, hanem a' Tokaji várbéli-hajdúknak Tisztjeikkel eggyütt két hóra való fizetések-

nek megígérésével. Ugyan ezen becsületes embereknek még ott létekben adatik-fel régi-épületű és nagy-erősségű Fülek-vára a' benne lévő magyaroktól és szegény lakosoktól a' megírt Ibrahim nevű Vezérnek és a' véle lévő törököknek.

1683. eszt. — Ezen esztendőben a' Török Császár Magyar-ország' koronás Királyával Ő Felségével húsz esztendőkig kötött frigynek eltelését nem várván, a' Fő-vezért háromszáz ezer néppel megindítja Alsó-Magyarországon által Austria felé, kereszténység ellen vérhüdt szándékában Bécsnek megvételét tévén czélúl magának. Mélt. Tököli Imre Fejedelem hallván azon Csilagvezérnek hatalmas erővel való jövetelét, az Országnak akkori mellette lévő Fő-Rendeivel Fejedelmi solennis pompával épen Eszékhez elébe mégyen, kitől ugyan-ottan a' Fejedelemségben confirmáltatik. Onnan visszaérkezvén mingyárt fejedelmi parancsolatot ád ki a' Nemes tizenhárom Vármegyéknek fegyveres szerrel táborba készületek és felülések felől. Többek között Nemes Zemplény Vármegye is a' parancsolat szerént öszvegyűlvén Tek. Nagys. Klobusiczky Ferencz akkori Vice Ispánságában, ki is 24-dik Jún. a' N. Vármegyét Újhelynél megmustrálván, több statióji között az egész N. Vármegyével Jún. 23-dik napján szál a' Tarczali mezőre, kinek több tisztekkel való gazdáskodás

után a' Tarczali nemességnek is mind el kellett menni személy válogatás nélkül a' táborra. Kevés idő múlva azért az egész nemes tizenhárom Vármegye a' parancsolat szerént a' mezei lovas és gyalog hadakkal együtt Szikszóhoz gyülekezik táborba; hová a' Fejedelem is királyi pompához hasonló solennitással Szerencsről Csanálos felöl beérkezvén, sokféle puskáknak sürü ropogásai között harmad napig feküdt a' Bársonyos' vize mellett.

Jakab havának 11-dik napján onnan Putnok felé megindúlván, annak 13-dik napján Jánosinál megtelepedik; az holott a' Hegyaljai nemesség kétszáz válogatott fő hordó boroknak, a' felett a' Tokaji várbéli száz hajdúknak közönséges tisztjeikkel együtt hat egész holnapokra kiterjedő fizetéseknek megígérésével erős magok' lekötelezése szerént, a' Nemes Vármegye' az eránt való megeggyezése is hozzá járúlván, nyert magának szabadúlást a' táborozásból való haza jövetelre.

Ennekutánna a' Fejedelem egész táborostúl a' vég felé nyomakodván, a' török is viszontag nagy hatalmas roppant erővel megszálván Austriának metropolisát, egész Impériumnak kolcsát, a' keresztény világnak szemöldökbástyáját, nagyhírű Bécs' városát, azt mindenfelöl szakadatlan rémítő nagy op-

pug-

pugnatióval távol 's közel vívni 's ostromolni kezdi. Illy nagy veszedelemnek reménytelen érkezésével a' Fels. Római Császárnak minden birodalmából kitelhető nagy erős armadáji mindenünnen öszvegyülekezvén, és a' keresztény Királyok' 's Fejedelmek' segedelmek is hozzájok érkezvén, nevezetesen és kiváltképen Felséges Sobiesky III. János Lengyel Király' diadalmas táborával megerösödvén, igen meg kezde bátorodni és vérszemet is kapni; a' mint hogy Septembernek 15. és 16-dik napjai körül, a' mikoron Bécs már többére utolsó extremitásban vala, a' törököknek rettenetes táborára és roppant seregére reá menvén, azoknak gondolatjokba is ingyen sem ötlött nagy veszedelmekkel a' várost az obsidió alól megszabadítják, az egész török tábort meggyőzvén széllel verik, egész artilleriájával eggyütt; azoknak minden tábori impedimentumait *) elnyerik, és sok ezereket bennek Cháronhoz bocsátanak.

A' pogányon illy nagy diadalommal vett örvendetes győzedelem után a' Fels. Lengyel Király egész táborával ezen Felső-Magyar-or-

*) Tábori bútorait. — Babocsay mutatja, hogy olvasta Július Caesart. Bár tőle azt is eltanúlta volna e' szóval eggyütt, mint kell tisztán 's rövíden 's még is teljesen írni.

ság felé nyomakodik vissza, ollyan szándékkal lévén, hogy ezen bövkenyerü 's boros földön, kiváltképen a' Hegyalján, mind az útazásnak terhe, mind a' nagy éhség miatt eltikkadt hadát lankadtságából egész télen megnyúgasztalja.

Kinek erre való közelítésének szomorú hirét hallván a' Fejedelem is, mellette lévő Fő - Rendekkel és egész hadával eggyütt elöttök általmégyen a' Tiszán, 's Debreczenbe száll. A' szegény Hegyaljaiak, Tarczali nyomorúlt lakosokkal eggyütt, mint magánnyosan farkas szabad kaszára hagyattak, nem kevés réműléssel lévén, és annak a' nagy sokaságú dölyfös és mostani győzedelmével negédes, kevély, feltörlött szeműldökkel magát reá-tartó nemzetnek reájok jövetelektől, leginkább pedig quartélyozásától, szokatlanok lévén még akkor az idegen quartélyoshadakhoz, halálban irtózván és nagy bódúlásban lévén, némelly becsületes szomszédbéli város' lakosival, mint jóakarójikkal, kezdének e' dologban tanácskozni. Kik is egyenlő haboktól hányattatott, elmerüléshez közelgető hájókban evezkélvén, velek eggyütt készek mindenképen és egyenlő akarattal mindent elkövetni, és lehető útakon nyavalyájokat orvosolni. Így annakokáért egynehány városok magok között megeggyezvén, bizonyos instructióval és plenipotentiával elküldenek magok közzül követségben

épen a' Lengyel Királyhoz; elsőben is Tókajból Nemz. Vitézlő Cseklészi Benedeket; Tarczalról Komjáti Gergelyt; Tályáról Cserko Istvánt; Benyéről Hídvégi Pétert, látott-hallott értelmes embereket; Keresztúrból és Szántóról hasonlatosképen. Kiket Istennek hírével és szent áldásának kívánásával útnak indítván, mentekben meghallják a' Fels. Királynak egész táborostúl Szepsihez *) való érkezését. Hová teljes minden igyekezettel mentől hamarább elsietvén, életeknek sok sűrű veszedelmek között való koczkáztatásával és csaknem vérekkel való pecsétlésével az idegen isméretlen és kegyetlen nemzet között, sok galyibás utazások után nagy üggyel bajjal verekednek be Szepsi és Somogyi között fekvő Lengyelek' táborára.

Holott a' Királlyal más nap szemben lévén nagy kedvesen fogadtatnak, és traktára indúlván, a' Király' Cancelláriusával és a' marschfelekkel semmi alku által a' Hegyalja' dolgát külömben el nem szerezhetik, hanem ezer hordó borok' igéretével és praesentálásával. Ez idő alatt ekképen megváltoztatván a' Királynak és véle való Tanács-Úri Fő-Rendeknek elméjeket, sietve igyekeznek

*) Szepsi Abaújban fekszik, Jászó és Torna felé; Somogyi Tornának szélén.

a' Lengyelek éjjel nappal 's minden erejekkel országokba béverekedni. Azonban a' delegált becsületes emberek is az alatt Isten' jóvoltából mindenüvé békével haza érkezvén, a' megígért ezer hordó borok is akkori szük terméshez képest a' szegény Hegyaljai lakosoknak nem utolsó szerencséjekre egészen nálok maradott.

Ezen eszt. Jakab' havában a' rekkenő hévséggel tartó nyári nagy szárazság után hirtelen való sebes záporeső lévén, annak nagy sürüséggel való leszakadásai köztt reménytelen sokaságú epró fekete tarka békák hullottanak alá a' földre a' Tarczali és Tokaji határokon, kiváltképen a' Mézes-Mál alatt, mellyeknek temérdek sokasága miatt még a' lassan mendegelő gyalog embereknek is nehezen lehetett puszta földre lépni. Ezek valamennyire nevekedvén, sok szökdécselésekkel a' külső szőlők' kerítéseinek tágas árkaikban felette nagy rakásokra gyülekezvén, ottan döglöttenek és senyvedtenek-meg. Kiknek büzhödtségek türhetetlen doha miatt alkalmas ideig alig lehetett azon eljárni, még az erős természetű embereknek is.

1684. — Ezen esztendőben mingyárt új esztendő' napján kemény parancsolat érkezik a' Fejedelemtől a' nemességnek haladék nélkül való insurrectiója felől; mellynek gyalogjának Ungvár alá, a' lovasának pedig Nó-

grádhoz kellett kemény hideg téli időben menni. A' honnan bizonyos számú élést tevékre és öszvérekre helyheztetvén, épen Érsek - újvárba kísértenek a' Fejedelemmel eggyütt. Ugyan ezen esztendőbeli kemény téli időben a' pogány tatárnak egynehány ezerből áló tábora a' Tiszą mellett Dob és Dada nevü helységeknél harmadnapig megszállott. Kiknek illy közellétek miatt tovább eggy hétnél kimondhatatlan félelemben voltanak az egész Hegyaljaiakkal eggyütt Tarczal' városának lakosai is, cselédjeiket mindenestül eliktatván onnan-hazúl. Még is a' nagy-hatalmú szent Isten az övéire gondot - tartó kegyelmes védelmezése szerént csudálatosképen úgy megőrzötte őket, hogy annyi számtalan pogányság közzül dühödt fene-bestiai kegyetlenségéhez és mindenüvé a' maga hírével elérkező vérhüdt szokásához képest, a' Tisza is a' jég miatt híd gyanánt lévén, eggyetlen-eggy is határokra bé nem lépett.

Ezen esztendőben szálja-meg a' Fels. Római Császárnak roppant tábora a' Keresztény Fejedelmeknek segédségével eggyütt Magyar-ország' Királyainak lakó-helyekről emlékezetessé lett Budavárát. Mellyet olly kimondhatatlan rettenetes nagy sürü lövésekkel oppugnáltanak, hogy azoknak az eget hasogató hangja, dörgő ropogása, Tokáj' táján is akképen hallatott, mintha csak

Szendrö vagy Ónod végvárak alatt való puskázások és ágyúzások lettenek volna. De a' temérdek sok hadak eggyszer is ostromot nem tévén, és tíz napokat alatta eltöltvén, re infecta kezdettenek szélleloszlani.

Ismét ezen esztendöben a' gyakorta való sikeretlen táborozással N. Zemplény Várm. Tisztjei fel 's alá hurczolván az elalélt nemességet, itt a' Hegyalja körül egész nyári oeconomiájoknak lehagyásával kimondhatatlan nagy károkra, több helyek között Tarczalra is egész Vármegyéstül szálván, és közel eggy hétig idö vontatva rajtok heverészvén, nem kevés gazdáskodást kellett tenni mindenféle Tiszteknek. Még is a' Városnak akkori Hadnagyát akkori szükséges gondviselése és az otthon-maradt lakosokra való serény vigyázása mellöl magokkal elvinni és eggyütt táborozni akarták akkori Vármegye'-Tisztjei. Az honnan a' Fejedelem' parancsolatjára Eperjeshez a' táborra felmenvén, nem sokára Mélt. Schulcz Generál' reájok való ütésével egész táborostúl felverettetnek, és mindennemü tábori jószágoknak ott hagyásával mind haza és széllel szaladoznak. A' szegény Tarczali nemesek pedig úgy annyira megijedtek, hogy azon napi iparkodással ennyi földröl mindnyájan haza szaladtanak.

Ezen esztendöbeli szüretkor adatik-meg Mélt. Fejedelem Tököli Imre által, úgy

mint akkori Földes-Ura Ő Nagys. által, nagy kegyelmes grátziája szerént elejétől fogva Tarczali Parochiához esztendőnként járni vagy administráltatni szokott, de már sok esztendőktől fogva intercipiált negyven cseber Tarczali bordézmabeli proventus, akkori Rima-Szombati Márton nevű Tiszteletes Prédikátornak.

1685. eszt. — Ezen esztendőben a' Király Ő Felsége' német hadainak és táborának eggy része Böjt-elő havának első napja' táján nagy hirtelenséggel többére a' maga' hírével érkezik a' Bodrogközre, *) Leleszhez és Tárkányhoz. Melly miatt a' Tokaj körül való darab föld annak reménytelen híre' hallásától felette igen megdobbanván, a' Mélt. Fejedelemnek Kassáról költ parancsolatja szerént Izdenczy Márton Tokaji Várbeli-Kapitány sokszori requisitiójára kemény executióval való fenyegetéssel Tarczal' városának lakosai is kénszerítetnek helyeknek pusztán való hagyásával magokat személyválogatás nélkül hozzá készíteni. De az irgalmas természetű szent Isten azon német hadaknak feljebb-nyomúlásával

*) Bodrogköznek hívattatik az a' Járása Zemplény Vármegyének, melly a' Tisza 's Bodrog között fekszik. — Lelesz Praemonstratensis Urak' Conventje.

a' megírt várbeli obsidiónak illy kemény téli időben való siralmas és veszedelmes terhétől csudálatosan megszabadítja őket.

Ezen esztendőbéli Szent Gergely Pápanapján olly rettenetes kemény hideg szélvésszel öszvekeveredett havazó és fergeteges idő támadott, hogy a' Tiszán túl való térföldön és sivatag pusztaságon feles szekerekkel-útazó emkerek marhájokkal eggyütt általa mind öszveölettek, és azon rendkivül való és türhetetlen gonosz idő ugyan akkor számtalan folt juhokat is mindenfelé a' mezőbe szorítván, mind pásztorostúl sok ezerekig rakásba fagylalt; melly hidegvette emberek közzűl csak az egy Debreczenben is, csak énekszóval, és azokon kivül kiket Prédikátzióval temettek-el, többen valának másfél száznál.

Nyárra-kelve, N. Zemplény Várm. kénszerítetik ismét a' Mélt. Fejedelem' kemény parancsolatjával táborba kiszálani, és az Újhelyi 's Borsi réteken, egynehány hetekig az időt vontatván, meg is mustráltatni. Kik is illy haszontalan időt-vesztő táborozással oeconomiájokban, gazdaságokban naponként való 's tovább pedig mind nagyobb fogyatkozással nevekedendő károknak, romlásoknak eltávoztatásokért kéntelenítetnek bizonyos transactio szerént ugyan-ott a' mezőn három ezer rénes forintokban és két

ezer köböl búzákban a' Fejedelemmel megeggyezni; mellyeknek felét ottan hamar, úgymint a' mingyárt közelébb következett Kisasszony' Havának első napjára kész pénzül és fogyatkozás nélkül megkellett adni.

Ugyan ezen esztendő tájban Méltóságos Schulcz Generál a' Király Ő Felsége' hadainak eggy részével Eperjes' városát megszálván, éjjel nappal erősen vívatja, ostromoltatja; mellyet másfél holnapig alattafekvése után bizonyos parolára Szent-Mihály' havának 12-dik napja' táján feladnak a' benne lévő lakosok. Az honnan mingyárt a' Tokaji várnak megszálására igyekezvén minden hadaival nyomakodni, nem kevés rettegtető félelem kezdi a' véletlen hír' hallásával a' Hegyaljai lakosokat közönségesen megkörnyékezni; mert a' németnek még csak híre' hallásától is akkori boldogtalan időben felettébb iszonyodott vala. Nem tudván azért illy szoros ügyökben Istenen kivül egyébüvé folyamodni, mivel már a' Fejedelem is e' szomorú hírnek reménytelen rezzenésével felettébb megdobbanván, ottan hamar nem sokad magával, többére csak a' hüségesebbekkel, általmégyen a' Tiszán, és Kállóban megfordúlván, onnan nem sok napok alatt Váradra recipiálja magát.

Ekképen akkori időtájban a' Király' Ő Felsége' tábora diadalmas nagy triumfussal

megveszi Esztergomot, és Visegrádból is valamelly törököket kísérvén el a' németek, azon alkalmatossággal ezen Visegrádbeli törököknek Agájok által a' Felséges Lotharingiai Herczeg, az egész Keresztény armádának akkori Generálja, mesterséges titok alatt való nagy collusiója szerént, Tököli Fejedelemnek vagy kézbe való adattatása, vagy alattomban való találtatása felöl izenvén Sejtár Budai Basa Ibrahim nevű, Váradi Basának Szeredár Vezérnek. Ki is az az által hamarább megkészülhető békeségnek lactáltatásával fascináltatván, legottan kemény parancsolatot ád-ki a' Váradi Basának, megírt Tököli Fejedelemnek megfogattatása eránt. Az holott nagy álhatatossággal contestált igaz hűségéért való oltalmazás helyett véletlen és szomorú arestom alá rekesztetik. Az honnan felül megírt Sejtári Ibrahimhoz nagy kemény őrizet alatt Eszékre küldetvén, nem sok idő múlva a' Fejedelmet azon Vezér magával eggyütt Nándor-Fejérvárra viszi, ugyan igen kemény őrizet alatt, és ott tartja felette sanyarú raboskodásban. Kinek illy reménytelenséggel történt megfogattatása a' hatalmas Török Császárnak hírével lesvén, és a' Galliai Király' akkori ott való Residensének is közbenjárása hozzája járúlván, ottan mingyárt nagy siettséggel küldi Kapucsin Baságát Sejtári Ibrahim Vezérhez Tököli Imre Fejedelemnek Konstantinápolyba való

tisztességes bekísérése felöl, feddőzvén eggyszersmind, miért kellett Tökölit az Ottomanni Porta' híre 's nyilván való parancsolatja és auctoritása ellen meg is fogatni.

Az már megírt Sejtári Vezér pedig Tököli Fejedelemnek elvesztése eránt az említett mód szerént dispositus lévén, szinte akkori időtájban találja kiküldeni Nándor - Fejérvárból bizonyos arra elrendelt törököktől valamelly nyárjas ligetben való megölettetésre a' Fejedelmet, hogy midőn már azon gyilkos törökök szinte köntösébül vetkeztetnék, Istennek bölcs és csudálatos igazgatásából, a' Fejedelemnek kimondhatatlan és temérdek nagy szerencséjére a' felül már megírt Kapucsin Basa véle lévő törökökkel egyenesen épen azon nyárjasba, szinte az időnek legszükségesebb szempillantásában érkezett útjában. A' ki a' törököket öszvecsoportozva távolról szemlélvén, a' dologban pedig semmit is nem tudván, nagy auctoritású kemény szóval azon helytt megriasztja, 's kezdi examinálni. Azok a' dolgot megjelentik. Maga is látja a' Fejedelem' siralmas ügyét. Úgy tartatik meg isteni csuda gondviselésből, hogy azon szempillantásban jobbra kívántató világi élete el nem oltatott. Melly Kapucsin Basa annál is inkább és nagyobb sietséggel a' Császár' parantsolatjával a' Vezérhez érkezvén, ottan Tököli Fejedelem megszabadíttatik, és Konstantinápolyba bekísér-

tetvén, igaz hűségének és ártatlan ügyének hathatós előbeszéllése után, nem kevéssé segéjtetvén az eránt a' Galliai Királynak akkori Residensének intercessiója által is, rajta tett illy méltatlanságért a' Török Császárnak hatalmas parancsolatjára mind a' megírt Sejtári Vezér, mind pedig a' Váradi Basa, gyalázatosan megölettettnek, jószágok is minden kincsekkel eggyütt egészen Tököli Imrének ajándékoztatik.

Ezek között elküldetnek titulált Mélt. Schulcz Generál' elébe grátzianyerésért és bizonyos Salva-Guardiáért, épen Gönczhöz, sok extremitásai közt elalélt Tarczal' Városából is, tölök kitelhető tisztességes ajándékokkal és eggy általag fínom asszuszölő borral, Nemzetes Vitézlő Dévay Ferencz, Babocsay Izsák, és Ta sTamás arra alkalmatos emberek. Kik épen Göncz-Ruszkánál levén szembe a' Generállal, ottan tőle semmi választ nem nyerhettenek, hanem a' több városok' azon alkalmatossággal eggybe-gyűlt követeivel mind egész Mádig parancsoltatott eggyüttjövetelek. Mádra az egész tábort beszállítván, és a' Generál maga munkálódván fáradhatatlan serénységgel az egész tábori hadaknak jó rendel való alkalmatos megtelepítésében, késő estve érkezhetett ott való szállására megtérni. Kinek előtte a' megírt becsületes emberek többekkel eggyütt ugyan-akkor alázatosan praesentál-

ván, minden idegenségnek tettetése nélkül örömmel fogadtatnak, és az ajándékot is tőlök nagy kedvesen elfogadván, két Salva Guardiákat parancsol mingyárt adatni nekik városoknak oltalmazására; kikkel ugyanazon éjszakán a' körülöttök még ott lézengő némelly Kuruczhadak miatt, noha nagy félelemmel, mindazáltal jó Istennek védelmezéséből, mind eggyik békével haza verekednek.

Más reggel a' Mélt. Generál a' táborral eggyütt Bodrog-Keresztúrhoz szálván, Tokaj' városa minden ellenállás nélkül fejet hajt, mivel már annakelőtte embereik által a' megírt Generáltól grátziát nyertenek vala. És így nagy könnyen levő szerszámokkal Tokaj' vára alá szálván, mozsárágyúkból bombikat kezdenek azonnal belőle hányni. A' várbeli Hajdúvitézek az elejekbe praeficiált német Tisztet sok rendbeli türhetetlen excessusaiért in flagranti meglövöldözvén, harmad nappal annakutánna épen Szent-Mihály' napján bizonyos conditiókra említett Schulcz Generálnak a' várat feladják.

Az idö alatt, míg Tokaj obsidióban volt, mindenféle tábori rend a' szőlőhegyeken mindenütt nagy tékozlást tévén, annak már megírt szép termését minden tilalom nélkül szabadosan és kíméletlenül prédálta, fogyatta, kiváltképen Tokaji és Tarczali hegyeknek nagyobb részét teljességgel megemésztette,

sokaknak kimondhatatlan nagy kárával. Ezen kívül eggy furiosus, skótus nemzetből való Lajdinánt egész companiával szállítottbe, nagyobb bátorságnak okáért, Tarczali templomnak kerítésébe maga Schulcz Generál, midőn először a' kerítésnek alkalmatosságát körös-körül percurrálta volna. Kiknek két holnapok alatt való terhes gazdáskodásra tett költések egynehány száz forintokra terjedtenek; noha másként azoknak oltalmok nélkül a' zsákmányra kiszéledett idegen hadak miatt semmiképen meg nemmaradhattanak volna; a' mint sok helyek' templomaiknak felverettetések, prédáltatások, e' környékbeli szomszédságaikban akkori időben erre szomorú példák.

Ezen esztendőben kezdették az egész Vármegyében 's Magyar-országban némelly Vármegyékbeli Tiszteken 's Úri Fő-rendeken kívül a' szegény nemességnek, és mind kolcsos mind mező-városi 's falusi lakósoknak 's közrendeknek régi elejiknek számtalan vérek' kiontásával szerzett és keresett szabadságok ellen az idegen német nemzetnek vas jármába nyakokat szorítani, és nagy sokakat szívekben megdobbantó, elméjekben megtébolyító, és holtig való nagy sóhajtással szép értékeiktől 's javaiktól utolsó harapásig megfosztó, és maradékjaikat is siralmas sorsra jutató kimondhatatlan portióbeli fizetésnek és szertelen nagy adózásnak elviselhetetlen-

képen való súlyos terhét fejekre szálítani. Mellynek holnaponként való irremissibilis exactiójára kegyetlen sarczoltató executiók alatt való hallatlan 's iszonyú kínzásokkal sok megnyomorított helyek erejek felett kénszeríttettenek. Ettől fogva mind ez ideiglen sokféleképen kigondolt fortélyos szaporítással és számtalan sok mesterséges sajtolások által mind feljebb feljebb való nevekedéssel e' magyar opprimált szegény haza' lakosai ezen esztendőtől fogva szánakozni nem tudó nagy irgalmatlansággal szokott gyakoroltatni.

1686. eszt. — Ezen esztendőben Mélt. Gróf Caraffa Antal Generál Debreczen' városába reménytelenül feles hadakkal beszálván, erejek felett való temérdeki summából áló megfizethetetlen portziózásbeli nagy quantumnak megfizetésére kénszeríti a' város lakosait, úgymint száz nyolczvan ezer rénes forintokig. Mellynek teljesíthetetlen volta miatt sokaknak kezek lábokkal öszvekötöztetvén szertelenül kínoztattanak, némelyeknek ujaiknak közeik egész keze'-fejéig béfűrészeltettenek, és hallatlan csigázásoknak nemeivel rongáltatván iszonyatos kínokkal végezték sokan életeket e' hallatlan való kegyetlenségű nagy inségben.

Ugyan ezen esztendőben nyár' kezdete' táján onnan felűl jövő Kahl Regement lo-

vas hadai Tarczal' városa' határán megszálván, ezek közzűl bé a' városra két compánia német és horvát hadak, az ő Felsége' artilleriájának eggyik részével lévő feles szekerekkel eggyütt ordináltatnak, és többig két holnapoknál azon helyen feküdtek. Akkori alkalmatossággal a' megírt két Regementek Zombori szölöktől fogva mindenütt a' Tarczali határban a' vetések között telepedvén meg, már szárba-indúlt öszi és tavaszi veteséinek némelly részét lekaszálják, más részében ismét mindenféle barmaikat szabadosan jártatván 's legeltetvén, nagyobb részét semmivé teszik és megemésztik, noha a' Tisztteknek mind a' megszáláskor, mind annakutánna nem kevés gazdáskodásbeli kedveskedéssel voltak a' szegény Tarczaliak.

Aratási alkalmatossággal Mélt. Generál Caraffa felesed magával Tokajban két hétnél tovább subsistálván, minden harmadnaponként eggy eggy általag fő borral, szénával, abrakkal, és külömbféle konyhára való eleséggel nagy bövségesen kellett gazdálkodniok, Ő Nagysága' kemény parancsolatja 's Tisztjeinek rémítő fenyegetése 's csigázása szerént, a' szegény Tartzali lakosoknak.

Ebben az esztendöben vétetik-meg a' Fels. Római Imperátornak és kegyelmes koronás Királyunknak győzedelmeskedő fényes Armádája által véres ostrommal híres-emlékezetű

Buda-

Buda-vára, régi nagy emlékezetű Magyar Királyok' kedves lakó-helye, ugyan-azon napon, mellyen, Istennek titkos ítéletéből, hajdan a' törököknek kezébe deveniált volt; úgymint szent Mihály' havának második napján.

1687. eszt. — Ezen esztendőben Nemes Eperjes Királyi kolcsos Városban lakozó bizonyos számú Fő-Rendek, másutt lakó's nem alacsony rendű egynehány Vármegyebeli nagy emberekkel eggyütt, Mélt. Gróf Caraffa Antal akkor Magyar-országi Fő-Generál által, Munkács' várában Mélt. Zrínyi Ilona Fejedelem-asszonnyal és több oda beszorúlt adhaerensekkel való titkos factióért, correspondentiáért, a' mint akkor időben erántok praetexáltatott, incaptiváltatván, és haltatván, kínoztattanak, 's végre a' város közepén e' végre emeltetett kínzó nagy theátrumon hóhér által megölettettenek, testek is némellyeknek felnégyeltetett; kiknek némellyike ellen kiváltképen való passiója is lévén azon Mélt. Generálnak, vélek annál szörnyebben bánatott. De ezen praetextus alatt az Evangelicus Status némelly nem jó akarójinak éretlen ingerlésekből, álnok tanácsokból, nagyobb részre e' magyar hazából a' hasznosabb és erősebbnek látszó oszlopokat igyekezvén kiírtani, és, ha onnan fellül engedtetett volna, teljességgel mind kifogyatni.

Melly praktikás dolognak nem utólsó kovácsa volt a' Római Clérusság, annyira, hogy még Rómából is Cardinál Bonifacius Nuncius Apostolicus e' végre bocsátatott volt a' Fels. Udvarhoz, ut sub praetextu Munkácsianae rebellionis tollantur capita Evangelicorum. *)

Ezen esztendőben végezvén boldogúl életét megélemedett idejebeli, érett, álapotjában jámbor, Isten-félő, tudós Prédikátora Tarczal' városának, Tisztel. Rima-Szombati Márton Ő Kegyelme. Ennek helyébe adatott hivatal Tiszt. Gyöngyösi István Felső-Bányai akkori Prédikátornak. Ki is minden javaival Tarczal felé útazásában Munkács' várából szinte akkor tájban kirohant két vagy három-száz Isten-nélkül való, hitetlen, kóborló talpasokra találkozván, gyermekségétől fogva keresett mindennemű értékétől, portékájától, könyveitől, és ruházatjától megfosztatik; felesége is mindenből kimellyeztetik, hajadon fővel csak

*) Értelmes, az akkori történetekben derekasan jártos, 's előre el nem foglalt Olvasónak nincs szüksége, hogy figyelmessé tétessék általunk, hogy a' mi Babocsaynknak az effélékben nem lehete vaktában hinni. A' kölcsönös bántások mind a' két felekezetet vétkes lépésekre vitték egymás ellen; de itt még is nem ez volt a' dolog.

az eggy tatár-ingben hagyatik, a' közepső lesnek kára nélkül.

Ugyan ezen esztendőben kénszerítetnek Tarczalról is több Hegyaljai városokkal egy együtt minden nemes emberek, személy szerént Gróf Terzy nevű Colonellusnak parancsolatjára 's kemény fenyegetőzésére, Munkács' vára alá zsoldosokat és béres-szekereket küldeni, és azokat nagy fizetéssel nehány holnapig ottan tartani, drága pénzt érő eggy-nehány ökreiknek oda-maradásával.

Ezen esztendőben a' hegyalján termett borokat, mingyárt szüreti alkalmatossággal, némelly grátziát-vadászó Nemes Vármegyéknek Tisztjei kezdék a' Hegyaljai sokképen megnyomorított szegény lakosok' portziójiban személyválogatás nélkül elfoglalni 's pecsételni, azoknak kimondhatatlan nagy romlásokkal; nem lévén senkinek a' lakosok közzül szabad csak eggy hordó borát is, akármi-nemű szüksége történt, azokból pénzzé tenni. Mellyeket épen Eperjesre magok vectu-rájokon nem kevés költségekkel vélek felszállítatván, és ott nehány ízben meghányván vetvén, újobban ismét megtöltvén, a' mellynek íze sokszori kóstolások után kényes ínyeknek tetszett, azt vették-be tölök embereiknek sok ideig való szorgoztatására. Az idő alatt is pedig az elfolyt havakra executio által is irremissibiliter csak megvették raj-

tok a' nagy portiót; és a' melly boraiknak ára portzióbeli summájokat egynehány száz forintokkal superálta is, sokszori fáradtságos nagy költségek után is akkori Vármegye Tisztjeitől semmi lett úttal ki nem vehették, hanem részenként a' Nemes Vármegyének portzión kivül sok rendbeli impositájiban szaporán imputálták. O tempora! o mores!

Ekkori nyomorúságos esztendöben foglaltatik-el porba és hamuba takartatott Tarczal' városának puszta temploma az Evangelicus lakosoktól, szinte akkor, a' mikor magokat a' képtelen portziózás közben is többére erejek 's értékek felett megróván, annak épitéséhez való nagy fáknak, ritkán találtatható alkalmatos gerendáknak vágattatására 's leszállitatására az egész Tiszaháton nem kevéssé fáradozván, feles summát költöttenek, és ahoz értő derék 's tudós mesteremberekkel is megalkudtanak volna, Újhelyi és Tokaji Catholica Ecclesiáknak Plebánusai, és Munkácsi Sándor nevü Pataki Rationista által. Ennek akkor illy dologban igy megmutatott buzgóságáért remuneratióúl Tokaji Udvarbiróság adatott. De a' mellynek részesülésében 's viselésében esztendejének elötte elmettszetett nyavalyásnak élete'-fonala.

Ugyan-akkori alkalmatossággal reménytelenül kihányják 's exturbálják Tiszt. Gyön-

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

gyösi István Ordinárius Prédikátort a' szegény Evangelicus lakosoktól a' pogány török' égetése után magok saját költségekkel és industriájokkal újonnan épített Parochiából a' Posonyi Országgyülés vagy Diaeta alatt, contra expressos superinde proxime praecedentis novissimae Diaetae Sopronienſis articulos.

E' végre ezen esztendöben adatik-fel a' tizenhárom Vármegye között Borsodban és Hevesben lévö híres neves végben situáltatott Eger' vára Mélt. Gróf Caraffa Ő Nagyságának az Egri Basa által, minden kolcsaival és munitziójival eggyütt, a' benne lévö lakos és vitézlö török megeggyezéséböl a' gyözedelmes féltöl nekik praescribált conditiók szerént (hová Nemes Abauj Vármegyének nagyobb része régi idötöl fogva behódolván, végre az egész Nemes Zemplény Vármegyebeli Hegyaljai Tractus is a' Kurucz világban Tarczal' városának elraboltatása után tyrannice behódoltatván, magok között fel is osztották; mellyhez képest sok ideig tartó szerencsés boldog álapotot ígértenek vala is önnön magoknak.) A' kik alkalmas idötöl fogva az Ő Felsége' német és magyar serényenvigyázó hadaitól mindenfelöl szoros strázsáltatással környülvétetvén, annyira benn szoríttattak vala, hogy semminemü élést szemlátomást való veszedelem nélkül hozzájok bevinni, vagy pedig közzülök lovasnak vagy

gyalognak éjjel vagy nappal kifutni mindenképen lehetetlen vala.

Ekképen azért minden élésektől megfosztattatván, az iszonyú és szenvedhetetlen nagy éhség mindnyájok között teljességgel elhatalmazott vala. Mellynek türhetetlensége miatt labodát, mályvát, és egyéb efféle hitvány füvet kénszeríttettenek megfözni és magokat az éhhel-halás ellen azzal tengetni. Ha valamelly nagy értékü közöttök szerét tehette, eggy kenyérért örömest megadott harmincz forintokat is. Melly Egri törökökkel a' vár. nak resignátiója után egynehány száz szekerekre rakodva sok szép drága javoknak 's köntösöknek útban maradozó szekerekről történt felzsákmányolásával feles kisérő némethadak épen Nagy-Karácson' innepe' első napján érkeznek Tarczal' városába. Holott másod' napján is a' szent Innepnek akkori téli kemény hideg időben ott pihentetvén-meg öket, nem kevés károkat szenvedtenek miattok, szőlőjik' karójinak és kertjeik' kerítéseinek elhordásokra, gyümölcsfájiknak kivagdalásokra 's elpusztítására a' német strázsák magok hasznokért széltében öket reá-szabadítván.

1688. eszt. — Mélt. Gróf Caraffa Generál még az Egri törökök' jövetele előtt érkezvén felesed magával Tokaj' városába, ott kétheteknél tovább múlat, a' helyekkel magának

nem keveset gazdáskodtatván. Elindúl végre Munkács' vára alá Bold. Asszony' havának 12-dik napja táján. Kinek akkori odamenetelével bizonyos transactióra, abban tett conditiók szerént, Mélt. Fejedelem-asszony Zrínyi Ilona' akaratjából, adhaerensei által feladatik koronás Király Urunk Ő Felségének nagy emlékezetű Munkács' várának hosszas bloquadázása után. Melly alkalmatossággal Tököli Imre Fejedelem Ő Nagyságának conferáltatott bot, süveg, és zászló, mellyeket a' hatalmas Török Császár ajándékozott vala, megemlített Caraffa Generál' kezéhez adattatván, ugyan-akkor Mélt. Klobusiczky Ferencz Ő Nagys. által küldetnek-fel az Udvarhoz Ő Felségének. Az Athnamét pedig maga Tököli Fejedelem valamelly kedves ládájának oldalába vetette volt be, titkos helyre, nagy mesterséggel, mellyet még feleségének is sem akkor, sem azután soha meg nem mondott, hanem reménytelenséggel lett szomorú elmenetelekor mindeneknek felette azon ládájának szorgalmatos gondviselésére kérte a' Fejedelem-asszonyt. Munkács' várának feladattatása után fennemlített Mélt. Zrínyi Ilona Fejedelem-asszony a' Király Ő Felsége' parancsolatjából fiastúl és leányostúl kevés magával felkísértetvén Bécsbe, a' megnevezett ládát magával eggyütt felviszi, jóllehet azt is a' több rakott ládákkal eggyütt igen megkotorázták volt a' várnak feladattatásakor; és midőn a'

Bécsi Apáczák' Klastromába vitettenek is leányával eggyütt, oda is a' megírt ládát beviszi; annakutánna Istennek bölcs gondviseléséből lett elbocsátatásakor is holmi fejér öltözetecskével tele rakva feltéteti maga szekerére Zrínyi Ilona Asszony, és minden sérelem nélkül épen urához, Tököli Imréhez, leviszi. Melly ládának titkos mesterségü vésedékjéből Tököli Imre az említett Athnamét a' véle lévő Fő-Rendek előtt nagy örömmel, Zrínyi Ilonának pedig szörnyü álmélkodásával, kikeresvén, legottan a' Fényes Portának annakelőtte való sokszori kívánságára, szokott szolennitással repraesentáltat a' Török Császárnak, a' Mufti' és az egész Divános-Urak' és Fő-Vezérek' jelenlétében; mellyet régen elveszettnek, semmivé lettnek gondoltanak vala.

Ezen esztendőben bizonyos számú rekrutákkal Erdélybe igyekező német Officzír Máď városából lett kiindúlásakor megrészegedvén, ellenségesképen való nagy fúrorral és sebes nyargalózással érkezvén előljáróban egynehányad magával Tarczalra, valakiket elől-utól talált, minden külömböztetés nélkül vert, ütött, vágott, hozzájok is lövöldözvén, marhájikat is széltében hajtatván-be nagy hostilitással. Mellyet némelly éretlen, goromba, és vakmerő Tarczali ifjak, nem tudván mire vélni, a' templom' kerítéséből kimenvén, hozzája kezdettenek fával és kő-

vel hajigálni. Becsületes elökelő emberek azonközben e' véletlen felháborodásnak csendesítéséért hozzájok a' kerítésből kimenvén, a' mondott Officzír legottan öket incaptiváltatja, és kezeknek egymáshoz való hátra kötözésével nyári caniculáris rekkenő nagy hévségben szúnyogdongással teljes, puszta, setét nagy kö-istálóba rekesztetvén, igen szoros detentio alatt öriztet, és ugyanazon kezek öszvekötve számtalan sokezer szúnyogok' szüntelen marási között hálatván, más nap délben bocsátatja szabadon öket, öt formális aranyak' kisarczolásával és hadainak két nap alatt ingyen való gazdáskodtatással. Melly becsületes embereket maga is annakutánna ártatlanoknak pronunciált.

Ugyan ezen esztendöben vétetik-meg a' Fels. Római Imperátor és Magyar-Országi kegyelmes Király Urunk' diadalmas tábora által nagy véres ostrommal és sok pogányságnak nagy veszedelmével Magyar-országnak emlékezetes véghelye, híres Nándor-Fejérvár, az Ő Fels. hadainak is vérrel való nagy győzedelmeskedésével, és Mélt. Schaffenberg Generálnak azon ostromon való véletlen elesésével.

Ezen esztendöben is a' szegény Tarczali lakosoknak minden boraik ismét elfoglaltatnak ugyan Mélt. Gróf Caraffa Generál Ő Nagys. számára; Eperjes' városában lakozó

Paur György Patakon-lakozó Hegymegi Ferenczczel küldettetvén épen új eszt. napján azoknak megkóstolására. Melly elfoglalt 's illyenképen elpecsételt borokat Szent György' napjánál tovább tartván és apasztván a' szegény lakosokon, a' portziót azomban szörnyü kegyetlenkedéssel, irgalmatlan executorok által sokakon exigáltatta; osztán drága pénzes szekerekkel kelletett Eperjesre felvitetniek, és ottan mindeniket újonnan megtölteniek. Illy mód nélkül való megterheltetéseket és nyomorgatásokat kénszerítetett elviselni az akkori időben is ez az egész Hegyaljai szegény Processus.

1689. eszt. — Ezen nyolczvanokat bérekesztő szomorú esztendőben a' rettenetes sürüséggel és szaporasággal fel 's alá járó német hadaknak éjjeli 's nappali Condescensió-ja szünetlen és szakadatlan lévén a' Hegyaljai Tractuson, kiváltképen pedig Tarczal' városán, elannyira nevekedett, hogy akár Buda felöl, akár Putnok felöl, akár pedig Kassa felöl jött és érkezett légyen is, a' Tiszán lévő portuson nem kivánván hamar általköltözni, 's nem is tudván éjszakára az akkori időbeli Tiszántúl lévő nagy pusztaság miatt közel holott megszálani, még szomszéd Vármegyékből való érkezésével státiónak Tarczalt szokta feltenni maga hadainak nyugosztaló szálásának, számtalan szekerekbeli marhákat és forspontokat többére min-

denkor ott változtatván-meg. A' Tiszántúl viszont Erdélyből, Szilágyságról, Várad' és Debreczen' környékéről, 's a' Hajdúvárosokról érkező akármelly hadak hasonlóképen bátor későn estve takarodhattak is által a' portuson, magokat elébb a' Bacchus' tejével Tokajban alkalmasint megmelegítvén, nagy fúrorral és elfordúlt indúlatu nagy kegyetlenséggel 's rémítéssel egész Companiák setét éjszakákon szállottanak reájok.

Kiknek minémű erejek felett való számtalan nagy gazdáskodást kellett tenni, elviselhetetlen portziózás közben is, a' szegény helységbeli lakosoknak, nincsen senki közzülök, a' ki annak fogaikat elvásoló keserüséges ízét többére mindennaponként szájában nem érzette volna; igen ritkán, és, ha mikor volt is, század' részről is alig tévén valami contentumot némelly Companiának Tisztjei. Sőt közzülök némellyek annyira excedáltanak szokott mesterségek és praxisok szerént, hogy a' helységeknek eggyűgyű Tisztjeit megijesztvén, város' Pecsétjé alatt extorqueáltanak quietantiákat de plenaria per eosdem facta contentatione, ac juxta regulamentum Caes. Majestatis expressa victitatione úgy írattak és expediáltattak velek és akaratjok ellen is a' szerént, a' mint magoknak tetszett.

Ugyan ezen eszt. Várad' várának obsidiója alatt a' magyar gyalog hadak a' várból gyakorta kiütni szokott törököknek a' vá-

ros alatt lest vetvén, és a' törököket reájok rohanván, azon harczolás-közben a' német hadak a' magyaroknak segédségekre nem érkezhetvén, vagy talán nem is akarván, a' törököktől igen megverettettenek. Kiknek Colonellusok is Nemz. Vitézlő Tunyogi Sámuel sok fáradtságos harczolásai 's dicséretes maga viselése közben halálos sebekkel elfogattatván, ugyan a' török' rabságában múlik ki a' világból. Kinek holt testét bizonyos summa pénzen váltván-ki tőlök betsületes özvegye, ugyan ott közel, Szölösön, a' Váradi Basa' engedelméből temettetik el tisztességesen; vitézi dicséretes virtusának pedig érdemlett jó emlékezetére veres kamukára ékesen festett nagy szép zászlója tisztességes Epitaphiumával eggyütt a' Gönczi templomban emeltetett-fel.

Utólja felé ezen esztendőnek eggy igen negédes Oberster, stábjával 's öt companiával szálván be Tarczal' városába, 's harmad napokig rajtok múlatozván, csak maga és Leib-Companiájának lovainak számára a' többeken kivül száz nyolczvannyolcz köböl abrakkal kénszeríttetnek gazdáskodni, azon kivül a' mit külön-külön a' szegény lakosok magok' szálójiknak erőszak szerént adni kénteleníttettenek. E' felett minden napra eggy eggy hordó fő bort, eggy eggy hordó lőrét, ismét öt-öt száz font húst annyi számú font kenyerekkel sok erőszakos fortélyoskodásai

és szorongatásai között erejek felett extorqueált rajtok személykülömböztetés nélkül; a' ki mindazáltal ennyi százakra kiterjedhető terhes gazdáskodásokért sem akkor, sem soha annakutánna csak eggy krajczárnyi contentumot sem tett. Jóllehet nem sokára Mélt. Korbéli Generál, akkori Váradi blokádának Commendánsa által sok rendbéli excessusaiért minden hadaitól megfosztatván, exauctoráltatott vala. Annakokáért e' szertelen nyomorúsággal teljes 89-dik boldogtalan esztendő is a' több keserves változókkal és számtalan sok gonoszokkal folyó nyolczvanos tíz esztendőket illy keserüséges nyomorúságoknak szomorú emlékezetével rekeszti be, a' mint maga e' rövid versecske is szemünk' elébe adja:

Ezerhatszáz után nyolczvanas esztendők
Sürü változással folytanak az idők;
Kik számtalan gonoszt egymásra fűzendők,
E' magyar hazában jajos dolgot kezdők.

HARMADIK és utolsó RÉSZ,

Mellyben a' Seculumot bérekesztő tíz esztendők alatt történt szomorú dolgai és siralmas gyásszal teljes experimentumai az egész Hegyaljának, és személy szerént Tarczal' városának bizonyos circumstantiák szerént hozatnak emlékezetbe.

Jam nonagesimus occludit tot cladibus annos
Luctiferos, multaque asperitate graves.

1690. eszt.

Már belépvén a' nyolczvanok után a' kilenczveneknek kalaúzos esztendeje, ezen boldogtalan ezer hatszáz kilenczvenedik esztendőnek eleje feljebb elfolyt esztendőknek bokros gonoszai után egymást-érő 's kisérő jajos nyomorúságokkal és külömb-külömbféle szorongató keserűségekkel kezdi homályos napjait siralmasan folytatni. Mert íme a' rettenetes nagy portziózásnak elviselhetetlen sulyos terhe nem hogy valami részben könnyebbíttetnék a' szegény már elnyomorítatott Hegyaljai lakosokon; söt napról napra mind inkább inkább öregbítetvén, nehezedvén nehezedik, a' mint kezdetében mingyárt ezen gyászos esztendőnek a' már terhesen kiadott és putative reájok limitált

nagy quantumon felül augeáltatott a' megírt Hegyaljai Processusnak portióbeli summája száz és nyolczvanhat orális portziókkal, mellyeket a' helyekre újobban repartiálván, hat egész holnapokra ismét az elébbeni terhes summával eggyütt az elalélt és már pihenést is alig vehető szegény lakosoknak erejek tehetségek felett is kifizetni kellett.

Ezen esztendőben megért *) tavasznak idején Mélt. Idősbbik Apafy Mihály Erdély-országának dicséretes emlékezetű kegyes **) Fejedelme, (a' ki azon boldogtalan országnak akkori sorsú zenebonás álapotjá-

---

*) megért h. l. adultus.

**) De melly értelemben veszi a' kegyes szót Baboesay? mert ennek az ő korában, talán még inkább mint más korokban, nem eggy volt értelme. Az Erdélyi Protestáns Fejedelmek és Fejedelemasszonyok theologiai könyvek' olvasásával 's fordítgatásával töltötték idejeket, 's a' keresztény hadak ellen török segédhez folyamodtak, 's a' nagyon is kegyes Urak így a' hazát nagyon kegyetlen bánásoknak tették-ki. Az utolsó két Rákóczy Ferencz nem vala Protestáns, sőt igen buzgó Catholicus volt; tudjuk, mivel töltötte idejét Rodostóban a' legutolsó; és még is a' Protestánsok' védelmének színe 's titulusa alatt harczolgatott, nyilván hogy a' védett fél által segéltessék.

ban és nehány Fejedelmek' szomorú változásaiban 1660. eszt. Ali Basa nevü Fő-Szeredár által akaratja, 's gondolatja kivül Fejedelemmé tétettetvén, az időtől fogva mind e' jelen való esztendeig azon Erdély-országát felzavart zenebonás álapotjában mélységes veszedelmü labyrinthusából, pusztúlásaiból, nem reménylett szép csendes és békeséges álapotra hozván, praedecessorai felett hűségesen, szeliden, okosan, és dicséretesen virágzó szép csendességben tartotta, ellene praktikáló sok aemulusainak leütésével és meggyaláztatásával) életét buzgó és áhítatos fohászkodásai között boldogúl végzi.

Ezen esztendőben ismét az egész Református Tarczali lakosoknak szíveknek keserves nagy fájdalmával és lelkek' isméretének csendességét megháborító alattomban 's véletlen való üldözésekkel az igaz Evangyéliomi tiszta világosságot nem szenvedhető némelly nagy Rendek' commissiójából jámbor 's tudós Lelki-Pásztorok Tiszteletes Ladányi Albert szomorú gyászt-viselő Ecclesiájokból, rongyollott szegény városokból Tokaj és Keresztúr szomszéd Ecclésiáknak Isten-félő kegyes és buzgó tanítójival eggyütt egy napon mindenestől fogva a' városnak közönséges szabad házából kihányattatván, közzülök keserves és méltatlan számkivetésre kimenni kénszerítetnek, Bégányi György akkori Tokaji Udvarbíró és Nébest Pál több-

bére

bére csak eggy Catholicus ember' részéről való Tarczali Plebánus vakmerőségek által.

Ugyan ezen esztendőben Kisasszony' havának napjaiban Méltóságos Gróf Tököli Imre járatlan és kietlen kősziklás havasokon feles törökök, tatárok, és Kuruczokkal Erdélybe irrumpálván, kegyelmes Királyunk Ő Fels. ottan táborban lévő, és az ellenséget eleve való készülettel váró nehány ezer német, horvát, és magyar hadait nem remélt hirtelenséggel a' Barczaságon adoriálván, rettenetes ellenségesképen való nagy vérontással folyó harczot kezdenek, és mind a' két fél egymást szörnyű öldökléssel vesztegetvén és húllatván, végre az Ő Fels. hadait megnyomják és igen megverik, a' holott sok fő nemes Tisztek és Generálok elesnek, rész szerént el is fogattatnak, maga is Heister Generál, ki az akkori Ő Fels. táborának Fő-Commendánsa vala, többekkel eggyütt Tököli Imrének rabságába esik, a' ki annakelőtte a' Fejedelmet sok fortélyos praktikájival maga rabjává kívánta vala tenni és kezére keríteni; de azon verembe esett, mellyet azelőtt minden mesterségével másnak ásott. Zsolt. IV, 16, 17. Példab. XI, 27. Az Erdélyi Fő-Rendek közzül pedig nevezetesen Mélt. Széki Teleki Mihály ugyan azon harczolás közben csak közönséges katona által megöletik, a' diadalmas félnek nem kevés szomorúságára, azért, hogy elevenen

kézbe nem akadhatott. Melly Mélt. Úr a' megírott csata előtt mintegy ötöd nappal, a' mint akkor tájban beszélltetett, kétszázig való derék lovait 's jeles úri paripáit jártatván, mustrálván 's válogatván, illyen szókat szóllott: Ime ennyi sok jó lovaim között nem találok magam alá alkalmatos jó lovat. Sött a' mellyre ült is, házától rajta megindúlván, ottan hamar zabolája ketté szakadott. Mellyekkel eléggé jövendöltetett szerencsétlenül reá következett fátuma.

1691. eszt. — Ezen esztendöben a' nagy portziónak elviselhetetlen inséges terhe között Erdély és Magyar-országban quártélyozó német hadaknak sürüséges járása szünetlen lévén a' Tokaji portuson, azoknak a' Hegyaljára 's legközelebb Tarczalra lett bejövetelekkel való erőszakos condescensiója miatt, kiváltképen némelly magokat reátartó és zabolátlan cselédű Tiszteknek kénszerítéssel való sok rendbeli terhes kívánságira nézve, kimondhatatlan kemény szorongattatásban és éjjeli nappali nyughatatlanságban voltanak a' szegény lakosok, quártélyba való beszálásoktól fogva egész teletszaka többére minden Regementekből feles Tisztek menvén fel egymás után sokad magokkal a' hadak' fogadására. De nevezetesen tavasz' nyílásakor hat egész Regement lovas és gyalog német hadaknak kelletvén a' megírt Tokaji portuson erre-felé általta-

karodni, a' Tiszának akkori rend kivül való nagy áradásával épen Rakamazhoz járván ki a' hídasokkal, 's a' gyakor szélvészekben is a' rendkivül való vizeknek irtóztatón való felháborodása 's nagy habzása miatt folytában a' hídasok nem takarodhatván, a' már általhozattak 's költöztettek mind addig Tarczal körül múlatoztanak, valameddig a' megírt Regementek mindenestül fogva által nem mentenek 's jöttenek a' Tiszán, úgy hogy Szent György' havának 22 dik napján érkezvén a' hadaknak eleje a' portusra, Pünkösd' havában sem lett vége általköltözéseknek. Kiknek félelmétől, járó - marhájikat is szörnyü bajoskodással széllel a' szomszéd határokon való nagy hegyekben rejtegetvén, m szántásokat, sem más szorgos és szükséges dolgaikat többére az egész tavasznak idején temérdek károknak 's dolgaikban való hátra-maradásoknak nagy sóhajtva való tapasztalásával véghez vinni nem lehetett.

A' mi ennél is szenvedhetetlenebb és keservesebb, ezen Regementeknek ketteji mingyárt Tarczalon kivül a' Henye nevü promontóriumon vetésink között telepedvénmeg, három Regement viszont, úgymint Serám, Rabutin, és Hussin Generáloké, a' Zombori kőszíntől fogva, a' Keresztúri kőbánya körül a' Tarczali kepés - földekig a' szőlők alatt mindenütt a' vetések mellett

ütvén tábort magoknak; Schlick Generál hada ismét Regementestül a' Keresztúri Dereszlai szoros sovány helyre szálván, őszi és tavaszi vetéseiknek nagyobb részét kit lekaszáltanak, kit eltapodtanak, kit pedig annyi számtalan sok marhákkal elgázoltatván semmivé tettenek. Melly leírt irgalmatlan hadaknak illy kéméletlen való iszonyú nagy pusztítások miatt bizonyára igen csudálkozásra méltó dolog, hogy még akkori boldogtalan siralmas 's kárral folyó esztendőben, sokféle nyomorúságok' viselése alá tárgyúl vettetett rongyollott Tarczai' városa, ennekelőtte negyven esztendőkkel akkori német hadak' táborozásaiban elpusztúltt Rakamaz és Zombor nevű szomszédságbeli derék lakó helyek' szomorú példájok szerént végső romlásra és pusztúlásra nem jutott. De felette igen csudálatos volt elejétől fogva a' Fels. Mindenható Istennek atyai irgalmassága szerént való nagy gondviselése az őtet félőkön és tisztelőkön, kiket még a' tűznek sebes lángja között is véghetetlen hatalmas ereje szerént csudálatosan szokott megtartani. Daniel. III, 26, 27. Ennyiféle számtalan keserűséges nyomorúsággal elegyült sok rendbeli nagy kárvallásokat szegény Tarczaliaknak ez is nem kevéssé öregbítette, hogy Sambok Mátyás nevű Colonellussal a' már feljebb megírt sok hadaknak költözése közben két zászló-alja, magyar és tót csintalan hajdúkkal, szálván be

ennyiszer reiterált és sokféle veszedelmével küszködő Tarczal' városába való quártélyozásban, azokat is sok rendbeli insolentiák' gyakorlásaiban Pünkösd' havának 29-dik napján kezdvén kéntelenséggel a' lakosok interteneálni, nem kevés summára terjedő terhes gazdáskodásnak kicsafarása után szent Iván' havának 24-dik napján mentek-el nagy kegyetlenséggel az elalélt szegény lakosok' nyakáról, által a' Tiszán.

Ebben az esztendőben kilenczszer való nagy záporok voltanak Szent Iván és Jakab havakban. Sőt Miskolcz' városa felett nagy felhőszakadás is volt, melly eggynehány házakat a' városon való malmokkal eggyütt öszve is rontott és széllel szaggatott. Melly rendkivűl való sokszori nagy záporok felette nagy károkat okoztanak Tokaji és Tarczali szőlőhegyeken akkor esztendőben.

Ezen esztendőben Kisasszony' havának 20-dik napja' táján a' Fels. Királynak és Római Imperátornak győzedelmeskedő fényes tábora a' törököknek nagy roppant táborával a' Mohács'-mezején kemény harczolással megütközvén, jóllehet a' német armáda a' törököknek minden munitziójit elnyerte, sánczát megvette, és táborát megfutamtatta; mindazáltal a' sok ezer németeknek és azoknak feles Officíereinek elesésével 's ve-

szésével ment véghez az akkori véres triumphus.

Ugyan ezen esztendőben ősz' kezdetében a' Király Ő Fels. tábora Felséges Princz Badensis Herczeg commandója alatt az Elector Fejedelemnek segedelmével eggyütt a' török táborral lett ütközet után, Várad' várát megszálván, egynehány hetekig derekasan oppugnáltatta. Végre az őszi idő utolsának hirtelen való keménysége és alkalmatlan kemény volta miatt a' derék operátziótól elrekesztetvén, re infecta széllel kezdett oszlani a' megírt keresztény armáda. A' Herczegnek a' Tiszán Tarczalnál való általmenetele után, ottan hamar egynehány Regementek kezdettenek a' Tokaji portuson erre-felé általköltözködni. Mellyeknek is nagyobb része egész Regementestűl Tarczalon subsistálván, két egész heteknél tovább rettenetes nagy nyomorúságban és kimondhatatlan szorongattatásban voltanak akkoron is miattok az erőszakos, erejeket 's tehetségeket felülmúló nagy gazdáskodás miatt a' szegény lakosok.

1692. eszt. — Ezen esztendőben Mélt. Heusler *) Generál Ő Nagy. Mélt. Tökö-

*) Heusler, nem Heister, a' ki I. Jó'sef alatt élt.

li Imre Fejedelem Ő Nagysága keze alá esvén raboskodásra, a' mint feljebb megmondatott, onnan alkalmas summának ígérésével is szabadúlását külömben meg nem nyerhette, hanem Zrínyi Ilona Fejedelem-asszony' Bécsi Apáczák' klastromából való kiszabadítatásával. Király Ő Fels. kegyelmes adnuentiájából személyéhez illendő tisztességes accomodatióval egész compania német vitézek' kísérésével Böjt - elő' havának első napján Tokajba érkezvén, 's ottan más nap' processiózván;*) onnan Erdélyen által Moldváha mindenütt tisztességéhez képest való elégséges accomodátiók által útját folytatván, érkezik békével urához a' Duna mellett lévő Új-Palánka nevü helybe; holott Mélt. Tököli Imre ötöd magával, úgymint: Sándor Gaspárral, Petróczy Istvánnal, Madács Péterrel, és Horvát Ferenczczel, magához hasonló szakálas Fő-rendüekkel excipiálván Zrínyi Ilona Asszonyt, azok közzül a' nagy zokogó sírás

*) Zrínyi Heléna, Özvegy Rákóczy Ferenczné hozzá méne a' Lutheránus Tökölihez, de vallását Tököli miatt meg nem változtatta, a' mint ezen processiózásból is, 's onnan is, hogy fiját, a' II. Ferenczet, a' Római hitben nevelte, megtetszik. A' vallás csak ürügye volt ezen boldogtalan belháborúnak; az volt igazán kérdés: Ki legyen Úr?

közben alig tudhatta sok esztendöktől fogva nem látott hitves urát igazán kiesmérni.

Ezen esztendőbeli Böjt-elő havának 21. és 22-dik napjai' táján és azután is kimondhatatlan és türhetetlen kemény téli napokon éjjel nappal esdegélvén a' gyakor eső, a' miatt mindenütt és mindenüvé ollyan vastag jegek' fagyásával ragadott a' felettébb való nedvesség az akkori iszonyú nagy hidegségben, hogy még a' derék járt útakon is egynehány napokig, a' szegény marháknak nagy veszedelmével lehetett az útazó embereknek járásokat folytatni. A' termő fáknak ágaikat is sok helyeken öszvetördelte, a' szőlők' fájit pedig ereje felett való terhelésével annyira levonta és lerontotta 's vesztegette, hogy sok szőlős gazdáknak akkori ítéletek szerént kevés reménységek lehetett azoknak jövendőbeli kizöldülhetések felöl.

Ugyan ezen eszt. tavasz' kezdetéhez közelítő Szent Gergely Pápa' napjára virradóra a' sok ideig tartó éjjeli nappali Martziusban való szüntelen esözésekkel, a' nagy vízeknek rend kivül való áradásai olly kimondhatatlan hirtelenséggel kezdettenek a' térségekre kiterülni, hogy a' víz, kiváltképen a' felülemlített eggy éjszakai sebes árjával, az egész rétségbeli lapályokat elborítván, a' szegény Tarczali lakosokat a' Taktához közel lévő szálásokon szorította. Hon-

nan azon Gergely Pápa napján való kiköltözések negyvenkét marháknak a' vízbe merülésével, a' többi megmaradott marháknak pedig kimondhatatlan sok úsztatásával, és sok embereknek nagy bajoskodásával csaknem halálos veszedelmekkel nehezen mehetett végbe, egész napestig azon veszedelemben küszködvén.

Ezen eszt. Szent Jakab' havának 3-dik napján híres emlékezetű Várad' várának feladása után, Mélt. Fő Generál Heusler Ő Nagys. dispositiója szerént az Ő Felsége' hadainak eggy része a' Váradi törököket számtalan szekereken Tokajnál költöztetvén által a' Tiszán, szálanak táborba a' Mézes-Mál alatt az Eszlári-szegtől fogva mind a' Ladányi sebes-érig. A' törököket ismét ugyan Ladányon felül a' Tisza mellett lévő tágas fenyéren avagy pázsiton a' szekerekről reménységeknek nagy meghülemedésével mind lerakattatván, szállítják és telepítik-meg, batallion németeknek környülöttök szüntelen való vigyázásával. Melly törökök mind az időtől fogva egész Decemberig azon helytt tartattatván, avagy inkább mortificáltatván, a' vidékséget Tokaj és Tarczal körül mindenfelé élés eránt felette igen eldrágítják és szűkítik. E' mellett számtalan sok boglya szénákat is a' Tarczali rétekről a' megmondott őrizö németek adsistentiájával, a' lakosoknak nagy károkkal, azon árestom-

ban lévő törökök minden tartalék nélkül szabadosan elhordanak.

Ezen eszt. utolsó része felé Hoffkirch Generál Ő Nsga egész lovas Regementjét dislocálván quártélyozásra ezen megnyomorítatott szegény Hegyaljára, 's azok közzül Tarczalra is, Andreas Sigismundus Kiremberg nevű Rittmeister feleségestül a' maga prima-plánájával, úgymint: „Fuérral, Muster Strajberrel", Lovászmesterrel, két káprállal, kovács és nyeregcsinálóval, ezeken kivül 25 rajterekkel és a' maga cselédjeivel, Szent-András' havának 28-dik napján nagy solemnitással bészálván, az időtől fogva minden kímélés nélkül felettébb nyomorgatta 's vesztegette a' szegény lakosokat; sok mesterséges fortélyoskodásaival, executorok által való csigázásaival és hallatlan exactióval erejek felett való gazdáskodásra kénszerítette, elannyira, hogy konyhájára, italára, és lovaira, számtalan sokszori sorsa felett való pompás vendégeskedése szerént begyűjtvén a' szomszédságbeli quártélyos Kapitányokat és egyébb Tiszteket, másfél holnapok alatt portzióbeli nagy summájokon kivül többet kénteleníttettek eddiglen való intertentiójára fizetni hetedfélszáz forintoknál. A' ki mind újabb 's frissebb, drága pénzen vett 's veendő jóféle Tarczali borokat kívánt asztali bornak. Ha pedig valamelly tele hordóból húsz vagy

huszonöt icczéig elhordatott, azt tovább nem kedvellette, sött elejébe is vinni nem engedte; hanem legottan kemény executióknak az elökelö emberekre való küldésével más újabb 's tele hordókból, akármiképen lehetett is, erőszakos kívánságát teljesíteni kellett. Azzal is nem külömben cselekedvén, többére minden harmad napok múlva azon módon megveszett kényes ínye' válogatásával nem kevéssé mortificálta a' sokféle nemü csigázás alatt elcsüggedt ártatlan lakosokat. Sőt illyen nagy inségeik között csudálatosan megmaradott járó-ökreiket is titkon béhajtatván, nyolcz párt közzülök, a' melly kedvének tetszett, német mészárosokkal társzekereibe kiválasztatván, harmad résznyi árokat is alig fizettette meg az olly marháknak, ekkori időben becses, áros és felette szük voltához képest, azoknak possessorinak szemlátomást való injuriájokkal és nagy kárvallásokkal. Ezek felett pedig a' következendö új eszt. Boldog-asszony havának közepe' táján Tarczalról való elmenetekor, 38 egész portióját nyolcz-nyolcz tallérával computálván, öt egész havakra egyszersmind külömbféle executióknak kínos szenvedtetésével kifacsarta rajtok, száz rénes forint és eggy hordó Mézes-Máli fő borbeli erőszakos discretiónak kéntelenségből való felüladattatásával. Mellyekre nézve minden kétség nélkül az illyen könyörületlen szívüeknek a' megnyomorodtakon szánakod-

ni nem tudó, vagy inkább nem akaró kemény indúlatjokért minden irgalmasság nélkül lészen jövendőbeli szörnyű megítéltetések. Jak. 2. 13.

1693. — Ezen eszt. Tokaj' városában lévő megírt Regimenbeli Kilmannsegg nevű Rittmeister ő maga és feljebb említett Kiremberg egész két companiákkal 's azoknak Tisztjeikkel (akarván a' quártélyos Tarczali Kapitányoknak az elmúlt és ezen esztendőbeli szegény lakosokon, a' mint csak most megmondók, kifacsart excessusoknak, insolentiáknak, nem kevés summára kiható gravámenjét 's nagy restantiáját relaxáltatni,) szállott nagy rémítéssel Tarczalra. Kiknek Nemes Zemplény Vármegyének erős inhibitiója ellen is 's magoknak kimondhatatlan károkkal kívánságokat akaratjok szerént nem tehetvén (ipsa rei post eorum varia tentamina pro voto non succedentis contra eos praetensive concepta indignitate efferve scentes) felboszankodtak és kimondhatatlan insolentiákkal, mód nélkül való nagy zaklatásokkal tartozásokon kivül (quártélyozásoknak ideje is már eltelvén) terhes gazdáskodásra kénszerítettenek mindeneket, úgy hogy a' legalább való személynek is, lovainak nagy abrakolása felett, ebédjére; vacsorájára eggy-eggy iccze drága bort kifacsartanak a' már alig piheghető nyomorúlt lakosokon. Magoknak pedig annál nagyobb

és kölcségesebb gazdáskodást tétetvén, mind a' két companiák tisztjei harmad nap múlva társzekereikben lévő éléseiket sok sanyargatás után megszaporítván, nagy kedvetlen mentenek-el rólok, úgymint Pünkösd havának 7-dik napján.

Ekkori időtájban érkezik alá Mélt. Gróf Aspermont Generál Ő Nagys., a' Rákóczy Dominiumoknak következett eggyik földes-Ura, Mélt. Rákóczy Juliana Fejedelem-asszszony Ő Nagyságával eggyütt. Kinek is Bécsi Apáczák' klastromából titkos szövetség által való házassági copulatiója nagy mesterséggel ment véghez említett Fejedelem-asszszony Ő Nagyságával.

Ugyan ezen eszt. Szent Iván' és Jakab' havaiban mind Buda, mind Kassa felöl feles számú és sok rendbeli négy, öt, 's hat-száz rekrutákkal, számtalan szekerekkel, eggyik a' másik után érkezvén a' Tokaji portusnak közönséges útjában eltapodásra vettetett Tarczal' városába. Kik harmad napig való nyugovásra is gyakrabban megszálván azon nyomorúlt helyben, a' magok számára kénszerítéssel való nagy gazdáskodás felett három 's négy marhákat is vágattak-le mindennap az addiglan elhezett hadaik' számára, akkori drága és szük marha-idejében. Némelyek ugyan feltévén quietantziázáskor vagy fizetéskor egynehányszáz személyeknek in-

tertentióját (kiknek eggy eggynapi akár mennyire extendáltatott háromszori ételekért négy-négy krajczárjával computáltatott a' fizetés) vetettenek ugyan valamelly forintokat a' nagy gazdáskodás miatt sohajtozó szegény városok Tisztjeinek: de némellyek egynehány száz forint húsoknak árát is denegálván, sokszori nagy kártétel után mentenekel rólok. Melly negédes tiszteknek feles számú lovainak az akkori rend kivül való nagy árvizek miatt két 's három cselédekkel kénszeríttettek a' szőlő' gyepüji közzül napestig szakadatlanúl a' füvet nagy munkával nyaláboltatni a' szegény lakosok.

Ezen eszt. aratás' végeződésekor a' Tiszán által nagy sebességgel felleg' módjára repülő számtalan sokaságú sáskák érkezvén a' Tarczali határra, zöldségében lévő köles vetéseket a' Kengyelháton felette igen megkörnyékezvén, és szakadatlanképen ostromolván, számos embereknek őrzésével is ellenek külömben nem állhattak, hanem fél szerént zsendülésében lévő igen szép termett kölesseket nem utolsó károkkal kénteleníttettek a' szegény gazdák elölök elarattatni. Kik annakutánna az egész szőlő hegyeket mindenfelöl nagy sűrűséggel megszálván, a' szőlőhegyeknek már érni kezdő drága gyümölcseit kimondhatatlan sok kárral csak harmad nap alatt is annyira elvesztegették, hogy puttonokkal kellett felszedni a' leragadt 's földre

hullott gerezdeket. Ezek, a' szőllők közt lévő parlagokon, Tisza partokban és laposhelyekben, sőt még az útakon is tojásokat a' földbe mélyen bebocsátván, az időtől fogva kimondhatatlan károkat tettenek egész hideg őszig; mellyek miatt a' Tokaji és Tarczali szőlőknek megmaradott kevés termése is ez' esztendőben tökéletességre nem juthattanak.

Ezen boldogtalan esztendőben Mindszent' havának 17-dik és 18-dik napjai körül raboljа-el a' pogány tatár a' Tiszán túl Debreczenen alól való földet; a' midőn Debreczen' városának fele része magok között lett meghasonlása után számtalan rakott szekerekkel Debreczen felé indúlt volna, a' hitetlen tatárság éjszaka a' maga nevének akkor egyszer valóban megfelelő vér-völgyén élútjokat megálja; mind egész nappalig tágítás nélkül ostromolja szegényeket, és midőn csoportonként a' szekereket megszaggatta volna, végtére nyavalyásúl meggyőzettetnek. Azoknak fegyverek derék gazdákat ezernél többet levágott, eggyik test csaknem a' másikat érte a' vér' völgyétől fogva a' Debreczeni Tóczóig. Oh siralmas idő! oh boldogtalansággal teljes esztendő! kiknek cseléd-leiket *) is mind eggyig siralmas rabságra hajtotta.

---

*) Cseléd, az az gyermeke a' háznak, nem szolgája.

Ezen kivűl á' Diószegi *) templomot a' városnak nagyobb részével felégette. A' szegény Derecskeiek, otthon szorítatván, megsarczoltattanak nékiek; de a' dühödt pogány azzal nem gondolván, templomok' kerítését reájok' vágja, sok gazdaemberekkel az ott volt Prédikátor is, oda szorúlván, mindenmagával a' toronyban égett, a' midőn a' népet a' templomból semmiképen ki nem vehette; nagyobb részét mind oda égette. A' Konyári Prédikátort mind feleségestül elvitte. Az Ujfalusi Lelki-Pásztort ismét Iskola-mesterével eggyütt mind eggy rabszíjra füzvén egész falustúl keserves rabságra hurczolta. Ezek felett számtalan sokakat sok helyekből kit levágott, kit halálnál keservesebb rabságra hajtott. Szánja - meg az Isten az övéinek szertelen való nagy romlásokat!

Ezen pogány tatár, keresztény nemzetünk ellen vérhüdt iszonyatos kegyetlenséggel való nagy dühödtsége szerént, sok helyeken nyársakra vonván az apró gyermekeket, szájokat kipeczkelve sütötte pirította a' nagy tüzeknél, még pedig magok' saját anyjaik által. Oh hallatlan példájú fene bestia irtóztató nagy kegyetlenség!

---

*) Diószeg, Derecske, Konyár, és Berettyó-Ujfalu Bihar Vármegyének helyei, Debreczen és Várad között.

El-

Elutoljára Mélt. Hoffkirch Generál ezen rabló hitetlen tatárok' kergetéséből, némelly részének ismét profligálásából a' több hadakkal visszatérvén, a' Királyhoz Ő Felségéhez sietö útjában halálos betegséggel érkezik Szerencsre, és ugyan ottan Szent András' havának 13-dik napján virradóra meghal; ott való híres tudós Református Prédikátort hívatván utolsó kimúlása elött szívén lévő keserves kételkedéseknek elhárítására, elméjének megcsendesítésére. Mellyben egész contentumot vévén, és e' világból szép csendesen kimúlván, temettetik more militari a' maga Regementjétől Sáros - Pataki templomban, úgymint Zemplény Vármegyének, hol az elmúlt téli quártélyban az Ő Nagys. hada volt, Hegyaljai Processusában.

1694. eszt. — Mélt. II. Rákóczy Ferencz Fejedelem Ő Nagys. Generál Aspermont Ő Nagyságával Szent György' havának kezdetében a' Hegyaljára magok' Dominiumokba leérkezvén, az Ő Nagyss. mint Dominus Terrestrisek' oda-fel való instantiájokra Mélt. Gróf Csáky István Judex Curiae' parancsolatjára ezen Hegyaljai Városokból mindenünnen az elö-kelö lakosok, propter inaequalitatem portionum huic Processui Submontano impositarum exigi consvetam, a' portziónak rendetlen felosztásáért 's szedéséért, Eperjes Városában Nemes Zemplény Várm. Tisztjei ellen Ő Nagysága, mint Ő

Felségétől deputált elsőbb bíró elejébe citáltatván, magok vecturájokon 's költségekkel kéntelenítettenek felmenni Tarczalról Nemz. Babocsay Izsák, ésVányai János deputáltatván, akkori Fő-Hadnaggyal, hites Notáriussal, és a' Mélt. Földes-Urak' ott-való két vinczelléreivel azon Eperjesi terminusra felmentenek. Holott a' praetitulált Mélt. Judex Curiae' széke előtt való sok disceptatiók között eggy egész hetet nem kevés költségekkel haszontalanúl töltvén, re infecta oszlottanak a' több lakosokkal haza.

Az elmúlt 93-dik esztendőben a' sáskáknak képtelen sokasága a' megírt Tokaji és Tarczali szőlőhegyeket mindenütt széltében megszálván, és szerül-szerte a' parlagokon, partokban tojásokat a' földbe be bocsátván, ezen eszt. Pünkösd' havának közepe táján mindenütt a' hegyeken, iszonyatos nagy szaporasággal kezdettek kibújni, és a' földből kikelni. Mellynek elsőbb kelése valamenyire nevekedvén, első fekete köntösképéből magát kivetkezvén, rettenetességgel sebes zápor módjára kezdett nagy irtózással, a' szőlőhegyekről a' városokra alátakarodni, és onnan a' vetésekre árvíz' módjára sietni, azt elborítani. Melly egész Szent Iván' havában eggyik a' másik után takarodván szünetlen', mind a' Tarczali, Zombori, 's Mádi egész határokon lévő őszi és tavaszi drágalátos vastag vetéseket széltében által meg általjárta,

emésztette, és eggyik csoport alig ment-el róla, hogy reája mingyárt más érkezett, és eggy kalásziglan semmivé tette.

Ugyan-ezen eszt. Szent-Mihály' havának 9-dik és 10-dik napján szálja köröskörül a' töröknek roppant tábora Péter-váradjánál a' Király Ő Fels. fényes armádájának derék erősséggel épült nagy sánczát, eggy éjszakán ollyan töltést hányván körültte, mellyről mind éjjel mind nappal veszteget-hette, nyughatatlankodtatta sűrű lövésekkel a' sánczbelieket. A' felett a' rendkivűl való hidegséggel érkezett nagy eső is két egész hetekig szakadatlanúl hullván reájok, a' miatt mind a' bérekesztett számtalan marhák, mind a' sok ezer emberek annyira feltaposták a' sok esőben elázott földet benn a' sánczban, hogy többire mindeneknek, de kiváltképen a' gyalogságnak éjjel nappal szárközépig kellett állania a' nagy sárban, melly miatt nagy sokan közzűlök megdöglöttenek, sokaknak ismét lábok' ujai, legalább is ötezerig valónak, elszakadoztanak. A' török is kivűl a' sokáig tartó esőt és felettébb való sárt tovább nem szenvedhetvén, 's mindenféle élése is, hihető, megfogyatkozván, Mind-szent' havának 2-dik napján éjszaka gyalázatosan elszökik a' megszállott sánczból, a' benn lévőknek nagy extremitások közben reménységek felett való nagy megvígasztaltatásokra.

Utoljára e' szegény hazából a' közönséges lakosoknak titkoson való megnyomorítatásokra a' közönséges folyásban lévő lengyel és egyébféle apróbb pénzt annyira kihordották, fogyatták, és elszükítették, hogy akármelly országos vásárokban is az adók és vevők között negyven poltrás vagy rénes forint nevü nagy garasoknál, guldeneknél, egyebet nem találhatott volna az ember. Sőt azt is ezen esztendőnek vége felé ollykor devalválták a' száz-húsz pénzről száz-öt pénzre, vagy némelyeknek nem helytelen inventziójok szerént bomlott forintokra, a' midőn többére a' Hegyaljai szegény lakosoknak az említett rénes forintok szerént az illyen bomlott forintokkal fizettettenek-meg a' borok' árai. Mellyből is minemü károk következett légyen, akármelly eggyügyü elme is megítélheti.

1695. — Ezen eszt. a' szegény magyarhaza' megterheltetésére nyakába vetett két millio felett való irtoztató nagy quantumra nézve Nemes Zemplény Vármegyének is portionale quantuma 135,000, eggy egész országot is érezhetőképen megsanyarítható summabeli rénes forintokra extendáltatott. Mellyre nézve ezen már megnyomorítatott Hegyaljai Processusban minden portiónak medietása a' quártélyos német' részére négy egész tallérával, a' másik medietása viszont ad Cassam Comitatus három tallérával a'

szegény elalélt lakosokon nagy és közönséges nyomorgattatásokkal exigáltatván, sokaknak előbbi terhes portióbeli summájok minden havakra megkettőztetett, sőt néhol meg is hármaztatott. Mellyhez képest sok megnyomorítatott helyek annyira jutottanak, hogy az egész eszt. elforgása alatt is portiójoknak teljes summáját a' lakosoknak sokképen való kínoztatásával is semmiképen ki nem szedhetvén, ki sem fizethették, jóllehet már nem kevesen a' kimondhatatlan sanyarúsággal való portziózásnak sulyos terhe miatt többére minden javaikat és drága szőlőjiket elzálogosították, hallatlan interesekbe adták, nem külömben mint Nehemiás' idejében a' szegény Zsidók, Nehém. 5, 3, 4. 5.

Nemes Kassa' városában lakozó feketeköntösü szerzetesek (Jezsuiták) Göncz' városában *) Patakról való számkivetése után nagyobb számmal megtelepedett Reformátusok' híres Collégiumát és régi nagy-emlékezetü Schóláját alattomban való csuda mesterségek és szokott praktikájok szerént akarván megháborítani, azon Göncz' városát egész territoriumival 's appertinentiájival

*) Göncz mező-város, Abaujban, Kassához két mért földnyire, Kassa és Szántó között.

eggyütt Mélt. Gróf Csáky István Judex Curiae Ő Nagyságától magok' számára kiváltképen való feltett czélúl adpropriálják, és ottan hamar, úgymint ezen eszt. tavaszi időtájban az országnak régi igaz törvényei ellen minden igaz ok nélkül erő-hatalom szerént megháborítják, és a' megfelesedett deákságot sok szép nemességgel eggyütt mindenestűl fogva széllel oszlatják, fészkéből kiforgatják, a' várostól is pedig magok saját templomjokat elfoglalván, az igaz vallás szerént szokott exercitiumot is közöttök megszűntetik.

Mélt. Gróf Wütrich Generálnak a' Hegyaljai Processusban lévő quártélyos hadai Szent György' havában a' városbeli lakos emberek és vidéki munkások közzűl kezdették az ifjú renden valókat Tokajban, Tarczalon, Mádon, Tályán, és egyebütt is, reménytelenül fogdosni, és német köntösökbe öltöztetvén magok közikbe csketni. Melly quártélyos németeknek illy nagy insolentiájok miatt minden rendbeli munkások annyira megrémültenek, hogy a' szőlőhegyeken is sok helyeken munkálkodni és megmaradni semmiképen nem merészlettek. Melly miatt a' homlításnak hátra-maradásával a' csere-bogaraknak akkori tavaszi nagy szárazságban rettenetes elhatalmazása kimondhatatlan kárt tett a' szőlőkben, kiváltképen a' homlítani való szőlővesszők' jövéseit és

azoknak kitetsző szép gerezdjeit szertelenül elvesztegetvén.

Ezen eszt. Szent-Iván' havának 5-dik és 6-dik napjai' táján az erős mindenható nagy Isten az embereknek az égre felhatott gonoszságok' ostorozásokra 's büntetésekre, rend kivül való csapásúl, kivált a' szölök eránt a' nyárkezdetnek szokott melegségét olly kemény téli fergeteges hidegre 's havazó szélvészes időre változtatta igaz ítélete szerént, hogy sok tartományokban, úgy a' Hegyalján is mindent elronta a' rend kivül való nyári fagylaló hidegnek keménysége.

Ugyan ezen eszt. Kisasszony havának 3-dik napján olly kimondhatatlan sürüséggel való rettenetes nagy jégeső, apróbbal elegy, érkezik a' Tarczali határra is, mellynek kimondhatatlan sebessége a' szölöhegyeket mindenütt öszverontotta, sok helyeken a' még fel nem aratott életeket is földig sulykolta. Söt Szerencs, Zombor, Mád, és több határokon lúdtojásnál nagyobbak húllván az apróbbak között, számtalan sok vadakat, madarakat agyon-vert, megölt, és sok útazó embereket is, kiket kinn szorított, csaknem megölt, süvegeikkel is magokat nem oltalmazhatván, fejeiket béfaggatta.

Ezen esztendöbeli nyáron száma nélkül való feleś Tisztek sokféle montourokat, szám-

talan szekereken hozván onnan felülről az Ő Fels. Erdélyben lévő lovas és gyalog regementekből álló feles hadainak szükségekre, Nemz. Vitézlő Komjáti Gergely szolgabíróságában mind a' portusra, mind a' szekerek' változtatására nézve azok mindenkor Tarczalon állapodtanak-meg, és ott harmad 's negyed napokat töltvén, leggyakrabban hol ötven, hol hetven, 's nyolczvan szekereket elégséges vonó marhákkal eggyütt akkori szoros nyári takarodásnak idején sokszori terhes executióknak, arestomoknak, és erőszakos mortificatióknak szenvedései között kelletett praetitulált szolgabírónak csak ezen eggy Hegyaljai Processusból etiam per fortia előállítani. Az idő alatt Tarczal' városának kevés számú lakosai minémű erejek felett való sok vecturákat tettenek, azt meg nem lehet mondani.

Szent Mihály' hava' kezdetében a' török roppant táborának Páncsovánál a' Dunán való általkelésének reménytelen híre-futamodásával, Debreczen' városának minden rendbeli lakosai régi emlékezetes jó várostartó elejiknek dicséretes praxisok' kivül széllel-oszolván, a' városnak egynehány napokig való pusztán-álásával mind az egész nép belőle széllel-szaladott. Az egész Tiszán-túl való föld is annak képtelen és példátlan megfutamodásával mindenünnen városaiknak, falujaiknak pusztán-hagyásával

akkori véletlen veszedelmes nagy megbódúlásában általfutott a' Tiszán.

Ezen Szent Mihály' hava' 20-dik napja' táján Kegyelmes Császár és Király Urunk Ő Felségének német hadai Mélt. Gróf Veteráni Generál' commandója alatt akarván magokat a' Király Ő Fels. derék armádájával öszvekapcsolni, érkezik sietve Karánsebes' tájára. Holott az Arnóthi Basa' Szeredársága alatt való hatvanezer törökökkel környülfogattatván, még is az ellenség derék sorejének érkezése előtt hamarjában a' Maros' vizének partja mellé veszik magokat, és a' mint az akkori sietséggel való alkalmatosság szerént engedtetett, az ellenség' jövetele felöl opere tumultuario sánczot is vetnek. Mellyet azon pogány törököknek roppant tábora kimondhatatlan insultussal adoriálván, és eggy egész nap szakadatlanúl nagy viaskodással ostromolván, mind a' két fél közzűl egynehány ezereknek elesésével, és sok német officzíreknek, török tiszteknek elhullásával, ő maga is Generál Gróf Veteráni napestig való fáradságos csatázási közben halálos sebbe esvén, véle eggyütt a' tábor is megfutamodik két hintó-szekerével. A' törökök igen hamar többére félholtan, útban érvén, elfogják, az Ő Fels. táborának minden apparamentumait felprédálják, és temérdeki sok kincset, mellyet a' német Tisztek magokkal Erdélyből kihoztanak vala,

mind elnyerik. Azon kivül feles német asszonyok is, kiváltképen Officzírek' feleségei, elfogattatván, halálnál keservesebb rabságra vitettenek. Gróf Veteráni pedig a' nagy sebek miatt halálra nehezedvén, harmadnapra a' Fels. Udvarnak nem kevés szomorúságával Tömösvárban meghal. Illyen szomorú változással reménytelenül történt dologért Mélt. Ifjú Apafy Mihály, Erdély'-országának választott Fejedelme, némelly nemjó-akarójinak sinistra delatiójára Bécsbe in forma honesti arresti felvitetett. (Sic scribitur: maga vitte-fel Veteráni.)

Ezen eszt. vége felé az országban már közönséges folyásban lévő és mindenféle rendek' kezeköztt elbővült és szokott folyás szerént folyni gyakoroltatott harminczöt polturás Guldi nevű pénzeket vagy bomlott-forintokat, ennekutánna tovább való folyásokban mind adásokban mind vételekben mindenütt egész Magyar-országban az egyébféle pénzeknek képtelen megfogyásával és szükülésével a' nagy portziónak szinte beérkezésekor erős tilalom alatt megtartóztatván, sub poena confiscationis bonorum teljességgel mindenek' kezénél cassálják és annihilálják.

1696. eszt. — Ez' esztendőben Mélt. Gróf Soláry Fő-Colonellus, maga Regementjebeli gyalog hadainak nagy részével régtől

fogva való nyomorúságaival közelítő nagyobb veszedelmének praesagiuma szerént küszködő ezen Hegyaljai Processusba jövén, és téli quártélyozásra beszálván, a' maga Stábját Tálya' városába helyheztetvén, mind annak lakosait minémű keserves és erejek felett való exactiókkal, mesterséges insolentiáknak nemeivel, nyomta légyen el, mind a' több Processusbeli helyeket minéműképen sanyargatta erőszakos nyomorgatásával és szertelen zaklatásaival, mind e' mai napiglan e' szegény alig nyögő Hegyaljai lakosoknak nagyobb része keserves sohajtással emlegeti. A' ki elsőben is a' szegény helyektől a' köszöntésnek és kedveskedéssel való insinuatiónak alkalmatosságával nagy discretiót vévén, ennekutánna csak hamar minden quártélyozásnak helyeiből minden portio után minden napra a' lakosoknak sok infestáltatásával eggy eggy Császár-garasát praetendált, extorqueált is némelly helyeken ugyan nagy keménységgel 's kegyetlen executiókkal is, némelly helyek ismét vagy neki tetsző bizonyos summában, vagy bizonyos számú finom hordós borokban portióbeli nagy pensumok felett nagy gazdáskodással való intertentiójokért a' szegény lakosok kénszeríttettenek vele megalkudni. Quártélyozásának pedig utolsó idejében egész hadainak két holnapok felett nagy gazdáskodással való intertentiójokért a' szegény lakosok eggy eggy napra négy krajczárt nem akarván com-

tentusok lenni, holott csak eggyszeri ételek is, nem hogy egész napi, két annyinál is többe kerűlt, ahhoz képest két heteknél tovább zaklattatta és mortificáltatta quártélyosaival a' legszorosabb munka' idején tavasszal a' szőlőhegyeken a' rettegve munkálkodó szegény ártatlan szőlőműveseket. Melly quártélyosok mindennap megrészegedvén, rémítő nagy kiáltásokkal, lövöldözésekkel, dobok' zörgésével fegyvereskedve csoportonként járván széltében a' helyeket, a' már tőlök elfélemlett, lelke-szakadt, nyomorúlt szegény munkásokat fogdosták, kötözték, verték, üldözték nagy kegyetlenséggel mind addig, valameddig feltett kívánsága szerént a' megnyomorítatott szegény lakosok a' négy krajczárokban velek meg nem eggyeztek. Oh minden Isteni félelem és kereszténység nélkül való nagy kegyetlenség!

Ezen esztendőben tavasz' kezdetében a' keresztények között első lovon-ülő, az Evangyéliomi tiszta világos igazságot el nem szenvedhető, mások felett azonban feddhetetlen életet tettető szerzetes emberek az akkori Királytól Ő Felségétől azon időben élt Mélt. Gróf Pálffy Pál nevű Palatinusa által helyére nézve privilegialiter kimutatott, és a' Nemes Országtól is articulariter confirmáltatott Nemes Kassa' városában lakozó Református Evangelikusok magok saját költségekkel és industriájokkal épitetett szép

tornyos kö templomát, parochiájával és iskolájával eggyütt penes brachium seculare, arra való czélozással, hogy az elmúlt esztendöbeli tavaszon Göncz' városában történt megháboritása után az ott való köszikla' hasadékjában magát megvont Jézus Christus eggyügyü szelíd és ártatlan galambocskáját Istennek ottan lévö veteményes kertéből is ismét felrezzenthessék, és, a' mennyire rajtok álana, e' világból is kikergethessék, minden igaz ok és jus kivül, söt az országnak az eránt való törvényei ellen, magok számára elfoglalják; annakutánna, Bécsből Apáczákat hozatván, azokat szállítják helyekbe, a' már elfoglaltatott parochiale dominiumban.

Ezen eszt. Pünkösd havának közepe' táján Nemes Hont Várm. Palajta nevü faluban Tihanyi Imre nevü nemes-ember' házánál éjszakának idején a' kemencze' oldalából vérforrás fakadt. Mellynek olly forró melegsége volt, hogy azon házból kimenni akaró asszonyemberek' lábára csordúlván, rajta azonnal sebet csinált. Melly dolognak valóságát azon Várm. némelly Tisztjei is, mint szemekkel-látott dolgot, úgy bizonyítják (!!!)

Ugyan ezen eszt. végeződik élete rendes halál által Fels. Sobiesky János, ezen neven harmadik dicséretes emlékezetü Len-

gyel országi Királynak. Ez segéllette-meg a' Fels. Római Imperátort a' törököknek háromszáz ezeriglen való nagy erejü roppant tábora ellen. E' Fels. Király külömben régi tanúlt, látott, hallott, és gyakorlott nagy Kavallér, és igen merész vitéz-ember lévén, az országot is a' maga idejében szép csendességben tartotta, leggyakrabb correspondentiát tartván egész Lengyel-országnak minden tartományának békességes és legbátorságosabb megmaradása eránt mind a' törökökkel mind pedig a' tatárokkal. E' nagy ember csak eggy zászlótartóságból ment Lengyel-országi királyságra. A' Magyaroknak igen jó dicséretes szomszédja és nagy patronusa volt. *)

Ez' eszt. őszkezdetében koronás Király Urunk Ő Fels. német és magyarból aló egész armádája Tömösvár alatta' törököknek vér-

*) Valami diákos ember, a' ki a' mi Babocsáynk' munkáját leírta, a' textushoz ezt vétette a' magáéból: „Huic ante triumphum Viennensem data fuit a' sua Maj. Sacratiss. plenaria tractandi facultas pacis inter aulam et sic nuncupatos Kuruczones ineundae; post eundem vero triumphum ibidem in campo Viennensi, mediante Bohemiae ejus temporis Cancellario, debuit remittere sibi concreditam tractandae ejusdem pacis instructionem."

hüdt táborával közel harmad napig való véres harczot tartván, azon ütközetben sok fő német Tisztek hullottanak-el, nevezetesen Mélt. Heusler, és Rolland Generálok, azon felül sok Fő és Vice Colonellusok. Melly tábornak visszajövetelében az említett Heusler Generál, kire az egész armádának fő Commandója nagyobb részént concredáltatott vala, minthogy a' sürü ágyúk' rettenetes ropogásai közt, valakinek ártalommal teljes és terhes golyóbisa a' lába' szárát érvén, azt halálosan megsebhedte és öszverontotta; annak elfürészeltetése után sok keserves kínok és nagy fájdalmak között végezödik élete az Ő Fels. táborozó hadának nem utolsó szerencsétlenségével. Temettetik-el minden halotti pompa nélkül Mező-Szeged városában.

Ugyan-ezen eszt. Szent-Mihály' havában Fels. koronás Király urunk' parancsolatjából az egész Magyar-országban lévő Vármegyék, külömb-külömb Vármegyékből deputált Dicátorok által conscribáltatnak; miként Nemes Zemplény Vármegyében is Tek. Nemzetes Gyürky Pál, és idősbb Szatthmáry János Nemes Gömör Vármegyéből, némelly azon Vármegyebeli Assessor-adjunctusaikkal voltanak munkások az egész Vármegyének computatiójában.

Elutoljára Szent András' havában ezen eszt. Nemes Szabolcs Vármegyében Poocs-

Petri nevű falucskában az ott való Oroszok' templomában a' Bold. Szűz Máriának eggy darab deszkára festett képe - - sírni és könnyezni láttatott; mellynekalk almatosságával sok Fő, Úri és köz Rendek nagy messze földről is annak bizonytalan szemlélésére religionis ergo sok ideiglen confluáltanak.

1697. eszt. — Ezen eszt. Mélt. Schlick Generál Regementjének assignáltatván akkori Fő-Commissáriustól N. Zemplény Vármegyében circiter százhetven equilis és oralis vacans portiója, mellyek eránt említett N. Vármegyével pro toto nem conveniálhatván teljesíthetetlen kívánsága szerént a' Generál, a' megírt vacans portiókból mind effectivákat csinált többére kétszeresen, noha már azon N. Vármegyétől hétezer rénes forintig való contentumot is eripiált vala, mindazonáltal két compania válogatott lovasokat küldvén a' Hegyaljára (melly már anticipato minden quartélyozásbeli ónusát terhesen kifizetvén, és a' Vármegyétől is az eránt erős assecuratio alatt immunitáltatván, respirálni láttatik vala), mellyek közzül eggy Lajtmány (Lajdinand) negyvenkét rajtárokkal Böjt elő hónak elején szállíttatott Tarczalra. Ennyi számmal harmad napig ingyen interteneáltatván, a' Várm. Tisztjeinek dislocatiója szerént ment-el eggy része rólok a' már elnyomorodott Hegyaljai Processusnak hasonló romlásban lévő más helyeire, maradván

ván helyében a' megírt Lajdinand eggy káprállal és tíz rajtárokkal. Kiknek is Böjtmás hava' vége felé parancsoltatván elmenetelek, azoknál kétszerte ártalmasabbak ottan hamar érkezvén, kimondhatatlan executio szerént való nagy torturákkal exigáltak minden portiót 14 rénes forintokkal és 30 xr. computálva a' már sok ízben elroncsoltatott szegény Hegyaljai ártatlan lakosokon, és épen Pünkösd' havának elején érkezett orderek szerént mentenek-el a' táborra, annyi ideig mind csak ingyen tartatván magokat ételekben való sok válogatással, táborhoz kívántató mindenféle eszközök' készítetésének kifacsarásával, mindenféle megcselekedett excessusoknak és sok költségnek visszafizetése nélkül.

Ezen szomorú gyászt-hozó és sokaknak holtig való jajos veszélyt okozó siralmas emlékezetü esztendőben némelly alatsony sorsú, a' földet éretlen tanáccsal hirtelen való veszedelembe ejtő, erejek 's értékek felett való nagy dolgot kezdő, de azt végbe nem vihető, haza' idétlen fijai a' hegyekben alkalmas időkig való titkos lappangások alatt feles számra szaporodván, és a' németeknek is a' várakban 's városokban nagy vigyázatlanságokat (kik inkább heverésben, dőzsölésben, éjjeli nappali kártyázásban, mint sem várak' őrizetében voltak foglalatosok) mindenestül fogva kitanúlván; söt némelly,

haza' romlásával nem gondoló mostoha lakosok is alattomban velek eggyet-értvén, azoknak kész segítségekkel Szent-Jakab' hava' első napja előtt való éjszakán Tokaj' és Patak' várát véletlenül igen könnyen meghágják, eggyszersmind eggy időtájban meg is veszik, abban találtatott kevés németeket Schurmann nevű akkori Vice-Commendánssal eggyütt mind lenyakazzák.

Szinte akkor a' Pataki Commendáns Újhelyi vásár' oltalmára (tudnillik!) ment volt ki eggynehány muskatérosokkal. A' kik szokott mesterségeskedések szerént a' városnak közönséges útját jó darabon fegyverrel bekerítvén, azokat, a' kik tudatlanságból azon elmentek, megszokták vala zálogolni. Ekkori alkalmatossággal is szerencsétlen fatumok szerént azon móddal cselekedtek. Az ellenek-conspirálttak közzül azonban, hihető eggyenként, mintegy tíz számig, de külön-külön időben, alkalmas botokkal önnként és kész akarva azon általmenvén, a' süvegét mindeniknek elveszik. Kik is hajadon fővel mind eggy rendében kevés kevés idő' közben'-vetésével közöttök leletelepedtek; elutoljára mások jó fegyveresen 's felkészített puskákkal kezdenek érkezni; azoknak nyomokat ama' tíz is kezdi követni; kiket is midőn süvegektől megfosztani akarnának, eggyik közzülök legottan eggy németet mellybe lő; a' több botosok is felug-

rándozván, azon muskatérosokat eggyül egygyig mind agyon-verik; Commendánsoknak is azon vásárban hasonló boldogtalan sorsa következett. Amazok pedig a' megvett várakat egészen feldúlják és magok' számokra foglalják *). Ugyan akkor Tokaj' városát is felverik, és sok fő német és magyar Tisztteknek minden javaikat felprédálják, némelyeket közzülök meg is ölnek, és így mind a' várat, mind a' várost nagy könnyen birodalma alá hajtják, az ellent-álókat fegyverre hányják, és temérdeki sok kincset, kiváltképen a' sóházakból, a' Harminczadtól, és a' Commissárius' házából gyüjtenek rakásra, mellyekkel annakutánna a' Harangodi-pusztán **) lett szerencsétlen csata miatt történt nagy riadásban nagyobb részént az alávalók és gazok osztoztanak és töltöztenek.

Azon győzedelem' (a' mint nékiek tetszék vala) alkalmatosságával Kapitányúl Tokaji Ferenczet, Patakon ismét Szalontay Györgyöt, nem sokaktól ismért embereket sikeretlen dependentiával magok elejébe választják.

---

*) A' dühösség ezekben annyira ment, hogy, minekutánna német nem találtatott, a' kit vághattak volna, minden kalapothordó magyarnak estek.

**) Harangodi-Puszta, Szerencs és Miskolcz között.

Ezen hirtelenséggel tett változást a' szőlőhegyeken fölöstökömi időtájban a' kapások, úgymint eiusmodi rerum novarum cupidissima colluvies, meghallván, nagy örömmel és hamarsággal csoportonként futottanak és iparkodtanak a' nagy prédának és nyereségnek kedvéért, kik azonnal kapási sorsokat változtatván, alacsony állapotjokról is elfeledkezvén, eggyről eggyik expertus vitéz ember' módjára mind Fő Tisztekké akarának nagy hirtelen lenni, és a' lakosokon, gazdájikon, nagy fenn-héjazással uralkodni, a' benn-lévőktől mandatum helyett töltéseket nyervén és azt fitogatván, serio kezdettenek parancsolni, és akárki' fegyverét erőszakosan kezekhez kuporítani, 's úgy magokat legottan a' várvívókhoz csatolni.

Azonközben délkori időtájban két seregben nagyobb részént a' Tokaji magyar praesidiummal, zászlókkal és dobokkal Tarczalra kigyűlvén, a' lakosokat halállal való fenyegetéssel kénszerítették sietséggel a' velek való felkelésre és fegyverfogásra, erőszakosan hiteltetvén személyválogatás nélkül nagy erős esketéssel mindeneket a' haza' szabadságának vindicatiojának praetextusával Mélt. Tököli Imre Ő Nagys'. hűségére. Ekkor, ha valaha, nem volt bátorságos élete' vesztesége alatt senkinek is ezen támadásbeli dolognak legkissebb részéről is csak valamelly kérdéskét is mozdítani; annál is inkább akármi

valóságos és igaz okokkal magokat mentegetni; miként hogy azon kénszerítő veszedelmes és zenebonás alkalmatossággal Tarczal' városában Nagy István nevű nemesembert, azon helynek eggyik mészárosát, ellenek ejtett némelly kemény, de igaz szavaiért legottan halálosképen meglövöldöztenek, melly miatt nagy kínokkal kelle két hetek múlva életét letenni azon becsületes és jó katona-embernek. Ezek annakokáért illy rendetlen kénszerítéssel a' Hegyaljai közelebb való városokon mindeneket erőszakoson ültetvén - fel magok mellé, azokkal osztán győzedelmeseknek módjára Tokajba nagy negédesen vissza - fordúlván, a' nekik apparenter mutatott kicsiny időcskét is éjjeli nappali részegeskedésben töltötték - el minden részeiben. Kiknek is nagy módjok volt a' borozásban a' magyarnak szokott, de igen ártalmas húmora szerént; mivel a' német tiszteknek és magyar Fő - Rendeknek mindenütt tele pinczékkel való számtalan hordó boraikat találták; azok között pedig drága fínom asszúszőlő borokat is, mellyeket minden kímélés nélkül, tanquam asini ad lyram, külömbség nélkül szörnyű lakomázással pazaroltanak és vesztegettenek; mindazonáltal úgy is annyira el nem fogyathatták, hogy az Ő Fels. táborának is a' várnak megvétele után igaz elég nem maradott volna.

Azonban azon szent Jakab' havának 6-dik napján a' már felvett városbeli lakosokkal, és gyalogokkal, többére kapásokkal, úgymint a' portziózásnak sulyos terhét, de tilalmas úton, nyakokról lerázni igyekezőkkel Tokajnál valamennyire megfelesedvén, a' Patak körül lévő ezekkel eggy pórázon futni igyekező lovas és gyalog feles számban eggybe-gyülteket magokhoz nem várván, a' Harangodon által Ónodnak meghajtására (a, mint akkori zenebonában közöttök hírlelttett) menni szándékozván, a' nyári sütős napnak akkori nagy fortyanó hévségében mint eggy hét vagy nyolczszázan sebes futtatva affelé nyomakodván, midőn Bölcshöz nem messze érkeztenek volna, reménytelenül szíveknek megdobbanásával kezdenek látni rendelt seregekben feles villogó compania németeket fegyveresen, Ónadiakkal és több Labanczokkal eggyütt, kik is már annakelőtte kitanúlván 'ezeknek jöveteleket, készen várva, Bölcstől a' Harangod' belső széléig trupponként elejekbe nyomakodván, gyakorlott hadi experimentumok szerént iparkodnak vala. A' Kuruczok' lovas seregének is eggyik szárnya minden tartózkodás nélkül vitézi nagy bátorsággal azon német seregekkel szembe menvén, velek derék véres harczot kezdettenek, és egynehanyat hamarjában lovaikról le is döjtögettenek. De nézzedsze, melly hirtelen változik szerencséjek! mivel a' bal szárnya a' Kuruczoknak,

kik szinte úgy lovasok voltanak, alig tévén valami eggy fordúlást, annál is inkább alig kezdvén a' lovas sereg' németekhez való szembe lövöldözést, ottan mind a' harczot-bátorító példával kezdett jobb szárnyat, mind pedig az izzadva nagy fáradtsággal oda érkezett rendetlen gyalogságot az expertus német hadaknak martalékúl farkas - kaszára hagyván, szerte széllel szaladozott. *) A' harczoló lovasságnak említett jobb szárnya is a' harcznak sullyát tovább nem bírhatván, a' megirtt gyalogságnak szemlátomást való szörnyű nagy veszedelmekkel a' győzedelmet a' németeknek engedi. Noha mindazáltal az elhagyatott szegény gyalogság is alkalmas ideig magát emberkedve oltalmazta, de végre a' német seregektől körülfogattatván, nagyobb része eggy rakásba öletett, vágatott, kiket harmad nap múlva, számra háromszáz hetven hármat, ugyan a' Harangod' szélében a' Bölcsi út mellett halomba is rakattanak. Nem kevesen mindazáltal a' holt testek közzé magokat elszíván, életben meg-

*) Itten tehát megérdemlették a' megszaladt haramiák azt a' titulust, mellyel a' német katonaság ezen időben a' Kuruczokat szídni szerette — a' Laufhans (Szaladó Jankó) nevet. Sok magyar ki nem tudván mondani a' szót, az *au* hangból *ó* betűt csinált, 's az *ns* hangját *sz*-szé változtatta.

maradtanak, és az éjszakai setétségnek nagy szerencséjekre hamar való érkezésével, békével haza is verekedtenek. Az Ő Fels. Német hadainak is nem esett mindenestül fogva vérontás nélkül ezen győzedelemnek triumphusa; mivel közzülök két derék Kapitány eggynehány válogatott közönséges vitézekkel elhúllottanak azon boldogtalan emlékezetű és kimenetelű harczon; honnan a' német hadak is az elhúllott magyar testeknek megfosztása, és a' magok' felekezetének felkeresése és béhordatása után más nap mingyárt Eger felé visszafordúltak. A' Kuruczok is pedig jobb időre való magok' tartásával kiki magok' helyekre tértek.

Negyed napra ezen ízetlen végű és idétlen szüleményű harczolás után Paal Deák nevű Labancz Ezeredes-Kapitány ezen zenebonának híre' hallásával egynehány század magával a' Tisza mellé közel érkezvén, kimondhatatlan nagy sietséggel eggy fertály óra alatt minden hadaival általkél 's költözik a' Tiszán, közzülök sokan tatár-módra mind nyergestül fegyverestül úsztatván által lovaikat a' Tiszán, annyira siettenek a' nagy extremitású Hegyalja' ártatlan lakosinak drága sok szép javainak felzsákmányolására, nem külömben mint a' Moabíták, a' napnak reggeli fényességével a' vizeknek veresült színét szemlélvén, egymást illyenképen nógatták vala: Siess a' prédára, o

Moáb. II. Kir. III. 22, 23. Ezek is sebes szaguldással a' magok' hírekkel érkezvén sok félelmektől elborítatott nyomorúlt Tarczal' városába, és minden tartózkodás nélkül templomok' kerítésébe felnyargaltak, az oda magokat elvont fejér-népet, gyermekeket, irtóztató mezítelen fegyvereknek villogtatásával hajtogatták, tapodtatták, és azoknak rémítések közben a' templomba, rabló ellenség' módjára bérohanván, a' szegény lakosoknak akkori nagy félelem miatt eggy rakásba behordott sokféle javaikat, ládabeli kincseiket, ruházatbeli köntöseiket, teljességgel elprédálták és elkóborlották. Azon gyors fordúlásokban Mádi templomból, és Tálya' városából is nem kevés jószágokat zsákmányoltanak-fel sok ügyefogyott lakosoknak holtig való nagy siralmokkal; a' mellyekkel osztán Ónod' táján, minteggy esküdt ellenségtől nyertt prédát, mind el is kótyavetyélték, mellyekkel nagyobb részént az Ónodiak töltöztenek.

Ezen romlás után következett másod napon az elszéledt lovas Kuruczhadak össze-verekedvén, és Patak' tájáról is hozzájok érkezvén Kövér Ferencz' Kapitánysága alatt eggyező akarattal igyekeznek vala ezen Hegyaljai nagy prédát megnevezett Paal Deák' kóborló seregétől igaz jus szerént vissza venni, és szegény kárvallott lakosoknak, a' mint rajtok állott, visszaadni. Kik-

nek nyomokban, de minden tábori disciplina és rendtartás nélkül, sietséggel való iparkodással menvén, ugyan Bölcstől nem messze eggy csoportban megtelepedve találják őket, és sebes érkezések közben azoknak strázsájokkal nem szinte okosan öszvepuskázván, a' lövöldözéseket amazok meghallják, és mind Kapitányostúl a' kótyavetyélés mellől sietséggel lovaikra kapnak; kik az említett Kuruczoknál mind tudósabbak, mind serényebbek lévén, általok kevés munkával profligáltattanak, és legtöbben lovaiktól és fegyvereiktől megfosztattanak a' szegény Kuruczok. Holott maga is praetitulált Kövér Ferencz, eggy Huszár Mihály nevű csak most újobban Kurucczá lett híres vitéz emberrel eggyütt, nagy véletlenül azon szerencsétlen fátumú harczon a' szaladásban megölettetik.

Nem sok napok múlva az illy megírt két rendbeli harczok' boldogtalan kimenetele után Mélt. Carolus Vademont Fejedelem feles német hadakkal egynehány Vármegyékből való és prédára áhítozó magyar Labanczokkal és Isten-nélkül való lirgalmatlan Ráczokkal egész táborostúl reménytelenséggel érkezvén, Tarczal' városa' határához közelít Tokajnak expugnálására igyekezvén, kinek elejekbe egynehány napoktól fogva nyakokon lévő két zászló-alja többére ott való kapásokból álló a' lovasoknak nagyjai-

ra vigyázó gyalog Kuruczok miatt távolabbra semmiképen nem küldhetvén, mint ollyan nagy extremitásra jutott állapotjokban is a' szegény Tarczali lakosok ártatlanságokhoz bízván, tőlök kitelhető tisztességes ajándékkal kiküldik nagy félelmek között is a' Zombori határba grátzianyerésért és Salva Guardiákért Nemz, Vitézlő Komjáti Gergely, és Babocsay Izsák előkelő becsületes atyjokfiait. Kik, a' Tarczali prédára körmös sasok' módjára repülő sokféle hadak között a' Zombori szőlők alatt lévő köszín táján kimondhatatlan nagy záporessőben, a' szekeret is távol magoktól hagyván, gyalog mendegélve nem kevés bajjal verekedtenek és érkeztenek a' praetitulált Herczeg' elejébe. A' kinek midőn helyeknek és fejeknek grátziaadásért nagy magok' megalázásával reménykednének, azonnal a' Fejedelem visszás értelemmel való szomorú válasszal mond neki: Mox habebitis gratiam, et vos, et alii. A' praesentált ajándékokat is contemnálja. Illy rettentő kedvetlen válaszát hallván megírt Vademont Herczegnek, életeket tovább nem remélhetvén, Istenhez keservesen fohászkodva vagynak. Sok rettentő kérdésekkel examináltatnak, nehány ízben távolabb félre is küldettetnek, hihetőbb azért, hogy a' Tisztekkel deliberáljon felőlök a' Fejedelem. Reá szánják azért magokat akárminemű halálos veszedelemre, és a' roppant német sereg mellett a' nagy zápo-

ros iszapban gyalog iparkodva elébb állanak, és mind ennyi rémítéssel való vexájok közben is a' nagy könyörületességű Szent Jehova Úr Isten' csudálatos bölcsessége szerént szabadítja-meg öket azoknak vaskörmü kezeikből.

A' kik midön az elfélemlett nyomorúlt lakosokhoz és magok' házak-népéhez mind annyi sok kísértetek között visszaérkeztenek volna is, azokat nagy sírva, ríva, jajgatva eggyül eggyig mezítelenül, megfosztatva találják, sokakon ingek 's ingválok is meg nem hagyattatván, kiket öt 's hat rendbeliek is mezítelenítettek-meg, eggyik a' másik' mellyesztése után. Illy halálhoz közelítő extremitásokban is a' szegény lakosoknak a' sok bort-kérő hadak jöttön jövén, és nagy rohanással toldúlván reájok, kiknek rend kivül való sarczoltatások miatt templomoknak kerítésébe is éjszakához közelítve már tovább maradni semmiképen nem mervén, a' Mélt. Földes Úr' ott való nagy Cúriájában alattomban való czammogással bevonják magokat; az hová is a' magyar hadak szaporodton szaporodván, a' maga sorsát meg nem gondoló keresztény felekezeten szánakozni nem akaró ártatlanoknak prédájokban gyönyörködő katonák utánok lázadván, elsöben is az éjszakának setétülésével az elalélt asszonyi renddel kezdének éktelenül bánni, szemérem-testekben pénzt keresni,

és kiket hol megszoríthattak, rajtok erőszakot tenni, ezeken kivűl mindeneket minden irgalmasság nélkűl csupa mezítelenül hagyni. Ekképen kénszeríttettenek setét éjszakának idején a' kimondhatatlan nagy eső után a' rétekre kiszaladni nyavalyások, és a' Tiszamelléki helyekre minden javaiknak elhagyásával és egészen szabad prédára való bocsátásával szomorú számkivetésre mezítelen kibujdosni.

Más napra virradóra a' táborról minden rendbeli hadak kiszéledvén, pusztán maradt Tarczal' városában kit hol láthattak, mindeneket irgalmatlanúl öltenek's vágtanak; miként a' többek között tisztességes életű régi özvegységben élt öreg becsületes Nemes-asszonyt, néhai Török Györgynét, fiának akkori reménytelen álapottal történt rabságán való szomorú bánatja miatt az övéitől és több feleitől elmaradván, magával egy idöbeli élemetes asszonnyal eggyütt a' szánakozást nem tudó irgalmatlan hadak meglövöldöztenek. Hasonló véletlen érdemetlen halált szenvedett Nemz. Vitézlő néhai Kerekes István, Tarczal' városának nem utolsó renden lévő hasznos tagja az istentelen Havanítáktól (kik Egriek voltanak, kiknek némellyike Tarczali lovas is volt) ártatlanúl megölettetett a' templomnak kerítésében.

Ugyan-akkor az Ő Fels. táborának háromszori ostromával a' Váradi úcza felett való ellenséges bérohanástól egynehány németek' és Labanczok' elesésével Tokaj' városa megvétetik a' Kuruczoktól. Akkori irruptióban való reménytelen zenebonában feles gyalog Kuruczok végső szükségtől kénszerítetvén vészik magokat a' Váradi-úczán Török Ádám' házába. A' győzedelmeskedő német vitézektől eggyül eggyik azon házban perzseltetnek.

A' Mélt. Rákóczy Ferencz Fejedelem és Földes-Úr Ő Nagysága' ott való Cúriájában a' catholicus atyafiak szinte akkor eggy csomóban Mise szolgáltatásban lévén, a' szánakozni nem tudó hadaknak ártatlanok' vérében úszni kívánkozó éles fegyverek által nagy sokan megölettetnek és levágattatnak, a' nemnek és időbeli álapotnak megkülömböztetése nélkül. Kiknek ártatlan lelkek nagy kiáltással szorgalmaztatja az Istent, az érettek való bosszúálásért. Titk. VI. 10. *)

Ezt megértvén azok, kik a' várban beszorúltak, más napra kelve, úgymint azon

*) Babocsay sok helyeken vad idegenséget mutatott azok eránt, a' kiknek nem volt felekezetében, 's nem kevésbbé vad hajlást a' maga felekezetében valók felé. De ezen liberális, emberi, 's kereszténi ér-

holnapnak (Júl.) 18-dik napján sok ágyúknak kisütögetései és azoknak nagy dörgésű ropogásai között, nagy alattomban való csendességgel mind kitakarodtak a' várból 's városból, és hajókra 's hídasokra költözködvén, igen kevés kárral Rakamazon felül békével általkelnek a' Tiszán; 's noha a' lesben álló Hajduvárosiaktól nem kevéssé ostromoltattak, mindazáltal közzülök kevésnek elmaradásával folytathatták feltett czéljok szerént való utazásokat. Ekkori hirtelen való veszedelemben a' vidékbeli falukba nagyobb bátorságnak okáért a' hátokon elvihető lovacskájikkal eggyütt magokat elvonni akarják a' Tokaji nyomorúlt ártatlan lakosok; a' kik közzül, kivált az ártatlan asszonyi-nemet a' megírt Hajduvárosiak, (kiket hol találhattak, irtózásra méltó kegyetlen prédálással minden javaikból ellenségesképen kimellyesztettenek; előttök nem használt a' megestteknek semmi keserves reménykedések. Jantó János a' Tokaji tömlöczből akkor szabadúl-meg sokaknak felettébb való csudálkozásával. Kabai Márton nevü sok rendbeli gonoszságáért szent tisztének gyakorlása mellöl örökösen kivettetett Prédiká-

---

zés miatt, mellyet itt mutat, és a' mellyet a' figyelmes Olvasó töle nem igen várt, örömest elfeledhetjük néki, talán nem annyira magának, mint boldogtalan korának, vétkét.

tor ismét a' várból kitakarodtak közzül ugyan ekkor rabúl fogattatik-el, kit midön Vademont Herczegnek elébe vittenek volna, ekképen szóllítja-meg ezen exlex Prédikátort: Tu, totius Reformatae Religionis corruptor, an putas omnibus in inferno existentibus diabolis vel minimam particulam ex dilaniandis tuis membris sufficere? Nam quot ab exordio mundi cruciatuum genera fuere, ea omnia miserabiliter experieris. Mellyre a' megfogott Pap csak ezt felette: Dulce est pro patria mori.

Tokajból a' Fejedelem egész táborostúl Pataki várnak megvételére menvén, azon alkalmatossággal az Istent nem ismerő, annyival inkább nem félő számtalan magyar és rácz haramiák, kik magok magokat így nevezték, németeket vévén magokhoz, az egész Hegyaljai városokat, nem külömben mint nyilván való ellenség' földét széltében dúlván, sok ártatlan lakosokat megrontottanak, jószágaiktól teljesen megfosztottanak, kiktől való halálos félelemnek miatta többére mezítelenül feleségeikkel, gyermekeikkel eggyütt kénszerittettenek nagy sokan Mádról és Tályáról a' nagy köszíklás hegyeken által Boldogkő-vára alá *) nagy lélek-szakadva elvonni magokat. Melly is a' Király Ő Felsége' hűségében lévőknek bi-

*) Abaujban fekszik, közel Szántóhoz.

rodal-

rodalmokban lévén, az ott való környékből magokat oda vont Fő-Rendektől és azon Várnak érdemes Tisztjeitől dicséretesen megoltalmaztattanak. Az Ő Fels. hadainak pedig Patak' várához közelítésével a' várban bennlévők ellenkezésre nagy bátorsággal kimenvén, midőn a' tábori erőtől megnyomattattanak, igen kevesen mentenek - be a' várba közzülök, Kapitányok is velek eggyütt elillantván. Mellyhez képest kevés munkával, hadainak kára nélkül a' Fejedelem Patak' várát megnyeri, honnan a' bennszorúlttak bizonyos parolára kijövén, a' győzedelmes Fejedelemnek arbitriuma szerént való boldogtalan sorsok következett.

A' várban pedig, oh boldog Isten! még azok is, kikhez nem vélhették volna, sok Fő Rendeknek ottan volt Depositumaikban, drága sok kincseikben, micsoda és mennyi prédálást tettenek, érzik mind e' mai napiglan azok, kik annak kárát ártatlanúl szenvedték.

A' németek pedig, gyakorlott szokások szerént szerte-széllel kereskedvén, régi időbeli titkos rejtekeiket, csekély helyeken bontogatták-fel. Mellyekben temérdek sok kincset és nagy becsü clenódiumokat találtanak, a' régi megélemedett lakosoknak is álmélkodásával. Mélt. Vademont Herczeg pedig meg nem tartván a' régi Rómaiaknak ha-

di zászlójikra felírattatni szokott imez' jeles verset: Parcere subjectis, et debellare superbos scit nobilis ira leonis, mind ott Patakon, mind pedig Tokajban a' városi lakosok közzül némellyeknek véres tanácsokból a' parola ellen feles számúakat karóztatott és akasztatott-fel ezen véletlen támadásnak rettentő emlékezetére.

Patak alól az egész tábor vissza-fordúlván, egyenesen és nagy reménységgel szállott Tarczalhoz, holott kilenczed napig fekvése alatt a' szegény lakosoknak ég alatt föld színén és ennek mélységes gyomrában akármelly titkos rejtekben és mély vermekben valamijek volt, legkissebb falatig és legutolsó harapásig prédára és martalékra bocsátván, teljességgel semmivé tette; azon kivűl őszi és tavaszi sok szép vetéseiket nagyobb részént eltapodtatta 's lekaszáltatta, szénájokat pedig, sebes tűz módjára megemésztetvén, mindenestűl fogva eltékozoltatta, minden teheneit borjastúl elhajtatta, sertéseket egész nyájanként felkonczoltatta, prédáltatta, vermes életeik mindenütt felvétettenek, és nem kevesen e' szegény ártatlan lakosok közzül eggyütt is másutt is megszorítatván, halálnál keservesebb kínokkal csigáztattanak és mortificáltattanak, a' szegény Ptrűgyi *) ártatlan szomszéd la-

*) Ez a' rettenetes kimondású szó valóban neve, 's még ma is neve, eggy helység-

kosokkal eggyütt, kiknek is mindenféle marhájok hasonlóképen mindenestül fogva felprédáltatott.

A' tábornak elnyomúlása után a' szegény Tarczali lakosok bujdosásoknak nyomorúságos helyeiről haza szivárogván, minden javaiktól utolsó harapásig úgy valának megfosztatva, mint a' nyári takarodás után a' tarló, és a' dinnyéskertben való kunyhó. Micheás VII. 1. Esaiás 1. 8. Kiknek házok, udvarok, söt még az úczájiknak nagy része is mély vermekkel felásattattak, drága szőlejik is munkájoknak hátra-maradásával a' sok záporokban rend kivül megfüvesedének vala; melly miatt kétszerte való nagyobb munkával és nagy interes pénznek kétszeresen való profusiójával hozhatták valamennyire helyre azon szőlőjökbeli káros fogyatkozásokat.

Elutoljára Vademont Herczegnek egész táborostúl való elmenetelével a' zenebonáknak lecsendesítése valamennyire láttatik vala, mivel Tokaji Ferencz is a' hegyekben elfogattatván, elsöben Kassára Mélt.

---

nek, mellyet a' Báji Patay fényes ház bír. Kell e' ennek illy tótosan hangzani, holott magyar lakosok lakják? 's miért nem szelídítetik a' rút név Tügygyé?

Nigrelli Generál' kezéhez vitetett; onnan ismét Bécsbe vitettetvén, eggyütt a' megfogott Pappal (Kabai Mártonnal) ott tartatnak bizonytalan kimenetelű raboskodásban. Azonközben reménytelenül a' Kuruczok viszontag Szalánczi tájján a' hegyekben kezdenek feles számmal megszaporodni, és zászlókkal magokat Kassa körül mutogatni. Kik ellen Nemes Abaujvár Várm. a' parancsolat szerént elsőben ugyan particulariter, azután pedig viritim insurgálván, nem kevés kárával esett nehányszori ütközete, mivel bizonyos számú és köz rendből való hasznos tagjai, úgymint néhai Tek. Nemz. Kormos István, s Semsey László nevű fő emberek több sok vitézlő nemességgel eggyütt általok megölettettek, azoknak árvájiknak holtig való megsirathatatlan nagy gyászokkal.

Ezen alkalmatossággal az Egri és Szolnoki Haramiák is Kassához nyomakodván, a' hegyekben igyekeznek vala a' Kuruczok ellen támadni, és rajtok intentionaliter győzedelmeskedni. De azoknak minden erejekkel is semmit nem tehetvén, sőt szembe szállani is velek nem merészelvén, visszatérnek, és felette igen megdúlják a' Cserehátságot *), a' honnan minden oeconomiához illő esz-

*) Cserehát a' neve eggy Járásnak Abaujban Forró megett.

közöket, az az szántó-vasakat, ösztökéket, vas nyársakat, serpenyöket, eggy szóval még csak két polturát érő jószágot is a' magok burnyasz, mazúr házak' népe' közibe vittek. A' megírt Kuruczoknak pedig tovább való megzabolázására, a' Hegyaljai szüretelésnek is básorságosabb oltalmáért, a' Németi *) hídhoz a' Damai hadból némelly compánia lovasok rendeltetvén, és azon helyen tábort is ütvén, azoknak kiütésekre igen vigyásztanak; továbbá pedig a' megírt Kuruczok is nem sok napok után mindenünnen eggy csomóba gyülekezvén, a' hegyekből is az időnek télhez készülete miatt tovább már nem maradhatván, a' Tiszán békével mind általtakarodnak, és Erdély felé kezdik útjokat folytatni. Kiket midőn Gróf Pálffi János' Regimenje a' Hajduvárosiakkal feles számmal felette igen setét éjtszakákon való menetelekkel igyekeznének ellenségesképen megelőzni, a' Böszörményi zászlók' tetején kezdének látni lángozó tüz' módjára fényeskedő nagy világosságot, mellyet az éjszakának irtóztató nagy setétségében nem tudván mire vélni, ahhoz képest nem kicsiny rémülés kezdi őket megkörnyékezni, és a' kópiának végén tetsző fényességet egynehány

*) Németi Abaujban kettő vagyon, 's mind a' kettő eggyütt; az eggyike Tornyos-Németi, a' másika Hídas.

ízben a' Zászló-tartó kezével levonni látatván, semmi világosság nem látszott, de mihelytt a' zászló felemeltetett, ottan mingyárt előjött azon kópja-hegyen való nagy világosság; mellyet a' megírt Hajduvárosiak magok eránt szerencsétlen ómennek vélvén, azonnal visszafordúltanak. A' Kuruczok pedig Erdélybe által folytatván útjokat, kiknek valaholott ellenkezve elikbe álottanak, azokat nagy vakmerőképen azonnal ellenséges dühös haraggal megtámadván, elgázolták, és nem keyés kárral, valakik ellenek berzenkedtek, általok megverettettenek, és ekképen fegyverrel is magoknak útat írtottanak. Nem kicsiny bajjal azért általvereked-nek Erdélybe. Midőn pedig ott a' kietlen kösziklás havasokon nem tudnának tovább hova menni, látnak magok előtt iszonyú álmélkodással megálapodni eggy jóforma-termetű öreg kecskét; mellyet jó reménységgel követvén, az előttök sohol félre nem tért, sem pedig azon sivatag hivasokban legelni szokott juh és kecskenyájakhoz el nem maradván, azon Kuruczokat mindenütt tévelyedés nélkül vezette. Melly is délkor megszállásának idején édegélve szokott megtelepedni; a' Kuruczok is ollyankor mind megszállottanak, és ételhez fogtanak; e' szerént estvére kelve is, valahol a' kecske megszállott, ugyan ott ők is megtelepedtenek. Ekképen való kalauzkodásával épen Nándor-Fejérvárra vezette-be a' nevezett kecske azon

Kuruczokat minden kár nélkül szép békeségben, de azon túl harmadnap múlva sehol és senkitől soha nem látattatott.

Gróf Solári Fő Colonellus pedig Tályára, Tolcsvára, Mádra, Tarczalra Regement beli gyalog hadaival szálván, és a' szüretre való vigyázásnak zavaros patakjába horgászni kezdvén, szokott praxisa szerént a' szegény elpusztítatott városokat elejétől fogva erejek felett megsarczoltatta, vitézeinek pedig közel másfél holnapig való csigázások, insolentiájok, és terhes gazdáskodás kívánságok miatt Tarczal' városának megromlott szegény lakosai hajlékjoknak pusztán való hagyásával, a' rajtok megesett veszedelem után, a' szorító télnek is már reájok jövetelével kénszeríttettenek minden házok' népével eggyütt szerte széllel eloszlani, és másoknak hajlékok alá magokat vonni.

Ugyan ezen eszt. a' Fels. Római Imperátornak és Magyar Királynak nagy tábora igen megveri Szentánál a' Török Császárnak a' több hadai közzül minteggy tizenkét ezerből áló Jancsárjait, kik az Ő Fels'. tábora ellen a' hirtelen idő miatt kénteleníttettenek magok megölettetett marhájikból magoknak sánczot építeni; de a' hídtól reménységek kivül hamarjában elszorítatván, nagyobb részét a' Tisza' vizének hajtják. Melly diadalmas triumfussal mindenféle munitió-

jokat tölök elnyerték. Melly victoriának solennis alkalmatosságával a' törököktől titkos praktikával elásott puskaporoknak hirtelenséggel lett fellobbanásával az Ő Fels. részéről nem kevesen holtanak-meg, azon pornak ellene álhatatlan ereje által elevenen hányattatván-fel az áerbe.

Ugyan-ezen eszt. lépett végezetre valamelly színesképen való békeségre a' Francziai Király a' Fels. Római Imperátorral bizonytalan Conditiókból áló transactio szerént. Mit ugyan-akkor nem sokáig tartandónak lenni alattomban kifejeztenek a' dolgoknak mélyére béható némelly perspicax elméji, ím ez két rendbeli jeles distichumokban:

Infausta, Imperii, periens, moestissima, dura,
Pax, nex, nix, nox, nux; det meliora Deus!
Perspicimus modo quod durabunt foedera longo
Tempore, nec castris pax cito deficiet.

Ezt ha megfordítod, a' dolognak valóságát de praesenti minden fogyatkozás nélkül a' szerént tapasztalod.

1698. eszt. — Ezen eszt. Böjt-elő havának utolja felé a' szegény bujdosó Tarczali

lakosok nagy félve kezdettenek haza szívárogni némellyek a' sokféle kimondhatatlan szorongattatás miatt, némellyek ismét a' derék vinczellérségnek áros lánczát nem akarván másnak engedni, egymásnak bátorításával, a' tavaszi időnek is közelítésével felesebb számmal haza szálanak, és elpusztított honnokban megint megtelepedtenek.

Szent György' havában a' Kuruczok Tömösvárról Karczag-újszálása felől magok' hírével kirohanván, a' Szoboszlaiaknak méneséből feles jó lovakat válogattanak, mellyeket is békével mind béhajtának Tömösvárra, az utána-ment kárvallottaknak eggyet is vissza nem adván váltságon is belőle. A' Debreczeni lovaknak száma legalább is volt háromezer.

Ismét az Ő Fels'. quártélyos hadai, leginkább az infanteriabeli németség, nyolcz, kilencz, és tíz holnapokat töltöttenek quártélyozásképen némelly Vármegyéknek városaikban 's falujikban a' szegény lakosoknak nem kevés oppressiójokkal való nyomorgattatásokkal. Ugyan-akkor a' parasztságnak puskájik és egyébb fegyvereik a' Fels. Királynak parancsolatjából azoknak, földes Urai és Tisztjei által elszedettetvén, az Ő Fels. hadainak újabb quártélyba való béjövetelekig azoknak gondviselések alatt tartattak.

Ezen esztendöben a' nyári holnapoknak nagyobb része éjjeli nappali rend kivül való sok essővel járván, az Országnak minden részeiben olly nagy szükség következett, hogy csaknem éhhel holtak-meg az emberek.

Szent Jakab' havában a' Törökök feles számmal való éléssel menvén nagy alattomban Tömösvárra azt kísérö alkalmatos hadakkal, azoknak útazások 's Temesvárra való igyekezetek a' Király Ő Fels'. mindenfelé vigyázó nagy táborának eleve hírével esett, és azonnal feles commandírozott német hadak küldettettek magyarokkal eggyütt azoknak megverésére. A' törököknek is másfelöl hírré adattatván a' Fels. Római Imperátor' hadainak ellenek való igyekezetek és menetelek, az éléssel azonban már beérkezvén, nagy magok' megszaporításával a' németek' menetele körül leseket hánynak, és a' várbeli Kuruczokkal eggybe megfelesedve ellenségesképen elébe szaguldanak. Egymás között legottan nagy véres harczhoz kezdenek; a' német hadak a' törököknek leseikhez kiljebb kiljebb nyomattatván, azonnal mind a' lesből ellenek kijövö, mind az utánok való törökök 's Kuruczok által nem kevesen hullanak el közzülök; az holott Gróf Eszterházy Antal is elevenen elfogattatik azon vakot-vetö szerencsétlen harczon és portai ütközeten.

Szent Mihály' havának vége körül Király Ő Fels'. Becskereknél táborozó derék armádájának hírül vitetik a' pogány tatárnak feles számmal való kirohanása. Kiknek megelőzésére sietséggel a' lovas hadak többére mind kilázadván, midőn fáradtságos és tekervényes útakon való hosszas indagálás után nyomokba találnak, a' Tatár azon közben útat vesztvén, és az előbbi nyomon a' német hadaknak hátok megé vissza-fordúlván, legottan a' német vitézek a' nyomot eltéveszték, és nagy messze előre menvén, azon füst alatt a' megírt Tatárok szokott stratagemájok szerént a' német hadak' bagázsiájának valamelly részecskéjét nagy zenebonával felverik, azoknak cselédjeikben le is vagdalnak, és iparkodva való nagy gyorsasággal be is hajtanak Tömösvárra. Melly csekély nyereségnek tettetes győzedelmét harmad negyed napig is éjjel és nappal, nagy örömmel lövik a' Törökök Temesvárban.

Becskerektől a' Király Ő Fels'. tábora Aradhoz szálván, nagy derék fortalitiumot kezdenek azon helyen kifundálni, mellyet éjjeli nappali fáradtságos és szörnyű terhes munkával, rend kivül való industriával körös-környül felette mély árokkal, temérdeki nagy sánccal, töltésekkel, és erős bástyákkal békerítve megerősítvén, és minden felől víz folyással sziget formán környülvéve fortificálván, Tömösvárnak ellenében nagy he-

venyében praemuniáltanak. Az holott az egész hadakat mind táborostúl a' rend kivül való kemény téli fergeteges hideg idő reménytelenül eggyütt szorítván, mind emberekben mind marhájokban és legkiváltképen a' lovas militiák' lovaikban sok ezerig való kár esett és lett. Ez' iszonyú és türhetetlen téli nagy hidegnek szertelen való keménysége miatt mindenféle elesége is a' tábornak felette igen megszükülvén és fogyatkozván, a' nagy szükségnek kénszerítéséből a' tábornak nagyobb része Tokaj felé igyekezvén takarodni, az útnak rettenetes elbomlottságával a' Tiszteknek többére minden vonó marháik szekereikkel eggyütt, a' szerént a' köz vitézeknek minden málhált lovaik az iszonyatos nagy sarakban és mindenfelé kiterjedt mélységes vizek áradásaiban széltében akadozván, dölöngözvén 's elmerülvén, sok rendbeli Tiszteknek számtalan sok rakott hintóji, és társzekerei minden marhástúl, és emberestül kimondhatatlan nagy kárral elmaradtanak; némellyeké ismét nagy messzére a' tábortól a' mélly sarakban elsüllyedvén, és onnét hamarjában ki nem menekedhetvén, a' hátra maradt irgalmatlan vitézektől egészen felprédáltattanak, olly kimondhatatlan kárával az Ő Fels'. egész táborának, hogy akármelly ellenséggel való derék ütközeten is mind emberekből, mind barmokból és sokféle szépséggel, kinccsel megrakott társzekerekből, kiváltképen pedig a' harczra megki-

vántató, és ritkán találtatható jó lovakból több, nagyobb, és szörnyebb kár, alig következhetett volna. *)

Ezek a' sok ezerekből áló számtalan hadak mind Tokajnál kelvén - által a' Tiszán, pusztaságából pihenést is alig vehető nyomorúlt Tarczal' városának, a' több szomszédságbeli Hegyaljai romlott helységekkel eggyütt a' megírt hadaknak sok időtől fogva bágyadozva való takarodások és költözések miatt minemű erejek felett való terhes gazdáskodást kellett tenni, azt nem lehet leírni, mivelhogy eggyik Regementnek eltakarodásával, másod harmad rendbeli is számtalan sokad magával azon napon érkezvénel, annyira zaklattattanak és mortificáltattanak általok, mintha soha annakelőtte ökkívülőtte senkinek az említett terhes insségű szegény lakosok semmit is nem adtak volna. Melly miatt nagy sokan mind ezen N. Zemplény, mind más szomszéd Vármegyékben lévő megnyomorított szegény lakosok azon hadaknak szenvedhetetlen insolentiájokat tovább nem türhetvén, helyeknek pusztán-hagyásával, mind ekkori téli kemény

*) Rettenetes Stilista a' mi Tarczali Notáriusunk! — Bár csak az az Isten, a' ki a' Mézes - Málon tartja tiszteltetését, illyenkor ne a' tollhoz: hanem ágyba vezette volna Babocsayt!

hidegben is, kevés javacskájokkal semmit nem gondolván, kénteleníttettenek gyámoltalan házok' népével eggyütt sürü erdőkre és nagy sivatag hegyekre előttök ki szaladni, és magokat bátorságosabb helyre elvonni.

1699. eszt. — Minekutánna az 1683. régen elmúlt esztendőtől fogva e' világnak nagy részén uralkodó két hatalmas, de külömböző majestással tündöklő nagy Monarchák között, úgymint eggy részről a' Fels. Római Imperátor, Német, Magyar és Cseh-országoknak régi koronás Királya I. Leopoldus kegyes életü keresztény Császár, más részről ismét a' nagyerejü Ottoman nemzetnek hatalmas Imperátora és eggyszersmind Azsiának, Görög, és Bolgár-országnak nagy Császára, fényességes Sultan Han Musztapha és annak praedecessorai között emberi elmétől lerajzolhatatlan és kimondhatatlan fene kegyetlenséggel, irtóztató sürüséggel, nagy veszedelmekkel, és sok száz-ezer embereknek vérek' kiontásával, ezek felett nagy roppant tartományoknak szörnyü pusztításával, az emberi vérrel hízni szokott ördögi kegyetlenségü, minden igaz ok nélkül indítatott hadakozás mind ez 1699. boldogtalan esztendőig iszonyatos nagy hostilitással megszünés nélkül gyakoroltatott volna: mind két részről a' hatalmas Imperátorok az alattok valóknak sok esztendőktől fogva való kimondhatatlan nagy romlásokat és szánakozások-

ra méltó szörnyü vérontásokat, szánakozó indulattal szemlélvén 's tapasztalván, 's annak vége-szakadását szívbeli nagy óhajtással buzgóságosan kívánták. Mellyet valaha mind két részről a' fájlalt dolognak orvoslásának természetéhez, és nem a' magok kívánt hasznoknak eléréséhez képest tökéletes igaz végül tettenek vala fel magok' eleibe.

Mindazáltal a' Fels. Wilhelmus Tertius is, úgymint Angliának és Scótiának, Hiberniának dicsőséges emlékezetü keresztény Királya, azon szerént a' Belgiumi hét Fejedelmi - Ordók is, arra deputált Mélt. Követjeik és Plenipotentiáriusaik által mind ollyan messze lakásokban is keresztény szánakozásból, sőt talán egyenesebb és a' dologra inkább is czélzó véggel önnön magokat hathatóképen közbe - vetvén, a' feltett jó reménységü istenes pacificatiót segítették. Mind azoknak azért mind a' két Imperátoroknak nagy experientiák által magokat gyakorlott 's hírésült Plenipotentiáriusoknak sok ideig tartó fáradtságos és munkás forgolódásai után a' régtől fogva számkivetésben bujdosó minden rendektől szívek' szakadva jó végre óhajtott szent békeség a' Szerem - földén Karlowicz nevü arra rendeltetett Magyarország' határán lévő alkalmatosbb helyen, bizonyos punctumok és ártalmas articulusok szerént Magyar - ország felől, Magyaroknak hire nélkül, és a' Magyari szabadságot nézö

dolgoknak kihagyásával, Nemzetünknek is nem utolsó contemtusával, huszonöt esztendőkig a' megírt extráneusok által concludáltatott, megszereztetett, és ratificáltatott. Melly noha ekképen ment is végbe; mindazáltal a' nagy hatalmú dicsőséges szent Jehova Isten 'stbb.

Ugyan ezen eszt. aratási idő tájban Váradon lévő feles franczia nemzetek az ott való német tisztek ellen alattomban collusióval conspirálván, mind a' várat nagy mesterséges titok alatt elkészített mínákkal igyekeztenek egészen széllel-hányatni, mind pedig Király Urunk Ő Fels'. ottan lévő minden rendbeli Tisztjeit egy-egyenként mind megöldösni. Melly reménytelen veszedelemnek titkos mélység alatt forralt álnok gonosz praktikájok Istennek csudálatos bölcs gondviseléséből színtén olly momentumban jelentetett-ki, hogy már csak egy óra' közé alatt is híres emlékezetű Várad' vára szörnyű ropogással széllel hányattatott volna. Melly hitetlenséggel való Conspiratiónak authorát kínos halállal érdeme szerént fel is négyelték.

Így végeződött-el terhes inségekkel,
Istentől reánk mért sok ítéletekkel,
Lelkünk' szakadtáig viselt keresztekkel,
A' Seculum' fogyta a' kilenczvenekkel.

1700.

1700.

Ezen Seculáris esztendöben mivelhogy alkalmas esztendöktöl fogva az egész Hegyaljai promontóriumoknak, és azokon való drága szölök' legnemesebb részeinek ennek elötte való bövséges terméséhez képest, noha leginkább a' Fels. Istennek, egeket-irtóztató, földet-dögleltetö eláradott számtalan sokféle bünökért, gonoszságokért; kiváltképen, a' büntetés nélkül gyakoroltatni szokott rettenetes káromkodó szitkozódásért, igaz ítéletéből való látogatásáért 's ostoroztatásáért, mindazáltal a' megveszett idöben elravaszodott sok álnok vinczellérek és csálárd munkások által is okoztatván, kezdetett bizonyos experimentummal voltaképen megbizonyítatni azoknak hamisan, és felettébb hibásan való mívelésekkel igen szükös, csekély, és vékony termése és jövedelme. Mellyhez képest Mélt. Fejedelem II. Rákóczy Ferencz kegyelmes Urunk, az Hegyaljai városokon méltóságos földes-úri jussa és autoritása szerént, a' szölöknek mindennemü munkájok eránt bizonyos punctumokból álló regulamentumot kezdett ezen esztendöben publicáltatni. Melly, noha némelly nagy Rendeknek visszásan tetszett, mindazáltal a' megírt Hegyaljai szölök' vinczelléreinek és munkásainak Corectiójokra nézve nem megvetendö remediumnak és tabulának agnoscáltathatott volna.

Ezen eszt. kegyelmes koronás Király Urunk Ő Fels'. istenes parancsolatjából Keresztelő Szent János' innepe' napjára úgymint ad 24. mensis Junii, Nemes Szabad Kir. Eperjes városába praefigált Bréviseknek celebrálandó terminusára Mélt. Eszterházy Pál Palatinus Urunk Ő Herczegsége Királyi nagy pompával, úgymint tizenöt hintókkal, százkilenczven jeles úri lovakkal, feleségével, fijaival, 's leányaival, és ezeknek férjeikkel, érkezett megírt Eperjes' városába azon Bréviseknek solennis administratiójára.

A' Sátor-Alja-Újhelyi *) nagy roppant sokadalom Szent Jakab' havának első napján, szintén a' már beálandó belső vásárnak hajnálán, praetitulált Palatinus Urunk Ő Herczegsége N. Zemplény Vármegyére a' végett delegált méltóságos parancsolatjára reménytelenséggel való szörnyű nagy bódulással széllel verettetett, oszlattatott, messze földről terhes szekerekkel oda fáradott sok adó 's vevő embereknek kimondhatatlan nagy kárvallásokkal.

Híres emlékezetű Mélt. Báthori familia által kimondhatatlan nagy industriával és

*) Sátor-Alja-Újhely a' neve a' helynek, 's annyit tészen mint a' *Sátor hegy alatt fekvő* Ujhely.

megsummálhatatlan temérdeki sok költséggel felette nagy mesterséggel és isszonyú nagy mélységű ingoványos lápokon fundáltatott és örök álandósággal épitetett erősségű Ecsed' vára a' Király Ő Fels'. parancsolatjából ezen eszt. kezdetett elrontani, és a' földdel eggyenlővé tétetni.

Ugyan ezen eszt. a' Felséges Spanyol Királynak hosszú időktől fogvást való keserves sínlődései után következett halálával a' Fels. Francziai Király alattomban való titkos és praktikás mestersége által Delfínus nevű első szülött fijától származott unokájának Anjoui Herczegnek *) azon fényességes dicsőséggel virágzó és nagy birodalmú Hispaniai Királyságot a' Fels. Római Imperátornak legitimus successoraitól per temporis opportunitatem praeripiálván, ottan hamar etiam per fas et nefas a' megírt országnak királyi székébe bé is helyheztette. Melly dolognak alkalmatosságára nézve a' már praetitulált Imperátorral, LeopoldusPrimus Német, Magyar, és Cseh-országok' szelíd természetű kegyelmes koronás Királyával bizonyos punctumok szerént végezett színes pacificatiója némelly perspicax elmékben eleve arra való czélozással legottan dissolváltatni kezdetett, egymás ellen való nagy hostilitással bizonytalan kimenetelű véres harczot praeparálván.

*) V-dik Philippnek a' Spanyol Királyok között.

Elutoljára ezen esztendőbeli szüretelésnek előtte eggy egész holnappal vagy többel is éjjel nappal kimondhatatlan esős idő járván, akkori szőlőinknek szép terméseit még a' fenn lévő hegyeken is, főképen a' jó munkában lévőket felette igen elrodhasztotta, és e' miatt igen alá-való, közönséges, és kedvetlen borok termettenek ezen esztendőben.

Így végezénk - el, Keresztény Olvasó, feltett czélunk szerént ez' eggyűgyű és bárdolatlan magyar stílussal való csekély és lengeteg Historiácskánkat. Mellynek continentiájából eszmélheted, fájdalmajan érezheted, 's értheted, e' szegény elalélt magyarhaza' ezen felsőbb részének, úgymint harmincz eggy eszt. fogva Sedes Bellinek siralmas, sok változásokkal teljes, halálnál irtóztatóbb sokféle nemű keserves szorongattatásait, és szertelen való, lelket gyötrő, 's testet epesztő kimondhatatlan nagy nyomorúságos szenvedéseit, már mostan pedig végső veszedelméhez közelgető utolsó extremitásra jutott, és minden gyámoltól 's vígasztalástól megfosztatott boldogtalan sorsú keserűséges álapotját.

*

Az övéin szánakozni szokott, elfogyhatatlan könyörületességű szent Jehova nagy

Úr Isten pedig ez' mostan feltetszett új seculumot minden részeiben kívánatosabb, bövségesebb, es örvendetesebb napoknak szerencsésen való folytatásával, vídámabb nagy fényü időknek derülésével áldja, boldogítsa mind a' posteritásnak megáldattatásával eggyetemben. Amen. *)

---

*) Ezen Documentumon, mellyet az én tisztelt barátom *Kazinczy Ferencz*, a' Sáros Pataki Collegiumnál találtató mássáról írt le, találtatik az újjabb írás' módja, minthogy a' Pataki cópiában nem vigyáztak az originalis Ortographiájára. Által láthatni pedig, hogy Babocsay Izsáknak Tarczali viszontagságait csak csupa históriai czélból, a' XVII-dik Század' történeteinek megvilágosítására az olvasókkal közlöm, nem pedig valami bal politika vagy egyházi tekintetből. Az akkori Századnak szerentsétlen politika hibájiba mi időnkben a' most uralkodó Ausztriai Császárnak és egyszersmind Magyarországi örökös Királynak szelíd Kormányja alatt eggy Magyar sem fog botlani, Vallásbéli gyülölségeket pedig a'mostani megvilágosodott Században hinteni akarni, eggy Szerzőnek sem juthat eszébe, a' ki a' megvilágosodással és politikai okossággal eggy forma nyomon akar járni. Babocsay buzgó Reformatusnak a' Római Valláson való Atyafiak eránt való, 's intolerantziát jelentő kimondásait ama' Század, mellyben írt, az igazságos olvasóknál menteni fogja.

RUMY.

AVLICA,

EX

INSTRUCTIONIBVS,

SUMMIS AVLAE

RÁKÓCZIANAE

OFFICIALIBVS DATIS

CONSTANTIA.

AZ-AZ:

RÁKÓCZY GYÖRGY

FEJEDELEM'

FŐ UDVARI TISZTEKNEK

ADOTT UDVARI RENDELÉSEI.

Aulica, maximam partem ex Instructionibus, summis Aulae Rákóczianae Officialibus datis constantia. *)

A.) Az Udvari Kapitány' Instructiója.

Minthogy a' réghi Magyari szokást 's a' boldogh emlékezetű Eleinknek példáit követni kívánván, az Udvari Kapitány avagy Marschallusy Tisztséget Udvarunkban, legelsőnek 's főbbnek lenni rendeltük, tudtára légyen, hogy annak minden Politiai mind Militaris 's törvényes állapottyai, öszve kapcsoltatván, hivatallyában fognak állani, amint is személlyünk után, legnagyobb authoritássa lévén, jóllehet generaliter az egész Udvaron legfőbb directiója lészen, mindaz által in particulari az Udvari szolga-rendet

*) Ex Bibliotheca Péczeliensi Ill. Comitis Pauli Ráday. Ezen Instructiok jelesen adják elő Rákóczynak udvari rendtartását és gyönyörüen leábrázolják az akkoriidőnek erkölcsétés gondolkozás-módját, és vagy csak azért is érdemlik az olvasást.

subdividálván, nominanter melléje rendeltük vicéjül Udvari Hadnagyunkot, 's annak felette Udvarunkban lévő fő ember szolgáinkat is, az Asztalnokokkal, és Étekfogókkal, Generál Adjutantinkkal, Strása Mestereinkkel, Quártély Mestereinkkel, és Test őrző hadainknak minden névvel nevezendő tiszteivel directiója alá adtuk. Mellyre nézve praevie ezeket így értvén.

Primo. Mivel minden bölcs rendeléseknek, 's azoknak boldogulásának főbb Istápja és fundamentoma az Isteni félelem, kinek szent kormánnya által, mi is mind életünköt, mind Udvarunkot, és édes Nemzetünknek fel-vett ügyét, ezen felháborodott világi Tengernek, és az Udvarokban leg inkább erőt vévő hívságoknak habjai között vezérelni kivánván, annak fogyatkozás nélkül való gyakorlását elmulhatatlanúl akarjuk, úgy intézze és alkalmaztassa Udvari Kapitányunk maga életét, és Udvarunknak kormányozását, hogy mind maga a' Kegyességben lámpássúl tündököllyék, mind penigh Udvarunkban gyarapitván az Directiója alatt lévőköt, a' ki-adott Edictumunk mint eggy zabola által az Istentelen élettűl, és nevezetessen, az átkozódásoktúl, szitkoktúl, hijábanvaló esküvésektűl, bújaságtól, tobzódó részegeskedésektől, és más egyébb rossz erkölcsöktűl, a' mellyre a' köz gyarlóságinktúl indítatott Iffjuságh leghajlandób szokott

lenni, szorgalmatossan tartóztassa, és azoknak erejével az alább írt modalitás és processus szerint büntesse és büntetesse, melyre nézve akar Táborban, akar helységekben kit kit a' maga vallása szerint lévő Isteni szolgálatnak gyakorlására kinszerítse, és kivált azokot, a' kik actualis szolgálatban Palotáinkban rendeltetve lesznek, a' reggeli és estvéli Imádságoknak végben vitelére szorgalmaztassa.

Secundo. Jól tudván Udvarunk rendtartásának módgyát, és kinek kinek hivatallyát Instructiójából ki tanúlván, hogy annak ténora és circumstantiái szerint alkalmaztassa mindenekben magát, szorgalmatos gongya légyen, a' mint is hogy ánnyival inkább alatta lévő Udvari szolgáink közt jobb rendet tarhasson, azon Instructióknak párjait vegye maga kezéhez, és azokot regula gyanánt tartván, a' szerint is büntettesse az excedens feleket.

Tertio. Minthogy penig az Udvari Hadnagy avagy Vice Kapitány a' dolgoknak jobb móddal és serénységgel való végben vitelére rendeltetett segítségül melléje, ahoz képest valamiben a' maga hivatallyának kimunkálódására más egyéb nagyobb okokra nézve nem érkezhetik, bízza reája annak effectióját, és ugyan általa vitessen minden dolgokot véghez, holott penig engedelmünkből

Udvarunktúl magának távozni kellenék, adgyon Udvari Hadnagyunknak minden szükséges dolgokról elégséges informatiót azoknak kimunkálódására.

Quarto. Legfőbb hivatallyában és kötelességében lészen, hogy valamiképpen Tisztiben való be állásának alkalmatosságával is esküvésével magát lekötötte, jó lelki ismérettel, és vigyázó tellyes serénységgel személyünk ellen minden titkosan practicálók ellen, mind Táborban és más egyéb helyekben, 's úgy útazásinkban is jó rendeléseket tégyen, és kiváltképpen Harczok alkalmatosságával személyünktúl semmiképpen el ne maradgyon, és ne távozzon, sőt sétálásunk és vadászatunk idején is vagy Udvari Hadnagyunkat, avagy mást a' főbb udvari szolgáink közzűl rendellyen maga helyett oldalunkhoz.

Quinto. Minden Országh, és külső Követeknek befogadása is ezen hivatalt illetvén, a' midőn ollyaknak jövetelét hallya, illendőképpen intimálván Hoffmesterünknek felőlök provisiót tétessen, és mellyéjek az alatta valói által szükséges strázsákat rendeltessen, kiváltképpen penig ha publicus Követ a' Fő Ember szolgák közzűl hozzá küldvén minekelőtte Táborunkban, avagy a' hol lészünk béjönne, a' Caeremoniának napjárúl, és solennis bejövetelérűl véle praevie végez-

zen, melly nap is bé következvén, hogy ha Királyok követtye lészen, legalább két mértföldnyire Hintókot eleiben küldgye az Hoffmesterrel, hat szinessebb sereggel, tizenkét öltöztetett Paripákkal, nyólcz Inassal, hat bejáróval, tizenkét Étekfogókkal, és több fő Rendekkel, a' mennyire kitelhetik, mellyeknek is bejövetelek ekképen légyen. 1. Két udvari Strázsamester. 2. három Karabélyos sereg. 3. Négy étekfogó. 4. A' vezetékek. 5. Vice Lovász Mester. 6. A' Béjárók ketten ketten. 7. A' Fő Ember Szolgák, a' mellyek között observáltassék, hogy mivel az tartatik főbb helynek és rendnek, a' melly leghátrább közel a' Követ személyéhez esik, annakokáért ha (a' mint gyakorta történik) a' Követnek fő Ember szolgái volnának, böcsületnek okáért illyen első ingressusokban a' Követ személlyéhez legközelebb eresztessenek, a' mint is utánnok menvén a' Követ Hintaja, melléje üllyön bal kézre Hoffmesterünk. 8. Az Inasok csoportossan az Étekfogókkal egygyütt. 9. A' több Karabélyos seregek. Illyen rendel szállására vezettetvén és kisírtetvén solenniter, ott készített ebédre várassa, a' hol is a' Hoffmester több fő rendekkel leülvén, Méltóságunknak fogyatkozás nélkül megfeleljen. A' midőn penig az Audientia napja tőlönk determináltatik, adja azon Követnek tudtára, és hasonló pompárúl tévén rendet, a' fellyebb meg írt modalitas szerint kisírtesse hozzánk, a' hol lészünk, udvara lé-

szen, abban senki szolgáink avagy Hadainkk közzül lovon bé ne jöjjön, hanem az útczán leugrándozván a' Követnek tellyességes bejövetele előtt a' Bejárók, és Fő Ember Szolgák Udvari Kapitányunkat látyák, ott állyanak, az Inasok penig, és Étekfogók a' Hintót gyalog kisírjék, maga penig midön a' Követ Hintajáról, avagy lovárúl leszáll, rövideden beneventázza, és úgy a' Bejárók ketten ketten, 's több fő Ember Szolgákkal megindulván, egész belső szobánkig kisírtse, és mind ezeket a' vissza menetelnek alkalmatosságával is observáltassa, 's úgy a' hozzá rendelendő Strázsákat is megdupláztassa.

Sexto. Ide tartozik az is, hogy magunk személye körül való Caeremonia tételben azt observállya, hogy a' midön Templombúl vagy Fejedelmi Casztalunktúl, a' vagy a' Tanácshelyrül, szobáinkban megyünk, előttünk legközelebb járván Hoffmesterünkkel, és az Udvari Hadnagyal, háló Szobánkban is bé jöjjön, a' honnan ha magunk nem tartóztatyuk, meghajtván magát ki mennyen a' többivel. Továbbá

Septimo. A' Fő Ember Szolgák (a' mint fellyebb említtetett;) directiója alatt lévén, minthogy azoknak különkülön in particulari Instructiójokot ki adattatva nem láttyuk, szükségesnek, alkalmatosnak itiltük azoknak hivatallyát ide inseráltatnunk. Kihez képest

adgya eleikben, hogy mivel úgy is olly Úri, és Nemessi ágybúl is Háztúl születtettek, a' hol a' Nemessy erkölcsöknek fundamentumát megvetvén magok is által láthattyák, miben állyon szükséges magok viselete, arra való nézve igen megkivántató kötelességekben lészen, hogy jámbor és józan életet élvén, magokat tisztán és csinosan tartván, mindenekhez magokot okos és illendő nyájassággal alkalmaztatván, úgy visellyék mint magok böcsületit, mint a' mi Méltóságunkot előttök, hogy Udvarunkban lévő, 's nevekedő Ifjúságnak tüköri, és példái lehessenek, kiváltképpen penig mindennap reggel és estve Palotánkra feljövén, mindenkor ketten vagy hárman a' belső Audientiás Házban, a' hol a' Béjárók szoktanak lenni, rend szerint continuaskodgyonak, a' kiknek is a' Béjáróktúl illendő respectusok lévén, az oda jövő Méltósághos Urakkal, Senatorokkal, Colonellusokkal, és más arra érdemes böcsülletes Rendekkel discurálván, azokot illendőképpen excipiállyák, olly készen lévén, hogy valamikor nagyobb és nem mingen emberre bizható dolgokban való követségeknek, 's úgy más egyébb Parancsolatunknak végben vitelére hivattyuk, meg jelenhessenek, és nevezetessen személyünknek mindenüvé való kisértésére elkészülve találtassanak. Azomban hogyha vagy Béjáróinktúl vagy Inassainktúl Palotáinkon valamit a' jó erkölcs, és tisztesség ellen elkö-

vetni látnának, rosz cselekedetekrül meg-feggyék, és ha büntetést érdemlenének, fő Bé-járónknak megjelencsék. Minthogy penig annak felette ezen hivatalban lévő Szolgáin-kot szokás szerint Asztalunkhoz való leülés-re méltóztattyuk, a' jó rendre nézve csak azoknak lészen szabados ahoz járulni, a' kik Hoffmesterünktül marasztatnak, a' mint is azok akkor el sem vonhatják magokat. Mind ezeket azért tudtára adván Udvari Kapitá-nyunk nékiek, egyszersmind Tisztiben fog állani, hogy közöttök az fellül irt mód sze-rint olly rendelést tegyen, hogy magokat min-dennap változtatván a' kettőnek jelenlété-ben fogyatkozás ne legyen.

Octavo. Udvari Kapitányunk Tisztihez tartozik az is, hogy a' midőn melly Nemes Vármegyében vagy Quártélyra vagy Subsis-tentiára a' vagy penig in forma condescen-sionis megyünk, annak Tiszteit arrúl eleve informálván, magához hivassa, és Quártély Mesterünktül Udvarunknak Lisztáját kéz-hez vévén, valamint már minden rendbe-li Szolgáinknak oralis és equilis portiójá-rúl dispositiót tettünk, a' szerint a' Várme-gye Tiszteinknek is ki adgya (oda hivat-ván valamelly ahhoz értő főbb rendű szolgán-kot is az udvari Commissáriussal és Quartély mesterünkkel edgyütt) consedealván, vagy Dislocatio képpen, vagy más mód és rend szerint, a' mint parancsolatunk lészen, az

idő-

időnek conjuncturáihoz képest Udvarunknak dolgát jó rendben vétesse, melly szerint is a' Balétákat kiadván, a' midőn az ineálandó computusnak ideje eljön, azt is Udvari Commissáriusunk, és Quártély Mesterünk által végben vitesse, a' kiknek relatiójokból kitanúlván a' történhető excessusokat, azokat, akármelly rendbeli szolgáink által okoztattak legyen is, minden kedvezés nélkűl finaliter complanáltassa.

Nono. A' mi a' Hadi dolgokot nézi (a' mint fellyebb le tétetett) minden rendbeli Test őrző Hadaink Udvari Kapitányunk Directiója alá adattak, kiváltképpen szükséges, hogy közöttök olly commandót tarcson, hogy más egyébb Hadaink felett mind az jó erkölcsökben, mind más külső magok viselésében megreguláztassanak, és nevezetessen excedenseket törvényessen büntettesse, a' közöttök történhető főbb dolgokat magunknak bejelencse, Udvari Commissáriusunk által kifizettesse, megruháztassa, és más szükséges dolgok iránt is gondgyokat visellye, 's kiváltképpen penig ara mindenkor jobb reflexióval legyen, hogy meg gondolván az időknek 's helynek, és dolgoknak conjuncturáit, akar másutt légyünk, az említett Testőrző Hadaink közzűl annyit haggyon mellettünk, hogy contra casus adversos elégséges securitásunk lehessen, a' mint is

Decimo. Mind várasokon mind egyebütt útazásainkban, de kiváltképpen táborozásunk alkalmatosságával az Istrázsálásrúl jó rendeléseket tétessen, nevezet szerint penig minden rendbeli Testőrző Hadaink közül egy egy zászlós sereget állítasson ki, a' mellyből az Istrázsa szállásunkot, avagy Sátorainkot annak rendi szerint körül álván fogyatkozás nélkül változhasson, sőt ennek felette a' belső Sátorainkhoz ugy rendellye a' Kapcsos Delias seregbűl az Istrázsákot, hogy azok kivül, a' Nemesi Társaságbeliek közül valók penig az ágyasszobánknál helyheztessenek, és annak felette azt is observállya, hogyha az dolgoknak 's helyeknek mivoltához képest, szorossab strázsálás, és vigyázás kivántatik, a' setétes Estvéknek idején, nagy csillapjában sátorunk körül titkos Istrázsát is állítasson és tartson.

Undecimo. A' mi a' több Udvarunkban való Strázsákot illeti, az rendnek illendősége hozza magával, hogy magának, Hóffmesterünknek, Udvari Hadnagyunknak, és Cancellariusunknak becsületek megadására, és authoritások megtartására nézve, 's úgy nem külömben a' Cancellariabeli Archivumoknak securitásához és az Expeditiókban nagyob csendességben való folytatásához képest Strázsákot rendeltessen, ide értvén Generálisainkat, és a' Senator Urakot is, a' midőn vagy

mezőn, vagy másutt Udvarunknál megjelennek.

Duodecimo. Valamint a' felül írt Udvari Szolgáink, említett Udvari Marschallusunk Directiója alá rendeltettenek, úgy szintén mind azon dolgokban, mellyek iránt extra casus in ordinario foro decidendos magok közt Udvarunknál versengenének, a' vagy valamelly vétkes cselekedeteket követnének; Judicátussától függni tartozni fognak, 's azért is szükséges, hogy a' midőn az injuriált fél panaszát az Udvari Auditornak, és általa említett Marschallusunknak béjelenti, az kisseb állapotokban Udvari Hadnagyunk által revideáltassa a' dolgot, a' főbbekben penig maga ülvén Praesesül Törvént, és az Udvari főbb szolga rend közül legalább hetet invitáltatván, annak rendi szerint per vocationes decidáltassa, és ad ratificationem elénkben hozván parancsolatunk szerint executióban vétettesse.

Decimo tertio. Hogy penig az illyetén Törvény-látás jobb rendel folyhasson, alkalmaztassa magát Udvari Marschallusunk a' Processus iránt, és az büntetésnek irrogatiójában, az Excedens Instructiójához, és az Udvari Edictumokhoz, 's úgy nem külömben egyszersmind az Ország Hadi Törvényeihez azt observáltatván, hogy az Udvari Edictumok legalább kétszer, és nevezetessen a' mi-

dön Táborban indulunk 's onnét Quartélyba szállunk, az egész Udvar előtt az Auditor által publice el olvastassanak.

B.) A' Nemes Társaság számára való Edictumok.

Articulus Primus.

A' Nemesi Társaság kiváltképpen az jó erkölcsökben való gyakorlásra, és az által az Isteni Szent Felségnek kegyes Isteni félelemmel való ditsöittésére lévén fel állítva, mindenek felett szükséges, hogy ki ki magát a' kegyes életben gyakorolja, és egyedül a' Menynek Földnek Urát Istenét (a' mint magát az emberi nemnek a' Szent Irás által kijelentette) imádja és tisztelje, kire nézve valaki magának idegen Istent keres, avagy maga életét akar szája vallásával, akar penig valóságos tselekedettel mintegy Atheus avagy Epicureus úgy rendeli és foglalja, először az egész Nemes Társaság' jelenlétiben Zászló alatt admoneáltassék, és ha ugyan tovább is azon Istentelenségben elmenne, ezen Nemes Társaságból kicsapattatik, és az külsö Magistrátusnak büntetésre kiadattatik, az holott érdemlett büntetését a' Törvénynek igasságos rendi szerint elfogja venni.

Articulus II.

Hogy azért a' nemes Társaságban lévők annyival is inkább az Isteni félelemben és tiszteletben gyarapodhassanak, ki ki mind reggel, mind délyest Táborban a' dobbal vajó jel-adás után maga Zászlója alá jöjjön, és ott az elrendelt imádságot előbb elmondván, azután mind mezőben, mind város vagy falu helyeken az Isteni szolgálatra maga vallásához képest elmenyen, és legalább ha többször nem is, kétszer egy esztendőben elmulhatatlanul meggyónnyon, máskint a' ki azt elmulatná, bizonyal elhiggye, hogy az Egyházi fenyiték alá adatik, és még annak bűntetése alatt lészen, sem a' Társaság jelét magán viselni, sem penig fegyverét is oldalára felkötni meg nem engedtetik.

Articulus III.

Megtiltatik ezzel minden ördöngös czimbora, és nevezet szerént valaki azzal a' fegyver ellen áll, előre megtudja: hogy a' Nemesi Társaságban be nem léphet, ha ki penig eltitkolván azután is azzal élni compe-riáltatik, nem csak a' Társaság közül ki esik, hanem annak felette valamíg azzal él, másut is minden promotiója megakadályoztatik és elfogatik.

Articulus IV.

Az Isten ellen való káromkodás és hamis esküvés leginkább elhatalmazván a' Magyar Nemzetnél, semmiben inkább nem illik hogy jó példát mutassanak a' Nemes Társaság beliek, mint ezen meg szokott bűnnek eltávoztatásában. Kihez képest mutassa meg igaz Nemességét abban, hogy száját az eb, ördög, az atta 's teremtette mondása, és meg szokott gyakori Isten úgy segélyen-nek szórására ki ne nyissa; máskint valaki azt elköveti, 's reá megbizonyosodik, az első, második, harmadik, és negyedik vétkéért a' Társaság' jele nélkül fog egész nap járni, az ötödik szitkozódásáért penig fekete palástban fegyver és öv nélkül a' sereg előtt hat, az hetedikért 12 óráig tartozik állani; holott penig azzal sem gondolván ebbéli vétkében vakmeröképpen elömenne, az nyoltzadik vétkéért törvényben idéztetik, és minden fegyverétül 's liberiájától az egész Társaság előtt megfosztatván, a' Társaság közzül kitsapattatik, járulván ehez, hogy ezen bünnek kigyomlálására nézve tartozik a' Társasághoz való kötelessége szerint, valaki az ollyatén káromkodást és hamis esküvést Társától hallya, a' Nemes Tarsaság Auditorának kimondani, egy hó pénzbeli fizetése elvesztésének büntetése alatt.

Articulus V.

A' Nemes Erkölcshöz nem lévén illendő, hogy valaki maga Felebarátjával versenkedjék, haragoskodjék és veszekedjék: azon legyenek azért a' Nemes Társaságbeliek, hogy egymást megbecsülvén, azoktúl magokat megojják, mert valaki Társát haragból pofon találja csapni, bé mondván az Auditornak, és megbizonyítván, viszont a' szenvedőtűl az ollyan az egész Sereg jelen létiben pofon fog tsapattatni. *)

Articulus VI.

Az egymás között való duellizálás közönségesen tilalom alatt lévén, a' ki maga Társát fegyverre híni comperiáltatik, authoritásában lészen a' Tiszteknek, hogy az ollyat árestomba tétessék, és mindaddig ott tartassák, míglen az öszveveszett Társával megnem békellik. Ha penig valaki ugyan valósággal duellizálna, és Társát [az által meg ölné, minden kegyelem nélkül feje vétetik, és mind az ölő, mind penig az megölettetett akasztó fa alatt fog eltemettetni, sőt ha tsak megsebesíttenék is egymást, a' Nemesi

*) Jus talionis!

Társaságbúl kirekesztetnek, mint az kik az igaz szeretetbeli Társaságot felbontván, arra tovább érdemeseknek nem itíltetnek, ide értvén azokat is, a' kik a' duellizálásban Secundánsul közben adnák magokat. A' mi penig illeti azon gyalázatos bötstelenítést, a' midön ki mást Huntzfutnak mond, a' honnan leginkább szokott a' duellizálás meg lenni, az iránt azt observálják a' Nemes Társaságbeliek, hogy ha mikor egymás között történik; senki a' másikra, büntetés alatt fegyverét ki ne vonnya, hanem az megsértödött fél tegye le panaszát az jelenlévő föb Tisztnél és Auditornál, a' mellyre nézve is tétessék az excedens arestomban, a' ki is ha meg bizonyíttya, hogy a' Társa vagy az hartzon gyalázatosan viselte magát, vagy már annakelőtte meghuntzfutozván elszenvedte volna, és azon okokra nézve szántszándékkal tette rajta azon betstelenitést, Törvény szerint revideáltatván és decidáltatván az dolog, simpliciter essék ki az Társaságból, holott penig megh nem bizonyíthatja, eő rekesztessék azon büntetés alá, ha penig az Társaságon kivül más valaki gyalázná meg olly móddal, azonnal üsse pofon; és azután ámbár ki híná is, ne menjen ki az viadalra, és ugyan nem is tartozik, mint a' ki azt máskint is nem érdemli.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Articulus VII.

Valamint hogy tsak azok capaxok a' Nemes Társaság közzé való bélépésre, a' kik Házasság nélkül vadnak *), és ifju legénységben élnek: úgy annál inkább illendő, hogy tiszta életben foglallyák magokat, 's azért is valaki paráznaságban tapasztaltatik, és abbéli vétke elégségesképpen megbizonyosodik, méltó hogy a' Társaságbúl ki essen.

Articulus VIII.

A' Részegeskedés és tobzódás olly vétkek lévén, az honnan más sok egyébb gonoszok is következni szoktak, és az Nemzeti Erkölts-höz éppen nem illenek, keményen parancsoltatik, hogy kiki mértékletes életben foglallya magát, máskint a' ki annyira meg ittasodik, hogy az elmés és szokott betsületes discursusra alkalmatlan, és állásában is tántorog, az első vétkéért meg feddetvén, ha ugyan más izben is részegeskedése meg bizonyosodik, hatalmában lészen a' Fő Tiszteknek, hogy az ollyan excedens más nap, a' midőn kijózanodik, első vétkéért publice admoneáltassék, másodikért arestomban tétettessék, és egy nap kenyér és víz mellett ott tartassék, és ha ugyan harmadszor is azt követné, reiteráltassék rajta azon büntetés, negyed izben

*) Az az vagynak.

penig Reversalis vetetődvén tőle: ha azzal sem tanulna, ötöd rendben az Társaság közül simpliciter botsáttassék el, mint az ki tudniillik Istentül adatott maga nemes elméjét nem tudja megbecsülni.

Articulus IX.

Felettébb megtiltatik a' Nemes Társaságban a' gonosz Társaságot illető Kotzkázás, a' mellyet a' ki követi, egy hó pénzbeli fizetését elfogja veszteni, a' melly a' Nemes Társaság' Cassájában tétetik, ide értvén azokot is, a' kik a' Kártya Játékot a' rút nyeresség kedvéért mód nélkül üzik: az melly máskint mulatságnak okáért megengedtetik.

Articulus X.

Az igaz barátságbeli szeretet lévén főbb fundamentoma a' Nemes Társaságnak, serio parancsoltatik, hogy kiki a' maga Társ Felebarátját Atyafiának ismérje, és az szokás szerént Báttyának 's eötsének nevezze, Kegyelmezze, és semmiképen ne nevezze máskint. Valaki azt nem követné, annyival inkább ha megszidná, és gyalázná, úgy fog itiltetni, mint Felebarátjának megutállója, és az midön a' megsértetődött fél az iránt a' maga Tiszteinél és consequenter az Audi-

tornál panasszát leteszi, tartozni fog az egész Társaság jelenlétében azt megkövetni.

Articulus XI.

Noha ki ki az Hazafiai közzül maga Nemzetéhez igaz hüséggel tartozik, de azt kiváltképen a' Nemes Társaságbéliekben megkivántatván kötelességekben lészen, hogy Nemzetek becsülletek mellett, minden ellenkezők ellen megmozduljanak, és azokat az magok Tiszteinek első alkalmatossággal kijelentsék, máskint valakik Hazájok árultatásában bizonyosan tapasztaltatnak, először is kardoknak fejek felett való eltörésével a' Társaságbúl kicsapattatnak, és a' Magistratus kezéhez adattatván, fejek vesztésével, és minden őket illethető Jószágok Confiscatiójával megbüntettetnek, a' mellyek a' Társaság számára fognak devolváltatni.

Articulus XII.

Legközelebb lévén ehez, hogy Bennünket, nem tsak mint részszerént Erdélyi Fejedelmeket és Urokat, de annak felette, mint az Nemesi Társaságnak első Tagját és főbb Tisztit, a' Társaságbeliek megbecsüljönek, és parancsolatinknak engedelmeskedjenek: valakik azért ellenünk akármelly módon is practicálni, és egy szóval nótát incurralni

találtatnak, azok is az elébbeni Articulus szerént bünhödjönek.

Articulus XIII.

Privilégialiter azzal lévén megtiszteltetve a' Nemes Társaságbeliek, hogy az belsöbb Audientiás Sátorunknak és Szobáknak ajtaja előtt karabéllyal fognak strázsát állani, szükséges hogy csendesen visellyék magokat, és másoknak is a' zörgést és fenn beszédet meg ne engedjék, és kiváltképen arra is vigyázzanak, hogy az Audientiáknak és revelatióknak alkalmatosságával senkit az Ajtóhoz olly közel ne eresszenek, a' honnan a' benn lévő discursust és dolgot a' külsők megérthetnék, söt akkor a' Strázsálók is három lépésnyivel tovább mozdúllyonak, máskint ha vagy magok vagy mások által megértödvén a' dolog időnek előtte kinyilatkozik, annak mivoltához képest proportionálandó büntetéseket el fogják venni. Söt annak felette mind azon rendeletlenségektül, a' mellyek a' Strázsálás körül való köz Edictumokban megtilalmaztattak, úgy ojják magokat, hogy máskint minden bizonnyal az ott le írt büntetéseket el nem kerülik.

Articulus XIV.

Mihelyt a' Tábor mozdulásával Dob vagy Trombita által jel adatik a' felülésre, tartoz-

ni fognak a' Nemes Társaságbeliek Sátorunk előtt megtsoportozni, máskint valaki azt elmulattya, és elégséges okát nem adhattya, mihelyen a' Tábor meg száll, azonnal istrázsállásra küldettessék, és négy óráig tartó rend kivül való istrázsállással büntettessék.

Articulus XV.

Ha midőn lárma vagy riadás történik, nagyobb kötelességekben leszen a' Társaságbelieknek: hogy szokott készülettel, avagy tsak gyalog is fegyveresen Sátorunkhoz és Residentiánkhoz fussanak és gyülekezzenek, becsületeknek elvesztések, és a' Társaságból való kirekesztetések büntetése alatt, ha máskint elégséges okát nem adhattyák.

Articulus XVI.

Más minden egyébb Nemzeteknek példájára parancsoltatik, hogy senki a' Nemesi Társaságbeliek közül Sátorától vagy Szállásától fegyverének oldalára való kötése nélkül ne távozzon, máskint bizonyos lehet, hogy abeli fogyatkozásáért a' Társaságbeli Jel és fegyver nélkül fog járni más nap is.

Articulus XVII.

El lévén már rendelve, mitsoda készületel legyenek a' Nemes Társaságbeliek, azért valamikor valaki akár Strázsára, akár a Companiában, akár penig az hova commendíroztatik, a' nélkül compareál, hatalma lészen a' Strázsa Mesternek, hogy az Excedenst annyira büntethesse a' Fő Tiszt vagy Auditor hirével, a' mennyit importálna azon eszköz, a' melly nélkül szükséges készületit meg gyalázta, és azon mulcta a' Cassában mennyen.

Articulus XVIII.

Noha az egész Vitézi Rendnek a' ki adott köz Edictumok szerint kijelentetett, de kiváltképpen a' Nemes Társaságbelieknek mások felett követni szükséges, hogy valamint becsületeket szeretik, úgy nem külömben a' magok fegyvereit, mint hivatallyoknak legfőbb jelét, mindenkor tisztán, és hiba nélkül tartsák. Annakokáért valamikor a' Strázsa Mester minden Hónak elein megvizsgálván azt, hibásan találja, ezen Edictumnak erejével szabadságában lészen, hogy az Auditor et consequenter a' Quártély Mester hirével egy hóbeli fizetéséből ad Cassam egy forintot megtarthasson: hogy ha penig in Generali Mustra ugyan abbeli negligentiája tapasztaltatik, a' Nemes Compagniabeli Zászló alá in instanti arestomba tétessék, és egy nap a' szerént bünhödjön.

Articulus XIX.

Senki a' maga Tisztei ellen sem szóval sem tselekedettel ne támadjon; mert máskint 3 óráig azon injuriált Tísztit, mellytül másként ex vi privilegii immunis, strázsálni fog tartozni, a' másikért penig, kivált ha fegyvert fog ellene, a' Törvénynek rendi szerént életit veszti-el.

Articulus XX.

A' ki az jelen lévö Föbb Tiszt híre 's engedelme nélkül haza vagy másuvá akar hova is menni merészel, tudtára légyen, hogy Törvényben idéztetvén, a' mennyi nap ki maradt, ugyan annyi ideig fog Arestomot szenvedni, hogy ha penig más izben is hasonlót követne, a' Társaságbúl ki fog rekesztetni.

Articulus XXI.

Valamint hogy azok, valakik a' Nemesi Társaságbeliek közzül az Ellenséggel való viadalnak alkalmatosságával híven és ditséretesen viselik magokat, illendö ajándékkal, és szép promotióval fognak megjutalmaztatni. Söt a' kik ellenséget ölnek, 's arra bizonyságok lészen, pro grationali signo tollal

megtiszteltetnek, és tsak ugyan is azoknak fog megengedtetni azoknak megviselése; úgy ellemben a' ki az Hartzon gyalázatosan viseli magát, és Zászlóját 's más Társait elhagyván időnek előtte elszalad, úgy fog tartattatni, mint a' ki notam perjurii et proditionis fraterni sangvinis incurrál, és hasonló büntetés alá vettettetik, mint az magunk személlye ellen való nótáért.

Articulus XXII.

Articulus gyanánt tartsák azt a' Nemes Társaságbeliek, hogy ki ki tartozzék közzülök esztendeig szolgálni, mellynek végi után bútsúzhatik ugyan, mindazáltal érdemes magaviseléséről tülünk attestatiót vegyen, külömben a' nélkül semmi némű hadi Tisztségre nem fog applicáltatni, hogy ha penig Esztendő eltelése után az házasulásnak jó szerentséjére nézve bútsúzni akarna, ez ugyan Consensusunk mellett meg engedtetik; mindazáltal Computus tartatván vele, ha mivel fog tartozni, vissza fizetni köteles lészen.

Articulus XXIII.

Tudva légyen a' Tiszteknél, hogy ezen felül irt Edictumok observatiojára pro ratione rei eök is köteleztetnke, és in particulari meg-

megtilalmaztatnak, hogy az alatta valóit megbetsüljék, kegyelmezzék, és semmiképpen ne te-zzék, annyival inkább ne szidják, avagy botozzák, máskint a' megsértődött fél az Auditornál panasszát ki tévén, azt magokhoz reconciliálni tartoznak, a' történhető botozásért penig a' Nemesi szabadságnak szükséges megbetsülésíre nézve Tisztekből ki esnek: hanem mindenben az excedensek ellen ezen felyül írt mód szerént procedállyanak.

Articulus XXIV.

A' mi a' Nemes Társaságbeli hadi Törvénynek Processusát illeti, abban illy mód observáltassék, hogy noha a' Nemesi szabadság Törvény szerint azt kivánnya, hogy senki, minekelőtte citáltatnék, Törvény látás nélkül meg ne büntettessék, és ezt a' Nemesi Társaságnak Privilegiuma megkivánhatná, kivált valóképpen, mindazáltal municipáli jure megengedtetik a' Tiszteknek, hogy, az Auditor által praevie Magunknak is hírt tévén, két tanu bizonyságára az Excedensek ellen, minden más történhető kissebb vétkek iránt procedálhassanak, exceptis notis perduellionis, infamiae, aut criminis, vi articulorum exclusionem e Societate involventibus, aut diffamationibus emendam merentibus, melly Casusokban valaki előttünk vádoltatik az Auditor által parancsolatinkbúl eggy Héti terminusra evocáltassék, in casu pri-

morum ex captivitate, in casu ultimi autem absque praevio aresto. Ezen székben penig jelen legyenek egy Társaságbeli és eggy Praetorianus hadaink közül hasonló gradusú Tiszt, azon Tiszteken kivül, a' kiknek Brigádájában találtatik az evocatus fél, úgy tudniillik, hogy ha köz Társaságbeli Személy véteni találna, eggy Társaságbeli Tizedestül, és Praetorianus vice Hadnagytúl fogvást, a' fellyebb való Tisztek usque ad vice Collonellum, ha az Társaságbeli Tiszt, eggy grádussal fellyebb valók convocáltassanak a' Törvényben, a' mellyben egy Tábla mellett jobb felöl, a' Társaságbeliek, balfelöl a' Praetorianus Tisztek üllyenek, az Auditor a' Táblán kivül, az Praeses (az ki is az utánnunk való 's jelen lévő Fő Tiszt lészen) jobb keze mellett ódalt üllyön, és leg elsöben is az Sveciai Hadi Törvényekben fel tett formula szerint a' fellyebb említett Tiszt Bírákat a' személyválogatás nélkül való igasságtételre megesküttesse, és következendőképpen az Processust erigállya az bünös jelenlétében, a' ki ha ex Carceribus aut captivitate evocáltatik, földig való fekete palástban vasat a' vállán hordozván, a' Sátor a' vagy az Ház ajtaja mellett tartozzék állani, és mentségének meghalgatása után, az midőn az votatióra jön a' dolog, a' Praesesen és az Auditoron kivül a' több Tiszt-bírák kimennyenek, és ad votandum ketten ketten jőjjenek bé, az alább valóktól kezdvén; azon vo-

tumokat az Auditor connotálván connumerállya, és az utolsóknak bejöveteli után minyájok jelen létiben, a' Praeses concludállya, és kiki a' magáét subscribálván és petsételvén az Auditor coramizállya, és úgy pro confirmatione elönkbe hozattassék, a' Sententia ekképpen tűlünk confirmáltatván és subscribáltatván, az melly nap praesignáltatik executiojára a' dob és trombita meg fuvattatván, és az első fekete posztóval bébonttatván, ki ki Lován Zászlója eleiben gyülekezzen, és mint egy temetésre való készülettel kiki vállára fekete fátyolt vegyen, 's így a' Zászló alatt álván a' bünös és megszententiázott Személy a' Seregbeli Prófusztúl maga Gvardiája alatt fekete palástban süveg és öv nélkül fog elől-hozattatni, és a' Sereg után gyalog vitettetni ad usque locum supplicii, az az, az Tábor eleiben, az hol is egy Sereg Karabélyosunk rendelt seregben állván, a' két sereg között a' Hóhér készen lészen, és így következendő képpen a' bünös a' Sereg eleiben hozattatván, az Auditor a' Sententiát a' Deákja által elolvastassa, mellynek utánna a' Prófusz maga Guardiáját két felé rendelvén, a' sokszor említett bünöst a' közzé állíttsa, és akkoron azon Strázsa-Mester, mellynek Brigádájához való, lovárúl leszálván kezével megtaszíttsa kitsapattatásának jeléül, és úgy kezéhez vévén az Hóhér azonnal a' Sereg maga quártéllyába mégyen, és az executionak alkalmatosságával, tsak az

Auditornak Deákja lészen jelen, és ezek observáltassanak az kitsapattatásnak alkalmatosságával is tsak olly külömbözéssel, hogy az midön halálra nem itíltetik, hóhér kezébe nem adattatik, hanem tsak kitaszíttatik, az ollyan vétkekért penig, a' holott tsak a' Társaságbúl való kirekesztetésre itíltetik, a' Sereg Zászlója alá öszvegyüllyön, és az bünös fegyver nélkül elöttök állván, a' Sententiája elolvastassék, és az Seregbül azonnal elmennyen, köntösét, fegyverét, a' melly tölünk adattatott, és még fizetésébül is, a' mi le nem szolgáltatott, viszszaküldvén.

ACTORUM
CONVENTUS
SZÉCHÉNIENSIS
FRAGMENTA.

AZ-AZ:

A' SZÉCHÉNI
GYŰLÉSE'
VÉGEZÉSEK'
DARABJAI.

Actorum Conventus Széchéniensis Fragmenta. *)

Az Három Religióból álló Confoederatus Státusoknak Religióik iránt való Punctumok.

1-mo. Az 1608. és 1647. Esztendőbeli Articulusok, és 1659, Esztendőbeli Királyi Diploma szerint légyen meg az liberum Religionis Exercitium, és a' végre allegáltatnak kiváltképpen az felül írt Törvények, 's úgy per consequens latius senkinek ne légyen szabados a' Lelkiismereteken való uralkodás.

2., A' hol tsak Római Catholicusok vannak, szabad akaratból, nem félelemből, 's más Vallásbéliek nintsenek, ott a' Templom, ha szintén az 1647. Esztendőbeli Ország Gyü-

*) Ex Bibliotheca Péczeliensi Illustr. Comitis Pauli Ráday.

lése után foglaltatott volna is el, nállok maradgyon: ellemben a' hol tsak Evangelicusok vannak, azoknak assignáltassanak a' Templomok, a' kiknek eddig ususában voltak is, nállok maradgyanak. A' hol penig más Vallásbéliek is találtatnak, de kevesen, azoknak magok költségeken Templomot épiteni szabados légyen, kiknek mindenkor alkalmatos helyet is mutatni mint Templomnak, Parochiának, és Scholának, méltóztassék az Méltóságos Fejedelem.

3., Az holott penig tsak más respectusbúl viseltetvén vannak valamely Vallásban, 's elébbeni Vallásokra kivánnának térni, most vagy jövendőben ab utrinque a' kik többen vannak, azoké légyen ott a' Templom, Parochia, Schola, cum appertinentiis; de az Religiobeli Exercitium szabad légyen, a' más Fél penig maga költségén magának más Templomot épithessen.

4., Az hol mixtim vannak állandóképpen a' Catholicusok, 's Templomok volt az előtt is, annyival inkább az hol nem volt, ott valamit más Vallásbéliektől elfoglaltak 1647. Esztendőtől fogva, ekoráig una cum Clenodiis et appertinentiis Parochiákkal, Scholákkal, Legátumokkal, ingó 's ingatlan Jószágokkal eggyütt restituáltassék.

5., Az hol penig semmi Templomok nem volt, 's két Templom találtatik, ha több a' Catholicus, annak deputáltassék a' nagyobb, más Vallásbélieknek penig utánna való minden appertinentiájával, úgy viceversa, a' hol több az Helvetica, vagy Augustana Confessión lévő, azé légyen a' nagyobb, holott penig több Templom volna, ott pro ratione Incolarum intéztessék-el a' többi is, ide nem értvén mindazonáltal az ollyan Oratoriumokat, vagy Sacellumokat, kiket az Evangelica Vallásbeliek ab Anno 1681. pro interim épitettek, kik Templomoknak nem is tartathatnak.

6., Az Incolák Connumeratiójában penig nem az Extraneus, 's külső Országokból oda futott emberek, szolgáló tselédek, kiknek Törvényes Indigenatusok nintsen, 's azon Helység Jussával nem is éltetnek, hanem az Lakos, Házas, Tüzes, Városi, 's Falusi emberek consideráltassanak.

7., Minthogy némelly Helyeken extra Stolam sok Papoknak ex publico lévén fizetések, a'miért a'félyeHelyeken többVallásbeli Egyházi Rendek között visszavonás eredhetne, azontúl annak eltávoztatásáért az egész köz Proventus más köz szükségre fordíttassék, az helyett ki ki maga Papjának fizessen.

8., Mindezeknek végben vitelére választassanak mind a' három Vallásbúl tellyes hatalommal Igazság szerető Commissáriusok, kik ezeket minden tekintet nélkül, non obstante Contradictione Cleri aut quorumcunque az Confoederatióban denotált büntetés alatt effectuállyák minden tovább való ok 's praetextus és halasztás nélkül.

9., Az kik ezeknek akármelly színes praetextus alatt directe aut indirecte magok, vagy mások által magokat opponállyák is, 's turbállyák legkissebben is, hogy az kik jövendőben is in toto vel in parte quoquo modo violálnák, azok ellen is azon büntetés stállyon, az alatt is penig a' féle Dominiumokban vagy Helységben a' libera migratio Colonorum admittáltatik, az ollyaténokat semminémű Bíró readjudicálni azon büntetés alatt ne mérészellye.

10., Mivel az Austriai Ház' erőszakos birodalma alatt abususban ment, hogy némelly Evangelica Vallásbéliek is, Egyházi Causákban a' Catholica Szent Székhez folyamodtanak, a' kik oda compareálni nem akartanak is (mint a' többi között a' Selmeczi példa bizonyíttya) ugyan ottan convincáltattak is cum Executione, ezen abusus tolláltassék, és valaminthogy juxta Articulum 1-mum Anni 1608 az Evangelica

Vallásbélieknek magános Superintendense vagyon, légyen a' szerint Szent Széki is.

11., Az Evangelica Religióbéliek, ide értvén a' Szegénységet is, az hitezéskor magok Vallása ellen való hit formulára, Boldogságos Szűz, avagy Szentekre esküdni sub lege praescripta ne kinszeríttessenek.

12., Ezen kívül is, ha mi Casusok in praemissis, vagy más Intervenientiákban is, most vagy jövendőben támadnának, azokat a' Méltóságos Fejedelem ex authoritate sibi attributa una cum Senatu etiam executione mediante decidálhassa.

13., Valakik jövendőben is ezen úgy mellé állanak, és nevezet szerint, a' Dunán túl valók, azok is mind ezekre legyenek kötelesek, 's ezen beneficiumokkal élhessenek.

14., Hogy penig a' nevezetesebb helyeken a' Commissáriusok között visszavonás nelégyen, nem kívánván máskint is magok Törvényes Privilegiumi megbántódását, azon Helységek magoktúl ez szerint praevie resolválták magokat.

Kassa Városában lévén három Templomok az előtt is a' Catholicusoknak, azokkal böven megelégedhetnek most is, ez okon az Augustana Confessión valók, a' piatzon való

két Templomot, kit ennekelőtte is birtak, háromféle Natioból állván visszakivánnyák, az Helvetica Confession lévők is a' magokét.

Eperjesen nem lévén az előtt a' Catholicusoknak Templomok, a' mellyet most a' Franciscánusok, és Minoriták birnak, azt pro bono Pacis oda cedállyák, a' Piatzon lévő két Templom az Augustana Confessión valóknak sponte remittáltatik, kihez való lészen a' már is possideált uj Collegium is, lévén két annyin is a' Catholicusokhoz képest; az Helvetica Confessión lévőknek penig Templomnak, Parochiának, Scholának való Hely assignáltassék.

Lőtsén. Jó ha negyven Catholicus Városi ember vagyon, a' Seminarium mellett való Templommal megelégedhetnek, a' többit visszakivánnyák az Augustana Confessión valók.

Késmárkon. A' Vár útszában a' melly Templomot a' Catholicusok birnak, a' Város Assignátiójábúlexscindált három házbúl, nállok maradván, a' nagyobb 's mellette való kissebb Templomot visszakivánnyák az Augustana Confessión valók, mert alig vagyon Tizenöt Catholicus Gazda-ember.

Bartfán. A' melly Templomot a' Franciscánusok birnak, birják ezután is, a' pia-

tzon lévő nagy Templom, az Ispotálybéli is légyen az Augustana Confessión valóké, kik három annyin is vannak.

Szebenben. Egészlen a' Templomokat restituáltatni kivánnyák, minthogy egy Keritésben vannak béfoglalva, és máskint is három annyin is vannak az Augustana Confessión valók, az Catholicusok' számára penig készek helyt excindáltatni.

Gyöngyösön. Az Helvetica Confessión való Lakosok magok építtetvén az tőlök elfoglalt Templomot, azt cum omnibus appertinentiis, mellyeket rész szerint Seculáris emberek is birnak, vagy abalienáltanak, ex integro kivánnyák restituáltatni, valamint tőlök elfoglaltattak.

Nagy Bányán. Tsak két Ház Catholicus mindenestül is alig van tizenkét Személly, mindazonáltal pro bono pacis a' melly Templomot a' Minoriták birnak, maradgyon oda, az Helvetica Confessión valóké penig légyen a' ki puszta volt, de az Augustana Confessión lévőknek penig cedáltassék az, a' kit a' Jesuiták birnak most, az előtt is az Augustana Confessión valók birták.

Felső Bányán. Egy Berg Meisteren Eskütt Tiszten kivül szolgástúl több Catholicus nem lévén, Templomot nem praeten-

dálhatnak, méltán kivánnyák in integrum való restitutióját az Helvetica Confessión valók.

Szathmárban is alig lévén Tíz Catholicus, máskint is Bethlen Gábor Helvetica Confessión való nagy emlékezetű Erdélyi Fejedelem építtetvén a' Várbeli Templomot, méltán restitutióját kivánnyák ex integro az Helvetica Confessión lévők.

Rosnyón. Alig van nyolczad része Catholicus, birja a' Piaczon valót, a' Felső Templomot penig a' kissebbet restituállyák az Augustana Confessión valóknak.

Bresznó-Bányán. Tsak egy a' Templom, alig huszad része a' Városnak Catholicus, ott in integrum restituáltatni kivánnyák magoknak az Augustana Confessión lévők.

Libet-Bányán. Jó ha két Catholicus vagyon, ott is ex integro kivánnyák Templomokat az Augustana Confessión valók, mivel két Natióból áll a' Város.

Besztercze-Bányán. Lévén régtül fogva Templomok a' Jezsuitáknak a' piatzon, azzal megelégedhetnek, ez okon minthogy az Augustana Confessión valók sokkal többen vannak, két Natiókbúl is állván, méltán kivánnyák a' több Templomok restitutióját.

Zólyomban. Jó ha harmada Catholicus, minthogy nagyobb része a' Frambergi Templomhoz lakik közelebb, az maradhat számokra, a' többi restitutióját kivánnyák, a' két Natióból álló Augustana Confessión valók.

Körmetzen. Lévén magoknak régtől fogvást a' Catholicusoknak Templomok, a' többinek restitutióját kivánnyák az Augustana Confessión valók.

Béla-Bányán. Tsak egynehányan vannak a' Catholicusok, egy a' Templom, ott is méltán in integrum kivánnyák restitutióját az Augustana Confess. valók.

Baka Bánya.) az szerint, mert ezelőtt
Uj Bánya.) is az Augustana Confes-
Korpona.) sión valók birták, 's egy
Liptse Városa.) egy a' Templom.

Selmetzen. Jó ha harmada Catholicus, 's minthogy nagyobb része a' Frambergi Templomhoz lakik közelebb, a' maradhat számokra, a' többinek restitutióját kivánnya az Augustana Confessión lévő két Natio.

Szakolczán három Templomot bir a' Catholica Religio, a' Patak úttzában penig, a' kit az előtt is az Augustána Confessión valók birtak, úgy Dubova nevű Uttzában

is, az Helvetica Confessión valók magok Templomokat restituáltatni kivánnyák.

Nagy Szombatban. Volt a' Catholicusoknak elég Templomok az előtt is, az Augustana Confessión lévők pusztás Templomot, az Helvetica Confessión valókét, kit most az Paulinusok birnak, méltán kivánnyák.

Modorban is volt a' Catholicusoknak az előtt Templomok, alig van ötöd része a' Városnak azon a' Valláson. A' Piatzon valót, a' nagy Uttzában lévő Kápolnát az Augustana Confessión valók kivánnyák vissza adatni.

Bazinban. Jó ha nyoltzad rész Catholicus, van is régen birt Templomjok, a' kit a' Capucinusok birnak, a' többit az Augustana Confessión valók visszakivánnyák, tudni illik a' piatzon a' Város házánál valót, és a' Nagy Templomot.

Szent-Györgyben is egyannyi a' Catholicus, 's magoknak van Naistifft nevű Uttzában Templomok, a' piatzon valót penig, és a' Város Háza alatt valót, a' két Nátióból álló Augustana Confessión lévők visszaadatni kivánnyák.

Mind ezen Városokban lévő Evangelicusok penig, magok Templomik restitutióját

ex

ex integro minden Clenodiumokkal, Parochiákkal, Scholákkal, Appertinentiákkal, és Utilitásokkal egyetemben, úgy a' mint elfoglaltattak, kivánnyák, hozzá értvén azokhoz az Ekklésiákhoz, 's Collegiumokhoz való Legatumokat.

Elutollyára az Evangelicus Status declarállya, hogy mind ezen illendő végezés a' Confoederatio fennállásáig tartson, és a' praeallegált Ország Constitutióinak ne praejudicállyon, melly iránt reservál is magának, ha mi most de Summo Jure remittáltatik, vagy praetereáltatik, Facultást a' tellyes satisfactióra, azt hozzá adván, hogy ha mindazáltal az Evangelicus Statusnak tempore quoque pleni Regni Conventus, vel fors futurae cum Domo Austriaca Pacis fog tettzeni ezen végezést confirmaltatni, a' Catholicus velünk edgyütt Confoederált Status assistállyon, és azon Confirmatiót effectuáltassa, non obstante exceptione et Contradictione Cleri, quoquo modo facta vel fienda.

DUAE
INSTRUCTIONES
SUSANNAE LÓRÁNTFI,
VIDUAE PRINCIPIS
GEORGII I. RÁKÓCZY
PRO JONA M***
DE ANNIS 1650. ET 1651.

AZ-AZ:

I. RÁKÓCZY GYÖRGY
ÖZVEGYE
LÓRÁNTFI SUSANNA
INSTRUCTIÓJI
M*** JÓNÁSHOZ 1650. ÉS 1651.
ESZTENDŐRŐL.

*Duae Instructiones Susannae Lórántfi, viduae Principis Georgii I. Rákóczy pro Jona M. *** de a. 1650. et 1651.*

1. Instructio pro Generoso Jona M***, Aulae nostrae familiari primario.

1-o. Az Helmeczi és Dobo Ruszkai Jószágok állapattya felöl, micsoda Resolutióval, és Decretummal jeöt megh eö Felsegheteöl Klobusiczki Uram, úgy tudgyuk eö kegyelme voltaképpen informatus, mindazonáltal nagyob értelemnek okaért, im kezéhez adtuk eö kegyelmenek azon Decretumnak verissima pariaiat.

2. El menven azért eö kegyelme Bécsben, leghelseöben is Cancellarius Uramat eö kegyelmet keresse megh levelünket megh advan eö kegyelmenek, jelencse azt megh, hogy azokban az dolgokban való faratsaghát eö kegyelmenek, mellyekben volt expeditus Klo-

busiczki Uram kedvesen vettük. Helmeczi es Dobo Ruszkai dologhban való resolutiojat eő Felseghenek acceptaltuk, es azt a' penzt mellyet eő Felseghe kér megh adgyuk eő Felseghenek, csak eő Felsegheis parancsollyon az Kamaráknak, hogy juxta modum in negotio Szent Miklos observatum, mennél hamaréb certificallyák, és admoneállyák, az mostani Possessorokat ad summam ipsorum levandam.

3. Legyen az után szemben eő kegyelme Felseghevelis, 's levelünket megh advan eő Felseghenek becsölettel köszönye megh hozzank valo kegyelmesseghet, mellyet mutatot az Helmeczi es Dobo Ruszkai Joszagok Redemptiojaban, keszek vagyunk az Auctiot juxta Decretum suae Majestatis letenni, csak eő Felsegheis meltoztasson parancsolni az kamarakkal, mennel hamareb ezen dolghot vegyék rectificatioban, praefigalvan egy brevis terminust az mostani Possessoroknak ad levandam summam ipsorum 's ugyan most ha lehet meltoztassek eő Felseghe azon joszagokrul valo Donatiokat expedialtatni mihelt el igazodik a' dologh az Possessorokkal, absque procrastinatione le tesszük eő Felseghenek az Auctiot, addigh bar az Fiscus kezünkben ne adgya az joszaghot, mellyről assecuratiot is tehet eő Kegyelme penes transmissas sibi plenipotentiales.

4. Extrahallya eő kegyelme, ex Libro Regio, Magoci Familiának micsoda jussal atta volt el valaha Maximilianus Helmeczet, avagy az utan is ha valamellyik Kiraly adta volna el, utrunque azon Joszaghot valakinek.

5. Az Sarosi Donatioért kellet Klobusitzki Úrnak 1000. Tallert igerni Cancellarius Urnak, abban eő kegyelme adott-megh 300. Aranyat, maratt adossa 900. Tallerral, im azt is megh költük Aranyul, Aureos 450. eő kegyelme adgya megh eő kegyelmének, kerven Klobusitzki Uram obligatoriajat az Conservatortol.

6. Azon kivül is igert Klobusitzki Úr eő kegyelmenek 1000. Tallért Helmeczi dologban való faratsaghaert, el igazodvan az dologh az Parsokkal, megh leszen azis okvetetlen; Bialokatis eő kegyelme számára nem sokkára megh indittattyuk; Egyeb dolgokbanis minden alkalmatossággal kedveskedni akarvan eő kegyelmenek.

7. Cancellarius Urnak az Helmeczi és Dobo Ruszkai Joszaghrol való Donatiokért ad summum nyolcz szaz Tallerokat igerjen eő kegyelme, 's ha lehet annalis alab alkud-

gyék. Datum in Arce nostra Saros Patachiensi die 2. Aprilis Anno Domini 1650.

Susanna Lorantfi mp.

(L. S.)

Jegyzés. Az aláirást maga a' Fejedelem asszony tette, betüjit hosszan elrángatván, a' honnét az irásban nem nagy jártossága kitetszik. Ezt lehet többi aláirásokról - is mondani.

2. *Instructio pro Generoso Domino Jona M *** intimo Aulae nostrae Familiari.*

1. Minemeö akadályok intervenialtanak az mostani eleöttünk álló dolgainkban, arról szükségtelen beövebb irást tenni, nem akarván; az onnan fellyül jeött levelekbeöll, az Redej Ferencz Urnak küldeött Instructioinkbol, es az M*** Gyeörgy Urébol is eö kegyelme eleget érthet, es communicatis consiliis, alkalmaztathattya is magát az dolgoknak kévánságához.

2. Hogy ha annak okaért az dolgok ugyan ugy fogják kévánni, es az Redei Ur Instructiojában irott Casusokban felkelletik eö kegyelmének eö Feölségéhez menni, im eö Feölsegenek szollo levelünket eö Feölseghe kezéhez küldeöttük, melly csak credentionalis lévén, a' mellett eö Feölséghét annak modgya szerint keöszöntse eö kegyelme, es nem recenseálván teöb egyéb oko-

kat, hanem csak az oda fel valo Fejedelmi Attyafiaknak dupplason valo szomoru allapattyokat, mellyre nézve szorgalmatossan requiráltanak bennünket az praefigalt napnak megváltoztatasárúl, kiben nekünk is kedveznünk kellett eö kegyelmeknek: Eö Feölségét annak okaért alázatossan keövesse arról, hogy az elebbi praefigalt es eö Feölséget tudósított napnak ekképpen az meg' irt kiváltképpen való okból kelletett változni, és kérje azon, hogy az mint ennek eleötte is alázatossan requiraltuk vala, Fiunk Rákóczi Sigmond lakodalmára küldendeö eö Feölséghe keövetének jelen léte feleöll, ezután is azon Csaszari es Királyi kegyelmességét ne vonnya meg' eö Feölséghe, ujobban azért az melly praefigalandó nap lészen, tudositani foghjuk eö Feölseget, vagy ha megh tudhatnok kit fogna eö Feölsége azon állapatra rendelni, eö Feölsége követtyét tempestive, seöt ha az eö kegyelme felmenetelésigh M*** Gyeörgy Ur, Instructioja szerint az ujonnan praefigalandó nap feleöl eö kegyelmét tudositana, ezen egy alkalmatossággal adgya értésére eö Feölségének, es ha már el rendelve volna az keövettyénekis, ne kellessék azért ujobb requisitionak lenni, söt hogy ha csak valami kevés napokkal foghna haladni, ahoz alkalmaztathatván az Keövet Ur uttyát, es Patakra valo érkezésétis.

3. Mivel még' ez ideigh az Krosznára menendeö keövet Uraknak Salvus Passussa

feleöl semmi bizonyost nem értheténk; ha azért eddigh az megh nem adatott volna, szükség eö kegyelmenek uyobban solicitalni, mind maghunk mind penigh Fiunk Rákóczi Gyeörgy nevével, kiteöl irt is eő Feölségenek, es az arrol irott levele pariajat is kezéhez küldeöttük: 's ha mi difficultast abban látna, facilitalni is igyekezze, noha nem remélhettyük ugyan hogy eö Feölsége denegálná, mert ugyan is az keözeönséges igassággal es szabadsággal ellenkezeö dologh volna.

4. Ezen eggy alkalmatossággal experialhattya eö kegyelme micsoda indulatokkal es itiletekkel legyenek az dologhoz a' nagy emberek, es az mint hogy ez házasság által valo conjunctio, tudgyuk nyilván nem mindeneknek itileteknek tettzeö, es ha némellyeken állana, talám meg' akadekoztatni sem mulatnák el, legyen azért ez dolog'nak meg' visgalasára eö kegyelmének szorgalmatos vigyázása.

5. Az Imperialis es Velenczej állapatok is hasonloképpen Hyspaniaj, Francziaj, es teöb oda fel valo állapotoknak meg értésébenis igyekezzék eö kegyelme; Palatinus, Ersek, Cancellarius Uraknak szollo leveleinketis keöszeöntésünk mellett adgya meg eö kegyelme, azokon kivűlis penig az occasio a' mint hozza, az nagy embereket kiket hé-

vattunk volt, tudosíttsa az napnak megváltozása feleöll, keövettvén is az mellett hogy eö kegyelmeknek levelett nem irhattunk, az ideönek szorgos volta, 's maghunknak utban létünk miatt.

6. Igyekezzék véghére menni, kik személlyekben kik keövetek által akartak jelen lenni, keöveteknekis kiket rendeltek volt, kiváltképpen eö Felségek; mij azért kiket hivattunk onnan fellyül, Regestrumokat megküldtük eö kegyelmének.

7. Mivel penig tudgyuk az Szent Miklosi dolog' feleöl Lonyaj Úr ottan ottan busittya eö Feölséghet, ennek eleötte is találván megh eö Feölséghe bennünket feleöle levele által. Eö kegyelme azért beszéllyen Cancellárius Úrral, 's eö Feölségének is jelentse meg' 's Instállyon alázatossan, ne adgyon mindenkor hitelt szavainak, 's Informatioinak, 's ha mi dologh feleöll meg' találya eö Felségét ennekutánna, tegye hirünkké nékünk is eö Feölséghe, hogy igy inaudita altera parte, az mi igazságunkis ne periclitálodgyék. Datum in Castro nostro Ballásffalviensi, die decima mensis Martii, Anno Domini millesimo sexcentesimo quinquagesimo primo.

Susanna Lórántfi mp.

(L. S.)

P. S. Ha Rákóczy Gyeörgy Fejedelem Fiunknak Patakra az Eöcse lakodalmára jeövetele feleöl az eö Felsege anuentiája addig ki nem adatott volna azt micsoda okból denegalta legyen eö Felsege, 's kiknek Informatiojokra, igyekezzen végére menni; Ha penigh az resolutio már ki adatott, miglen az Fiunkhoz nem érkezik, addigh nem kell uyobban urgealni, az resolutio tanitván megh kellesseke tovab solicitalni avagy nem, mind az altal az irant is micsoda velekedéssel legyenek az emberek, tudositson eö kegyelme bennünket.

LÓRÁNTFI SUSANNÁNAK ÖT LEVELEI.

Lórántfi Susannának öt Levelei.

1.

Susanna Lorantfi, Celsissimi quondam Domini Georgii Rákóczi Principis Transilvaniae, partium Regni Hungariae Domini, et Syculorum Comitis etc. Relicta.

Generose nobis honorande; salutem cum favore nostro.

Mi Istennek engedelmébül ide be jutánk türhető egésségben, az mi allapatunkhoz képest noha utunkban gyenghén szolghál vala égességhünk; Fiammal Szamos Ujvárigh mentünk vala onnan válánk meg tülle, elégh busulásink 's sok fele való ghondolkodasink vadnak, de minthogy kissebb dologh is Isten akarattya ellen nincsen, úgy el hittük Fiam mostani állapattja nincsen Istennek rendelése nélkül, mi továbbis egiedül az Isten ghondviselésében bizzuk 's biztuk is minden dolghainkat; az mikrül szük-

ségesnek itélli oda fel való hirekre nézve, tudositson minket is kegyelmed; de mint hogy Praefectus Urnak jmár vagion Instructioia ő kegyelme hamaréb küldhet Fiunk utan mint ml, ő kegyelmenek irjon kegyelmed; az octava megh létele talam el is mulik, mind az által azt az ideö mutattja megh; az levelek állapattiárul mi akarvan providealnunk, azoknak ghondgia viselését Dalmadi Uramra biztuk, arrul valo Reversalist vévén eö kegyelmeteöl; mégh ugian derekason kezeben nem adtuk, mivel hogi talam nincsenek is mind az levelek Regestrumba rendesen be vévén; kegyelmed azért tudositson bennünket jeöheté alá azokat rendben venni es Dalmadi Ur kezében annak rende szerint adni 's mikorra várjuk jrását kegyelmednek. Tarcsa Isten io egésségben sokaigh kegyelmedet. Datum in arce nostra Fogarassiensi die 14. Januar. Anno 1657.

Susanna Lórántfi mp.

Minthogi oda fel való dolghainkra is kell vegiazni kegyelmednek, jeöheté alá avagi nem elvárjuk kegyelmedtül, Az - - - - *) leszené avagi nem, azzal sem irt kegyelmedet.

---

*) Locus mancus.

2.

Susanna Lorantfi Cels. quondam D. Georgii Rákóci; Transilvaniae Principis, partium Hungariae Domini et Syculorum Comitis etc. Relicta.

Generose nobis honorande. Salutem et favorem nostrum.

Vettük az kegyelmed levelét edjüt az Cancellarius Uraméval, 's micsoda dolgokrol tudossicson kegyelmed meg' értettük, mellyeket kegyelmedet hivatván Cancellarius Úr communical kegyelmeddel; de immár, Isten fiunkat kürhető egésségben meg' hozván változtanak azok; 's noha az előbbi levelünkbenis már meg' irtuk kegyelmednek, hogy a' Lengyenekkel meg' békéllet fiunk, de módját miképpen lett nem is kivánván tudnunk derekasson; most is arrol egyebet kegyelmednek irni nem tudunk.

Az mi penig' kegyelmed a' Töröknek is es Tatárnak ghonosz szándékokat Cancellarius Uramtol értette, Erdély adofizeteö Ország' lévén a' Töröknek magha Országhát nem rontya, annál inkáb másnak pusztitani nem engedi, es noha most Isten bününk szerint ostoroz, de elhiszük hogy veszedelmünkre igyekezeö ellenseghünk szemek lát-

tára, mind azoktól mellyeket már felöllünk elvégeztek meg' ment Isten. Zákány Uramnak irt levelében Palatinus Uram eö kegyelme, a' mi szolgatartásunkat mondja már okának lenni hogy az eö Felséghe armadaja alá jü, melyre eö kegyelmek replicaltatvan, az előtt annak is parját kegyelmednek oda kültük; ez mint penig kegyelmed irja hogy Palatinus Ur eö kegyelme a' melly dolghot kivánt, arra mij tsak bizonyunkat sem montuk volna; de mivel mij csak közel lévénis minden szándékát fiunknak nem tudjuk; mennyivel inkáb akkori távul létében tudhattuk volna, más az hogy ha mi akkor azt cseleküttük volna, ez utánnis ránk szoknának hogy akár mi kicsinet is meg' esküdnénk;

A' mi penig Puchain Ur ellen mondott szonkat illeti, ha mij montuk volna meg' sem tagadnök; es hogy eö kegyelmének azt monták; mi itt a' pápistákot üldezzük 's kergettyük, de mivel mij sem vagyunk gyermekek, 's azon kivüllis lévén szolgaink kiknek tanácsokkal mind efféle, 's mind penig más dolgokban élhetnénk azt hogy cseleküdnök, tudván azt hogy magyar ország törvényes helly; minek okáért nem fegyverrel kellene azért reánk jünni, hanem törvény úttyán kellene mi ellenünk procedalni; melynek törvényétül eggy cseppet sem félünk; mert a' miket mondanak felöllünk, azok nem

my dolgaink; 's senkivelis meg' sem bizonyittyák azt ellenünk. — Kemény János Uram felöl hogy fiunk irt vala, (mellynek is párját kegyelmednek előbbi levelünkben elkültük) semmit azolta meg' nem érthetünk.

De elhisszük hogy Isten még' reménységhünk kivül az dologhnak jobb kimenetelit adja, mint sem mások hirdetik; mert az Isten az öveit el nem hagya; noha oda fel is e dologhrul tudjuk sokképen beszélnek. Ledniczey Udvarbiránknak meg' irtuk, hogy ha a' baromnak az árrát meg' adiák vegye fel, es azzal edjüt a' posztót is mellyet oda fel tsináltak alá küldhetne; Tokoly Uramis az pénzt mikor adja meg' nem tudjuk, mert volna szükséghünk reá, a' mit kegyelmed irta vala hogy meg' szerzi. Tarcsa meg' Isten kegyelmedet jó egésséghben. Datum in arce nostra S. Patachiensi die 20 Aug. anno 1657.

Susanna Lorántfi mp.

P. S. Irja aztis hogy akik jo akaroink voltanakis maghokat meg' vonták, 's kegyelmedel tsak beszedben sem ereszkednének, de my okat arra nem attuk; mindazaltal tudjuk hogy az Christus az öveinek e' vilaghon békességhes életet élni nem enghedet. Cancellarius Uramnak az mint az oltalom Levélnek szerzése felöl irtunk vala, hogy ha ugyan a' németek alá jünnek, Jószág'unkra

ő Felséghetől szerzeni, ő kegyelme arrol semmit mi nékünk eddég még' nem ira.

3.

Susanna Lorantffi Celsissimi quondam Domini Georgii Rakoci, Principis Transilvaniae, partium Regni Hungariae Domini, et Syculorum Comitis etc. Relicta.

Generose nobis honorande; salutem et favorem nostrum. Kegyelmed levelét vöttük, meliben mit irjon kegyelmed az oda fel való állapatok es hirekrűl megh ertettük; minékünkis teghnap irta megh Szolghánk Palatinus Uramtol Zoliombul, ott hagivan ő kegyelmét mind az nemetekkel edgyütt. Irja Palatinus Uram mindgjárt jrt eö Felségének, két hét alatt jö válaszsza 's micsoda parancsolattia érkezik ő Felséghétől, értésünkre adgia eö kegyelme, az mint értiük talán ő kegyelmeis eszében vötte hogj nincsen melto 's helyes ok, az miért az eö Felséghe armadáia alá fáradgion; Továb mint leszen az dologh, az ideö 's Isten meg mutattia; Irja kegyelmed fenieghetőznek, mi nem adtunk okot, sem Joszághunk romlására sem Szolghaink haborghatására senkinek, hiszszük Istent megh tart bennünket 's szolgainkatis. Teghnap hozák Fiam levelét mellyet Szamos Ujvárrul jr, Istennek hálá az hi-

degh lelés el hadta, Országh gyüléset hirdettet, az Tatár Kám Követeis talám már bennvagion Erdéliben, az Ur Isten reméllünk jobban adgia az oda bé való hadaknakis dolghokat; az mely casust akar ki mint érczen 's akar mire magiarázza, hogi ez azért lött, 's ez megh azert, de mi abban niukszunk megh Istennek keze forghott benne, igj akarta eö Felséghe; mert ő egyedül az, a' ki valakiket akár fel magasztal, 's ismét meg' aláz, Sz: David szíve szerint valo kedves embere leven mennyi sok probakkal változo állapatokkal 's niomoruságokkal látoghatta, nyilvan vagion. De ismét megh vighasztalta nem hadta ghonosz akaroinak szemek láttára maghának.

Ma hozak hiret hogi Bethlen János Uramis Krakkobul ki jövén Makoviczára jutott volna, melljet rövid nap jobban megh értünk mint legyen az dologh; És az mint eddigh, ugy ezutánnis az mikrül illendeö kegyelmedet tudositani el nem mulattiuk; Az mi marháink mellett leveö emberink megh odafel lönek mind eddigh, semmit nem jr az Udvarbirois felölle, az pénzt adtaké kezében; 's marhat eladtaké uagy mint vagion az dologh, bannánk ha abbanis kárt vallanánk, kegyelmedhez e közeleb az hol szakták az marhákat el adni, avagi az Udvarbirohoz, értesse azokrul kegyelmed es tudosítson bennünket jo alkalmatossághal. Tarcsa Isten

jo egeségben sokáigh kegyelmedet. Datum in arce nostra Saros Patachiensi die 26. Augusti Anno 1657.

Susanna Lorantfi mp.

4.

Susanna Loranttffi Celsissimi Principis condam Domini Georgii Rakoci Transilvaniae Principis, partium hungariae Domini et Siculorum Comitis etc. Vidua.

Generose nobis honorande. Salutem cum favore nostro. Juthat kegyelmednek eszében ez elöttis irtunk vala felölle, a' Kassai kamara minemü difficultast töt az 1654. esztendöbéli nekünk cedálando 3000. tallér allapottia felöl, melröl mostis hogi világosban meg' ercse kegyelmed; igy informalhattiuk kegyelmedet, hogi in Anno 1649. 16. Augusti eö fgk deponáltatván az 100000. tallért, attol fogva eöt esztendeig', usque ad annum 1654. et 16. praetacti mensis Aug. 800. forint es husz penz járván esztendönkent tárházunkban, a' Sarossi et Telki-Bániaj Joszaghink jussára nézve, eltelvén azon 5. esztendeö, az egész interesnek summája ugy mint 6000. Tallernak depositioja Anno 1654. 16. Aug. kezdödött el, de eö felsége akkorban kegyelmesen requirálván bennünkett felölle, mivel a'

Tokaj harminczados meg holt volna, kinek installatiojais az eö Felsége nekünk adot Assecuratioia szerint bennünket illetet volna, azon egész interesnek állapottja lenne egi kevés ideig halasztásban, mely eö felsége requisitioját elöttünk viselvén az 6000. Tallér interesnek felét ugj mint 3000. tallért relaxaltuk, ugy hogy azt az Nemes Kassaj Kamarára administrállják az Tokaj es Munkácsi harminczadosok, az felét nékünk; Tavaly esztendöben szamót akarván vettetnünk, az N. Kamarán, attol foghva mennit administráltak, az eö Felsége kegyelmes Assecuratioja szerint, kinek pariát kegyelmednek megh költük vala, ahoz akarván maghunkat alkalmaztatnunk; hogy ha valamellük esztendöben az 6000. tallér ki nem telnék tehát a' Capitalis summára irattassék az interesbéli adoság, meliről az elöttis irtunk vala kegyelmednek, requirálná felölle a' felseö Kamarát, irnák eö Kegk a' Kasaj Camarának, vennék igazitásban melto kivansaghunkat, de a' mint mostan oda küldeöt szolgáinktól értiük; a' Kamara aval excusállja magát, meg' eddig' semmi parancsolattiok nem jeöt volna felölle, seöt nem is emlekeznek rolla az 1654. esztendöbeli 3000. Talérrol, kiröl minemü irást attak, pro ampliori informatione pariát költük kegyelmednek; kegyelmed azért mennél hamaréb mennien fel Posonban, és a' Nemes Camarát köszöntven credencionalisunkat praesentallja kegyelmed,

kérvén azon eö kegyelmeket az N. Kassaj Kamaráknak parancsollják, finaliter igazítsák el, kivaltképen azt az 1654. esztendöbeli harom ezer tallért vegjek be számban, tudhattják azt magok eö kegyelmek, hogy akkor kezdödött el az egész interesnek depositioja, azt is mit contineallyon az eö Felsége assecuratoriáia; nekünk ugjan job volna, ha ez esztendöben ki nem telnék az hat ezer tallér, suplealodnék a' summa más esztendöben, de mi az mint felljebis irok, az eö felsége assecuratioja mellöl el nem mehetünk; Tarcsa Isten kegyelmedet jo egességben. Datum in Arce nostra S. Patak 1. May. Anno 1659.

Susanna Lorantfi mp.

5.

Nos Susanna Loranttfi Celsissimi quondam Principis Domini Georgij Rakoczy Principis Transilvaniae partium regni Hungariae Domini et Siculorum Comitis etc. relicta etc. Damus pro memoria per praesentes. Quod cum nos generosum Jonam M*** aulae nostrae familiarem primarium in Aulam suae Maiestatis Sacratissimae in negotio bonorum Helmecz et Dobo Ruszkaianorum, expediverimus, eidemque ut praesenti occasione, pro rectificatione negotij eiusdem, ad Cameram Hungaricam, certa mandata, ac literas etiam

Donationales, super ijsdem bonis extraheret in Comissis dederimus. Proinde dedimus eidem Jonae M*** plenam potestatis facultatem suam Majestatem super deponenda auctionis summa, in Decreto suae Majestatis specificata assecurandj, ac cum Domino Cancellario, de Taxa etiam literarum Donationalium, nomine nostro concludendi, ratum atque firmum nos habiturum, promittentes, qnidquid ipse hac in parte cum sua Majestate, et Domino Cancellario juxta instructionem sibi datam concluserit. Prout damus, et concedimus, harum nostrarum vigore, et testimonio literarum mediante. Datum in Arce nostra Saros Patachiensi die 19. Aprilis Anno D. 1650.

Susanna Lorantfi mp.

(L. S.)

Jegyzés. A' leveleket a' titoknok irta, az aláirást maga a' Fejedelemasszony tette.

DUAE INSTRUCTIONES GEORGII II. RÁKÓCZY

PRO

INTERNUNTIO SUO

JONA M***

DE A. MDCLI. ET MDCLVII.

AZ: AZ:

II. RÁKÓCZY GYÖRGY' INSTRUCTIÓJI

AZ Ő INTERNUNTIUSA

M*** JÓNÁSRA

NÉZVE

MDCLI, ÉS MDCLVII. ESZTENDŐRŐL.

*Duae Instructiones Principis Georgii II. Rákóczy pro Internuntio suo Jona M*** 1651. et 1657.*

1. Instructio pro Generoso Jona M ***

1. Palatinus Urammal kegyelmed által minapiban communicalt dolgokban, mind eö kegyelme miképpen procedalt, es eö Felségénekis mint atta légyen ertésére, arra viszont eö kegyelmének eö Felsége mint resolvalt, mind az eö kegyelme irásából, 's mind peniglen az includalt eö Felsége Resolutioiának paríaiabol erttiük: mellyekre szükségesnek itélök nehány szoval Replicalnonk, es azon dolgokat mind eö kegyelme, 's mind penigh általa eö Felsége elött megh világosétanunk, mellyet eö KK. irot levelünkre azért nem biztunk rész szerént, hogy bő irást foglalván be, azzal terhelni sem akartuk: azonban kegyelmednekis úgy mint becsületes követünknek Authoritássát igyekez-

tük fen tartani, es inkáb az alkalmatosságokhoz képest is industriaia es discretiojához képest valo alkalmaztatására biznunk az dolognak proponálását, mint sem csak levelre, kiben akár micsoda alkalmatossággal is ott fen változást nem tehetne, sem penigh ezen dologra nézendő akár melly hasznos es szükséges dolgokatis nem addalhatna : Támasztván aztis maga hüséges io itéletire, hogy ha kivántatni fogh ez mi declarationkat irásban in paribus kiadhassa Palatinus Urnak, ha eö Felsége eleiben kelletik mennj az dolognak, annj részben, a' menniben illetik ezen állapotokatt.

2. Elsöben is azért azt az vélekedést igyekezze ki vennj mind eö Felsége, 's mind Palatinus Urnak elméjekből, hogy ezen dolognak Communicálását, nem annak tellyes hitelt adásbol, vagy valami diffidentiabol, hanem inkáb cselekedtük azért, mert ugianis effele correspondentiakbol szoktak világosságra jöni, az esz veszést szerzeni igyekezeö embereknek practikajok, es affelek ellen, ez utakon vigyázhat mind az két fel az szent békességnek örzésére, seött erre vettünk alkalmatosságot innen is, hogy eö Felsége mind magunk emberink által, 's mind penigh eö Felsége becsületes hive akkori követtie Törös János Ur által kegyelmesen tétetet Intimatiot, hogy ha mikor valamely ideghen dolgok hallattatni teörténnének, affeléknek hitelt nem adván, eö Felségének adnok értésé-

tésére, 's ugy mennénk végére az dolognak. Ezen okokra nézve igen nagy confidentiaval közlöttük eö kegyelmévelis mind ezen, 's mind egyeb dolgainkat, hasonlot reménlvén, mind eö Felséghétől, 's mind penigh eö kegyelmétől: Hogy ha mi idegen szok hallattattnának, magunktol eö Felsége méltoztassék megh érteni, eö kegyelmeis az szerént.

3. Az mi penigh illeti eö Felsége embereinek az Portán ellenünk lött hol mi szavait, valaménti hogy mi olly igen Assecuratosok vagyunk az eö Felsége Császári es Királi hozzánk való kegyelmes affectioja, es az szent békességhez való szeretete felöl, ugy, bizonnyal hidgye eö Felsége, es eö kegyelmeis, hogy nem magunktol gondolt dolgok voltanak, 's nemis csak Török Relatiokbol jöttenek volt füleinkben, 's megh vallyuk mostan-is, hogy ha Török szavain kellene fundálnunk, nem köz, hanem az eö állapottiok szerént derekas rendekteöl jöttenek es jönnek naponként füleinkben, nem annyira eö Felsége méltoságos személlye, mint eö Felsége után való némely embereknek ellenünk artalmas igyekezetek.

4. Nem tagadhattiuk ugian, hogy bátor az egyéb dolgok hitelben ne vétessenekis, de constal eö kegyelmenel Palatinus Urnal; miképpen ez mostani Tractatusban, edgik ugian Capitale Punctum (kinek igaz pariaia nállunk is megh vagion) az lévén hogy az Erdeli Fejedelmek diversis vicibus, mind ket Csá-

szár ellen miket merészlettek légyen attentalni etc. es de caetero, miképpen compescaltassanak etc. mely ha ugy vagion, az mi vékony tetcsésünk szerént, es noha kikj maga dolgaiban kegyes biro szokot lennj, de ugy hiszszük másoknak itéletek szeréntis, talám nem kellett volna lennj: Hogy eö Felségével megh békellet, es az szent békességnek Conditioit minden tehetsége szerént szenteöl observalt keresztyen Fejedelemmel valo dolga, Törökkel tractaltatot volna; söt az régen el mult, 's egyéb iráutis Amnistiaban ment dolgoknak emlekezetivel, másokat aggravalni, es Implicite Török ellen valo valamikori cselekedetnek nevezeti alatt, mint egy incitalni az eö Felsége embereinek, és keresztyeni modon emanaltatot Diplomaknak observáltatásában mint egy ketelkedvén, annak megh tartatása felöl más idegbenekkel es az dologhoz nem közösökkel tractalni.

5. Hogy penigh eö Felsége ugy Informaltatot, mint ha az mi Portai Agensünk, az Portán eö Felsége ellen azzal calumnialkodot volna, mint ha eö Felsége Erdely ellen valo hadra igyekeznék, 's Erdelyhez valo falukatis vetet volna contributio alá, es ezek ellen ayándékkalis corrumpálván az Portai nagy rendeket, Protectio felöl sollicitalta volna: Tökéletes igassággal iriuk, soha töllönk ollyan parancsolattia es Informatioia nem volt: Im mingiártis parancsoltunk neki

életére és nekünk tartozó kötelességére, igaz Informatiot tégyen ez dologról, kiről Conscientiosè igis tudósét bennünket, hogy soha ezekben magát nem elvegyétette, sőt inkáb io Correspondentiat viselt az eö Felsége Agensével; mind mostan ot ben lévő emberünk, mind penigh annak Praedecessora. Következhetet annak okáért ez az suspicio abbol, hogy kötelessége szerént az Generalis Protectiot minden occuralhatando occasiokban, ha mikor inter colloquia az materia hozta, fen tartani igyekezte, az mint hogy attól ez utánis el szakadnunk (igy lévén mostan Istennek felöllönk való rendeléseis) nem lehet, adván ottan ottan okotis arra eö Felségének némely Tisztviselőjinek néhánykori szavaj es magok viselése. Contributiok alá eö Felségétől vettetet faluk felöl peniglen, soha csak emlekezetet sem tött, mert ugianis szemtelen dologh lött volna ollyan igaztalansággal vádoskodni, mely titokban nem lehetet volna, volt ugian emlekezet mind it elöttünk végbeli Törököktől 's magunk birodalmunkbeli hiveinktölis ily dologrol, hogy némellyek eö Felségetől 's némellyek eö kegyelmétölis per sinistras Informationes, impetralnak oly holdolt falukat, avagy Praediumokat, mellyek az régi constitutiok szerént János Király idejétől fogva az Erdeli Fejedelemnek voltak Jurisdictioiokban, 's conferaltattanakis valamely Professoroknak; es igy azok az eö Felsége,

vagy eö kegyelme Collatioia mellett: Az mi birodalmunkbeliek viszont az mi, es Praedecessorink Donatioia mellet kapdosván raytok: Harmad felöl az Török Iszpahiakis; az épp faluk el pusztulnak, az puszta hellyekröl penigh marhák haytogatási teörténnek, es a' miat néha az véghelybeliek között ellenkezések es veszedelmekis következnek. Efféle panaszolkodások ellen semmi egyéb választ nem adhattunk, sem Portai Agensünknek egyeb mentsége nem lehetet, hanem az hogy, mi nem vagyunk okaj: Egyeb faluknak Contributio alá való vetése, vagy bántodása felöl, az mint mi ez ideigh semmit sem erthettünk, annál inkáb panaszt, sem magunk akaratunkbol, sem külömben Portai Agensünkis nem tehetet, es hogy effélék általis az io edgiességh megh tartassék, bizodalmason kériük eö kegyelmét, affele Holdoltságon lévő hellyeknek collatioiaban, mind maga igen circumspecte cselekedgyék, mind penigh eö Felsége elött való Informatiokat alkalmaztassa ugy, hogy az általis az io edgyességh floreallyon.

Hogy penigh az Német praesidiumnak be hozása felöl valami ideghen Informatiokat az Török Nemzetségh előtt töttünk volna, noha sem az Országh Constitutiojval, sem az akkori es mostani szükséggelis edgyezőnek lennj az mi itéletünk szerént mi nem ismerhettiük, mind az által abbanis mi, nem más utakot követtünk, hanem eö Felségét requi-

ráltuk es vettünk ertelmet, mire való lőt légyen azoknak alá hozatása, es annyéra heltelen 's méltatlan Informatio ment ezirántis eö Felsége eleiben, hogy nem csak nem incitáltuk az Portát, de sőt az eö Felségétől nekünk adatot Resolutioval inkáb csendesétettük, midőn emberinktől az Portán, it kinis magunktol kerdések löttenek felölle.

6. Assecuralja azért kegd bizonyoson eö keglmét, eö keglmeis viszont eö Fgét arrol, hogy bizonyára soha mi eö Felge ellen Török nemzetet nem incitaltunk, 's ezutánis nem cselekeszünk semmit eö Felge Offensioiara valo dolgot, valamigh ez eddigh megh tapasztalt eö Felge kegmes indolatit magonkhoz es szeretetit az szent békességhez esmerendgyük, es kit nem reménlünk ad Casum defensionis nem kezdünk kénszerétetni, melyre valo gondviselésönket, az mint fellyebis emléténk, fen tartanunk, mind az Istennek 's mind az Természetnek teörvenye mindeneknek, 's nekünkis megh engedet: utannonk valokis peniglen semmi illetlen sollicitatiokkal az Török Császár Portáján, sem nem voltak, 's nem is lésznek: sőt az minthogy mi az eö Felge szolgálattiára mindenkor tökélletes kész indolatokkal vagyunk es akarunk lennj 's maradni, ugy ennek megh bántodását, sőt inkáb kegmes Protectioiát váriuk es kivánnyuk eö Felségének.

7. Az Szatthmár Vármegyej feö Ispánságnak vacantiaia miat elszenvedhetetlen fo-

giatkozásban vadnak azon vármegyenek lakosi, kj felöl tavali esztendöben eö Felgétis requiraltuk vala követink által, ugis resolvalt vala eö Felge, hogy fel kerestetvén az Conservatoriumokban és Archivumokban az akkori Tokaj Tractatust, mellyben azon dologis controvertaltatot, keglsen fogh felölle resolválni, mellyet ez ideigh mind vártunk, ugy hiszszük kgd ex fundamento erti az dolgot, miképpen Doci András halála után, nehaj nagy emlekezeteö Betthlen Gábor Fejedelem, azon Ispányságot szeghény Kun László Urnak conferalta volt, kit eö Felge vigore Diplomatum confirmalnjis tartozot volna, de micsoda respectusokbul negligaltatot, arrol mostan többet nem irunk, elég az hogy azon Diploma ellen, es életében Kun Lászlonak obtinealta szegheny Károli Mihály Fia Adam számára, de életében is magát nem introducaltathatván, azonban penigh Idvezölt Urunk Attiánk Dispositiojára maradván azon Vármegye, es abban lévö Tiszteknek Dispensatioia azolta is csak in tergiversatione maradott; kegd azért Palatinus Urtis requirallia ezen dolognak promotioja felöl, ugy Cathegoricè megh mondván eö kegnek, hogy valamigh azon Vármegye az Mi birodalmunkban lészen, soha Károli Adamot nem acceptállyuk, 's agnoscalni sem engedgyük: Eö Felgének is penigh kegd, a'kegd credentionalissa mellet, mentöl iob modgyával es szorgalmatosban lehet proponallia, es az eö

Felge Resolutioiát kegmes igérete szerént urgeallva. Datum in Civitate nra Alba Julia die 1. Julii Anno Domini 1651.

G. Rakoczy mp.

(L. S.)

2.

*Instructio pro Generoso Jona M*** ad Sacram Caesaream Regiamque Majestatem Internuntio nostro.*

1. Levelbeli parantsolatunk szerint sietvén fel menni eö kegyelme Czyászárhoz eö Felségéhez, igyekezzek audientiat impetralni, es Credentia leveleünk mellett (kinek mássát megh keüldteuk eö kegnek) proponallya ighen rendesen eö Felsegenek, pro sua prudentia, dexteritate, et experientia, hogy nem lehetvén egyeb benne, jme az szomszed nemzeteknek, es azoknak házaiknak teüze nem hagyva' 's engedve nekeünk is tovab valo tsendességhbe es securitasbann is leteleünket, egyveledneünk kélle az Lengyel Orszaghi hadakozasban; melyben valo mind okainkat, 's mind végheinket, melyre czelozzunk, akartuk eö felsegevel, az eö felsege hozzank mutatni szokott Czyaszari,

es Királyi kegyes indulattyahoz valo nagy bizodalommal es confidentiaval.

2. Okokat annak okaért terjeszszen eö felsége eleibe, illyeneket; edgyiket, hogy az mint eö felségenel nyilván constal, már io eödötöl foghva, az Lengyelektöl mitsoda oblatiok mellett invitaltattunk es sollicitaltattunk, noha nemely conditiok nem tellyességgel vetethettek volt megh egyezesben, mindazaltal, azokrol valo Tractatusok nem abrumpaltattak, 's complementumi pedigh rész szerint Senatoroknak azon dolgok végett hozzank ieövetelekre, rész szerint az Gyeülesre relegaltattak vala; mellyet noha my békeségesen 's eörömest elis vártunk volna, ha az köztök valo haborusagos es ighen veszedelmes allapatok az haladekot szenvedhették volna.

Masik okot ezt; Hogy noha nemellyek mais perseueralnak azon veleünk el kezdett dolgoknak continuatioiában, de tanalkoznak ellenkezeö elmékis, kik Muszkanak, es mint teöbbire desperatus casusokban akar kiknek is hasonlo 's egyeb modok alatt valo oblatiokat tesznek, kiröl is eleget ertett tudgyuk iol eö Felsege, es ily ellenkezeö elmeknek megh edgyezesére várakoznunk mind karos, veszedelmes, es nekeünk gyalázatosis leött volna.

Harmadik okot, mert humanitus discurrendo, mar az menyere megh nehezedtek az ott valo allapatok, elis alniok aligh re-

mellettethetik, ha pedigh akár mellyik rendbele ellensegektől opprimaltassanakis, minden keülseö belseö szabadsagoknak el romlasanak, ha armis lesznek subiugaltatua, mikeppen succurralhattunk volna akkor nekik, avagy involualodhattunk volna az dologhban, eö felsége beöltsen megh itilheti.

Negyedszer, ha tempestiue nem providealnank Isten segedelme altal, akar mellyik hatalmas nemzet succedalván fegyvere által szomszedsaginkban ieöuendeö securitast azok reszekreöl mikeppen ighirhetnénk magunkk 's birodalminkk, töb sok szokkal eö felséget terhelni nem keuannyuk, hanem:

Szüksegesnek lattyuk azt, eö felsége elmeieböl ke uegyen eö kegyelme affele elmekedest hatanaltatnakis, mint ha eö Felseget értenok azon, az hol fel teszeük hogy masokat is hasonló 's egyeb oblatiokkal tentaltak: mely semmikeppen gondolatunkban nem haereal, hanem tagadatlan dologh hol egy hol mas felé kapások, de kivaltkeppen az Muszkaval ezenröl való tractaiok; (kit irásban nem kell specificalni ha lehet, hanem tsak verbis) hogy fellyes lött irasunk szerint velünk valo tractaiok mi karban legyen fen, utolszor e követtsegeknek pariáiát im kegyelmednek pro informatione megh keüldötteünk; hogy pedighlen nem eö felséget ertetteünk legyen, im ily jelét adgyuk; My ennek elötte teötteünk arrol valo intimatiot, hogy ha eö felsége akar egyue-

ledni azon hadakozasban 's uelek ualo conclusioban, tavol legyen, azzal ellenkezeünk, de nem uötteünk semme ollyan intentiot eszeünkben, azert is eö felségének az irant nem lattyuk hogy indulatunk disgustusára lehetne.

Ezeket eö felgenek eleiben terieztven, kéuannya ezeket eö felgetöl az mint alab irattuk; Elsöt, hogy eö felge egy ertuen az közteünk vegealo szent bekesegnek es arrol való mind Generalis, mind Specialis Diplomaknak kévánsagok szerint contenealni meltoztassek intra suos limites alatta léveö Uitezit es minden Tisztviselöit, 's rendeit, tartsák az szent bekesseghez magokat, mikeppen eö felge magha részéröl abban megh is nyugodtunk, 's ualamint ne egyueledgyenek ez igyben elleneünk ualo tselekedetben.

Masodikat: hogy mind Portan léveö Residensének parantsolni meltoztassék, 's egyebeknek is, hogy nullo praetextu, dolgainkk akadekoztatasara ualo dolgokban ne tractallyanak correspondeallyanak, söt mint eddigh, ez utanis, embereinkel az io correspondentia tartassék megh, kiröl eddighis hallatott hirek uadnak.

Hogy casu aliquo, absque ulla hostilitate eö felge birodalminak hatarat, ha hadaink in aliquo transitu, uel regressu kételenséghböl kelletnek attingalni, ne legyen ellene eö felségenek, söt inkáb megh engedésére.

Hogy hadi emberinken kiueül ualokk, 's level hordozoknakis eö felge ditioin lehessen batorsagos iárhatások.

Etiam Uectura Commeatuum liberque quaestus nullo modo impediatur. Ezekröl pedigh mind patens leueleket mind pedigh separatim az eö felge Tiszteire ualo parantsolatokat kell sollicitalnj.

Assecurallya pedigh ighen szorgalmatosson eö felget arrol, hogy valamigh eö felge diplomaia mellett veleünk valo békeséget megh tartya es tartattya, bizonysagunk Isten, eö felgenek nem uéteni, hanem szolgalni kévanunk, *de ha ö felge reszeröl minden igaz ok nélkül vel per se vel per alios bantodasa birodalmunkk következnek vagy ellensegunk segitetnek nincs mit tennunk Confederatusinkal oltalomhoz, kit humana et divina lex megh enged, niulnunk kel.*

Ezek közeül pro rerum aulaeq. status exigentia, ment ellyen, hozza valami hasznos motiuakat ment addalyon, uagy miket adimallyon, 's az nagy emberek közeülis kikkel 's miket communicallyon, az ment hogy irattunk credentiakatis, hadgyuk eö kegme heüségere, es io itiletire.

Az Lengyel Követet miuel bocsattyak, 's mi intentioia eö felgenek, arra szorgalmatoson uigyázzon, 's minket is tudositson. Az Suetiaj Residenselis az dolgokat communicalvan, 's teöb io akaroinkalis.

Eidem in reliquo gratiose propensi manemus. Datum in arce nostra Szamos Ujvariensi die 6-ta Januarii anno Dni. 1657.

G. Rakoczy mp.

Jegyzés. Ezt az instructiot egészen a' Titoknok írta, egyedül az aláirást és az elvonásokat tette fel utóbb, tisztán leiratván az instructio, annak alsó szélére a' Fejedelem maga saját kezével, mellyeket is egy csillag ragaszt öszve a' contextussal.

II. RÁKÓCZY GYÖRGYNEK

M*** JÓNÁSHOZ

ÍRT NÉGY LEVELEI

MDCLVII. ÉS MDCLVIII.

ESZTENDŐBEN.

*Második Rákóczy Györgynek M*** Jónáshoz irt négy Levelei 1657. és 1658. ban.*

1.

Adgyon Isten egésséget kegyelmednek.

31. Xbr. 1. Jan. irt kgld leveleit vettük mar mi in armis vágyunk es ha Isten engedj innetis meg indulunk Czotartokon lengyel orszagban leszunk hetfun. Az mi az marhak alapattyat nezi lattya Isten Zrini Urnak tiszta szivel kedveskednenk de lattya Isten ily alapatban marha vasarlasra valo penzek nincsen ha bekeseges alapatban volnank meg cselekednenk ket harom holnap meg mutattya mint indul az dolog az utan resolvalhatk 9. masani ökröt mint lehet fontolni. Az ora aratimi megh kùltùk. Az levelek kùldezeserul irtuk kgdk 7. Desrúl, Az Pattantiusokat Ecsedben kellene kùldeni kgdk.

Musca Czaszar követe el erkezet ma letuk zembe vele 200. par nusztot hozot aian dekon baracsagunkat kivania es hogy lengyelnek Tòròknek Tatarnak Suecusnak segitseget ne agyuk lesz valaza.

Az Kozakok meg indultak maris az lengyelek elônkbe kultek protectionkat kivanvan ugy hozak hirt Prussiaban az harcz meg volt Potoczki az Hetmaniel veszt Svetiai Kiralie az gyòzedelem ha mi oly alapotok leszsnek tudosittyuk kgdt Palatinus Ur levelet hozak Svetiai Kovetek 24. 7-br. irt leveleket fogtak el kit akarank resz szerint mert hamisitatk az lator emberek velekedese mi hittuk volna az Kiralt ki es o fge ellen Confederationk van velle, es azt addaltak az forditast teven heltelenul Quando ipse Poloniam et Austriam invaderet simul adeo distrn sint ut illi succurrant ratio nelkul volna penigh az mi arra igernok magunkat mind kettot impetalk ugyan is az nagy Istennel bizonyittyuk ö fge ellen való hadakozasrúl tracta sem volt meg irtak penig az Sved Követek Quando ipsi â Polonia et Austria simul invaderetur ezt mi objicialtunk mivel akkor vala hire Leopold herczeg Brandeburgus ellen indul az defensa kinek kinek szabad, el hiszuk publicalni fogjak akarjuk incse kgmd. Vigjazzon es tudosicson. Isten kgmdel Visk mellet levö taborbul 16. Jan. 1657.

R. György mp.

1. *Jegy-*

1. Jegyzés: Ez a' levél egészen a' Fejedelemnek saját kezével iratott.

2. Jegyzés. Mind ezen leveleknek külsején e' vagyon: Generoso Jonae M*** Illmae Dnae Principissae Matris ntrae charissimae Aulae familiari primar. (primario) etc. Fideli nobis dilecto. — Tartózkodásának helye sohol se jegyeztetett-fel.

2.

Georgius Rakoci DEI gratia Princeps Transiae, partium Hungar. Dnus et Siculor. Comes.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam nostram.

Az melly Pattantyusokat kegmed oda fel szerzet szamunkra, kegmed legyen azon menteöl hamareb szallecsa ala Sarosra eokeot, 's mi parancsoltunk Pongratz Pal Urk Ecsedbe vitetne eokeot, kivansagokot meg ercse, es meg alkudgyek vellek fizetesek feleol, kgd azert ne kessek Sarosra ala iktatni eokeot. Eidem de caetero gratiose propensi manemus. Datum in Oppido Visk, 17. Januar. 1657.

G. Rakoczy mp.

Jegyzés. Ezt a' levelet a' Titoknok irta, és egyedül a' Fejedelem czimjével erösittetett-meg.

3.

Georgius Rakoci Dei gratia Princeps Tranniae partium regni Hungar. Dnus, et Siculorum Comes.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gram nram. 10. praesen. irt kgd. levelét tegnapi napon uettük my egesz Lengyel Orszaghban letünk alatt kgdnek egy levelenel teöbbet nem vettünk, melyben megh irta vala megh holt Csyaszar halalat, minket Suecus megh trefala, tsak egy keresztyen confoederatusnak sem kell mar hinni.

Egesz Lengyel Örszaghi dolgok mi karban forgottanak az elött egynehany nappal kgdk megh irtuk uala, abból megh ertheette; kgd clauisat bizony megh nem forditthattuk mert my igen betegh emberek vagyunk, miolta Lengyel Orszaghbol ki ieötteünk minden nap az hidegh lelt, negyed napia hogy el hagyott, nem ehetünk, sem az bort nem ihattyuk; Pucham Ur mit izent kgdk, aszonyunknak irt kgd leveleból ertyenk, my bizony nem fenyegetözteünk, Cancellarius Uram mondgya megh lelke szerint, hanem azon kerteük, eö felge fegyuert ne keuldgyen Orszagunkra, mert ha ollyant érteunk, Lengyel Orszaghi dolgot felbe hadgyuan, magunk Orszagunk oltalmára kell fordulnunk; Cancellarius Urnak is irtunk, ugyan magunk Ezek fogonkk hadtuk hogy megh vegye; my is nem sok napok

mulua Mikes Mihaly Urat Cancellariusunkat Magyar Kiraly eö felge latogatasara fel keüldgyeük: Tatar hannak jôn Keövete hozzank, harmad nap alatt el erkezik, Kemeny Janos Urnak is egy Szolgaia jeöue, szamtalan sokan szabadulnak, naponkent jöttek 's jonnek, azokk esetek keülemben nem volt, penteken jöttek el töllök, az nap harom mely földet jöttek, leöuö szerszaminkat egy Uarba be vittek, Szapia az ki Commisariusok leött volna, az nap mind ott lyutt eleö nem uehettek, magoktol az utat nem tudhattak, Szombatra kelue mentek ugyan ualamit, de akkoris Szapia tsak mulatozott 's uendegeskedett, a' Tatarnak elöl iaroia azonban el erkezett, Kemeny Janos Uram hitre azokk elöl iároiával beszellet, de az teöb Tatarsagh arra semmit nem haylvan, harczolt, kiknek ellenek alvan az mieink, Isten kegsegeból nekik semmit sem tehettek; megh ugyan azon etzaka Uasarnapra virodolagh megh ostromlottak az Tatarok öket, de semmit sem tehettek, az Tatarok frigyet kezdúen kialtani, azonban az Tatar hanis közelituen, Kemeny János Ur eleiben keüldött, megh izenuen, hogy hatals Csyaszar hivei léven, nem hogy az han ellen ueteni igyekeznenek, seött inkab kedvét akariak keresni, kire az han is szott adott, midön az han ki erkezett, kévanta hogy Kemény János Ur ki mennyen eleiben, ki is ment Zallagh nelkeül, de az arulo Szeme-

nyek Kemeny János Ur kimenetele után partot uetven, az Tatarok köziben ki ugrandoztak az Sanczbol, mellyet latvan az Tatarok azon nyomon be vetöttenek az Sanczba, es el buritvan az mieinket tsak ugy fogdostak öket, fegyver miatt harom szaznal teöb nem esett el az mieinkben; mar attol fogh va egy nehany ezeren szabadultanak, az többinekis sanczok mar megh volna, tsak az Kemény János es Kornis Ferencz Uré uagyon hatra; ha Nytran fogh Cancellar Ur lenni, ne neheztellye eö kegmehez menni, es levelünket eö kegmenek megh adni, emlekeztetven eö kgmet sokszori ayanlott Atyai io akarattyara, nem sok napok mulva Cancellariusunk Mikes Mihály Urisfel erkezven, eö kegmetöl bövebben megh erti, az Austriai háznak soha bizony gonosz akaroi nem uoltunk eö kegme tartoztassa gonosz akaroinkk elleneünk valo szandekiokat.

Szegeny hazankat Nemzeteünket ne rontsak, pusztitsak; Palatinus Uram fenyegetözik, azt allatvan kogy Aszonyunk anyank szolgainak megh szaporitása hozza alá az Nemeteket, noha eö Naga az Lengyelek excursioiara nezve fogadott volt ket vagy harom szaz lovast, kiketis Szanto Tallyan magha Joezagiban tartott az Törökre valo vigyazasertis, de mar azokatis eö Naga el bocsyattya; my pedigh az Austriai haznak nem hogy ueteni, seöt inkab szolgalni kevantunk 's kevanunk; Uigyazzon kgmd, 's ha mit erthet adgya tud-

tunkra. Eidem in reliquo benigne propensi manem. Datum in Arce nostra Szamos Uyvar 25. Augusti. Anno Dni 1657.

G. *Rákóczy mp.*

P. S. Pucham Ur Titulussat megh iratuan, Cancellarius Urat kerie kegd küldgye megh leveleünket Pucham Urnak.

Jegyzés. Az egész levelet a' Titoknok irta, 's csak az aláirás a' Fejedelem' irása.

4.

Adgyon In egesseget kgdk.

Az ide be valo alapatok mi karhan vannak im meg erti kgd Nadasdi Urk irt levelunkbül voltak niughatatlan elmek de meg elózók azokat is Kóvetek mennek az Magyar Kiralhoz fel igen rea erósódtek Jenöre az Tórókók uyab dolgok occuralvan tudosittyuk kgdt mindenekrúl In kgdl. Megyes 28. Jan. 1658.

Rákóczy György mp.

Jegyzés. Az egész levelet a' Fejedelem irta.

M* JÓNÁSHOZ KÜLDÖTT

MÁS FONTOS LEVELEK

1646 — 1659-ig

ENGEL KERESZTYÉN JÁNOS' MÁSSAIBÓL.

1. I. RÁKÓCZY GYÖRGY FEJEDELEMNEK LEVELE 1646 ESZTENDŐRŐL.

2. LÓRÁNTFI SUSANNA DEÁK INSTRUCTIOJA 1650. ESZT.

3. II. RÁKÓCZY GYÖRGY VII. LEVELEI 1651. 1652. 1653. 1655. 1658. ESZT.

4. N. I. F* TŐL ÍRT LEVELE 1658. ESZT.

5. GRÓF WESSELÉNYI FERENCZ LEVELE 1658. ESZT.

6. 1659. ESZT. KEZDETEKOR IRT LEVÉL.

I. Rákóczy György Fejedelemnek Levele.

Generoso J** M** praecipuo Aulae familiari nostro etc. fideli nobis dilecto.

1. Marty 1646.

Georgius Rákóczy D. G. P. T. P. R. D. Siculorum Comes.

Generose Fidelis Nobis dilecte.

Salutem et Gratiam Nostram.

10. Febr. nékünk irt kgd (kegyelmed) levelét el veöttuk, 's hogy most kegyelmetek mindenfelöl tsendességben vagyon, hála Istennek, ez után is kivanyuk abban tartsa meg kglteket (kegyelmeteket). Minemü haborgatások legyen az szomszédságbélieknek az Svecusoktul, nem kételkedünk benne, 's immár ki nyilván az idö, elhiszszük több bajok is lehet miattok: hogy pedig az gyalogra legyen nagyobb szükségek, el kell azt hinni, 's mi is ugy értjük az mint kgd irja, hogy mind Bavariára akarnak menni. Az inclusakban az melly hellyekröl tudósít kgd,

mind azt 's mind a' több dolgokról való irását igen kegyelmesen vettük kgldtül.

Az Anglusok ruinalvan az Kiralt, hogy ismet sullyosabb conditiokat praescribaltak neki 's Fridericus fiait is, kik ellenek hadakoztak, hogy nem akarják az Pacificatióban receptálni, emberül tselekeszük. Az Török es Velentzesek közt megh lehet az békesség, de most valóban készül mindenik fél, rövid nap irhatunk miis kgdnek rollok bizonyost: noha most is folydogal olly hír, mintha a' Velentzesek Candiat viszsza vettek vólna kiröl az után mink bizonyosabbat. Azt bizonynal irhattyuk a' melly Tatárok Muszka Országra mentek vólt, azokat valoba meg vertek az Lengyelek is Podolya alatt. My Isten áldásából most ís mindnyájan türhető egeszseggel birunk. In 11 Die praesentis leszen országunk gyülésének első napja, azutan Varadra megyünk közelebb akarván lenni az Tractatus helyéhez, ki Tokayba leszen. My csudállyuk, hogy eddigh is ki nem jönnek a' regalisok, holott hat hét alatt ki kel ett vólna jönni; nem tudjuk mit r eménlyünk az többi felöl, ha illyen derekasban violaltatnikezd az ő Felsége részéről az Diploma. Eidem de cetero gratiose propensi manemus. Datum in Oppido Nostro Berethalom. 1. Mart. 1646.

G. Rakoczy mp. *)

---

*) A' Postscriptum olvashatatlan.

*Instructio Susannae Lorántfi ddo Sáros Patak 2. April. 1650. pro J** M**.*

1. Accluduntur ei Paria Decreti Caeo Regii de bonis Helmetziensibus et Dobo Ruszkaiensibus Klobusiczkio extradati.

2. Pergat Viennam, Cancellario tradat literas, agat gratias pro resolutione circa illa bona emanata, nunciet pecuniam titulo auctionis esse deponendam, dummodo Camerae mandetur, ut juxta modum in negotio Sz. Miklós observato modernos possessores quo ocyus ad summam ipsorum levandam admoneat.

3. Idem hoc etiam apud Suattem *) agat. Donationalium expeditionem urgeat.

3. **) Extrahat ex libro regio collationem Helmeczi pro familia Magoczi a R. Maximiliano vel alio successore qua ratione emanatam.

4. Pro Donatione Sarosiensi Cancellario ***) Dnus Klobusiczki promisit 1000 Talleros ****) Dedit 300 aureos, restant 900 talleri seu 450 aurei. Hi eidem tradantur.

---

*) Suam Majestatem
**) Sic!
***) Georgio Szelepcsényi, Episcopo Nitriensi.
****) i. e. 1500 thaleros.

5. pro Helmeczіensi negotio promittat Cancellario 1000 Talleros. Etiam bubali ei mittentur. In aliis quoque servietur.

6. Pro expeditione Donationis super negotio Helmecz et Dobo Ruszkaiensi promittat Cancellario ad summum 800 taleros, si possit, de minori etiam summa conveniat. *)

II. *Rákóczy György 7 Levelei.*

(17 *Nov.* 1651.)

Jó egészséggel Isten algya kgldt.

4. Nov. irtt kgd levelét vettük ma. Az mi az ezüst mi allapattyat concernally a, biszoni nékünk valóban sokba telik reményegünk kivül mivel az alkalom elsöbben kevesebben vólt: sokféle expensainkat nem kevésé nehezítik: mindazáltal kgld jo végre czelozvan 's faradozván. Kegyelmesen vettük kegyelmerül, kgld computusa szerint restal azert 1233. araniat mi azert 500. kultük kgldk mivel utban

---

*) Haec dona Cancellario oblata illustrant versus Horatianos:

O cives, cives, quaerenda pecunia primum Virtus post numos. versum Wielandii in Oberone:

Ein goldner Schlüßel, Herr, schließt alle Schlößer auf; et proverbium Germanorum: wer gut schmiert, fährt gut.

vagyunk irhattyuk kgldk in secreto: Asszonyunknak is kelle adnunk kölcsön egynehany ezer Tallert, többet nem küldhettük, hanem az 733 araniat adja megh kgld assecurank kgdt---*) sub verbo nostro principali ad 10 Febr. Klobusiczki Ur kezébe küldgyük vagy az M** Ur kezébe fogyatkozás nélkül, kiben kgldk semmi kára nem lészen, sőt kgd kedveskedését remuneralni igyekezzük.

A' mi marhainkat ne arestalja Beczi Ur, mert mi követeink ő hozzajok nem mentek, és ha arrestalnak bizony duplummal veszszük meg.

Semmi uj hirt nem irhatunk kgldnek. Vagyunk békével hala Istennek, az Portan ujobban Vezérség valtozas eset, kivel köztök lévő nagy emberek rebelliója sedaltatott ugy irjak. Ha mit hal kgld, tudositson. Palatinus Urat szónkal jo alkalmatossaggal köszönteni ne felejtkezzek kgld ugy Kunig Urt is. Isten kegyelmeddel Somlyon 17 Nov. 1651. R. György.

(18 Jun. 1652.)

Adjon etc.

Két rendbéli leveleit vettük kegldnek mind az clavissal eggyütt. Ascanius Ur fe-

*) Olvashatatlan szó; talán: *arról.*

löl irtunk Klobusicszki Úrnak Sarosig behozatasában legyen jó akarattal hozza ö kegyelme. A' szalásárul bizonyosan assecuralhattya kegyelmed, az Pataki háznál lészen kit mar megh is csinaltak. Az Ezüst mosdohoz most pénzt nem küldhetünk, bizonyos okokért, kirul magunk emberitul irunk. A' mi Lonai dolgat illeti, Tokai szölökért Nadasdi Urnak, Bathyani, Eszterházi Uraknak bizony szivvel kivanunk kedveskedni és valahol az mi szegeny nemzetünk közt valakin törvénytelenség esik nekünk is mint egynek és igaz magyarnak azon faj, hat igaz magyarnak nem lehetvén annal keservesebb; de mivel hozza törvénytelenül jutott ugyan; de statutioja intervenialvan dominiumjaban mar esztendöket is fog tölteni; törvénytelen dologert, törvenytelenseget követnünk nem illik; egyébként ha törvényes es igazságos utat mutatnak ö kegyelmek, készek vagyunk csak ö kglmekért is valamit cselekedhetünk, cselekedni es ha orszag gyüleset adna Isten, ernünk ö kgk mellet totis viribus embereink által lenni,

A' szölökhez Tokai örökséghez mint jutott, azt is erttyuk, kerjük azon ö kglket jutassak azokat kezeinkbe kgd által és ahoz valo igasságokat, hogy fordullyon orczajan az vén arulonak, igassagokat latvan, ö kglkk orszagunk törvénye szerint keszek leszünk ö kglkkel alkunni.

Irtunk Nadasdi Urnak egy köszöntő levelet kit kezében jutatni ne neheztelje kgld vagyunk azon magunk emberi altal is megh latogatassuk, jo akarattal hozzank kötelezni munkálkodjék kgld. A' Sveciai Residensnek szollo leveleket is küldünk kgld kezébe. Homonnai Ur ha az Urak tanacsát fogadya nem art vele ő kegyelme kivánván meg ő kglehez attyafiságos szeretettel lenni.

Itt az mi szomszédsagunkban az Tatar Kozakság rabol, Kalinotzki az lengyel hetman ranczba szorulvan itélvén hogy nem alhatja németet el hagyvan nagy karral el szalatt az német vévén eszibe őket a' veszedelemre akarjak az lovasok hadni, meg lövöldezték az lovast, az után a' Tatár Kozaksag le vagta. Isten mit hoz ezekből ki maga tudgya félő romlástul az lengyel keresztény orszag.

Fiunknak hatalmas Csaszarnnk az Confirmatiot meg igerte az követnek el keszitéseben munkalodunk. Ha mi olly hirek lesznek tudositson kegyelmed. Szekely Moisesshez oda kivaló nagy emberek irasi post pacificationem vannak nalunk, el hiszük palatinus is kivanna látni. Isten kgdel. Görgeny 18. Jun. 1652.

R. György.

(24 Jun. 1652.)

Itt a' mi szomszédságinkban az Tatarság Kozakság esmét felbódúlt alapotot teszi az lengyel szomszedoknak mar is, mint ez inclusa Moldvai Vajda levelébül érti kgd egyebkent is bizonios hellyektul, ertyük, Kalinoczki el veszését szep szerezet hadok romlásat, ki hellyet mást nem allathatvan hirtelen, mint rabolhassa szabadgyaban Lengyel Országot nem levén ki ellene allyon konnyu iteletet róla tenni az respublica regi szokása szerint az disputatiot elötte viselvén alig hiszük Orszag gyulése elott fel üllyon és ha szinte idő engedtetne neki is az végezésre alig hiszük fel ülését az respublicanak 's egyeb e gyülest vi impedialna az Tatar Kozakság. Az Romaiak felöl vitéz hadnagyok felöl irják scivit vincere sed uti victoria nescivit. Ők is tavaly leven gyözedelmesek de nem élven vele felő megh ne fordullyon. A' szomszéd országok is hazek elhatalmaznak gondolkodhatnak és mikor az szomszéd háza ég, az gondviselés vigyázás szükséges. Tela praevisa etc. Palatinus Urnak mint nékünk jó akaronknak ex confidentia mit kell kgd által communicalni, im egy kis memorialet kültuk kgd fel menvén jelencse meg ő kglk költségére pénzt is mi kültünk.

Palatinus Ur levele kettő egy credentia mas Forgacs Ur intimatiojara nézve való: kinek

nek pariajat im megkultük kgdk. Ha mi olly hirek lesznek, tudositson kgd. In (Isten) kgddel. Radnoth 24 Jun. 1652.

R. G.

Intimalja kgd Palatinus Urnak ő Fget assecurallya ő kgye az mi jó akarattal való szolgalatunkrol, csak hadgyanak béket, minden tökélletlen ember szavának ő Fgk ne adjanak hitelt.

A' Moldvai Vajda levelének pariájat Palatinus Urnak oda adgya kgd.

Im most is küldünk Palatinus Urnak Portai leveleket kerjuk azon megh is ő kglmet idegen emberek levele ha talallenni ő kglme tarcsa magánal kiket nem tud mi dologrol valók ugy hallyuk nemellyek avval kérkednek Beczben. *) Portai allapotot mindent tudunk.

Akarvan kedveskednünk Nadasdi Urnak mi hólnap inditunk paripát ő kgle számára. (27 Jun. 1652. Radnot.)

(13 Jul. 1653.)

21 Jun, irt kgd levelét tegnap elött vettuk. Palatinus Uram resolutiojat értyük. még eddig meg mutattuk 199. hirei mik let-

*) Bécsben.

tek nékünk. kgd ez utan az masik clavissal írjon kit elsöbben küldött titkosabat. Rettenetes dolog az persecutio csudaljuk nem nyughatnak az Isten koniörüljön szegenyeken.

199. 3 165 33 hogy 165 88 33 57 36 15 21. a va l va do l t m e g. 412

4. 30 5 52 27 60 52 42 36 16 59 40 29 ha a k a r i u r o m e t n i, k pi

zugság.

Medenczere való pénzt mi most nem küldhetunk feles költségünk léven öszre kelve talám küldhetunk.

Csudálatos dolog igy disgustaltatnak az emberek mi részünkre jó.

383. meg nyugodjek az mi jo akaratunkban és ha kénszeritettunk béjönni minden jo akarattal leszünk ő kgehez senki instantiája bizony ki sem adgyuk.

A' Jesuitákra lészen vigyazásunk. In (Isten) kgddel. Alba 13 Jul. 1653.

R. G.

(30 Aug. 1655.)

Adgyon etc.

Im Zrini Urnak irtunk egy levelet. Kgd kuldgye meg bizonios embertül ha hiteles

amaz szegőlet szolga el viheti, ha nem Vitniedi Ur oda fogja iktatni. 156. 10. 151. 160. 159. 41. 57. a' nyavalyás lengyel Attyafiak dolga in extremis versantur az kozak muszkaval Kamenieczet vija egy hete obsidealta azok közt is nagy reménység scissio lészen, de féllő 204. 3. 77. 127. o. 57. sollicitalja oda ne hajollianak Svecusok mint 366 *) latatnak nékünk favealni. Kikhez Moldván által az mi követünk el ment ex 257. 118. 166. 59. 257. követ talam erre jö visza.

Az mi szomszédink csendességben vadnak az Moldvaniak aianlya magat az Kozak kiértek 156. 84. 152. 160. 55. 57. 82. 130. 124. 40. 32. 15. securitast cinalunk ex parte russiae Sveciae jo akaratot ajanl 66. 140. 51. 161. 366. *) 204 **) 113. 3. 115. 163. 57. 3. 110. 40. 34. Tudosícson oda való alapatok felöl kgd. a' Sveciai had 12 melfolden Kalis nevü városnál Krakohoz volt, Isten kgddel, Alba 30 Aug. 1655.

R. György.

(21 Sept. 1655.)

Adjon Isten etc.

6. Sept. irt kgd levelet vettuk. nagy dolgok azok az német hadak mért vitetnek

*) Muszkák. **) Svécusok.

ki Magyar Orszagbol az Spania sulyos dolgai közök ő Felsegevel Elhidgye kgld ha az Sveciai erő magáva teheti lengyel Országot nagy valtozasok lesznek. Im most jő az kirali követe hozzank ugy erttyük, békéltetnők őket egybe az Svetiai Királlyal ki félő késő ne legyen, egyébbkent bizony örömmel cselekednök. Az emberek, hogy magokhoz akarjak kaptsolni az embereket nem kétljük, mind az altal nem sokat nyomhatnak azzal, ha arra kellne az dolog mi el hiszuk 217. 272. 127. 27. 4. 57. suspikalkodnak, lassak, mi nem banjuk. Irta Forgacs Ur micsoda titulust attuk pro contentatione mi is irtuk titulus valoban sine vitulo mezes madzagvonas 197. ismerjuk, ollyat irunk ki publicumra való.

Brini Ur titulussat nem baniuk bizoni ő kegyelme tudya jobban maga érteket ahoz; legyen szerencsés nem kételkedunk abban, iszen ő kegyelme maga megh valtoztatta eddig való kotelesseget 72. 152. 131. 66. 150. 36. 130. 30. im irtunk kuldgye Zrinyi Uramnak meg kgld azon embertul kinek mi kultünk 14. araniat restantiajaban 's fizetesében költségére tudvan 4. az előtt is kinaltak azzal, de nem acceptalta.

283. állapottyárol irunk böven kevés nap múlva kgldnek. pénz gyutésre nékünk nem kellenek 15. 22. 151. 54. 87. *) Uramat ha kgd hozzánk kötelezi igen akarjuk.

*) Egresdi.

197. Urnak levelére valaszt tettuk, kivel bizony confidenter akarunk élni izente felöle ugyan lugasitul 195. tam 193. *) tam 197 nek egy arant hidjuk de értyük mi mire valók azok.

Ausperg herczeg szamára keszen vagynak az lovak, bizoni Török lovakból allok hata lovaink közzül fogattuk ki, fel indittyuk; 197k is kedveskedünk más alkalmatossaggal. Erttyük micsoda hireket folytatnak az emkerek oda fel. Merő hazugság. Bizoni mind az ket ola **) ország tsendessegben vagyon. az kozak hetman Stefannak megh is eskudt ellensége soha nem leszen. Tatar is baratja a' Vajdának, az Kozak viszsza is takarodott Kaminieczet hijaban szalván meg Lupul az Jediculaban az hajdusag helyben hazanal, mi is nem hadra, ha erövel nem provocalnak, keszülünk, hanem Görgény hazunkhoz, az medvékkel való mulatságnak most levén ideje. Azomban Szent Lukáts Oktavajat is akarjuk szolgaltatni. Isten kegyelmeddel. Alba 21. Sept. 1655.

R. György mp.

---

*) Judex Curiae.
**) Oláh.

(19 Jan. 1658.)

Adgyon Isten etc.

28. Dec. irt kgd levelét el-vettuk volt ez elött ötöd nappal: it az allapatok valtoztak; ez esze veszett ország el akarja magát veszteni. Micsoda levelet irtunk vólt az országnak, verissima pariáját kgdk kültük, az ország arra mi választ tett orszagnak arra tett resolutionkbul meg érti. Barcsai Ur mit irt? arra is válaszunkat elkültük. Ki az irással kételen volt, a' nehéz, az arulók vallásunkon valók, ugy mint Haller Gábor, Bethlen János, kik mivel Rédei Úr mellé vóltak rendeltetve, meg izelítették az elsőséget, és hogy Rédei tsak vas lesz, emezek az regensék, az Ország meg maradását tettek fel, ők arra igyekeznek: latet penig angvis in herba: privatumra céloznak. Vontak magok mellé nyughatatlan elméket az vén Basa Tamást, ki Háromszéki kapitány, azon vannak mi az fejedelemségnek renuncialjunk nints libera voxok, csak torkoljak az populust lazasztvan fel illy fő rendeket mint Barcsai Akos Petki Istvan, Banffy György Sigmond Diénes Mikes Mihaly Ebeni Istvan György Kemény Simon több fő rendeket Szebeni Kiraly birót fegyver alatt vagynak fegyverrel ijesztik kő kertben tánczoltatják őket Zoliomi Miklos is az Arulokkal. Tatar Hannak jo akarattyában negyven ezer tal-

lér igirettel jutottunk és mostan is az Han Vezére fia, micsoda levelet ir, ki Bucsakban parancsol, mi el kultük. Az két Vajda mi barátunk, az Kozák is kitúl követünk meg érkezett sok ajánlassal obligatioval. Szanjuk az hazában lévö ártatlanokat intestinum virus veszti el az rab Urak irása sem hasznalt nálok söt az arúlók azt akarnák, oda veszsnének. Az két vitézlő rend is az Székelységen hozzánk tartott meg eddig: levelünkre mi választ teszen az ország tegnap attak meg nem tudgyuk, talán változott elméjek: szanakozásra mélto dolog: mi hadainkat mellénk hivattyuk, meg lattyuk mit kel csinálnunk kire Isten az Ur meg tanít ha az jó igaz tanácsot követnek, minden dolgokat jo karban alitanok.

Mi Váradot Jenöt az Haiduságot kezönkböl ki nem bocsattyuk söt ha lattyuk meg kemenyednek magok veszedelmére Varadra megyunk és mig à rege Hung. válaszunk nem lesz, defensive leszünk jó conditiók alatt Király protectioját veszük is parciummal oda adakodunk a' magunk allapottyát stabilialnunk kell. Im Iudex Curiehoz ö altala Kiralyhoz ez meg hit emberünket kültük, ki noha papista de hü minden dolgainkát tudgya kik most forgattak, in Moldavia Transalpina nem régen vólt, micsoda Instructióval kültük meg hattuk mutassa, tudván az

Udvar allapottyát instruallya kgd. In (Isten) kgldel, Gala *) 19 Jan. 1658.

R. György.

J** M**hez. 20 Jun. 1658 **)

Generoso Domino J** M**, Clmae (Celsissimae) Principis Senioris Dnae Dnae nostrae clementissimae ex intimis Aulae familiari, etc. Dno et Fratri charissimo, Fautori summa observantia colendo.

Generose Dne et Frater charissime Fautor summa observantia colendissime!

Servitiorum meorum addictissimorum paratissimam semper commendationem. Isten mindennémü aldasival latogassa kgdt kivanom tiszta szívből. 12 Junii Beczkobul nékem irt levelet nagy becsülettel vettem.

Az el tévedett kgd levelei kezemhez jutottak, csak nem régen; Aszonyunknal vóltanak; egyiket felszakasztottak volt, a' kiben kevesebb irás volt magam is akarvan, hogy az masikat nem szakasztottak fel kiben bövebben is irta kgld, kiváltképen Horváth Györgyné allapottyárol.

Kgld parancsolattya szerint csak Isten adjon jobb időt, 's alkalmatosságot hozzá, ha mashoz nem igér kezet, ugy is hallom

---

*) Gyula.
**) Fontos és szivreható levél.

fül hegyel, hogy Soos Gábor fiának igéretet is tett volna a' Menyecske, *) végére kell menni jobban. Noha ha szinten az nem leszen is, mutat Isten masut is Ötsém Uramnak.

Az my az ő kglme conventiojának allapottyát illeti csak haszontalan már most azon instálni; semmit sem adnak nehezebben mint az abrakot és a' szénát, hanem esztendő mulva az ujabb conventiojaban talán inkább rea birja magat.

Az Urunk dolgairól altalam valo kgd irasára igy replical aszszonyunk ő Nagysága. Urunk arra obligalta vólt magat, hogy ha az Ország hatariban semmit sem kivánnak az pogány Ebek, **) sem az adóját Erdélynek fellyebb nem vérik, tali conditione kész cedalni a' fejedelemségnek; kiről adjon Athnamet kivanta ő Nsága; mellyet Aszszonyunk ő Nga sem jovallotott: melly mindazonaltal noha ugy is lött akkor, mostan azzal sem akar contentus lenni az pogány Eb, és igy az Isten vagy a' mi büntetésünkért vagy pedig maga veszedelmére keményíti öket az pogány Ebeket. Az kgld arról való discursussa igen hellyes; sokat fogad eö, de keveset all megh benne; alkalmatosságnak fiai azok.

---

*) Tudniillik: Verba puellarum foliis leviora caducis,
Irritaque, ut visum est, ventus et aura ferunt.

**) Törökök.

Constantin Vajdatul az Tatár Cham fel vön hatvan ezer tallért, de affelöl ugyan rea küldöt. Mint kellessék hinnönk nékiek, mert azok pokolbeli ördöghkel egy porazoo futnak hazugságbul.

Az segitségben hogy frustaltattak ő Ngok, azon okokból, a' mint irja kgd, aszszonyunk ugy latom kevesset törődik rayta, ha szinte adták vólna is, szolgált volna é hasznunkra vagy inkább romlásunkra féllő: előttünk az Lengyel ország mint szenvedhetik mostan.

Érsek Uram ő Nga adna Isten kgdk irása szerint ugy devincialtatott vólna 's lenne szivessen szolgaló jó akarojok ő Ngkk, mellyet cselekedetivel is bizonyitana megh ő Nga, egyebet ne tenne fel, csak az szegény keves marokni magyar nemzet meg maradására nézne; így igyekeznék ő Nga promoveálni Urunk dolgait.

Aszszonyunk axiomája csak ez, hogy ha papisták volnanak ő Ngok, eddigh is megh lett vólna az sok igéretek 's ajanlások utan az segitségh: latvan azért Aszszonyunk inkább szajjal, hogy nem szivvel való ő Ngkhoz közelgetéseket, csak ezutan Isten kegyelméből való megh tartáshoz tamaszkodik és bízik.

Mikes Uramot kivanságok szerint fel küldi Urunk ő Nga; (ugy hiszem kgddel egy-

gyütt); noha ugy hiszem a' mint Aszonyunktúl értem egyébarant is Ő felségéhez Urunk ő Nga kesz vóltat el nem mulatta vólna ez aránt, ha szinte illyen alkalmatosságok nem interveniáltanak vólna is kivánván kedveskedni ö Nga mind ö Felségének mind pedig eő felsege utan egyébb fő renden lévő jo akaroinak is. Ezzel concludalvan Aszszonyunk: Adgya Isten hogy igaz keresztény Evangyeliomi Vallasnak avagy inkabb illyen formán Vallásunknak nem karára hanem hasznára nézendö minden jót conçludalhassanak kgltek.

Groff Homonnai Uram ő Nga maga ajanlá jo akarattyát mint kellessék érteni, örömest értette Aszszonyunk. Husvét elött való Virág Vasárnap azt izente Aszszonyunknak, hogy irjon ö Nga mind Palatinus Urnak, mind penigh az Vármegyéknek, parancsoljon ö Felsége, segitsék ö Ngokat.

Uyobban nem régen, mikor az Német fel gyövetelinek hire futamodott, kiröl írtanak az Vármegyéknek is, megh azt izente Ő Nga az Vármegyenek mind maga szolgai által, mind pedig Aszszonyunk szolgai által is, hogy az németek állapottyárol instállyanak 's irjanak, hogy erre a' földre ne hozzák, mert szükségét nem láttyák, miért kellessék ide hozni, sőt nem is acceptálják.

Megint nem régen Zakany Ur altal azt izente, irjon Aszszonyunk Palatinus Urnak, hogy nem tsak a' Vármegyék, hanem Néme-

tek is segitsék ő Ngokat. Illyen változó elmején Aszszonyunk mint nyughassék megh, itellye megh, kiről tetszését megh irni ne neheztellye kgld, én egyebirant a' mint esmerem, igen inconstansnak tartom. mert sokszor impingalt ellenünk, tsak a' kiről magham is emlékezem. Lehetetlen, hogykgd is nem esmérne, noha távol lakik kgd tölünk.

Erről elégh legyen eddig. Mi Urunk ő Nga ugy látom, mas remediumokhoz nyúl; 15 psentis megh indult Fejérvárrul ide ki valo hadai közökbe oly véggel hogy meg probállyék Budai Vezér taborat mint allhattya az Sasiaki megh ekkedigh gyularal volt, a' magyar tábor pedighlen Jánosdinál Szalonta és Jenő között vagyon két melföldnire csak Török tábortúl. Pünkösd után való hétben esett uyobban csátajok. Magyarok ezer lóval léven egybe akattak Vellesd nevű falúnál az Törökkel, három százig az Törökökből jól le csapdostanak, hirmondo is alig mehetven közzulök viszsza: ugy vagyon hogy nem vóltanak sokkal többen három szasznal. Az Törökök szerentsét probálni indultak volt. Hallunk azért tovább is hírt, mert extremumot akarunk probálni. Isten velünk léven nem is féltem ő Ngat mert csak magyar Országi partiumban lévő hadai fellyeb extendalhatnak 12 Ezernél tsak lovassa.

Az Csata felöl az Szolgám irja most ugyan onnét az táborrul; mások is bizonyittyák azon dolgot.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

Redey Ferencz Uram Szent Jobrul indult volt be Urunkhoz, megh kiséröket is rendelt vólt ő Nga mellé, mivel maga kivánta; az fia hogy bé szökött vólna, semmi sints benne.

Az Országnak particularis gyülése régen el-oszlott meg hhalvan az követségeket megh uyobban követeket deputaltanak az Törökkel 's Tatárral való traktára, mellyet mivel vontattya az Pogany Eb egyebet nem látnak benne, csak az hogy maga elégtelen hozza, masunnan segitsége késön érkezik.

Tatárnak is distractiója leven, bizonyossan irják hogy Wihowski Kozak uj hetman a' ki Tatárhoz confugialt vólt, az Chmielnitzki fia 's vele lévő kozakság ellen, azok muszkahoz csatolvan magokat keményen meg puskaltak az Tatár segitséget. Ugy is hirdetik, hogy az kozakság egy része bé tsuszván Nohajba szamtalan károkat tettenek nekiek.

Ha az Ur Isten mind Tatárnak, mind pedig az Töröknek olly ügyet vetne eleibe; tehát jo remenységgel lehetnénk Isten segedelme altal az megh maradas felöl.

Csak az reghi Kovaszban, több fogyatkozasunk között az fösvénysegben, mind veghigh, ha tsak illyen utolsó szükségink-ben, nem perseveralnank, kiröl kgld a' mint emlékezik levelében, mind kellet volna elni 's most is nem veszünk eszünkbe magunkat, mely irant én az egy Isten irgalmatossága

után semit sem igérhetek magunknak. Almélkodásra való dólog az, hogy is megh sem akarjuk esmérni ezeket az dolgokat utolsó szüksegünkre valókat sufficit nobis, ugy latom az Isten decretoma, mellyet altal nem haghattyuk semmiképen.

Aszszonyunk ő Nga ma indult Munkácsra, az Varosat vár alatt akar fundaltatni, ott nem mulat ő Nga tovább egy hetnél visza fog gyönni ide Patakra.

Lengyelek uyobban preparallyak magokat Svecus ellen. Kozakokkal is felbomlott már a' frigyek Vihoczki már hozzajok is confugial, de major pars Chelmnitzki fiaval Muszkához csatlotta magat.

Comenius Urnak hólt hirét költettek, ide Eperiesrúl hozta Őtsém Uram mostani sokadalombul, oda levén ő kgle hugom aszszony latogatására.

Grof Gabor leányárol maga tett emlékezetett aszoniunk, hogy mit irjon kgd most? én azt mondám, nem egyebet, hanem csak azt, hogy Istentöl üdötöl kell várnunk: ugy hiszem, hogy gondolkodásba vette ő Nga 's ha Isten valami kis pihenést adna, talán megh szorosban is gondolkodnék felöle. Noha tudom természetét, nem kell soha semmi dolgot feletteb urgealni nála, hanem

csak ideigh hagyon békét az ember néki sokszor magában szál, 's magától ad okot rea: mellyben én hatalmas jót látván szívesen kivannam ha valaha ugy lehetne az meg. Melly mindazaltal Isten dispositiojaban vagyon. Csak ott is ne sietnének az el adásával mert ne félcsek bar, hogy rajtok vénhedgyék ugyan jobban esnék azert igy, ha várakozni kell is.

Ha Isten kgdt Bécsbe fel viszen, vagy tiz réf vadasz karpitra igen szépre vólna szükségem, ne neheztelne kerestetni kgd; az arrot akar itt Ötsém Urnak akar pedig kgd kezehez küldeném: valamikor valahova parantsolna kgd 's olly alkalmatossággal fel is küldhetem: kgd abbeli jo akarattyát megszolgalnam Kk. (kegyelmednek) én is jövendöben.

Az hireket meg szolgalom kgldk hogy is communicalta kd velem. En is másokkal közlöttem.

Battyam Uram leveleit is szépen meg hoztak, olly gondom lesz az eladásra mint magaméra: csak hogy most az Onodiaknak is sok járások vagyon; gyönnek 's mennek az Taborra. Hanem Isten lecsendesítven ezen zenebonát, ugy adom el, hogy kart ne vallyon eö kglme. En megh is kgd jo akarattyába recommendalom magamat. Kivanom hogy

Isten sokaig éltesse kgdt kedves jó egészségben. Dabantur raptim In S. P. *) 20. Jun. 1658. Gen. Dom. Vrae

Servus addictissimus
Frater obedientissimus
N. I. F. mp.

Gróf Wesselényi Ferencz' Levele.

(16 Aug. 1658.)

Generose Domine, amice nobis observandissime! az kgld levelét vettem, mit irjon értettem. En azomban itten mind egeszségemet, mind emberségemet és értekemet el vesztettem, mivel sem bócsületem sem authoritásom, 's csak nezzössel sem akarvan hazám veszedelmiben részes lennem, 's annyival inkabb, hogy annak annualyak. Isten velem lévén — holnapi napon haza megyek. Soha edes Kereszténi Uram az kgld megert okos feje oly gonoszságokat ki nem gondolhat. Kit itt szemeivel nem lathatna. Csak meg sem kell gondolni, hogy ez a' nemzettség innét el mennyen. In reliquo Isten éltesse kgdt. Thúr Szakálos 16 Aug. 1658.

G-ae DVrae

amicus ad officia paratus
Comes Fr. Wesselényi.

*) Sáros Patak.

(1659

(1659 *Esztendönek kezdetekor.*)

Adgyon Isten etc.

Becsbül haza jövetelétöl fogva három rendbeli kgd levelet el vettük kikre rend szerint valaszt tennünk szükségit nem lattyuk. Mi valaszszal expediáltatott Cancellarius Ur, erthette kgd, nem derekas valasz sok várakozas után; ugy is lattyuk noha annak az udvarnak allapottyát nem igen tudyuk, de reménységgel várakozással akarnak elménket függöben tartani. Anni had meg tartását hogy javalliak, az is nem egyebre való talan, mint eddig remenységgel fogyassanak ugy is lattyuk. Törökkel való dologban nem örömest akarnak involvaltatni.

4. javallása szerint is bizonytalanságban lennünk nem tanácsolta hanem vagy 10. complacaljuk avvagy *) — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —.
— — — — — — — — — — — —
10. complacálni abban most mod nincsen.
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
Követeket küldött az Orszg, reménkedet szanjuk meg partiumot bocsassuk ki Varaddal mert az ebek ki indulván tavaszszal elébb

*) Csorba a' kézirásban.

is az partiumot kin lévo pogánság infestalhattya. Akkor el borittya nem tsak Varad, Magyar Ország is el veszthet, ugy jár Várad mint Bátori Sigmond idejében, kire ugy resolvaltunk. (noha gyanús lehetett intimatiojok) mind az által hogy sem az mi a' veszedelem következzék jo modok alatt ki bocsattyuk cum plenipotentia jövén követek. Azok a' — — — — — — — — — —

— se igazsággal se Törvényel nem gondolván, Ország constitutioival nem is találvan egyeb modgyat valtozást kivanó aruloink arthassanak hanem az mi édes anyánk ő Nga joszágibul azzal osztozzanak vegeztek maga utolban in Apr. anni 1658. erős hit levelett attak ki küldöttek hozzánk az Itélő Mestert cum plenipotentia azon meg szánásunkat iteralván az félelem rajtok Császár mit parancsol lassuk, azért ne neheztellyük osthassak fel Jószáginkat azzal is mutassák a' Portához engedelmességet ha az Porta meg engedi, mivel fiunk jószágit irja el-vegyék ha el-adgyák is restituallyak. Ezen commovealtatvan declaraltuk Erdeli Fejedelemségért a' Porta engedelméért Országra nem megyunk de becstelensegért boszúert mindent cselekszünk Ratiokat altal attunk ha igy subjicialjak az Portanak magokat, ebbül mennyi inconvenientia jöhet ki haragudjek Fejedelmek valakire meg ne tehessen rajta törvényel boszszút hozasson Portáról levelet — — — el mellőle: azt is meg mondotuk.

nem igaz levél ők sollicitaltak, pirullion azon Barczai Haller Betthlen Banfi Basi Tamas nem ők solltcitaltak hogy penig engednunk joszaginkat valaki abban részt vennie. mind anni ellenséget tsinalunk, azok akadékoznak Portán dolgainkat. Sok vólt a' szó, veszekedés: végre arra mentünk: ki bocsattyuk Varadot partiummal, ugy leven hitesek. hogy soha ellenségink nem lesznek. portán dolgunkat nem inpediallyak. semmi ki gondolhato szinek alatt se titkon se nyilvan, azt inkabb segítik Feleségünket Jószágiban meg nem haborittyak. ellenségink nem lésznek etc. Többek is vannak. Lazár Györgytül várunk ki az végezéssel kedden mehetett Désre, az hadakat ki rosz velek volt, el kellett oszlatni gyülesnek is lenni kell két hét alatt az vegzések confirmatióert az Török had, van harom hete mozogva el ment mellölök szidta Bartsait, rablot is viszsza menő leg Erdélben; ugy jár, ki ördöggel tarsalkodik: azok roszszabbak akarnak lenni az alföldi hódolt embernél kik magok szabadságok mellett meg perelnek Török Urokkal Kadia eleibe viszik. de ezek csak azt akarják cselekedni mit parancsolnak az ebek — —

Mig az ország nem erösiti meg az végezést, addig hadaink szamát nem fogjuk kevesiteni fen tarttyuk, minden erös végezéseknek vinculuma hit azon hiszük az pogánt is meg az bizony dolog sokban az hitet csalasnak kezdettek Erdelyben tartani és mint világi törvényben ugy lelki dolgokban is világi exceptiokkal salvallyak conscientiajokat hinnunk nekiek nehéz. erös reversalisokat mint szegik el is az Orszag azon utat követhetik ebben is. de mi eddig is keresztény utakat követtünk; meg tartásokban ne okozhassanak veszedelmek okai volnank mindent el követtünk. — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — —
az végezést meg kültük kérvén azon csak maga kgdl ertse.

Örömest ertenök mikor leszen Imperialis gyülés Moguntinus Saxo keretet lovakat küldenénk Brandeburgusnak is igirtük volt szerezzen Cancellarius Ur altal salvus passust nékik kgld ugy tudgyuk ezek ő Flgének nem ellenségi.

Toldalék.

*Conventio Rakoczyana pro Stephano M *)*

Conventio Gen. Stephani M* incepit prima Julii 1656.

---

*) M. Jánosnak fia.

Lészen fizetésse per annum két száz nyolczvan Taller. mellynek százat Sarossi, százat Makovitzai Udvar biraink adgyanak meg Kantoronként. Az nyolczvanat magunk kuldgyük meg angariatim. Actum in Curia nostra Mező Szent Péter die annoque supra notato.

G. Rákóczi.

I. BARCSAI AKÓTS FEJEDELEM' LEVELE BOLGÁRFALVAI SEBESY FERENCZ INTERNUNTIUSHOZ MDCLIX ESZTENDŐRÖL.

II. BÁTORY SOFIÁNAK, IFJABBIK RÁKÓCZY GYÖRGY ÖZVEGYÉNEK LEVELE MDCLXI ESZTENDŐRŐL.

III. SZELEPCSÉNYI GYÖRGY KALOCSAI ÉRSEK' LEVELE MDCLXXV ESZT.

IV. GRÓF WESSELÉNYI FERENCZ' LEVELE MDCLVIII ESZTENDŐRŐL.

Epistola Principis Achatii Barcsai ad Internuntium Franciscum Sebesi de Bolgarfalva de a. 1659. *)

Acatius Bartsai Dei gratia Princeps Transiluaniae, partium regni Hungariae Dominus, et Siculorum Comes. etc.

Generose fidelis nobis dilecte, salutem et gratiam Nram. Buday Sigmond Ur ez estue erkezék mégh Bétsből, az ott fen léueö Uri nagy rendekteöl leveleket hozuan, kik ayánlyák is akarattal magokat; Az Uezernek kegd adgya értésére, az eö Naga embere már fel érkezett uolt Betsbe mikor az my embereünk onnan el jeött, de mégh Csyaszarral eö felgenek szemben nem volt addigh, arra uarakoznak mitsoda foganattya lészen ha-

*) Ex Archivo Domini Baronis Mednyánszky.

tals Csyászár eleött, elebbi Urunk allapattya felöl nemet Csyászár teörekedesenek; noha pedigh nekeünk az Portarol megh irták uolt, mitsoda ualasza leöt abbol eö felgenek, mindazaltal igyekezze kgd az Uezérteölis expiscalni azon dologhbol teött resolutioiát az Portanak; Annak felette igyekezzék annakis ueghere menni kgd, az Uezer, mitsoda keöuetseggel expedialta mostan emberét Bétsbe, lassuk ha edgyezé aual az mint minket tudositott uala felöle. Kegdnek szeme füle legyen, 's minket minden szükseges dolgokrol tudositson. Secus non facturus. Cui de caetero gratiose propensi manemus. Datum in Arce nostra Szamos Uyuariensi 3. Apr. 1659.

Achatius Barcziaj. mp.

P. S. Buday Sigmond Ur ott fen leveő nagy rendekteöl ugy ertette ha az Török reszröl kemenkednenek, az ket Uarmegyet kezihez uenne Csyaszar eö felge; kgd azert intimallya az Uezernek mutasson mutasson keményseget az két Uarmegye allapattyabol, melyre kepest hadd nyulnanak hozza s. recuperalnak az ket Uarmegyeket.

Buday Sigmond Ur referallya aztis, ugy ertette, az Suedek fel akariák bontani Romai Csyaszarral valo frigyeket, 's az Lengyellel bekeseget akarnak szerezni, Csyaszar

eö felge Krakoban leueö Armadaiat amouealni akarjak.
Ab extus.

Generoso Francisco Sebesi de Bolgarfalva, ad Illrmum Vezirium Budensem hoc tempore expedito Internuntio nro. Fideli nobis dilecto.

Jegyzés. A' levél foglalatját a' Titoknok irta, az aláírás a' Fejedelem sáját keze' irása. A' mellyről meg kell jegyezni, hogy a' Fejedelem neve másképp' van irva az aláírásban, mint azt a' Titoknok a' levélnek kezdetén irta.

Epistola Sophiae Báthory, Principis Georgii Rákoczy junioris Viduae, de a. 1661, *cum apographo epistolae Ferdinandi, ad quod provocatur.*

Sophia Bathory Celsissimi quondam Domini Georgy Rakoci Tranniae principis per Regnum Hungariae Domini et Siculor. Comitis etc. Vidua.

Generose nobis honorande. Salutem cum favore. 26. proxime pter. men. nekünk irt kld levelet vévén irásat ertyük, M*** István Uramat my bocsüllettel lattuk, az szomoru

alkalmatossaggal valo dolgokat el hittük mind kglmedk 's mind az Nemes Varmegye elöt referalta. Az Posonyi Extraordinariara innen Emberünket miert nem küldhettük, azt kegd maga is meg' itelhette. irasa szerint noha volt ollyan Tanacsunk azon extraordinariakra senkit se expediallyunk, ne talan kart tennenk magunknak vele, de immar mostan nekünkis Tanacsosabnak teczvén, hogy kegd M*** István Urat küldötte oda akarjuk kivaltkeppen Leva dolga veget leven Kolonicz Uramoknak is Articulusok felöle, ne legyünk mi vigyazatlanok dolgainkban való provisioban, Isten Ország' Gyülését advan ernünk Fiunknak tovab való securitasert, Szadvár Szeregnye, Leva, Dombo es Henye felöl condalt Articulusokat meg' ujjitattyuk, Eddig' az Extraordinariaknak vegek szakadhatot, micsoda Eventussal vezetetödöt e eleö kivaltkeppen az Levay controversia azzal kegd bennünket tudositcson. Az mi az uy Keresztyen Borbely Janos dolgat illeti, mi a' felöl igy informaltatunk; udvezült kglmes Aszonyunk, ötet sok suplicatiojara ollyan kötes es kezesség' alat bocsatotta volt ell, hogy magahoz hasonlot szerez helyeben, a' kit penig szerzet az nem arra való nemis vagyunk contentusok vele, reszeges, az mesterseghezis nem sokat ért; My eö utánna nem jarunk, hanem maga köteséhez tartván magunkat, kegd neki meg' mondhattya az Pataki Uy Keresztenyek gazdáiat arestaltattyuk 's

az Atyafiaknak leszen bajok eö miatta, azert kötesehez tartsa magat: Az negy Procuratorinkat meg' iratvan kk meg küldöttük. Ott valo Udvarbirank mellet valo klgd Intercessiojat ertyük, de mostan itt Makoviczay Joszagunkban lévén, többire utban, Isten velünk leven mennel hamareb lehet irasa szerint szaz Aranyat küldünk, abbul sem akarjuk meg' fogyatkoztatni. Tarcsa Isten jo egesegben kgdt. Datum in Curia nra Zboroviensi 22 Juny A. 1661.

Sofia Batori mp.

Apographum, ad quod in praecedenti epistola provocatur.

Nos Ferdinandus etc. memorie commendamus tenore psentium scantes quibus expedit universis; Quod cum nos ab Illma Principissa Dna Susanna Loranttffi, Illmi quondam Principis Tranniae Domini Georgij Rakocy senioris Relicta, in arduis nris necessitatibus, occasione videlicet pacis Imperialis centum millia Imperialium, in Aureis et Talleris, nomine mutui acceperimus volentes syncerum hoc, erga nos eiusdem Dnae Principisse studium, benigno nostro favore, et gratia Caesarea ac Regia compensare, Eandem Dnam Principissam de rehabitione pscriptae 100 millium Imperialium summae,

medio Magnifici Joannis Teörös Camerae nostrae Hungaricae Consiliary etc. sub infrascriptis conditionibus assecurandam esse duximus, ut quamdiu pscriptam 100. millium Imperialium summam, Eidem Dnae Principissae, vel ijs quibus ipsa eandem legaverit, nos, vel successores nri, legim. vidlt Hungariae Reges, simul et semel, monetaque in simili et forma non deposuerimus, tamdiu annuatim loco interesse sex Millia Talleror. eidem ac legatarys suis infalliblr, et sine defectu omni numerare debeamus, successoresque etiam nri, legim. vidit Reges Hungariae numerare sint obstricti. De quo quidem interesse, annuatim absque ullo defectu percipiendo, ut eadem Dna Principissa, et legatary sui certiores esse possint, loco hypothecae, ad tempus depositionis pscriptae Capitalis summae, Tricesimas nras, in partibus Regni nri Hungariae superiorib., Tokaien. vidlt, applicando dd ean. Filialem Trimam Lucz, quae nunc Onodien. est, et Munkaciem, cum Filiali eiusdem, Eidem Dominae Principissae, et legatarys eiusdem, sub infrascriptis modis et cautelis inscripsimus, ac contulimus.

1. Quodsi ex pscriptis Tricesimis integre pnominatum 6000. Tallerorum Interesse, annuatim exigi non posset, aut si Medietas Trimae in futurum per status et or. Regni, de manibus nris, vel Fisci nri eximeretur, eo casu defectus interesse illius ad Capitalem

summam adscribi, ac tempore depositionis eiusdem Capitalis summae, simul et semel eidem Dnae principissae, legatariisque eiusdem deponi debeat; sin autem proventus illarum Trimarum superaverit summam Interesse, tum illud, quod superfluum fuerit, Trimatores manibus Fisci nostri administrare teneantur.

2. Ad firmiorem spem concipiendam exigendi pscripti Interesse si casu, quo mutatio praesentium Trimatorum contingeret, annuimus ut eadem Dna Principissa, legataryque eiusdem habeant potestatem alios Trimatores constituendi; Qui quidem futuri Trimatores, sicut et praesentes, juramento, et reversalibus obstricti esse debebunt tam Matti nrae, et successoribus nris, quam eidem Dnae Principissae legatarysq. eiusdem, quod tamdiu nobis, aut Camerae nrae. vel aliis quibusvis de proventibus earundem Trimarum, annuatim nihil administrabunt, quandiu integre, et ad plenum pscriptum 6000. Tallerorum Interesse, pdicta Dna Principissa, legataryq. eiusdem, ex ijsdem proventibus trimalibus non levaverint, ydemque Trimatores, ita Dnae Principissae, ac legatar. ejusdem, sicut et nobis, aut Fisco nro, rationes solito modo angariatim reddere sint obstricti. Quod quidem Interesse, modo pscripto, si administrare aut rationes dare neglexerint, liceat eidem Dnae principissae, et legatarys eiusdem, alios loco tali-

um substituere, interesseque suum annuatim modoq. pscripto exigere, superfluitte proventuum talium Trimar. semper pro nobis et Fisco nro salva permanente.

3. Dum et quandocunq. nos aut Successores nri legmi Hungar. Reges pscriptam Centum millium Imperialium summam, simul et semel moneta et forma in simili, eidem Dnae principissae, vel legatarys eiusdem deposuerimus, eo facto Trimas, una cum proventibus earundem, nobis et Fisco nostro remittere debeant. Salva tamen in restantys haerentis interesse exigendi facultate pro ipsis permanente.

4. Hoc per expressum declarato, quod si intra terminum depositionis pscriptae Capitalis Summae, defectus in bonis aliquorum magnatum vel nobilium Regni contingeret; bonaq. talia in nos, et Fiscum nrum immediate condescenderet, tunc ante omnes alios, pdictam Dnam Principissam, legatariosque eiusdem, cum pdictis bonis, ad se recipiendis admonere debeamus, successoresq. etiam nri, legmi Hungar. Reges admonere sint obligati, quae si eidem Capitali 100 millium Imperialium summae fuerint aequivalentia, ipsaq. Dna Principissa, et legatary eiusdem, eadem ad se recipere voluerint, eo facto talia bona ipsis, nos, successoresq. nri legmi conferamus, ac ipsi receptis ad se talibus bonis, praedictas Trimas de manibus suis exmittere teneantur;

Si

Si vero bona eadem caduca essent, summam pscriptam capitalem excedentia, tunc ad eadem auctionem ante omnes alios, a dicta Dna principissa, eiusdemq. legatarys, nos ac successores nros legmos accepturos, serio promittimus; Quod si vero bona essent pscriptae Summae Capitali minus aequivalentia, nihilominus tamen, eadem ipsa, Dna principissa, legataryque eiusdem ad se recipere voluerint, eo casu, de residuo capitalis summae, pscriptam D. Principissam, legatariosq. eiusdem plenarie, et sine omni defectu modisq. omnibus nos et Successores nri legmi; contentare debeamus.

Ad quae pmissa, et pmissorum singula, per nos et successores nostros Legmos Hungariae Reges sancte et inviolabiliter observanda, tam nos ipsos in verbo nro Regio et Caesareo, quam successores nros legmos obstringimus. Superindeq. pscriptam Dnam Principissam et legatarios eiusdem firmiter assecuramus. Datum etc. etc.

Epistola Georgii Szelepcsényi, Archiepiscopi Colocensis de a. 1657. *)

Generose Domine Amice observandissime.

Vettem az kgd levelét, edgyüt az méltosághos Erdély Fejedelem eö Ngha levelével, mellyeket az eö Ngha jambor beöchületes szolgháia, nemzetes Chászár Leőrincz Uram, jtt szkachánit ervén, praesentált es exhibeált, az ki igen jol eset eö kglméért is, hogj továb nem keöllet eö kglmének faradnja, Im azért énis adtam választ eö Nghának, nem késleltetvén itt semmitis megh nevezet jámbor szolgáját. Én az utánnis nem külömben, mint eddigh, minden occurrálando alkalmatosságokban, tellyes szivel, lélekkel, kéz uagjok szolghálnom eö Naghnak mint kedves Uramnak kit kgd magais levelében recognoscál, hogj ez ideigh mindent chelekedtem, ualamit chelekedhettem, jövendöbenis, Isten hozzabbituán éltemet, minden erömmel azt continúalnom elnem mulatom. Azonban, mivel mégh egynéhani napigh, ezekre az hadakra nézue jtt keöl mulatnom, talám az jdeö alatt el érkezhetik Mikes Uram eö kglmeis, kit szübül látnom kéuanok és megh mutatom eö kglmének, hogj az méltoságos Erdéli Fejedelem eö Ngha, nagjob deuotjot, tökélletességet, et synceritást egj ollyan szolgájában mint én uagjok

*) Ex Archivo Domini Baronis Mednyánszky.

annak utánna is nem experialhat; Tarcha és éltesse Isten kgdet sokáigh kedues jo egésségben.

In oppido no*) Szkachány die 4.7-ben 1657.
G. D. Vrae

Amicus ad serviend.
addictmus
Georgius Szelepchiny
Archppus Colocens. m. p.

Jegyzés. Ezt a' levelet a' Titoknok irta, 's csak az aláirás az Érsek' irása.

Epistola Comitis Francisci Wesselényi de 3 Febr. 1658.

Generose Dne Amice
nobis observandissime.

Salutem et offorum nostrorum promissionem. Az kegd szerelmes Fia, M***) Istvan Ur, az méltossagos Erdelyi Fejedelem ő kglme credentionalis levelet megh advan Instructioja szerént szoval valo izenetét ő kglnek, minekünk bőcsöletessen referálta. Banom edes M*** Uram; hogy betegségem mia, ugy a' mint kivantam volna hic et nunc nem resolvalhattam magamot, mindazaltal megh jrhattya kegd ő kegk, hogy rövid nap magham bö-

*) Értsed: nostro.

csöletes fe ember szolgai általl mindenekről bövebben vikony opiniomtol foghom informálni ö keglmét. In reliquo Isten eltesse kegdet. Pony dje 3-a Febr. 1658.

G. D. Vae

amicus ad offa paratus
Comes Franciscus Wesselényi mp.

A' SZÉKELYEKNEK
RÉGI TÖRVÉNYE.

A' Székelyeknek régi Törvénye.

Az Székelyeknek regi Törvinye ez:

Reperitur Conclusum Universum Inclytae Nationis Siculicae in haec Verba perscriptum Hungarico idiomate.

A' melly Széken a per el kezdödik a' Biró-Hadnagy elött, ha az elsö Széken ellene mondás nem lészen, hát a' Pert azon Prokátor végig viselheti; ha hol ellene mondás lészen, bizonyitsa meg a' Biroval vagy Hadnagyal, hogy vallott Procator a' másfél dolgát el-veszti ha megh nem bizonyithatya, Szekely földin három girán marad ki tészen más fél forintot. Ha Prokátor hivás liszen Szekely földin más fél forintot tészen. Valamely dologhoz akar hány Szemily ligyen együtt keresö, egy vittelettel érik meg vagy egy Szententiaval érje meg. Az uj itilet arra egy forint, à Szententia ára is egy forint.

Ekivül ha valaki feles örököt vagy feles malmot nyerne meg, hat annak három fo-

rint â Szententiája, à Sententia tör is három forint Valamelly dologban Szententiat mondanak kétszer tereh nélkül benne tilthatják harmadszor tereh vagyon. Valamelly dologban Sententiát mondanak kétszer tereh nélkül benne tilthatyák, harmadszor tereh vagyon, valamely dologban Sententiát törnek a' Szententia ára azé, a ki à Szententia árát meg adta volt, Valamely dologban Szententiát mondonak à meg győzöt fél uj itiletet kir benne mig a Szententia ki nem adatik, à győzöt fél nem tartozik à Szententia törést meg fizetnyi. Ha új itilettel irik à Sententiát, mig el nem jarnak hat el ne jarhassanak a' Sententiával: ha el jartanak volna is, ha az uj itilettel erik kezességen ki Tartozik a' marhát adni miglen az Ur Tábláján vige szakad. Valamely ember fel peres ha az Alperest keresi, az Alperes hitire hadgya à fel peresnek a' keresetit ha meg esküszik meg nyeri és ha meg nem esküszik az Alperes meg ment ember liszen à fel peres kérdöre nem veheti azon hitit a Biro elöl az hol a per liszen valamelly dolgot megitilnek a Sziken a' Biro Hadnagy napozássa nélkül el ne mehessen vile kérdöre Tudomány tételet. Valamely dolog tsak három girában járna egyik Szekrül másikra nem vihetik miképjün önön hitit Valamely Embernek Fiais Leányi-is vagynak az örökség à fiait illeti de ugy hogy az Leányt kiki az ö Széki törvinye szerint ki hazasitsa. Ha két Firfi

egy ember gyermekei, egyiknek Fia vagyon, à másiknak Leanya vagyon; a' Leany olyan örökös az atya öröksegében, mint à Fiu *) Valamely Embernek két Leánya vagyon Attyoktol maradot öröksig egy aránt ileti öket, de ugy hogy a másiknak hazája hassonlo ligyen egy eránt örökösithessenek, ha pedig à kissebb a nagyobbnak hasanlott nem adhat, tehát az örök ketté osztassik. Valamely Székkel öröksigben harmincz ket esztendö el-tellik, indulatlan volt az ember benne nem tartozik ujjonon felelni a zalogos Joszágban üdö mulás nem tartatik, Valamely ember Vér gyokér valamely öröksigben, abban üdö mulás nintsen. Atyafiu idegennek Atyafiu ellen sem el nem adhatya sem el walhatya, ha el vallotta volna is harmincz kétt Esztendö közben tilalom lett volna benne, a' Vér gyökér visza veheti, ha nem ha öröksig heliben örököt adtanak volna Szekkel ember öröksigit semiben el nem vesztheti ha fejit hitetlensigben el veszte-

*) Cserey Farkas Urnak Magyar és Székely Aszszonyok törvényében (Kolosváratt 1800) p. 73. találtatik még: Valamely embernek két leánya vagyon és fia nintsen, a' leány olly örökös az Attya örökségében mint a' fiu, de ha a' leányoknak fiok is lészen, és Leányok is, a' fiu a' leányt ki házasíthattja belőle.

né is, ha à per vesztette ember a törviny ki mondássa után hoszszájó szollana, ha helyt nem adtak szavanak maradságo semi nem volt. Valakit Kurafianak árulonak hitetlennek mondonak és törvinybe jut és meg tagadgya hogy nem mondotta ha más fél meg bizonyitya, hogy ö hozzá büntelen mondotta, ellene dijan tizen harmat fél forinton marad minthogy tisztessigiben járt. Ha pedig à Biró elött hoszájó mondja Szemiben hogy ö mondotta, és meg nem bizonyitya à más fel meg menti magat, nyelven marad, minthogy tisztessigiben járt.

Valamely ember valakit kárért keres oronak tolvainak égetönek mondja semmi nem marad érte régi szokásunk szerint. Ha valakit oronak ugy mond valaki hogy ötet nem illeti meg menti magát ellene eleven diján meg marad érette parancsolattal senkit ne hivhassanak se a' Vajda Urak eleibe se Ispányok eleibe hanem kitkit Széken keressenek elöször és ki mint nem igazul a' kèrdövel mehessen, és Ország törvénye szerint. Az örökös Szekely meg ne tartassék a' Vajda Urok Tabláján hanem ha halálért szant szándékkal valo halálért a' gyilkos meg haljon a' Vajda Urak még a' Királly is meg ne oltalmaza per ellen.

Ha penig a' gyilkost a' Viren meg foghatyák ugyan ottan szolgáltassék törviny rea, és ha ott meg nem foghatyák a' Viren és meg szententiazzak annak utánna a' mely

széken talalják azon széken szolgaltassék törvény reá.

Történettel való halálért à Vajda Urak kegyelme használ Esztendeig három napig de ugy hogy à közben à halálosokon uj boszut ne tegyen annakutánna ha vigben nem marad törviny szolgáltassik. Ha valakinek szant szandékkal házára vagy ekeire mennek vagy meg lessík utában 's meg ölik, valamenyen vannak halált szenvednek érette. Ha valakinek valaki házán vagy ekein vagy szekerin hatalmat tenne, huszon négy girán marad érette, ettül meg válva, egyébb hatalom három girát tészen. Ha valaki egyik a másikát a földre le üti hat girán marad ha a földen vagy veri vagy vágja az is huszon négy forintot tészen. Ha valaki egyik à masikát meg akarná ölni, és más ember oltalmazássa miat maradhat meg élete huszon negy girán marad érete. Valamelly faluban à fő emberek a vagy a Lófünek örökön vagyon a' Falu ellen is a kinek öröke ott nintsen közöttök ellenek ott örököt nem vehet, ha ki vet volna is ha ki akarják vetni harmincz két esztendeig ki vethetik. Valamely peres valami perest valakit a Biro eleibe, hiru az alat meg bikellik egy béke birsagot vehet három girát. A' Király Birák dolga ez: Hogy a Székes Helyen üljenek vagy lakjanak is a Birótul várjanak Esztendeig a Bíróktul háromszor számat vehessenek ha nem hiszik hiteket vehetik de ő maga Biró

nélkül birságot nem vehet Valamely széken vagy Biro vagy Hadnagy vagy à Király Biro törvinytelenül tenne azon széken törvinye ligyen benne, de ha birságért vagyon, azért à székrűl kérdöt nem viselhet Biro Hadnagy Király Biró másét nem prokatorkodhatik hanem à maga dolgát viselheti.

A' Székely örökséggel ki három forintot ád Királyra el mehetnek, tisztessig dolgával is elmehetnek, tiszt dolgáról is mikor ez a nep perel egy mással, de ha el mennek mind à kétfél el mennyen is kiki az ő tulajdon dolgát forgassa. Ha valamelly örököt el adnak és à kit illetne véle meg kinálnok, akkor ellene nem mondana, azért ne perelhessen. Szekely földin minden dolgot megh itélhetnek tsak baiviadalt nem itélhetnek, és uj itéletet nem adhatnak.

Szekely földin à Viz határt nem vethet tsak a' régi folyása. Valaki ados egy másnak ő hitire valaholy találjo megh fogathassa és meg tarthassa. Valamely ember egyik à másiknak törvínyiben vagynak ha az alat valamelyik ujjabb törvinytelenséget tenne, hat girán maradjon, ha pedig nem akarná adni, dolgátul elmaradjon. Továbba à Vajda Urak itéleti földe volt a' Szekelységnek törvinye hogy mikor à Nemes Uraknak Octavájok volt, à Vajda Urak akaratyábul annak utánna valo Szent Gyorgy Pünkösd közben à Vajda Urak Szekelektul valo itéletet kivántok, minden Széken itelhettek tizen

ötöd napig. Tartozott á Szék negyven Loora ilist adni, és azon Széknek mind á Biro Hadnagyal egyetémben tizen kétt szemilyt attak mellejek, és valami birság á Vajda Uraknak jutott, á fele á tizenkétt szemilye volt és á Törvényre való hivatalért kétt Pénzért attak Tzedulát. Valamikor kardot attak Szekely földirül annak kiszitissit a föld népe kiszitette, és á Vajda Urak zászlója alá adták; ha ki akaratjok nélkül haza szökött á buntetisse á Vajda Uraké volt. Valamelly ember á széken vagy á Vajda Urak elött leült perese elött, á Biró időt adott benne, hogy reá bizonyithassa, és ha reá nem bizonyithatta törvínye lett annak az itilet. Szekely földiben illen modon volt hogy á falu három igaz jámbort fogot és az három ember meg felelte á falut és valakiket ki adot nyilván való tudással azt meg büntettik á mi marhájo volt az ö riszit elvettik feleségi és gyermeke riszit. Valakit penig hallomasal feleltek ki, ennek penig helyt nem attak, ha földin lako volt annak á bünösnek része marhája az Urát illette Szekely földirül á ki akart menni szabad volt ki mennyi valaki valahonnal Szekely foldire akart jönni szabad volt jönni eövel ki nem vehettük, továbba á Szekelysegnek emlékezetire nem tudgyuk azt, hogy sereg illenképpen lakot volna Székely földin, mert soha törvinyek nem volt ennek okáért mostanában is kö-

nyörgünk szerént iltessenek, és ennek utánna se terheltessenek azzal.

(Restabant haec:) A Király Birák nak illen birságban vagyon részek és illen részek Orv birságbul parázno birságbol, vir birságbul, azoknak mindenike három három girát tiszen, annak á felével á Biró és a Király Biró osztozott a másik felével az Hadnagy á Szék társokkal. Ha Házos ember vétkezett annak része marháját el-vették á Birák Hadnagyok, Király Birák csak az ö üdeig beli birságot kerestik. Valamelly Birónak Hadnagynak tiszti vagyon adig vélé nem perelhetnek annak elötte valo dologért, hanem ha tisztiben essett dologért és mikor tiszti el tellik másik Széki napján perelhetnek vele. Valamelly ember Szt. Mihálynapig ki nem tehetne házából Sz. György napig ki nem tehetik, mert téli üdö vagyon, házot nem tsinálhat. Valamely ember valamit peresinek hitire hagy és á perese meg esküzig, uj itilet ebben nem fér. Valamely dologban Biróra fog á peres és addig vaj jobb itélettel el-nem tartják, abban nem fér az uj itélet. Örökös Szekelyt törvényben éretlen meg nem foghatnak, hanem ha vérin vagy marhát fogtak kezében, ha törvinyben éri meg, mig marhája tart, addig örökjéhez nem nyulhatnak, ha sem marhája sem örökje nints, fejét is megfoghatyák.

Valamely Székely valahol szolgalni akart bátor idegen Országban is ki ez Országnak

veszedelmire nem volt szolgálni szabad volt à szegödöt szolgát minden meg tarthatya.

Három törvényel valo tilalmát törvény látatlan senki el nem szabadithat, ha harmad napig reá nem akart szollni a ki meg tiltotta à Biró meg szabadithatya a melly napot ö benne ád. Valamely ember valakinek házára ment hatalommal, házán meg ölheti.

Díját el veszti a kit megölnék. Tetein emelésben három forint a Biroé 's ezt a' gyilkosébul füzették, de ha azon meg nem vehetné is de az övébül meg kell fizetni.

Valamely ember Székely Soóval akar kereskedni, Segesvár Székben, Kohalom Székben, Fogarasban szabad néki kereskedni, de ugy hogy a Király Birótul kely petsétet váltani, hat ökörbéli Járomtul három pinzel kely váltani, kétt Loo vonta terhétül kétt pénzen, de ha petsét nélkül el-mégyen, a Király Biróé minden ökrö szekere, de a Soo az emberé. Ha igaz petsét vagyon nála, ez is okkal jár, és a' Király Biró még is háborgattya a' szegény ember maga oltalmában ha meg ölheti is egy Soó dija. Valaki pedig követet vit a Táblára, és akkor a Törvény el-halladott, a' követséget pinz nélkül irták bé mert kétt költséggel követet nem viselhet. Valaki kezességen valakit ki viszen, és elö nem viheti három keresö napot adnak az embernek, a ki kezességen ki vitte, és ha akkor sem álléthatja elö, azon

marad érette, à mit à dolog tart. Valamelly embernek kétt Leánya vagyon, és fiu nintsen, à Leány ollyan örökös az attya örökségében mint à fiu, de ha à Leány attyafiat ki hazosithatya belöle Kezdi Széknek az törvinye. Ha valaki peresit hatalmon éri à Biró igazsága negyven ött ossparа, à Király Bírónak is negyven ött ossparán marad az Hadnagyának harmincz kétt Osparán marad Vir birságban parázna birságban is ugyan ezen felel meg irtt birság volt 1555. 28-a Aprilis Regnante Serenissimo Principe Ferdinando primo Regnorum Romanorum Hungariae Bohemiae Dalmatiae Croatiae etc. Rege per Spectabiles ac Magnificos Dominos Stephanum Dobo et Franciscum Kendi Vajvodas Transylvaniae etc. Siculorum Comites etc. in Comitiis in Oppido Szekely Udvarhely celebratis approbatae et statutae hae Diebus ut supra. *)

*) Ezek a' Székelyek' municipalis törvényeik leirattak Méltóságos Gróf Széchényi Ferencz Ő Excell. példványa mássáról Engel Keresztyén János által.

A' FERTŐ TAVÁNAK

GEOGRAPHIAI, HISTORIAI, ÉS

TERMÉSZETI LEIRÁSA.

1797-ben.

KIS JÓ'SEF

ORVOS DOCTOR ÁLTAL.

*A' Fertő Tavának geographiai, historiai, és természeti leirása. 1797-ben. Kis Jó'sef Orvos Doctor által.**)

Felséges tekéntete a' Fertő Tavának, nem hiszem, hogy mindent, a' ki még valóságos tengert nem látott, bámúlásra, és ha ő Magyar, egy maga hazájában való belső gyönyörködésre ne gerjessze. A' midőn 'ama' kies Dombról, melly a' Kis-czenktől felnyúló sorfa (aleé) végén való erdőtskéből a' Tóig

*) Igaz ugyan, hogy Fertőnek ezen leírása nem valami régi historiai documentum, és így nem egészen ezen gyűjteménybe illő; de minthogy az a' Fertőnek legjobb kútfőkből merített történetét környülállássossan elő adja, valamennyire még is ide tartozni látszik, és minthogy ez a' becses irás 1797 esztendőtől fogva sok akadályok miattki nem nyomtattathatott, azért is egészen kiadom, és a' Fertő' történeteivel eggyütt a' Fertőnek geographiai, és természeti leírását közlöm a' tu-

leereszkedik, egész maga térségével legelőször szemembe ötlött vala, már ennél gyönyörködtetőbb tekéntetet nem képzelhettem. Éppen alkonyodás vala, a' midőn díszesítette ezt a' kilátást bal részről a' Soprony Városát eltakaró dombokon keresztül tsupa lángszinbe pompáson lenyugovó Nap. Mondám velem ott vólt Barátomnak „ tsak Magyar Ország az, melly eggy Tenger hijával lévén, legalább hasonló tekéntetü vizzel se fogyatkozhatott.

Fekszik ez a' Tó azon részében Magyar Országnak, melly Dunán-túl való Résznek neveztetik, és, mint az idefüggesztett Mappán lehet látni, egy részével Sopron, más részével pedig Moson Vármegyékben. A' földhát' felosztására tekéntve az Északra terjedő szélességnek 47-dik grádusán fellyül, a' 48-dik és fellyebb való minutumai alatt. A' Napkeletre nyúló hoszaságnak pedig (a' Ferró szigetjétől számlálva) 40-dik grádusán felöl a' 39-ik 's a' t. minutumai alatt. — Soprony Városától (a' hova Bétstől 8 mértföl-

---

dós Közönséggel. A' Fertőnek abban több ízben említett mappája nincs kezemnél. *Tunker* Bécsi rézmetczőnek kellett volna azt Gróf Széchényi Ő Exc. költségén elkészítteni, a' melly néki előfizetéssel által is adattatott: de ő még eddig szavának nem tett eleget. *Rumy.*

det számlálunk) legközelebb félóra járásnyira. Posony Városától pedig 4 mértföld.

Nagyságára nézve Magyar Országnak vizei között másodiknak tartatik, az az Balaton Tava után valónak. Kerülete tészen egész 13 mértföldet. A' föle (superficies) ama' nevezetes Hegedüs János Urnak Soprony Vármegye' Ingeneurjének előadása szerént közel hat quadrát mértföldet foglal-el. — Formájára nézve egy tökélletlen félholdhoz lehet a' Fertő Tavát hasonlítani, mellynek domború karimája rész szerént napnyugotnak, rész szerént délnek van fordúlva, a' midön hoszszabik szarvával északra nyúlik, a' másikkal pedig napkeletre. Hosszasága 20 ezer öl, szélessége külömbféle 3—4—5—6 ezer öl. Legnagyobb hosszasága Saródtól Góisig, az az eggyik szarvától a' Tónak a' másikig 5 mértföldnél több. Legnagyobb szélessége Balftól, a' hol tompa szegletet formál, Bámfáig 2 mértföld. Megyes és Ilmitz közt, a' hol legkeskenyebb, 1 mértföld a' szélessége. Ruszt szabad Kir. Városnak egyik törnyán e' következendő jegyzést lehet olvasni „ 1677-ben, úgy 1735-ben a' befagyott Tónak szélessége Ruszttól Ilmitzig 3830 öl volt; 1776-ban pedig 3338 öl. Hol kissebb, hol nagyobb azonban a' Fertőnek kiterjedése, a' mit nem kis károkkal kéntelenek tapasztalni a' Környékjebéli Lakosok, mikor szántóföldjeiket, rétjeiket elborítja, olly helyt házaiknak falait mossa.

Mélységéről a' Halászok bizonyítják közönségessen, hogy az egész tóban sehol 2 ölnél nagyobb mélységet nem lehetne találni. Az idén (1797) Juliusban, a' mikor kiváltképpen kitsinynek tartottuk, mert a' közönségesebb partjaitól száz lépésnyire is visszavonúlt, magam förödvén benne, egész ezer lépésnyire bementem a' nélkül, hogy hónom allyáig felért volna a' viz. Sőt 1736-ban, a' midön még szárazabb esztendő volt, 4 Ruszti ember Ilmitzre általment a' tón keresztül, és övedzeteken fellyül sehol sem voltak mélyebben a' vizben.

Eggy nagy kiterjedésű sik földnek, mellynek semmi különös egyenetlensége, dombjai, völgyei, sziklái, gödrei nintsenek, kell képzelni a' Fertőnek fenekét. Melly lapájon, hogy a' viz, az északi nagy széltől kiváltképpen tengerformára hihetetlen nagy hullámokat és habokat hány, úgy hogy bizonyos veszedelem nélkül, ollyankor nem is bátorságos rajta hajózni, valamint már, mint Bél Mátyás említi, el is vesztek benne ollyan időben több vakmerők, annak az ő nagy kiterjedése az oka, nem a' mélysége.

Helyessen vévén, csak része még ez a' nagy kiterjedésű víz a' Fertő tavának: Mert mind az a' nagy darab Bozódság, melly Sárodtól fogva napkelet felé, hol egy hol több mértföldnyi szélessen, egészen be Győr Vármegyébe Lébeny és Baromházáig elnyúlik, és Hanságnak nevezzük, ugyan a' Fertő vi-

zének folytatódása. Tészen ez a' Hanság mind öszve közel hat quadrát mértföldet, valamint maga a' Fertő' kerülete 13 mértföld. Hosszasága a' Kimérés szerént 16 ezer öl, szélessége 4—5—6 ezer öl. Legkeskenyebb közel a' kezdeténél, a' hol az 1780-ban nagy költséggel készült, és egy derék Országúttá változtatott Töltés Eszterházától Pomogyig keresztül megy rajta. — Ennek is fele Sopron, fele Moson Vármegyékben fekszik.

Tsupa nád, káka, sás erdőnek nevezhetné az ember ezt az iszonytató Motsárságot; mivel kivévén amaz darab Eger erdöt, melly az Ikva, és Kapuvári Rába befolyásai között fekszik, és itt ott darabonként Nyirest is, és Fenyvest, melly utólsónak jelenlétét egy illy vizes lapában tsudálni lehet, mellyik mind öszve mintegy egy quadrát mértföldet foglalnak-el: azoknál egyebet nem terem. Kaszáltatik ugyan a' Hanságnak igen nagy része, pedig a' száraz esztendőkben, a' mikor a' tsak gaz-szüleség is betses, nagy hasznokkal a' környékbéli lakosoknak *), mindazonáltal tsak savanyú sás, és nád hajtások annak szénája, valamint az egész kaszálót inkább tsupa zsombékokból öszveállott uszó földnek mondanád,

*) A' Kapuvári Uraság' Cassájába az esztendönként fizetendö Árenda a' szénázásért 7000 for.

mint Rétnek. Valóban a' rajta járó szekér alatt hajladozik, mintha hintázna (lóbitázna, gallókázna) rajta az ember, 's meg meg felemelkedik a' szekér után, olly formán mint a' Spongyia, melly a' megnyomás után magától elébbeni állapotjára áll. A' szomjúhozó Munkásnak nem szükséges más, tsak egy által lyukasztott hosszabb nádszál, mellyen, ha azt mélyebben dugja a' földbe, az elöszer felszitt 's kijött zavaros víz után legtisztább vizet ihat. A' Vittnyédi Rábán fellyül Pomogy felé a' *K* betünél (lásd a' Mappán) valaha olly erös gyökeres gyep vólt, mellyen terhes szekerek is járhattak; de a' melly 1763-ban a' nagy földindúlás által tsudálatossan úgy megrepedett, hogy mindjárt egy 50 ölnyi hosszú és 4—5 ölnyi széles tavat nyitott. Nem tsak tiszta vizéből, hanem 1 1/2 's két ölnyi mélységéből is lehetett itélni, hogy egy viz ez a' Fertö vizével.

Mintegy két három lábnyi vastag a' Hanságnak az ö ingoványos földje, melly alatt mindenhol kétség kivül ugyan azon Fertö vize vesztegel. A' Fertö vizének kiáradásával kiárad a' Hanság is, és akkor az ö uszó Föle Növevénnyeivel együtt a' szerént tsak felemelkedik, nem pedig elnyelettetik, holott az Eger erdö' fái úsznak 's kivált az alatsonyabb füzeseknek tsak tetejt lehet látni. Ugyan ezen furtsa állapotja miatt, a' Hanságnak az igen nedves 's essös esztendöben már nehéz és szükebb is a' Kaszállás. Tsak

Marháikkal 's Juhaikkal, mellyeknek lábaik sokszor hasig besuppadnak, etetik-fel a' gazdák mezejeket. A' lekaszált és baglyába rakott szénájokat is tsak szárazabb esztendőkben hordhatják-el szekereken, többnyire egész télig kell nékik várni, hogy az erős béfagyás' alkalmatosságával takaríthassák-be.

Sok apróbb és nagyobb Tavak is, vagy is uszó föld nélkül való tiszta vizek vagynak a' Hanságban. A' nevezetessebbek ezek: Úrtava, fövényes tó, Nagy ér, hartsás tó, karikás tó, kerék tó, világ tó, tsikos tó, fenyves tó, király tó. Ez a' Király tó mindenik között legnagyobb és legmélyebb, és úgy hiszik az értelmes emberek, hogy az mintegy feje, és annya az egész hanságbéli föld alatt lévő víznek, mivel mind felé és belé szivárkodik. A' midőn az 1794. esztendőben húzatott tsatornán igen nagyon megapadott; az egész hanság, sőt a' Fertő' tava is szemlátomást megkissebbedtek, és, a' mint megszünt ismét a' királytónak sebes kifolyása, a' többi vizek is megszüntek apadni. Partjai a' Királytónak uszó gyep, azért mindjárt a' szélein is más fél, és két ölnyi mély; a' közepén nem méretett meg, mert a' közönséges halász hajókkal nem bátorságos a' nagy hullámok miatt, mellyeket hány, mélyen belé menni. Ugyan ez' okból, hanem az ö mélysége miatt is, meg nem lehet ötet halászni, hanem jég alatt fogattatnak a' Hartsák és Tsukák.

Dombos helyek is vannak itt ott a' Hanságban, mellyek alatt jó pintzéket is lehetne ásni, és köépületeket is reájok tenni. Földvárnak hivatik egy ollyan felemelkedett hely az Egererdöben Oslihoz közel Kapuvár felé (Lásd a' mappán *a.*) vár vagy Kastély volt ott valaha, holott szép téglák is ásatnak-ki. Rókadomb *f*). Földsziget *g.*) Hosszú domb *h*) Imel domb *i.*) mind magosabb és száraz darab földek.

Az Egererdő *a*) ellenben olly motsáros kelyeken fekszik, hogy tsak kemény télen hordathatik-ki annak vágott fája. Az öreg fenyves *b*) Kisfenyves *c*) Nyíreserdő *d*) szintúgy igen száraz földön nem feküsznek, még is hihetetlenképpen az a' fenyves, melly mintegy 3 holdból áll, és a' királytónak mellyékén van, olly vastag fenyőfákat is hord, mellyek közzül egy szál, melly kidüllött vala, 8 forinton adattatott-el. Egy igen mély és veres vizü érrel van körülvéve ez a' darab fenyves, melly soha se fagybe, kivévén egy részét, a' mellyen egyedül lehet hozzá férni. A' nyíres erdöben a' Moson Vármegyebéliek több ezer eladni való seprőket tsinálnak.

Az említett tavai a' Hanságnak, mivel némellyek azok közzül soha a' legkeményebb hidegekben sem fagynak-bé, örökké való tanyái a' külömbféle szárnyas vadaknak. Száz ezerekre lehet azoknak számát tenni. A'

vad-ludak, és Rétzék legszámosabbak. Ezek közzül különössek az úgy nevezett Török-rétzék, mellyek olly nagyok mint a' pé'sma rétze, és nehéz őket lőni, mert nagyon vigyázók, 's nem várják-meg az embert. Valaha még különösbb két rétze is lövetett a' Hanságban, mellyek szépségek miatt mái napon is a' Bétsi Universitas' Museumában tartatnak. Számokra nézve következnek a' Szártsák, Búvárok, és mindenféle Snepfek. Vannak ezen kivül Gém, Bölömbika, mellynek a' husa kiváltképpen jó izűnek mondatik, és Gödények, mellyek, ha kissebb tótsákba szorúlt halakat észrevesznek, mindjárt számosabban is ott teremnek, hogy zsatskójokban kihordják a' vizet, és felprédálhassák a' halakat. A' Daruknak száma annyi, hogy félmértföldnyire is elhallani lármájokat, mellyel a' nedves vagy esős időt szokták közönségessen jelenteni, és a' melly lármát messziről alig lehet az emberi kiábálástól külömböztetni.

Öreg vadak is, úgy mint Szarvas és Őzek mutatják magokat a' hanságban, igen ritkán mindazonáltal, mivel a' Farkasok pusztítják őket. Van ellenben Vidra, Róka, Vadmatska elég, mellyek sokszor a' legujabb és erősebb vesszőből font varsájokat is a' halászoknak öszverágják, ha halakat sajdítanak azokban.

Egy tsudálkozásra méltó lakosa is találtatott a' Hanságnak. E' folyó századnak közepén egy 8 esztendös forma idejü gyermeket fogtak a' Kapuvári Egererdöben az ott magától termö 's felfutó komlyó között, két Kapuvári emberek, kik közzül még eggyik, Nagy Ferencz, életben van, 's 90 esztendös, a' másik pedig Molnár János, már megholt. A' Kapuvári Plébános *) Istvánnak keresztelte, 's attól fogva Hany Istóknak nevezteett, 's a' Kapuvári Várban tartatott, különössen Suszter János Várbeli Hajdú gonviselése alatt, kinek beszédje szerént, a' gyermek olly vad volt, mint akar melly vad állat; az ember előtt elbújt, és se nem beszélett, és se sásnál, és szénánál egyebet nem evett. De minekutánna majd fél esztendeig a' várban emberek között élt, kenyeret is kezdett enni, hanem ha szénát vagy sást találhatott, még is inkább tsak ahhoz nyúlt. Száraz földön éppen nem akart maradni, hanem mindég tsak a' vizet kereste, és valóban történt is, hogy ha mindég utánna nem voltak a' Hajdúk, mindjárt a' Vár körül lévö vizes árokba ugrott, 's mint a' vad rétze

*) A' Matriculában ez áll: Anno 1749, 17-ma Martij baptisatus sub conditione puer demens repertus in sylva, Stephanus, circiter 8 annorum, cuius Patrini Michaël Hochsinger; Anna Mernerin.

a' víz alá bukott. Testére nézve kész 's tsontos férjfiú, hanem iszonyú tömött, gömbölyü fejü, hosszú fülü, bő és széles száju, a' kéz 's láb-ujjai pedig két ollyan hosszúságúak voltak, mint más embereké. Bőrére nézve ollyan forma volt tetétől fogva talpig, mint a' millyenek a' tsuka halak szoktak lenni. Midőn a' komló köz'tt elfogattatott, anya szült mezítelen volt, és utóbb is majd egy fertály esztendeig veszödtek vele, még inget 's gatyát megszenvedett a' testén. A' járásra pedig éppen nem vehették, hanem tsak mászott vagy ugrált. A' veréstől igen félt, és a' rivásából lehetett leginkább észrevenni, hogy ember. De szavát soha sem vehették, és jelenségét sem adta, hogy valaha beszéllni fogna. Midőn már jól megszokott a' Várban, a' tüzhelyre is felmászkált, és ha senkit észre nem vett, a' fazékba is belé kukutsált, 's végre a' nyers húst is kilopogatta, 's megette. Egykor a' Hajdúk a' templomba menvén, a' gyermek maga maradt, és ugyan tsak akkor úgy elveszett, hogy a' sok keresés után is soha senkise látta többé. Azon vélekedésben maradt minden ember, hogy a' várhoz nem messze lévő Rába vizével ismét a' Hanságba vette volna be magát. — Kár, hogy mélvebb esméretére ezen szerentsétlen gyermek' környülállásinak nem lehetett jutni. Mivel fiatal volt; sem nem mondatik, hogy siket lett volna, talám nem lett volna lehetetlen a' szóllásra

is megtanítani őtet idővel. Erdély országban is fogtak egyszer az erdőben egy vad férfiút. *) Ámbár két lábain járt ez, és már 4 esztendő alatt annyira megszelídülvén, hogy vizet, fát, a' konyhára hordani tudott, és az asszonyi személyekhez némelly indúlatosságot nyilatkoztatott: mindazáltal beszélleni semmiképpen meg nem tanúlhatott. Hanem ez már mintegy 25 esztendős forma volt.

Mint különös termését a' Hanságnak az úgy nevezett Kónyi gyökeret, méltán lehet itt említeni. A' Konyi tótól, mivel ottan is terem, neveztetik így. Olly mérges növevény ez, hogy ha a' leveleit a' többi fűvel megtalálja enni a' marha, mindjárt úgy megdagad tőle, hogy tsaknem felreped a' bőre, 's vegtére meg is döglik. A' széllel daraboltatott gyökér a' vizbe vettetvén, meggyúladt pálinka formán futja-el a' viznek szinét. Ha az ember sebessen kétfelé vágja, akkor is az égetbor' lángjához hasonló lobbanása tünik szemébe az embernek. Vastag, tsomós mint a' Zeller, ez a' gyökér. Szaga igen nehéz vagyon, szára bürök formájú, vastag, valamint nem is más az, mint faja a' Büröknek (Conium.) Elszélledt ágain levelei a' petrezselemhez hasonlók. Hogy elkábúljon vagy el is ájuljon tőle az ember, elég, ha a' kalapjára függeszt egy gallyatskát, vagy levelet belőle.

*) Siebenbürger quartal Schrift IV. Jahrgang 4-tes Quartal.

Sem a' Hanság sem a' Fertő nem volt mindég illy nagy kiterjedésű, mint most. Ezt mutatják azok a' sok panaszok, mellyekkel az adózó nép, mivel földjeiknek apródonként igen nagy részét elnyelte vala a' mindég jobban kiterjedő víz, nógatta az előljárókat sorsoknak könnyebítésére. A' még élő emberek Bozon azt beszéllik, hogy a' falu alatt lévő szántó földjeik gyermek korokban még olylyan hosszúk voltak tsak nem, mint most. Édes Attyoktól sokszor hallották, hogy a szántó földek' végén még gyep is volt, úgy hogy a' falutól fél fertály órányira is volt a' Fertő; melly pedig most udvaraik sövénnyét mossa. Ha nagy allszél fútt, mondják, alig lehetett látni a' faluból a' tavat, úgy visszavonúlt, a' mikor mind annyiszor tsoportossan hagyta maga után a' halakat, mellyek megdögölvén elbüdösítették a' levegőeget. Beszéllik közönségesen azt is, hogy a' M. Gróf Széchenyi Ház egy igen derék ménest is tartott légyen Széplak, és Hegyköi határokban, mellyben a' lovak egész vadak voltak a' legelőnek kietlen nagysága miatt, pedig a' hol most tótsákat, nádas motsárokat, homokos darab földeket, és részét magának a' Fertőnek lehet látni. — Valóban Hidegség és Homok között több száz lépésnyire benn a' Fertőben, sok valaha ott élt fáknak vastag törzsökjeire akadnak a' Halászok. Tsak 40 esztendővel ez előtt a' közönséges Szekér-út is nem a' Dombok' tövében, mint most, hanem

jó mélyen benn volt a' mostani sásos rétek között. — Illy formán panaszolkodnak a' többi környékbéli lakosai is mái nap a' Fertőnek. Ruszt városának valaha gyönyörű mezeje egészen oda van most.

Egy némelly Iróknak (*) e' következendő Jegyzéseiből: 1728-tól fogva kitsiny lett a' Fertő. — 1736-ban, mint olvastuk fellyebb, általlábbalták a' Rusztiak a' tavat. — 1740-ben igen kitsiny volt. — 1763-tól fogva 1778-ig egy arányú maradt. 1768-ban, — 74-ben, - 75-ben nagy volt: — azt hozhatjuk-ki, hogy mintegy felétől fogva e' folyó századnak, nőtt-meg kiváltképpen a' Fertő. Találtatnak a' M. Gr. Széchenyi Háznak Archivumában Irások, mellyekből kiláthatni, Gr. Széchenyi Zsigmondnak Eszterházy Miklós Hertzeggel levelezéseit 1742-ben, a' Fertőnek akkori káros áradásai végett, hogy t. i. módot találnának a' Fertő' kiöntésének meggátolására, melly már az elébbeni esztendőtől fogva, Széplak, Sárod, Hegykő, Homok, Hidegség helységeknek sok ezer hold rétjeit elborította. Ebből még azt is tudhatjuk, hogy éppen 1741-től fogva kezdett nagyobbodni a' Fertő. — Hanem miképpen lehet tehát azt

*) Furláni de thermis Rákosiensibus. Almanach v. Ungarn aufs J. 1778. Korabinszky's Geographisches Lexicon. Windisch Geographie. Bél Mátyás M. S. vid. in Bibliotheca Széchenyiana.

ösz-

öszveegyeztetni, hogy 1677-ben, mint fellyül mondottuk, a' befagyott tónak szélessége Ruszttól Ilmitzig még nagyobb volt, mint 1776-ban? ez a' hiteles bizonyság úgy mutatja, hogy egy száz esztendő előtt se lett volna a' Fertő kissebb. Azt hozom én ki mind ezekből, hogy már több századoktól fogva, szintúgy mint mostani időben, szokása az a' Fertőnek, hogy hol nagyobb, hol kissebb az ő kiterjedése. Melly többszer való kiapadása, meg meg beapadása által szintúgy igen természetesen e' termékeny szántóföldeknek, réteknek apródonként elkelletett posványosodni, homokosodni, 's romlani, és végtére tóvá is válni: Hanem mivel ez szembetünőképpen éppen ebben a' században történt, azt kell hinnünk, hogy annak az oka az a' gyakorta való és állandóbb kiöntése volt a' Fertőnek, melly, mint a' fellyebb való jegyzésekből észrevehetjük, mintegy 1763-tól fogva 1778-ig tartott.

Különös dolog, a' mit a' Fertőnek hajdani állapotjáról jegyeznek-fel némelly Írók. (*) Ezek szerént a' Fraknó Várában megtartott régi írásokban ez olvastatik deák nyelven: „Azon helyen, a' hol most a' Fertő' tava vagyon, 1230-dik esztendőben e' következendő helységek öntődtek, és nyelettettek-el a' víztől: Feketető, Jakabfalva, Fertő, Sárvölgye, Kendervölgye. Schwarzlacken, St. Jakob, See, Kottingsthal, Hanfsthal.

(*) Antiquitates Sabarienses L. VII. Cap. V.

Némellyek ugyan azon irásokban 14 helységeket találnak, mellyeknek a' Fertő vize foglalta volna el helyét.

Miképpen történhetett ez a' kiáradása a' Fertőnek, azt észrevenni nem nehéz, ha egész környékét a' tónak visgálás alá vesszük: a' napnyugoti és déli részről fekvő dombokat, és hegyeket t. i. mellyekkel vagy tüstént, vagy távolabról határoztatik, úgy a' Patakokat, mellyek belé folynak. De ugyan ebből egy úttal nyilván látni fogjuk, hogy mind haszontalan beszédek azok, mellyek szerént egyszerre, és hirtelen történt volna a' Fertőnek kiáradása, avagy az említett helységeknek éppen elsüllyedése, úgy, hogy egy toronynak a' tetejét néha látni is lehetett volna benne; söt ollykor még most is füst látszana kijönni a' tóból, melly azt bizonyítaná, hogy föld süllyedéssel támadott légyen a' Tó. Egy régi Iró sem emlékezik illyen Meséről, én is tsak azok miatt említem, a' kik mái napig is azt tartják, hogy hév-víznek is nagy forrásai lennének a' Fertöben, és hogy egy halászó legény kiugorván egyszer dévajságból a' hajóból, és úszván, olly hév forrásra jutott lábával, hogy azt egésszen megégette, és szerentsétlenül el is vesztette. Illy formán legalább azon a' helyen soha se kellene befagyni a' Tónak' pedig az erős téleken egésszen be szokott fagyni, úgy, hogy terhes szánokkal lovakkal is járhattak már által rajta. Ha pedig

soha se fagyhat-be egésszen, mint némellyek ellenkezőképpen mondják, hogy a' közepén egész hosszában 3—4 lépésnyi szélessen soha se fagy-bé, söt a' midőn még is az igen igen nagy télen megtörténik, hihetetlen nagy 's ágyú lövéshez hasonló tsattanással fel szokott a' jég hasadni. Ezen esetben legalább a' hévvíznek gőzölgését kellene tapasztalni, mellyről pedig egy környékbéli lakos sem tud semmit. — Minden nagy kiterjedésű viznek tulajdona az, hogy a' nagy mozgása miatt szabad levegőt kíván magának, azért be sem fagy egy könnyen egésszen. Nem szükséges tehát, hogy a' belső hévvíztől magyarázzuk be-nem-fagyhatását a' Fertőnek egésszen.

Találtak valóban a' Fertőben, vagy is annak Széplak tájékán való bozotjában (vagy hol?) két harangot, mellynek eggyikét mái nap is a' Széplaki templomnak tornyában lehet látni: a' másika a' Sopronyi voltt barátok' tornyából nem régen Csorna' tájékára valamelly Helységbe kivitetett. Amazt magam is megnéztem, de semmi felirást, vagy tzifraságot nem láthatni rajta. Akar mikor és akar hogyan jött ezen két Harang a' Fertő' vizébe; nem lehet mindazonáltal a' miatt azt kihozni, hogy valamelly elsüllyedt falunak maradványa legyen e' két harang.

A' Fertő' tava körül lezek a' helységek vannak legközelébb; A' Soprony Vármegyei részről: *Széleskút* (Breitenbrunn) *Fekete város*

(Purbach) *Fehéregyháza* (Dundelskirchen) *Sirtz* (Gschies) *Rust*, *Meggyes* (Mirbisch) *Rákos* (Groisbach) *Balf* (Wolfs) *Boz* Holling) *Hidegség* (Kleinandre) *Homok*, *Hegykö* (Heiligenstein) *Széplak*, *Sárod* (Schrollen) a' töltésnél. Tovább Mosony Vármegyei részről: *Pomogy* (Baumhacken), *Bánfa* (Appetlán), *Ilmitz*, *Pótfalu* (Brodersdorf) *Véden* (Weiden) *Nezider* (Neusiedel) Nyulas (Gois) *Winden*.

Saródtól fogva Széplakig sik a' tájék. Széplaknál domb emelkedik-fel, de a' melly ismét leereszkedik Hegykö felé, a' melly valalamint Homok, ismét sikon fekösznek. Homok és Hidegség között kezdödik egy más nagyobb domb, melly egész Bozon túl a' tó szegletig nyúlik-ki, és igen kies kilátásu, mivel jó magas és hirtelen hegy gyanánt emelkedik-fel a' tó részről. Boznál kiváltképpen tsak nem az allyát mossa a' tó vize ennek a' hegynek. Mind az a' gyönyörü és drága hegy, melly tovább Balfig fordúl, 's úgy fellyebb emelkedve Rákosig nyúlik, és szölökkel egésszen bé ültetett hajló oldalát a' déli napkeletnek 's a' tó tükörének veti-meg, folytatása az említett dombnak. Tovább egy patakotska elszakasztja ötet Rákosnál amaz hegytöl, melly alatt Medgyes, Ruszt, és Oggan fekszik és közel Sirtzig terjed-ki, a' melly hegy szint ollyan kintsjek az Rusztiaknak, mint emez a' Sopronyiaknak. Ezen leirtt Fertö környékbéli hegyetskéken teremnek a' Ruszti, Sopronyi, Bozi, és Hi-

degségi híres borok. — Az említett Sirtzen innen elfogott hegy egy jó forma széles nyilást enged, melly mintegy fél mértföld lessz Fehéregyházig, melly helység az oldalában fekszik annak a' Hegynek, mellyet Lajta Hegynek nevezünk, és innét Fehéregyháztól napnyugotra tsavarodván a' Soprony hegyek, és maga között formállya azt a' szép völgyes tájékot, melly egy igen gyönyörü kilátást ád a' Kismartoni Hertzegi Várnak, és a' mellyben a' Hertzegnek vadas Kertjei vannak. Fehéregyháztól tovább Feketevárosig megy a' Lajta hegy, a' hol már megint elfordúl a' Fertö' környékétöl. Követik a' Fertö' széleit helyette ama' fehér Köpörös dombok, mellyeknek Fertö felén való részén szöllös kertjeik vannak a' Széleskutiaknak, Vindenieknek, Nyulasiaknak, Nezzidérieknek, Védenieknek, és úgy tovább Féltorony felé elnyúlik.

Mind ezek a' dombok és hegyek, kivévén Boznál, mint mondottuk, sem tüstént, sem hirtelen nem emelkednek-fel a' Fertö szélén, tsak lassanként és távolabbról; de nem is magánossak mind ezek a' dombok, és hegyek, hanem mind tsak ágai és karjai rész szerént ugyan a' Lajtahegynek, melly a' Lajta vize' fogytával egész Brukig, és Parendorfig elnyúlik: rész szerént ama' nagy, megmeg nagyobb és több hegyeknek, mellyek Soprony Városától kezdödve, onnét Kőszeg felé, innét Német-újhely felé terjednek.

A' Ruszti, Sópronyi, Bozi dombok ezen hegyeknek végső hajlási; a' Nyulas tájékiak a' Lajta hegyéje.

Az említett Környékbéli helységek is, kik mindjárt a' tó partján, kik távolabb vannak attól. A' mellyek távolabb vannak, abban az egyben megegyeznek mindnyájan, hogy tsak nem a' helységtől kezdve a' tó felől való reszei határjoknak tsupa rétség, de sásos rétség, és nádas bozódság. A' mellyek pedig a' partján vannak a' Fertőnek, azoknak már a' rossz rétjeket is elnyelte a' víz.

Egész napkeleti részén a' Fertő kerületének Védentől fogva Saródig éppen semmi hegy vagy domb nintsen, sőt felemelkedése is a' térségnek jó távol is a' Fertőtől olly kitsiny, hogy természetessen arra kell a' kiáradott tónak öntődni, valamint az ezen részeiben a' Fertő partjának igen számosak is az apró tótsák, melyeket maga után szokott hagyni.

Legnagyobbj, vagy inkább a' valamire való patak, melly befoly a' Fertő' tavába, az egy *Vulka* vize. A' Kismartoni völgyből jön' és a' Sirtzi malomnál (Seemühle) öntődik a' tóba. Még kissebb a' *Rákosi patak*, mert ez tsak két kis forrásból, és nem messze származik. A' *Bozi forrás*, melly noha mindjárt eredeténél képes egy malom kereket forgatni, nem is szárad-ki soha; alig ereszt-le a' vájójából egyszerre egy két pint vizet a'

kerékre. A' többi bár számos forráskák a' Fertő' kerületében, mellyek szintúgy a' tóba szívárodnak, nem is méltók, hogy említessenek.

Ez, és az is, hogy valóban az említett patakoknak nagy megnövése 's kiáradása nélkül is megszokott nöni a' Fertő, adott azon mondásra alkalmatosságot, hogy bizonyos időben, sőt, mint mások hiszik, hét esztendeig nöne, hét esztendeig pedig apadna. A' miből osztán szokás szerént, valamint minden nagy vízről a' köznépnek mondása, következett az a' balvélekedés is, hogy előkerülő (periodicus) nagy forrásokkal, mély örvényekkel már a' Dunával, már a' tengerrel egyesülne. A' következendő mese igen közönséges. Egyszer egy Pintér (Bodnár) legény hajón útazván a' Dunán, a' Dunába ejtette bodnár sulykát. Sok esztendőkkel később a' Fertő' tájékára jutott, és imé! nagy bámúlva gazdája' kezében esméri-meg régen elvesztett sulykát. Gazda Uram, igy szóll, a' sulyok az én sajátom, itt 's itt vesztettem-el, és meg is bizonyítom: Benn a' közepében 6 aranyoknak kell lenni. Felnyitja és valóságosan úgy volt. Mondá a' gazda tsudálkozva „ a' Fertőből fogta-ki feleségem.

Azt az okossabbaknak tapasztalását elébb helybe hagyván, hogy tsak nedves és esős esztendőben igaz az, hogy a' patakoknak kiáradása nélkül is nöni szokott a' Fertő, a' midőn már esmérjük a' Fertőnek fekvését,

környékének nagyobb részt dombos, hegyes, megmeg hegyesebb voltát, és kiváltképpen tsekélyj mélységét egész kiterjedésében: könnyen megmagyarázhatjuk, hogy mind azon apródonként, de tartóssan eső nedv, és víz, melly a' távolról lévő hegyeket is nedvesíti, sehol nem gyülhet öszve, mint ebben a' lapájban. Ugyan ezen környéknek fekvése miatt, a' patakoknak tartóssabb kiáradásakor nem tsuda, ha nevekedik a' tó. De a' nedves esztendőben, a' sok víz láthatatlanúl is szivárodván a' föld gyomrában tsak oda, a' hol gödrössebb a' tájék, szintúgy nevelgeti, vagy inkább kiterjedését igen könnyen eszközölheti egy illyen tónak, mellynek fészke nem mély sem nem partos. Nem éppen igen sokkal kell szaporodni az illyen fekvésű viznek, hogy kiöntsen, 's jobban elterjedjen. A' sok apró források a' Fertő' széltében mutatják, de szemmel is lehet látni, hogy kivált a' közel lévő hegyek 's dombok többnyire nem másból, mint porhanyós kövekből 's követs halmokból állanak, mellyeken a' viz igen könnyen szivárodhat.

Mindennél nyomosabb okait adja a' Fertő' kiáradásának, és úgy azon sok kárnak, mellyet a' környékbéli lakosoknak okozott apródonként a' Fertő vize, *Hegedüs János* Soprony Vármegyének Földmérője, a' ki már régólta iparkodott abban, hogy hallatnékmeg egyszer a' szegény adófizetőknek panaszsza, és mód tétetnék valamelly tsatorna hú-

zásra, melly vissza-adná régi kifolyását a' Fertőnek. Melly bölts szándékkal már *Kriger* a' Fels. Kir. Helytartó Tanátsnak Földmérője is vala, a' midőn 1780-ban mind a' tavat, mind a' Hanságot nagy szorgalmatossággal megméregette, és különös mappát is ada-ki a' Fertőről. Ugy van tehát, hogy nem tsak beléfoly és szivárodik a' Fertőbe minden víz, a' melly tsak az egész távol lévő környékben is öszvegyül; nem tsak, hogy tsekély mélysége; nem tsak, hogy nints partja, melly gátolhatná hamar kiöntését; hanem mind ezen kivül nintsen jó *Kifolyása*. Illy formán valóban nem sok kell, hogy hamar megnöjjön 's kiöntsön. Méltó hogy emlékezetnek okáért önnön feltett irását Hegedüs Urnak itt olvassuk; mellyet a' nemes Vármegye' akaratjával a' Fels. Magy. Kir. Hely. Tanátsnak kívánságára ugyan ezen F. M. K. H. Tanátsnak bényújtott vala.

„ A' Fels. Helytartó Tanátsnak Rendelésére a' Hanságnak Mappáját ime' alázatossan béadom. Meglátni azon, hogy a' Hanságnak Kiterjedése (nem számlálván hozzá az Egererdöt) 33284 holdot tészen. A' mellyekhez ha hozzá adjuk a' Fertő mellyéki darabokat is, mellyek az embereknek emlékezetek szerént vagy elnyelettettek, vagy bozódsággá váltak, tsak egyedül a' Soprony Vármegyei részben mindöszve 43129 holdot tészen. Hát ha a' Moson Vármegyei részben való kár is ekképpen feljegyeztetne, melly-

ben szintúgy sok ezer hold rét és legelő nyög a' viz alatt. Annyira megnött, mint emlékeznek az emberek, a' Fertő tava, hogy azon helységeknek, mellyeknek kertjeit mossa most a' Fertő, térséges rétjei és legelői voltanak a' Fertő részről, és magok szükségeken kivül más szomszéd helységeket is segítettek szénával, mellyel pedig annyira szükölködnek most, hogy nem tsak barmokat nem nevelhetnek, de elegendő jármas marhákat sem tarthatnak, és esztendei terméseket nem is tudják mire fordítsák: önnön táplálatjokra-é, vagy adófizetésre avagy szüleségnek szerzésére. Mind ezen nyomorúságait az említett lakosoknak nagyobbítja még az is, hogy már már lakó helyeket is elhagyni, és nagy költséggel épületjeiket máshová helyheztetni kénteleníteinek, mivel a' szelek által nagy habhányásra gerjesztett Fertőnek hullámjai belső Fundusoknak is nagy részét már tóvá változtatják."

„Mellyre való nézve a' szegény adózó nép már több izben panaszolkodván a' N. Vármegye előtt segedelmért esedezett. Meg is indúlván szegénységeken a' Ns. Vármegye, okát és eredetét a' Fertő kiöntésének visgálás alá vétette, mellyvégett a' kirendeltetett Esküdtek e' következendő okokra akadtak: Hogy az Ikva vize, és *Vittniedy Rába*, mellykét folyóviz régenten a' Hanság által 's úgy tovább a' Ráptzával egyenesen Győr felé folytak, mai nap a' Fertő felé vissza folynak, és úgy napról

naprá a' tavat nevelik, mellynek természetesen szükség kiönteni és károkat okozni."

„Miért foly pedig most az említett két folyó víz vissza a' Fertö felé, annak ez a' három okai fedeztettek-fel: 1). Mert tisztogatása ezen vizek' ágyának elmúlasztatott. 2.) Mert a' halászok a' tsekély nyereségnek kedvéért a' Vittniedi Rába folyásában imitt amott sövényekből miből gátokat tsináltak, hogy a' kis halatskák se úszhassanak által. Melly miatt mind szabad folyását, következendöképpen sebességét is el kelletett a' víznek veszteni, és úgy appródonként az ágyának bétömülni, megdombosodni szükséges vala, melly miatt nem tsak az Ikva vize már most nem folyhat-be ö belé; hanem a' maga vizét se képes megtömült ágyában béfogni, és így a' kissebb kiöntésekkor is a' Vittniedi Rábának nagyobb ereje (a' *h. i.* betük szerént) fel felé az Ikva felé szolgál. És mivel már a' Ráptzába nem folyhat, régi útja szerént az Ikvával együtt a' Pomogyi töltés alatt (*k. l. m. n.*) a' Fertöbe foly vissza. 3.) Sokaknak helytelen tselekedetek volt, hogy a' végett, hogy télen a' szénájokat vagy fát szekérrel, szánnal könnyen hordhassák, az imitt amott magának szerzett folyásait a' Vittniédi Rábának útjaiban gazzal, náddal, fa-gallyakkal behányták, betömték, a' nélkül, hogy ismét kitisztították volna. Melly által szintúgy gátoltatott szabad folyása a' viznek, és természetessen

elébbeni ágyát elhagyván, hanem másképʼ aʼ föld alatt is kelletett néki folyni!

„ Valaha mind aʼ Vittniédi Rába az Ikvával, mind aʼ Kapuvári Rába, az egész Hanságon végig szabad és nyilván való 's látszható ágyban folytak aʼ Ráptzába. Még mai nap is az időtől fogva aʼ Bősárkány felett való nagyobb és felső ága aʼ Ráptzának aʼ *Vittnyédi Rába* nevet megtartotta, az alsó ága pedig *Kapuvári Rábának* neveztetik. Mivel pedig az említett halászoknak, és másoknak helytelen tettek által, mind aʼ két Rábának nyilván való folyása (aʼ Vittnyédi Rábának az *o. o.* szerént; aʼ Kapuvári Rábának aʼ *p. p. p.* szerént) elveszett, az ő vizek, aʼ midőn majd két mértföldet aʼ föld alatt láthatatlanúl szivárodnak, aʼ Bősárkányi határban (*c. c.*) előjönnek, és újonnak látszható ágyban folynak Győr felé aʼ Dunába. "

„ Mind ezeket meggondolván tehát, hogy az adófizetők' sorsa könnyebítessék, és ezután való károk gátoltassék, nem mint N. Győr Vármegye vélekedik, aʼ Fertőt magát lecsapolni, 's kiszárítani, hanem tsak az Ikva és Vittniédi Rába két vizeknek visszafolyásától azt megszabadítani szándéka Ns. Sopron Vármegyének, 's úgy eszközleni, hogy az Ikva Vittnyiédy és Kapuvári Rába aʼ Hanságon végig, aʼ mellyre régenten folytak vala, ismét nyilván való ágyban folyhassanak. "

Szavai ezek emez derék tapasztalt Urnak. Elmélkedjünk már most ismét arról is, hogy

mennyi víz légyen az, mellyet az Ikva, és a' Vittniédi Rába öntenek a' Fertőbe? Az Ikva tsekély patak ugyan szárazságnak idejében, de mivel alig esik valamelly tartóssabb esső, hogy már nagy hirtelenséggel kiönti magát, úgy minden tavaszkor, a' mikor hirtelen olvad a' hó, mégis nem keveset neveli a' Fertőt. Tsekély forrással ered az t. i., hanem mind az a' víz, melly a' Sopronyi legnagyobb hegyek, ugy a' Ritzingi, Nyéki dombok között öszvegyűl, az Ikva ágyába foly, melly osztán Sötér és Sergény alatt tsak elterjed a' Hanságban az Egererdőben mingen látszható ágy nélkül. Sokkal nagyobb ellenben a' Vittniédi Rába, vagy is helyesebben nevezvén öt, a' *Réptze*, melly messze a' Sopronyi és Kőszegi hegyekben számtalan forrásokból veszi eredetét; pedig a' *Sebes-érrel* is szaporodik, melly ága a' Rába vizének, a' melly nagy folyó a' Stiriai nagy és sok hegyeknek völgyeiből szedi-öszve a' vizét, és nem kis kárral foly, bár több ágakra osztódva, azon lapájnak hosszába, mellyet *Rába-köznek* nevezünk; mivel szintúgy alatsony partjai miatt, igen hamar kiöntődik. Ez a' Réptze, avagy Vittniédi Rába is, szintúgy mint az Ikva az Egererdőben elveszti ágyát, és tsak szélyelterjed a' Hanságban. Tsak a' Stiriai hegyeken essék állandóúl az esső, hogy ez a' Vittniédi Rába bővebben öntse a' vizét a' Fertőbe, akkor ugyan nem lessz tsuda, ha akkor is, a' midőn szép idönk jár a'

Fertő tájékban, nöni látjuk a' Tavat, mellynek, mint láttuk, nem sok kell, hogy hamar kiterjedjen. Minden kétség kivül még a' Kapuvári Rába azon ágának is, melly tsak hamar elveszti folyását a' Hanságban, igen sok vize a' Fertő felé szivárodik.

Tovább az említett Földmérő Úr ekképpen folytatja szavait:

„ Mert a' régi ágyai mind az Ikvának, mind a' Vittniédi Rábának, hol gyökereivel, hol törzsökjeivel az élőfáknak benőttek, és igen tsavargóssan mentek, a' költség és munka könnyebbségének okáért (nem közönséges költséggel, hanem a' földes Urakéval, a' kiket illett a' Hanság) a' N. Vármegye elvégezte, hogy az *a*-tól fogva a' *b. d. e. f.* által a' *g*-ig, egy tsatorna húzattasson, a' mellybe az Ikva vize a' g-nél, a' Vittniédi Rába az *f*nél, a' Kapuvári Rába pedig az *e*-nél vezetessenek-be. Melly tsatorna már valóságossan az *a*-tól fogva *d* ig, vagy is a' *Király-tóig* mintegy 4700 öll hosszaságra 4 öl szélessen 3—4—5—6 lábnyi mélyen, valamint dombos, vagy mélyebb volta kivánta a' földnek, igen nagy haszonnal meg is van ásva. A' *d*-től fogva pedig, vagy is a' Királytótól fogva *g*-ig, mintegy 9200 ölnyi darab föld szintúgy kiásandó. A' midőn osztán legnagyobb reménység vagyon, hogy mind az Ikva, mind a' Vittniédi Rába befolyásától megfog szabadúlni a' Fertő, mellynek mostani kiterjedése szükségképpen megkissebbül, és

hajdani állapotjára jut. És ekképpen osztán szünnek-meg az adózó népnek panasszai, valamint nem kis haszna lessz benne a' közjónak. Tsak Béts Városát vegyük-fel, mennyi haszna nem lessz ebből? többnyire mind a' Hanságbéli széna az, a' mi Bétsben kél-el, melly pedig nagyobb részt most savanyú a' rétségnek motsársága miatt. Tsak a' tsatorna húzással javíthatódik-meg ez a' hiba, valamint szemlátomást már két esztendő alatt az eddig ásott tsatorna is hihetetlenképpen javított a' körűlötte lévő réteken, pedig még jobbak lesznek azok appródonként, mert már is olly motsáros darabok is, mellyek állandóúl fészkei voltak a' szárnyas vadaknak, annyira kiszáradtak, hogy a' sürű nád helyett szénát termesztenek."

„A'múlt esztendőkben tsak a'nagy téleken lehetett hordani ezen rétségből a' szénát, most nyárban is kihordhatták az emberek. Mert már egész kerületében a' Királytónak járhat a' marha. A' mi nem is tsuda, mivel a' tsinált tsatornán a' Királytóból (melly valóságos annya az egész Hanság alatt lappangó víznek) minden 24 óra alatt *fél milliom* akó víz foly-ki helyes próba szerént. Ezen szüntelen való és sebes folyására nézve a' víznek, nem kis haszon az is, hogy a' körűl lévő helységeknek marhái, mellyek mind eddig az álló egésségtelen víztől elégszer döglöttek, jó italt kapnak. De mennyire nem könnyebbül általa a' kereskedés is? már is ta-

valy Komáromból Györig a' Dunán innét a' Ráptza vizén Bősárkányig tsak 14. darab vonós marhával 12. talpak érkeztek-fel, melyeknek felhozására száz 4. lovas szekér is kivántatott volna. Hát a' Győri Sóháznak nem nagy haszon-e' az, hogy már most elég vize van a' Ráptzának, hogy a' sót hordó hajók mindjárt a' Sóházig evezhessenek, és soha se legyen szükséges szekéren, vagy hajótskákon általszállítani a' Dunáról a' Sóházba a' sót; ez mindég költségesebb volt a' Kir. Kamarának."

„Már mind ezeket megfoltolván senki sem lessz, a' ki folytatását az elkezdett tsatornának gátolni kívánja annál inkább, hogy a' Ráptzának ágya Bősárkánytól kezdvén egész Györig olly tágas, hogy két illyen tsatornának vizét is, kivált ha imitt amott kitisztíttatnék, magába foghat. — 1797-ben 17 Januariusban Sopron Királyi Városában tartott N. Sopron Vármegyének Gyülésében nyujtatott be ez a' fel tett Irás.

Valóban ohajtandó, hogy illy közhasznu igyekezet végre hajtódjon, nem tsak a' nyilván való haszon miatt, hanem azért-is, hogy torkolhassuk be azon idegeneknek száját, kik olly vélekedéssel vannak a' Magyarokról, [mintha mi Prarogativainkal való visszaélésből e' vagy miből — inkább gátolnánk a' legnagyobb közhasznot-is, mintsem legkissebbet engednénk praejudicaltatni különös jussainknak: mintha inkább kivánnánk, hogy

hogy mind azon sok károkat szenvedjék Felebarátink, a' mellyeket p. o. okoz egy gyakran kiöntő viz, hogy sem a' malmunk szenvedjen, avagy a' rétünk, mellynek hasznára vagyon a' kiöntés. Hogy a' Balaton tava' sok haszontalan, és káros vizének letsapoltathatását tsak egy malom gátolná, az valóságos dolognak mondatik lenni.

Mindenképp kissebbíttetne N. Sopron Vármegye, ha félbe hagyná elkezdett munkáját, azért-is mert Industriájának haszontalansága, vagy tsekély megfizetődése ellen, úgymint az al-Vármegyék, nem panaszolkodhat. Az eddig tett ásás, mely 4700 currens öleket tészen, töllt 6312 for. és 57 xra. Még 9200 öl volna ki ásandó, mellyekre még mintegy 14376 for. kivántatna, úgymond az Indzsenér Úr: Eszterházy Miklós Ő Hertzegsége már is szavát adta, hogy kész ezután egészlen is magára válalni a hátra lévő költséget. Az való, hogy maga-is veszi Ő Hertzegsége annak legnagyobb hasznát, úgymint a' kihez tartozandó az egész hanság. Örökemlékeztető oszlopul lesz a mindazonáltal Eszterházy Miklósnak, hogy annyi temérdek ezer hold földeknek a' hasznát visszaadta a' hazának; valamint Pejzo Tava' letsapoltatásáért Pannoniában a' 4-dik századtól fogva egész mái napig örömest olvassuk Galerius Római Császárnak nevét, ámbár az időnek viszontagsága miatt ismét be töltődhetett légyen az akkor huzott tsatorna. Nem más-

képpen emlékezhet a' jövendő világ Gróf Széchényi Ferencz Ő Excellentiájáról-is, a' ki mindenkor legnagyobb pártfogója volt a' nép, és hasznos szándéknak, ambár sok ellenzések ellen-is, és a' ki szintúgy ahozképest, a' mint a' Fertő környékében bir, mindjárt örömest meg adta a' személlyét illető költségi részt. Lenne bár nem nagy haszna ezen drága Nagygyaink' végbe vitt törekedéseiknek, a' mellett hogy nem szokták bánni, ha költségjek a' szegény Nép között osztódott-fel, mentették a Magyar Nevet amaz említett vélekedés ellen. Az el nem sült jó szándék-is érdem, és magasztalja az Embert.

Vallyon mind ezekre nézve, a' miket eddig a' Fertő Taváról mondottunk, mit tarthatunk ezen Tónak, és motsárságnak legrégibb állapattyáról? Az, mint látánk, hogy helységek voltak valaha a' Fertő helyén: hogy nyilván való okai-is felfedeztettek légyen, mért történhetett ennek a viznek illy nagy ki öntése: hogy a' Tónak mostani legnagyobb voltakor-is igen tsekély mélysége vagyon; valóban nem kis okok arra, hogy hidjük, hogy a Fertő Tava tsak a 13-dik században kezdődött volna nevezetes Tó lenni. A' hol Béla Király' Notariussa a Zoltán Fejedelem alatt tett határairól Magyar Országnak ir*),

*) Anonymus de Const. Regni C. 57. vid. infra.

ott tsak Sár nevezettel emlékezik a Fertő Taváról. Ez-is látzatik megerősitteni ezt a' hitelt, hogy az ő idejében még tó nevet sem érdemlett a' Fertő. Soprony Városának régi Irásaiban nyilván olvastatik ez a' szó „*influvio Ferteu.* Ez' szerént éppen tsak folyó viz lett volna a Fertő.

Ezen észrevevések kiváltképpen fontossak lesznek azon Irók előtt, kik semmi képpen meg nem engedik, hogy az a' Fertő Tava légyen az a Tó, a' mellyről Plinius leg régibb Római Iró emlékezik, és Peisonak nevezi. *) Ezek szerént az, a' ki leg előre találta nevezni Pelsonak ezt a' Tavat, igen hibázott; mert nem értette ő jól azon régi Irókat, a' kikből lehet itélni, hogy hol volt régen a' Rómaiaknak a Peiso Tavok. Aurelius Victor **) (ez is régi Római Iró) ezt irja: a' Galerius Tsászár elég nagy darab földet tett hasznossá a' Respublicának a' Pannonusoknál, kivágatván úgymond az iszonyu nagy erdőket, és kieresztvén a' Peiso Tavát a' Dunába." Igen erőltetnénk a' dolgot, ha a' Fertő Tavárol értenénk ezen szavakat; mert a' Fertő messze van a' Dunától, sem nem a' Dunába, hanem a' Ráptzába va-

*) Plinius Lib. 3. c. 24.

**) Aurelius Victor. „Agrum satis reipublicae commodantem, caesis immanibus sylvis et emisso in Danubium Lacu Pelsone apud Pannonios fecit.

la azt szükséges ereszteni. És igy a' már rég időtölfogva felkapott Peiso deák nevét a' mi Fertönknek el kellene veszteni. Nem tudom, mellyik Iró nevezte légyen Országunkban legelöször Peisonak; hanem az igaz, hogy minden legrégibb honnyai Irónk tsak *Ferteu* névvel emlékezik róla.

Nem elég, hogy meg tagadtatik ezen okokbol *Peiso* neve a' Fertönek, de még a' hely-is ki szabatik, hogy hol volt légyen, vagy mellyik Tó légyen a Plinius' Peisója. Igen sokan a' Balaton Tavát tartják a' Romaiak' Peisojának. Igen erös okokkal probálják azt. Romai munka kö maradványakat is találtak ott, a' merre le tsapoltathatott a' Balaton a' Dunába. Észre lehet azt venni most-is, hogy mitsoda földnek kelletett valaha még a' Viz alatt uszni, hogy tehát sokkal nagyobb volt az a' letsapolás előtt. Legjobban látszatik ezt a tartást meg erösitteni az, hogy a' midön Galerius Tsászár le tsapolta volna a' Pelsót, (igy foltatja tovább irását Aurelius Victor) ezt a' részét Pannoniának Felesége' nevéről *Valeriának* nevezte". Kezdödik pedig a' Tudósoknak közönségesbb itéletek szerént a Valeria Tartomány a' Rábának a' Dunába valo befojásánál, és ki terjed a' Dráva' befojásáig. A' *Peiso*, vagy *Pejso* szón pedig nem kell fel akadni, úgy szólnak némelly Tudósok, mert Plinius-is Pelsónak irta valaha azt, és tsak a' hibássan nyomtatott könyveiben ezen régi Irónak olvastatik *Peiso*.

A' legujjabb Irók közül némellyek a' Poson Vármegyében Bazin Városa mellett lévő úgy nevezett *Fekete vizet* akarják érteni a' Peiso név alatt, a' mellytől származott volna neve-is *Pösing* (Peising) városának. Hogy ez a fekete viz nagy volt valaha, azt akárki láthatja, mert az egész Pozsonytól Bazinig kinyúló völgyben nem más földet, mint egy valóságos Tónak salakját szemlél az ember, melynek még partyai is láttzanának. A' most-is fenn álló részéből pedig a' motsárnak, melly tele van eger-fákkal, mai napon is van a' Dunába kifolyás. Egy más Iró igy szóll: A' Pozsonytol Nagy Szombat felé útazónak lehetetlen észre nem venni, hogy az ott kiterjedő völgyben lévő kövér 's iszapos föld feneke, és a' körülette lévő hirtelen felemelkedő 's oldalt kopott dombok, partyai legyenek egy valaha ott fészkelt nagy Tónak, és a' melly alatt valaha az egész Tsalóközi szigetnek-is uszni kelletett. Igy szóll tovább ez az Iró, ez a' szó-is Pliniusban *emittere kiereszteni*, erösiti ezt a' vélekedést, mert ez annyit tesz helyesen magyarázva, hogy egyszersmind egészlen ki kelletett száradni a' Tónak. Mely szerént sem a' Balatont nem érthetjük alatta, hanem a' szóban lévő Bázinyi Tavat. Ugyan ez szerént úgy is lehet Plinius' szavát venni, mintha a' Peiso Tava a' *Noricumban* lett volna Pannonián kivül, és ez a' Bazini Tó tehát a' Romaiák' Peisoja. Kétség kivül valónak hiszik ezt az

ő vélekedéseket ez okból-is, hogy nem *Presburg*, hanem *Peisburg* a' legrégibb irásokban Posony Városának német neve, mely a' Peiso Tóról nevezödhetett igy. Ez pedig valaha *Piso* fő Romai elöjárónak nevéből eredett, valamint a' *Pisonium* deák név.

Azon számtalanok közzül, kik ellenben Fertő Tavát nevezik Peisonak, és hiszik is, hogy bizonyossan ez légyen a' Rómaiak' Peisoja, elég lesz e' következendöket elöl hozni: *Aventinus* (régi Iró) *) nyilván Soprony Városa mellé teszi Peisót, mellynek, ugy mond, hosszasága 45 ezer lépés, szélessége 15 ezer, kerülete pedig 100 ezer, és a' Rába folyóját ereszti ki magából; *Schönleben* (**) még az idejéről-is szól a' Fertő' letsapoltatásának, ugy mond, Krisztus' születése után 308-dik eszt. tehettyük a' Valeria Tartománynak elnevezésével, nem közvetetlenül (immediate) ugyan, hanem elöb a' Rábába, melly osztán Györnél a' Dunába foly.

Igen óhajtottam, hogy ezen, egyedül a' Fertőnek emlékezetére feláldozott irásomban perlekedésen kivül tehettem volna ezt a' fenn forgó kérdést. Melly végett nem-is mulasztottam el, hogy Gróf Széchéni Ferencz Ő Excellentiájának amaz drága Könyvtárját, melly talám Hazánkban minden másnál hatalmassabb a' Classicusokban, minden bizonnyal pedig Magyar Országunkat illető dolgoknak Iróiban, haszonra nem fordítottam volna. Meg kell vallanom mindazonáltal,

hogy sok olvasásom után-is a' szentséges régiség' titkainak felfedezésire vagy valóban még sem vagyok elegendő, vagy valóban azok is, kik sokkal többet hihetnek magok felöl, tsalattatnak, ha vélekedéseket a' gyanittáson felül képzelik lenni.

Ugy tettzik, hogy mindenek között *Schönvisner* Iró *) a' ki mintegy öszve egyeztetni igyekezik a' több ellenkező Irókat, leghitelesebben ir ezen dologról. Ez azt tartya, hogy Plinius' Peisoja valóságossan ez a' Fertő Tava légyen. Pannoniában volt az tudniillik, a' Noricum' szomszédságában a' Bojusok' pusztájában, mellyben *Sabaria* (Szombathely) *Scarabantia* (Soprony) és *Julia* (Béts) városok-is ben foglaltattak, mellyek osztán lakosokat kaptak vala **). Tul a' Dunán Pannonia nem nyultt-ki ***) *Carnuntum* (a'

*) Antiquit: Sabarienses. — **) Noricis junguntur lacus Peiso, deserta Bojorum, jam tamen colonia Divi Claudii Sabaria et Oppida Scarabantia, Julia habitantur. Plinius Libr. 3. c. 24. — ***) ad Septentriones vergit Pannonia, finitur inde Danubio. *Plinius Hist. Nat.* Lib. 3. c. 25. Sehol semmi Római Iróban nem olvashatni azt, hogy a' Dunán killyebb kiterjedett volna Pannonia azon részére is Magyar Országnak, mellyet mi Dunán innen való résznek nevezünk, mégis a' Pannónia nevezetet, még a' mái napi Iróink is, a' késő Históriának megzavarására, hibásan 's tudatlanúl egész Magyar Országra is alkalmaztattyák.

mostani Petronel falu tájban) szélső városok volt Pannoniában a' Rómaiaknak. *Komárom* Városa nints az emlitett Városnak szomszédságában. A' Balaton tava pedig sehol sints közel a' Noricumhoz, mellyet pedig az Ister vize (a Duna,) a' *Cetius*, a' *Stiriai* hegyek választották vala el Pannoniától.

Mért neveztetett ez a' tájék Bojusok pusztájának? azt-is rendesen elől adja az említett Iró, e' következendő képpen beszéllgetvén: Valaha Bojusok lakták ezt a' földet. Ez a' nép, mint Livius és Justinus Irókból ki tetszik, egy része volt azon 300 ezer *Keltáknak*, kik Krisztus' születése előtt 589-dik esztendővel Tarquinius Priscus Romai Tsászár alatt Ambigatus Kelticum Országnak (a' mostani Narbonai föld Frantzia Országban) Királyától ujlakó helynek keresésére kiküldettek vala. Nényéről való két unokái a' Királynak Bellovesus és Sigovesus iffju emberek voltak fejei ezen vándorló seregnek. Amaz Olasz Országba vezette be a' maga hadát. Ez pedig Német Országot lepte-el. Azon sok féle nevezetü Nemzetek közül, mellyekből állott ezen vitéz Nép, ugymint a' *Biturigok*, Hedusok, Lingók, Senonok 's a' t. közül a' *Bojusok* (Kr. születése előtt 589 eszt.) különössen a' Pádusok vize környékebéli földeket foglalták el, kik közül sokan tovább is foltatván szerentséjeket, az Illiricumi (Velentzei) öbölig vergődtek, onnét Pánnoniát-is a' Noricum mentében, meg ülték, annak

eddig való lakosit kiszoritván. Más része a' Bojusoknak az Albis vize' forrásinak táján ülepedett meg, a' kiktől *Bohojemia* neve maradt Tseh Országnak. Kik lehettek a' Pannonusok, vagy-is a' Bójusoktól el üzetett lakosi Pannoniának, sehonnét nem lehet kitanulni. A' *Savarus* és *Vindus* Rátz (Thracus) eredetü népet lehet gyaníttani, mivel *Savrias* és *Vindus* folyó vizek ezen részében találtatnak-fel Pannoniának.

Három századok alatt ezen uj lakosiról Pannoniának semmi Irómban nintsen emlékezet. Nagy Sándor Görög Király alatt, mivel ez az egész Világot magáévá akarván tenni, a' Duna' partjain is már dult s' pusztitott, emlékeznek ismét a' Bojusokról a' Görög Irók, hogy tudniillik ezen lakosi Pannoniának meg rettenvén Nagy Sándor' nevétől, Követeket küldöttek eleibe. A'. mi Krisztus' születése elött 336-dikon fellyebb való esztendökben történhetett, ugy mint a' mikor uralkodott vala Nagy Sándor.

Ezen Pannoniai Gallusok (mert, mint láttuk, Galliából jöttek mind ezek a' Kelták) Kr. szül. elött 280-ban Nagy Sándor' halála után a Thracusokat megvervén, Görög ország ellen is felmertek támadni, Brennus, Kerethus Belgius, 's más vezéreikkel. Legnagyobb győzedelmek között ugyan tsak hamar elüzettettek Sosthenes Görög Fejedelem által, hanem megmeg öszveszedvén erejeket amá' híres Delphusi Apolló' templomát-is ki-

rablották; de a' hol úgy végére is jártak nékiek a' Görögök, hogy szerentsések voltak, a' kik imide amoda szélyel 's Ásia felé szaladhattak, nem hogy vissza hazájokba Pannoniába jöhettek volna. És már ekkor kezdett *pusztává* lenni Pannóniának a' Noricumot határozó része. Ide szoríttattak ugyan ki később ben (Kr. szül. előtt 190-ben) a' Rómaiaktól azok a' Bojusok is, kik, mint láttuk fellyebb, Olasz Országban a' Padus vize körül telepedtenek valaha le, és a' kiket ezen uj lakásokban is háborgatott vala C. Cassius Római vezér, a' midőn Kr. szül. előtt 170-ben a' Római Fő Tanátsnak tudta nélkül egész Carnuntumig vitte hadát, és vissza tértében két városokat elpusztított: (gyaníttatik, hogy Sabaria és Scarabantia lett volna ez a' két város) de a' kik nem sok ideig birhatták uj földjeket, mert Boërobista Dacusok' királlyától tellyességgel elpusztíttattak országjokkal együtt, és Német országba kénszeríttettek takarodni. A' mi Julius Tsászár alatt történt K. sz. előtt 56—50 tájban.

És ekkor támadott Plinius Irónak Pannóniai pusztája, mellyet a' *Bojusok' pusztájának* nevez; melly pusztát az ő igen kevés lakosival együtt, kik a' hegyek közzül, a' hová rejteztek, ismét előjöttek, úgy egész Pannoniát osztán Kr. sz. előtt 34. esztendőben Octavianus Tsászár alatt Róma, mellynek már akkor az Illyricum is engedelmeskedett, a' Ju-

lius Havasoktól fogva egész Száva vizéig maga birodalma alá hódította.

Bár annyira megkevesedtek, és megnyomoríttattak is a' Pannonusok; és bár ő velek még nem bánt úgy Róma, mint Jobbágygyal, hanem elébbeni törvénnyeikkel hagyta őket élni; még sem türhették ők azt, hogy más parantsollyon ő velek. A' Noricum, és más szomszédbéli tartományok' lakosinak segítségével sok ízben fel feltámadtak meghódolójok ellen; hanem mind annyiszor megaláztattak. És mikor két Bató nevü Fejedelmekkel a' Volcea (Balaton) Tónál igen sok kárt tettek volna a' Római katonákban, de végtére még is megverettettek. Királlyok is elesett: akkor már minden elébbeni szabadságokat elvesztették, és Pannónia Római Tartománnyá tétetvén (tsak ugyan még Augusztus alatt K. sz. után 9-dik eszt.) Római elöljárókat kapott, 's egésszen Római lábra állott. A' mi kárára nem volt Pannóniának, mert mindjárt kezdett épülni pusztaságából, mindjárt hozattattak uj lakók is, míveltettek a'földek, felépültek a' Városok, ország utak készíttettek. Tiberius Tsászár' kegyetlen uralkodása alatt sok meghódoltt Tartományok iparkodtak kivetni nyakokból a' Római nyügöt; ezt a'Pannonusok épen nem tselekedték, ámbár tsak 2 tsoport katonaság a' VIII-dik és XV-dik Légió feküdt a' széleknek őrzésére a' tartományban.

Kr. szül. után 50-dik esztendőtől fogva Claudius Tsászár alatt legjobban épült Pannónia, a' miről t. i. emlékezik Plinius (a' ki maga is ekkor tájban élt vala) hogy „már Claudius Coloniájának, úgy Scarabantiának és Juliának Lakosi vannak."

Valamivel később Galba és Ottó Tsászárok alatt Piso, és Sempronius voltak Pannóniának Fő Kormányozói. Úgy szóllnak sok Irók, hogy ettől vette volna Sopron' városa Sempronium deák nevét. Pisótól neveztetett volna pedig el a' Fertő Tava Peisonak. E' két fő emlékezetnek neveivel ezen környékben talált régi Római kömaradványokkal erősíttik mondásokat. Igen erőltetett gyanításnak hiszik ezt sok Tudósok, mivel Scarabantia' városa volt volna Soprony városa helyén, és *Sempronia* városáról semmi Római Irók sem emlékeznek. De Plinius is nem Peisónak, hanem *Pisónak* irta volna a' Tó nevét, ugyan akkor időben élvén. A' monumentumok valóban egyebet nem mutathatnak, tsak hogy valóságossan éltek valaha ezen a' földön a' nevezett emberek, nem pedig, hogy ez vagy amaz nevezet az ő nevekről származott.

Schönvisner máskép' vélekedik a' *Peisó* szó' származásáról. A' Bojusok, úgy mond, kelta, az az régi német nyelven beszéllettek. *Pei-see* mondhatták ők, az az *Pei-Tava*, mellyből deákúl Peisó lett; mái nap is szokások a' németeknek a' tónak nevéhez a' *See*

szót ragasztani p. o. *Neusiedlersee*, *Plattensee*. Már pedig *Strabó* régi Római Iró emlékezik *) valami *Pejum* Kastélyról, melly a' Fertő környékében lehetett és nevet adhatott a' Tónak. Más mostani Irók azonban Pejum és Blucium Strabó kastélyának bizonyosabb helyét találják, mint a' Fertő' környékében. — De miért ne lehetne inkább e' következendőképpen gyanakodni? *Bojer-See*, röviden *Boi-See* neveztethetett ez a' tó ugyan a' lakosairól; a' mit a' Deák igen könnyen Peisónak érthetett, mivel a' német szájából mái napon is kivált b és p betűket alig külömböztethetni. *Ehrenfestből* is tsináltak már a' Deákok valaha *Ariovistust*, *Hermannból Arminust*. És szokások is volt többnyire a' régi kóborló nemzeteknek, hogy magok nevéről, vagy az elhagyott földjöken lévő helyekről hamar elnevezték a' meghódólt helyeket emlékezetnek okáért. A' honnét vagyon, hogy ugyan azon helynek több nevét is lehet találni a' régi Irókban.

Hogy egyszersmind emlékezzünk későbbi lakosiról is Pannónia' ezen részének, 's úgy a' Fertő környékének: méltó, hogy tovább is folytassuk Pannóniának historiáját, melly még több világosságot is látszatik nyújtani a' Peisó tavának esméretére.

Azon időtől fogva, hogy Római birodalom alá jutott Pannónia, mindég külömb

*) Geogr. L. 12. p. 668.

lett az, és különössen kedveltt tartománnyok a' Rómaiaknak. Temérdek sok vért öntöttek ök ki annak megtartása végett, a' midön amott az északi részről a' Quadusok, Marcomannusok, Jazigesek, Sarmaták, Alanusok, Longobardusok, Vandalusok 's a' t. tsak nem szünet nélkül által-általütöttek a' dunán keresztül Pannóniába: hasonlóképpen délről az Illyricus nemzetek. Leginkább Marcus Aurelius Tsászár alatt K. sz. után 161 esztben lepettetett-meg ezektől a' nemzetektől Pannonia, melly pedig éppen akkor a' földindúlásoktól is, sáskától, éhségtől, pestistől, vizeknek kiöntéseitől egyszer'smind nyomorgattatott. Tsak az által, hogy tulajdon személlyének és feleségének kintseit, gyöngyeit, ruháit 's a' t. árúba eresztette, és kotyavetyéltette a' Tsászár, lett képes olly állapotba helyheztetni erejét, hogy Pannoniába jött, és minden ellenségeit elverte.

Mindenképpen szükséges vala ez után is szemmel tartani az említett barbarusokat a' Rómaiaknak, mert ha tsak lehetett, ámbár valahányszor megverettettek, mindannyiszor baratságokat kérték a' Rómaiaknak, mégis mindjárt prédálták Pannoniát. Ugy történt a' többi között Diocletianus, és Galerius együtt uralkodó Tsászárok alatt is. Beütöttek t. i. a' Sarmaták, Carpusok, Basztarnák: hanem kik közzül a' Sarmaták mind agyon verettettek, a' Carpusok ellenben Pannonia' lakosokká felosztattak. Ezt irja Am-

mianus Marcellinus *) és ekkor kapott volna tehát Pannónia legelőszer *Tőt* lakosokat, a' karpatus hegybélieket t. illik. Melly szerént *Bojusok Illyricusok*, a' vagy *Románusok* (paraszt-deák, az az olasz és óláh forma anya nyelvek volt) **) kik mint uj lakosok jöttek vala ide Augusztus, és Claudius alatt, és *Carpusok* voltak volna tehát az időbéli lakosai Pannoniának.

Ugyan ezen időben (az az Kr. sz. után 308 eszt.) tsapoltatta-le, Victor iró szerént *Galerius Tsászár a' Pelsó* tavát. Ugy tartja Schönvisner Iró is, hogy ez a' letsapoltatott Pelsó, nem más mint *Balaton' tava* lett légyen. Ugyan azon okból hiszi ő ezt, mellyet már előhoztunk vala, t. i. mivel nyilván a' Valeria tartományban esik, azon földön, melly Rába és Dráva Dunába való befolyásai között fekszik. Nem is szükséges pedig, hogy éppen a' Duna' partján voltnak hidjük a' Pelsót, azért hogy letsapoltatott; valamint tellyességgel kiszáradottnak se szükséges lenni egy tónak, hogy letsapoltatottnak mondhassuk. Igen szörszál hasogatók lennénk pedig, ha a' Victor' ezen szavait *emisso lacu*, betű szerént vennénk, az az *mind egy tseppig kiereszttettnek* magyaráznánk.

---

*) Engel Geschichte des ungrischen Reichs 1 Tom. p. 233.

**) *Salagi* de statu Pannoniae § 22.

Ezután se pihenhetett Pannónia a' sokféle barbarusoktól, valamint a' többi Tartománnyai is, a' Rómaiaknak. Ekképpen ir Szent Hieronymus egy levelében K. sz. után mintegy 390. eszt. „Iszonyodik az elme, ha tsak gondol is romlására mostani időnknek, so, és több esztendeje már, hogy Constantinapol és Julius havasi között minden nap foly a' Római vér. Scythiát, Thráciát, Macedoniát, Dardaniát, és Pannoniának minden tartományit veri, tsapja, pusztítja, ragadja, a' Gothus Szarmata, Quadus Alanus, Hunnusok, Vandalusok, Marcumannusok. Mindenek között a' Hunnusok adhattak ezen panaszolkodásra alkalmatosságot, kik Balamber Fejedelmekkel 374-ben Europába bejöttek, akkor t. i. a' midőn Válens és Ammiánus a' Tsászárságért egymással tzivakodtak és gyengítették a' Római hatalmat; Pestis is és marha-dög is nyomorgatta az embereket. Minden nemzetek takarodtak a' Hunnusok előtt, a' merre tsak lehetett, és többnyire dél és napnyugot felé a' Rómaiaknak tartománnyaiba tolódtak. A' Dáciából kiszaladt *Góthusok* különössen Pannóniába jöttek a' Rómaiaknak engedelmével, kiknek t. i. azon kivül sem állhattak ellene a' Rómaiak, önnön zenebonájok által is már már elhanyatlott hatalmok miatt. De a' honnan is később 434-ben Attila előtt futniok kelletett a' Góthusoknak. Hanem tsak az Attila' rettenetes neve futamtathatta-meg ekképpen és

zabo-

zabolán is tarthatta a' bosszúállásnak alkalmatosságára nyughatatlanúl leskelődő nemzeteket. Alig hala-meg ez a' Világnak ostora, hogy mindjárt kiüzettek az ő egymás köz'tt meghasonlott fiai az elfoglaltt földekről, és egész a' Don vizéig visszaszoríttattak. A' mi Kr. sz. után 453-ban történt. Mindenfelől nyomúltak a' nemzetek, hogy az elvertt Hunnusoknak helyeit elfoglalhassák. A' Duna' mellyékét tsak nem egész mentében német nemzetek ülték meg, ugy mint: Gepidák, Góthusok, Rugusok, olly helytt Sarmaták is, de különössen Pannónia' részét Bétstől fogva a' Száva' vizéig az *Osztgothusok.* Jornandes régi Iró szerént *) 3 testvér Fejedelmek osztották-fel magok között ezt a' darab földet, és e' következendőképpen: *hogy Valamir a' Scarnjunga és aquà nigra folyóvizek között; Theodemir a' Pelsód Tava körül; Videmir közöttök tartaná magát.*" Igy magyarázza ezt *Mannert* nevezetes Iró. A' vizek' nevéből, úgy mond, semmit se tanúlhatunk ki: de mivel a' Barbarusok a' Valamir' földjére ütöttek, mindég is a' Duna' részéről és Bassiána várost vítták, mellynek Győr tájban kelletett valahol lenni, itélni lehet, hogy a' Scarnjunga alatt a' Lajta, amaz alatt pedig a' Rába vize értetődik, tehát Theodemir' földje volt a'

*) Getic. nro. 50.

Balaton' tája a' Dráváig, Videmiré pedig tovább észak felé. Melly szerént Jornandes' szavaiban a' *Pelsod* tavon a' Balaton, nem pedig a' Fertő értetödne. Hanem én nem tudom mért hagyjuk-ki azt a' részét Pannóniának, melly a' Lajthától Bétsig nyulik-ki, holott Béts is bizonyosan az Osztgothusoké volt. Azért nehezen érthetjük a' Skarnjunga alatt a' Lajtha vizét. — Sigonius ellenben *) és e' szerént *Schönvisner* így osztja-fel az említett 3 Fejedelmek között Pannóniát: „hogy Valamir a' második Pannoniában a' Scarnjunga, és aqua nigra vizek között; Theodemir az első Pannoniában a' Pelsó tava körül; Videmir a' Valeria Pannoniában közöttök tartaná magát." A' mellyképpen ha magyaráztatnak Jornandesnek szavai, akkor ismét a' Pelsó tó alatt nem más, mint a' Fertő' tava értetödik.

Van Iró, a' ki az Aqua nigra viz alatt a' Bazini már említett *Fekete vizet* érti, melly szerént a' valaha ott voltt tó lett volna a' Pelsó tava: hanem gondolom, e' következendökből is a' többi között észre lehet venni, hogy ez hibás vélekedés. Tsak ugyan Jornandesben olvassuk **) hogy a' Svábok, midön Hunnimund Királlyokkal 456-ban a' Dunán által Pannonián keresztül egész Dalmá-

---

*) Sigonius Hist. Occid. Imp. L. XIV.
**) Sigonius Hist. Occid. Imp. L. XIV. p. 241.

tiába beütöttek, és a' Gothusoknak marháikat is prédálták volna; visszatérttekkor Theodemirtől a' Pelsó tavánál nagyon megveretettek, és Királyjok is elfogattatott. Még gyanakodni sem enged ez a' Bazini tóról, mellynek már 165 esztendök elött a' Galérius' idejétöl fogva ki kellett száradva lenni ugyan a' pártfogója' vélekedése szerént, 's tehát a' tó körül nem verekedhettek az Ostgothusok a' Svábokkal.

Kr. szül. után 526-ikig amaz hatalmas *Theoderich* Ostgothus Királynak haláláig, a' ki különös szerentsével egész Olasz országot is maga hatalma alá kerítette, és Római Tsászárnak is kikiáltatott, maradtak Pannoniában az Ostgothusok. De azután a' *Longobardusok* foglalták azt el, szintúgy a' Római Tsászárnak engedelmével, mint valaha a' Gothusok, sőt a' kiknek Justiniánus Tsászár még pénzt is küldött, hogy többre ne vágyódnának.

Az *Avareseknek* Ásiából való kiérkezésekkor, a' midön ezen hatalmas meghódítója minden útjában lévő nemzeteknek már a' Duna felé közelgetne Kr. sz. után 565-ben, éltek a' Longobardusok azon alkalmatossággal, hogy éppen a' Gepidákkal (ezek a' tulsó részén laktak ekkor a' Dunának) ellenségeskedésben voltak. Előre megkérték az Avareseket igéretekkel, hogy segítenék öket a' Gepidák ellen, valamint az által barátjaikká tették az Avareseket. El is foglaltatott

az Avaresek által a' Gepidák' földje. Hanem úgy tetszik, hogy ők is osztán (568-ban) tsak azért engedték által szép módjával Barátjaiknak Pannóniát, mivel kéntelen forma vala a' barátság, ámbár úgy hagyták vala meg, hogy tsak, ha szerentsések lennének Olasz ország ellen, akkor maradna Pannónia az Avareseké.

Mindenfelől, a' merre tsak fordították fegyvereket az Avaresek, szerentsések voltak. Thuringiát, a' Tseh Országi, Morvai, Lausitzi Vendusokat mind hatalmok alá vetették. A' napkeleti Tászárt Justinust 80 ezer esztendei adóra kényszerítették. A' Carnióliai Karinthiai Tótok is (a' Sarmatáknak maradéki) nékik engedelmeskedtek. A' Dalmatáknak, kik egynéhány Avares gyermeket, és Asszonyokat rabokká tettek vala, tenger-mellyéki városait kirablották. Kr. sz. után 600-ban a' Tisza körül a' Rómaiaktól nagyon megverettettek ugyan, úgy hogy 8000 Tót Jobbágyaik elestenek, magok közzül pedig 3000 jutott római fogságba: de tsak hamar, a' midőn a' Persákkal lenne bajok a' Rómaiaknak, akkor ismét adóra kényszerítették Phocas Tászárt. 610-ben a' Longobardus Barátjoknak földjét is Friault elfoglalták. Olly hatalmassak lettek végtére, hogy Heraclius Tászárnak kérni kelletett elébb barátságjokat, hogysem a' Persák ellen mehetett. Hanem azért Constantinápo-

lig is beütöttek az Avaresek, és 270 ezer foglyokat hoztak-vissza magokkal, olly félelmet ütvén a' nemzetekbe, hogy már az Ásiába való kiköltözködésről gondolkodtak a' Byzantínusok. Hanem ugyan, a' midőn más izben is azok ellen volnának nagy erejekkel, bérohanván a' Tseh országi Vendusok az ő Országokba, nem tsak megszabadították magokat az Avaresek' Jobbágyságától; hanem igen erőssen megis verték őket 623-ban. Ekképpen, és ugyan akkor rázták le a' Bulgaresek is az Avares nyügöt. Tsakhamar ezeken kivül más nemzetek is találkoztak, a' kik élni akartak a' Avaresek' kárával. Azok a' Vendusok-is, és Serbusok, kik Frankonia és Bavaria' szomszédságában laktak, az Avares földre takarodtak (5 Férjfiú és két leány testvéreknek vezérsége alatt: Neveik ezek: Klukás, Lovetus, Klozentzes, Muchlo, Krovát, Tuga, és Buga) és a' mostani *Serviát*, *Croatiát*, *Dalmatiát*, *Bosniát*, Heraclius Tsászárnak tudtával (szép móddal) megülték; kiknek valóságos maradéki, a' mái napi lakosi is ezen tartományoknak, és a' kik osztán Carnioliába, Carinthiába, és Pannoniába is appródonként elszaporodtak.

Ekképpen szorítatván-ki mindenfelől az Avaresek széles tartománnyaikból, tsak hamar annyira jöttek, hogy a' Duna és Innus vize között fekvő darab Pannoniában és Noricumban kelletett nékiek öszveszorúlva

élni. Elégszer akarták ők osztán a' napnyugoti és déli részről lakásokat kiterjeszteni, Carinthia is a' Bavarusok ellen gyakran vereked-vén, a' midőn Laureacum városát is felégették; de mindég bal szerentsével. Sőt végtére *Nagy Károly* Franczia királyt is nyughatatlanságjokkal magok ellen ingerelvén annyira hozták sorsokat, hogy Pannoniából is kiüzettettek, a' midőn napkelet felé hajdani honnyokba szaladván, nem kis kárt tettek bennek azok a' Tót nemzetek, kik a' szerentse' idejében Jobbágyi voltak az Avareseknek. Izre porra törettettek ők akkor mind egy szálig *Crumus* Bulgárok' Fejedelmétől, a' kiről mondatik, hogy mikor hallotta volna, hogy a' könnyű és részeges életnek elhatalmazása gyengítette volna el annyira az Avareseket, mindjárt egész országában kivágattatta a' szőlőket. Kr. sz. után 791-ben történt ez a' sors az Avaresekkel.

Nagy Károly' fiával együtt *Pipinussal*, kiki más Tsapat, és nagy hadat vezérlvén, egész a' Rába' befolyásáig a' Dunába érkezett Pannóniában a' hol elég keménnyen viselték magokat a' Frantziák, még a' legaláhb való kunyhó ellen is: mert tellyességgel elpusztították a' tartományt. A' mire az Avareseknek sok kintsei is adhattak nékiek okot. Emlegettetik különössen, hogy egy erősségjeket, mellyben legdrágább kintseiket

tartották vala az Avaresek, legész a' földig lerontatott Pipinus.*)

És ez volna az az idő pont, a' miolta *Soprony* városa talán éppen ezen várnak romladékjairól, mellyen t. i. épülttnek gyaníttathatna, az *Oedenburg*, az az Pusztavár nevet hordozná, igy neveztetvén t. i. azoktól a' Németektől - *Bojáriusoktól*, kikkel tsak hamar az Avaresek' elpusztulása után, Pipinus attyának parantsolatjára, mint uj lakosokkal megszállíttatta Pannoniát, és a' kik talán legelső Felépitői valának *Oedenburgnak*.

Helyes volna eredetét Soprony városa *Oedenburg* nevének ezen időre tenni, ha megmutathatnánk, hogy Soprony városa' helyén is volt volna az Avaresekkel *Rhingusok*, de erről semmi Iró nem emlékezik. — Hogy *Ottocarus* Tseh Fejedelem, a' ki a' XIII-ik században szintúgy nagy pusztítást vitt végbe Soprony' tájékán, nem adhatott arra a' nevezetre okot, mint némellyek hiszik, kitetszik a' IV-dik László Királynak 1277-ben a' *Supru-*

---

*) *Egimhardus* in vita Caroli M. in quot proelia in „ eo gesta (tempore) quantum sangvinis effusum sit, testantur vacua omni habitatore pannonia, et locus, in quo Regia Cagani erat, ita desertus, ut nequidem vestigia in eo humanae habitationis appareat. Omnis pecunia, et congesti longo tempore Thesauri direpti sunt, neque humana potest memoria recordari, quo Franci magis ditati et opibus aucti sunt.

nyiaknak adott Donatiójából, azért, *mivel ők nem csak meg nem adták magokat*; hanem *inkább fiaikat adták kezességül az ellenségnek*. Pusztavárrá tehát, legalább ez úttal nem tétethetett annál inkább, hogy a' XII-dik századbéli némelly Irók is *) már *Oedenburg*-névvel emlegetik Sopronyt. De elöljön az Oedenburg név még sokkal régibb Irókban is. **) Ezekből azt hiszem inkább, hogy az Oedenburg névre adott alkalmatosságot *Scarabantiának* rész szerént Cassius által, tökéletesebben pedig, a' Dácusok által való elpusztítása; és a' midön Claudius által felépülvén, később Sempronius elöljárót kapott, ettől osztán vehette *Sempronium* nevét, hogyha csak volt valaha illyen neve, és ha ezen régi magyar neve *Suprun*, mint ezt a' Diplomákban olvassuk, a' Semproniumból vette származását. Aventinus, Lázius, Bélius, kik felkapták a' Sempronium nevet, nem olly igen régi Irók.

A' Bavarusokon kivül uj lakosoknak önként kéredzettek a' Száva és Dráva közzé sok *Vendusok*, *a' mostani Horvátainkat*, mint valóságos maradékit, hagyván magok után.

---

*) Chronic. Austr. German. C. 76. p. 748.

**) Victor Pipinus, et Boji omnia ab Arrabone, et Peisone sive lacu *Oedenburgensi* usque ad Dravi fluenta, et ad eiusdem atque Histri confluentes vi et armis subigunt, cuncta in ditionem, et obsequium cogunt etc.

Hanem Avaresek nélkül sem maradt Pannónia tellyességgel. *Tudún* (a'ki ijedtében kereszténnyé lett, 's tehát nem kelletett néki szaladni) és *Zodán* Avares Khánoknak jó forma tsoportjoknak kellett lenni, mivel 798-ban, még is olly erösnek érzették magokat, hogy lemondván a' kereszténységről a' Nagy Károly' hadával több ízben is szembe szállottak. Ezeknek megzaboláztatása után (799) osztotta-fel 5 Grófságokra, mint iratik, Nagy Károly' Pannóniát (már ekkor 803-ban Tsászár is lévén). Ezután Morva ország' szélén szabatott-ki *Theodor* Avares Khánnak a' hozzá tartozandóival helye; de a' honnét, mivel szüntelen háborgattatott a' Morvaiaktól, *Carnuntum és Sabária között* kapott ismét uj lakást. Ennek halála után (805) az utólsó Kám *Ábrahámnak* hivattatott (Fischamentben kereszteltetett annak) a' kinek halálával az Avares név is elveszett Pannóniában.

Érthetjük ezekből, hogy melly igen kevert lakosi lehettek Pannóniának ezen időben, melly már sok századoktól fogva mintegy közép föld vala, a' melly felé, és a' mellyből jöttek, 's mentek a' nemzetek. Kétség kivül minden benne tovább mulatott nemzetből, bár elüzettetett is, kellett kevésnek mindannyiszor maradni. Minden bizonnyal a' Római nyelvet, mint uralkodót minden lakos iparkodott megtanúlni.

E' közben nem kis gondja volt Pipinusnak, hogy a' keresztény vallást is terjesszeki egyszer'smind egész Pannóniában. Így ír egy akkori Iró: „Azon részében Pannoniá„nak, melly az alsó Pelissa tava körül, túl „a' Rábán egész a' Dráváig, és ennek a' Du„nába való befolyásáig terjed-ki, maradott „Hunnus és Tót népnek, *Arnonust* a' Saltz„burgi Püspököt rendelte Anyaszentegyházi „tanitására, Pipinus." *) Látjuk imé! ismét ezen szavakból-is, hogy azon időben az Iró *Pelissa superior* név alatt értette a' Fertő Tavát, úgy mint a' melly *a' Pelissa inferiorhoz* a' Balatonhoz-képest felföldön fekszik.

Nagy Károly' halála után, melly történt 814-ben, 862-ig volt Pannónia az ő Fiainak 's Unokáinak kezében. Ez idő alatt sem volt sok változások nélkül Pannonia; az pedig a' *Morvák* miatt, kik örömest függetlenek lettek volna a' Francus Fejedelmektől. *Privina* és *Moymir* Morva Herczegeknek versengésén kapott *Lajos* (Ludevig) Király (a' kinek jutott vala osztály szerént Bavária, Carinthia, Bohemia és Pannonia) a' midőn az elüzött Privinát Pannoniába befogatta, és a' *Szala* vize mellyékét, a' hol ő *Szalavárát* épitette, a' Balatontól fogva Pettauig néki adta; és Moymir ellen menvén, *Ratislávot* tette Morva' Herczegének. Hanem ez se ma-

*) Anonymus de conversione Bojorum et Carentanorum.

radt azért hív Vasallusa Lajosnak, mert a' Testvérjének Fijával *Svatoplukkal* (Sventibaldus) Pannoniába is beütött. Még többet tett Vratisláv, a' midőn ujonnan szorongattatván, *Carolomannus*tól 862-ben a' Karpatus hegyei közül egy tsoport Magyarokat hivottki segítségül, kik igen nagy pusztítást vittek végbe Lajos német Királynak Országában. Tsak az által lett vége ennek a' háborúnak, hogy Vratisláv elfogattatott, a' mi kor meg kellett neki esküdni a' hívségre. Másodszor is hívtelen lévén Vratisláv, és meg verettetvén, szemeitől megfosztatott Lajos Király által (870-ben;) Hanem Svatopluk se volt külömb szavát tartó ember mint Vratisláv. Ámbár ötet *Arnulphus* Király önnön fiának keresztattyává választotta, és ő el is fogadta barátságosan ezt az atyafiságot; még se szünt-meg még erősebben készülni Arnulphus ellen. Hanem tsak hamar végét szakasztották e' hosszas ellenségeskedésnek a' Morva és Francus Fejedelmek között a' *Magyarok*, kik Kr. sz. után 893-ban a' Karpatus hegyeken keresztül legelőre is a' Szvatopluk Országához közelgettek, és Persiai szokás szerént követjeik által *tsak egy szaru duna vizet, egy edénykével tele földet, és egy tömlő füvet kivántak volna Szvatopluktól.* A' második követségre jobban megértvén a' Magyaroknak szándékát, igen is kiváuta bezzeg Szvatopluk az Arnulphussal való békességet; de a' melly már semmit sem használt néki, mert

a' megtetszett *Grán*, *Duna*, *Tisza*, *Maros* vizeknek föld jeit senki se lehetett volna már képes a' Magyaroktól vissza-venni. — Mind a' Dunán által is Pannoniában az Arnulph' földjén, békével legelhették a' Magyarok marhájokat, sőt, mint iratik, hogy 6 egész esztendőkig a' Pannonia és Avaresek' pusztáin vadászatból és halászatból éldegeltek mindjárt bejövetelek után az Országba; így látszik, mintha Arnulphus egyetértöleg lett volna a' Morvaiak ellen a' Magyarokkal. Az való, hogy tsak Arnulphus' halála után 899-ben folytatták osztán tovább, Baváriába, Carinthiába, Olasz országba, és tovább győzedelmes hódításokat *Árpád* vezérjek alatt.

Illy formán tehát már 893-tól fogvást Pannoniának az elszámlállt lakosain kivül *Magyar lakosi* valának, kik tsak egyedül magok voltak képesek, mint uralkodó nemzet mái napig is — már 906 esztendeje — megtartani ezen Földjeket, noha sok irigy, hamis és ostoba, külső és belső zenebona sok izben már már végére nem járt az ő uralkodásának önnön országában.

Árpád' halála után (907) a' ki Kapitányságokra osztotta-fel Magyar Országot, *Zoltán* az ő fia következett a' Fejedelemségben. Ez a' Fejedelem Határjait is kijelelte Magyar Országnak. Ugy mond *Anonymus* *): „ *Napnyu-*

*) Anonym. de Const. regni C. 57.

gotra a' Németek felöl Gunzil hidig tette ki a' határt, a' melly részén az Oroszoknak, a' kik Almussal Nagy Attyával Pannoniába jöttek vala ki, egy várat engedett építeni (a' mostani Oroszvárt) *és azon szélekre a' Musun sáron túl helyheztette lakásait, a' Bissenusoknak is, hogy őrizzék az ő országát; ne talám mérgessen megbosszúlni akarván a' Németek valahu a' Magyarokat, az Országnak széleit elpusztítsák.*

Ezen kiejtésében „Musan sár" az Irónak, mint már egyszer emlegettük, méltán megütközhetnénk mindnyájan, a' kik azt hiszszük, hogy a' régi időkben is szembetünő tó volt a' Fertö: hanem, mivel más régi irásokban is, valamint a' Tihanyi Klastromnak, 1055-ben irt Donationálissában, a' Balaton tava is „*Lutum* sárnak neveztetik, itélni lehet, hogy „lutum" annyit tesz itt az Iróknál, mint *palus*, *lacus*. A' Balatont *lutum magnum*, nagy sárnak, a' Fertöt *lutum parvum* kis sárnak nevezik a' régi honnyi Iróink, valamint láttuk, hogy egyik *Pelissa minor*, a' másik *Pelissa maior* névvel emlegettetnek. Honnét származhatott pedig ez a' hibás nevezet, (mivel a' jó deáknál a' tó nem lutum, hanem lacus) a' Balaton névnek eredetéből igen könnyen észre lehet venni. Már láttuk fellyebb, hogy a' Balaton tájékának lakosi tót nemzetek voltak. Nyilván kitetszik az *Bölts Leo Tsászárnak* szavaiból is, a' ki azt irja, hogy Tótokat találtak legyen Pannoniában a' Magyarok idejöttekkor. Melly

Tótoknak, szintúgy mint a' Magyaroknak értelmessen leirja az ő szokásokat is *). A' tónak neve tót nyelven *Blato*, vagy mint most is mondják az Oroszok *Boloto*; a' mellyből a' Magyar *Balatont* tsinált, a' Deák pedig szóról szóra fordítván *Lutum*nak nevezte.

Nyilván kitetszik egyszersmind az Ország' széleinek fellyebb említett leirásából az is, hogy miért *Neusiedlersee* a' német neve a' Fertőnek. Neusiedler magyarúl Újlakos. A' Fertő tájékára rendeltetett *Bissenusoknak*, a' kik kétség kivűl *Ne'sider* városát is építették, uj lakhelyekről nevezték azt *Neusiedler See*-nek az akkori körül belöl lakó Németek.

Meglehet, hogy ugyan ezek a' Bissenusok nevezték legelőre is a' Tavat *Fertőnek*, az az coenum, paludosum (fertős, fertelmes, motsáros) melly köz-név (nomen apellativum) végtére a' tónak tulajdon nevévé vált. Valóban Anonimus a' Tsákvári tavat is *Ferteu*nek nevezi. **)

A' hol Thurocz, Geisa Királynak Salamonnal való tzivakodásiról ir, tesz ottan a' Fertőről is emlékezetet, úgy mond, a' Bissenusok egy akarattal kérték vala Geisa Királyt, hogy ha őket szabaddá tenné, ők Salamon

---

*) *Kollár* amoenitat. Hung.

**) *Schwandtner* T. 1. P. 1. p. 32. 'Ad Fraditem, cujus silvae Vetrus (Vertes) juxta stagnum Ferteu Sac (Csák) castrum posuit.

királynak mozdúlásait úgy meggátolják, hogy még tsak ki sem merne jönni Moson és Poson Váraiból. Reá állott a' Király --- hanem úgy szaladtak a' Bissenusok Salamon előtt, valamint a' viasz olvad a' tűzön, a' midőn sokan megölettetvén közzülök, sokan pedig a' Ferteu' tótsáiba (stagnis) veszvén, kevesen menekedhettek-meg *). A' mostan is Moson és Győr Vármegyében lakó *Pórok*nak—Tótoknak — elejét érti Pálma a' Bissenusokon. — Meg lehet, hogy ezen szerentsétlen Expeditiójok adott alkalmatosságot e' közmondási szavakra: *Pórúl járt*; melly közmondást ugyan most sok magyarok közönségesebben az ollyan emberre alkalmaztatják, a' ki véletlenül a' gatyájába talált ereszteni.

Ihol! ismét tsak *Ferteu tótsai* névvel illettetik a' mi Fertő Tavunk. Mintegy kétség kivül valónak látszik ebből is, hogy a' Robert Károly Királytól 1339-ben kapott Donátiójában Soprony városának ezen szavak *in fluvio Ferteu*, szóról szóra magyaráztathatnak, hogy t. i. tsak folyó víz volt azon időben a' Fertő, a' mellynek tsak széltén lévő több tótsái voltak azok a' Stagnumok, mellyekbe bevesztek a' Bissenusok. Annál inkább, hogy a' melly originál Documentumait (de annis 1199, 1277, 1283, 1340, 1366 vala szerentsém olvasni Soprony városának,

*) *Túrocz* T. II. p. 334. Editione Schvandtner.

egybe se tapasztaltam neveztetni Tónak a' Fertőt; hanem tsak *Ferteunek*, és egyedűl az egyikben folyó viznek, úgy hinném én azt ha nem olvasnám az Anonymusban *) hogy ő a' Balaton tavát is folyó viznek irja. Ugy tetszik, mintha Tónak se nevezték volna régi honnyi Iróink az álló vizeket, mihelytt be és kifolyás volt azokból. A' Balatonról pedig tsak nem mondhatjuk, hogy az ő idejekben tó nevet nem érdemlett volna.

Hogy tó és mély tó volt a' Fertő 1270-ben Ottocarus Tseh Királynak e' következendő esetje megmutatja. Az akkor időbeli Írók szerént **) ő a' befagyott Fertőn által akarván küldeni egy tsapat vitézzeit, hogy véletlenül üthetne a' Győr tájékon öszvegyült Magyarokra, 40 lovas nemesseit, és 300 gyalogjait, kéntelen volt jégtörés által elveszteni a' Fertőben.

Mindenek felett legnagyobb világosságot nyújt nékünk a' Fertőnek régi állapotjáról szólló levele ama nagy érdemű Tudós *Görög* Urnak, a' ki óhajtásomnak eleget akarván tenni, felkereste a' *Kismár*tonyi Archivumban azon régi irásokat, a' mellyekben a' Fertő vize által elborított helyekről szó vagyon, mellyeknek tsupa emlegetésével elé-

---

*) Schwandtner C. 49. (**) Rauch Oesters. Geschichte III. B. aus d. Chronik Oester. ad annum 1270. *Anonym. Leobens. Pet* de eod. anno.

EGYETEMI KÖNYVTÁR DEBRECEN

gedtek-

gedtek-meg eddig más Irók. Vagyon t. i. a' Kismartoni Archivumban egy régi Urbárium, mellynek ez a' Titulussa:

Urbarium arcis Fraknó, et Bonorum ad eam pertinentium anno 1360 — *ex vetusto eiusdem Urbario, nunc vix amplius legibili excerptum et descriptum, sola theca supermanente, iussu Principis Pauli Esto ras* R. H. Palatini. 1687.

Tehát ez már maga is tsak mássa (copia) az 1360-dik esztendöbéli Urbáriumnak, mellynek ez az eleje:

„Bona vetustae familiae Ducum Giletorum, quae ad arcem Fraknó cum Castello „ Kismartony pertinebant, mandato Serenissimi Domini Ludovici Dei gratia Hungariae „ et Poloniae regis, uti nunc inventa sunt, „ cum suis modernis proventibus diligenter „ conscripta sunt in oppido Nagy Martony „ anno Dni 1360." Ezután minden helységnek jövedelmeit leirja különkülön mintegy husz sorokban: némellyeknek kevesebb, némellyeknek pedig, de kevésnek, több sorokban is. Legelöszer is neveztetik közzülök *Fraknó vára*; mellyröl különössen ez van megjegyezve:

Giletus dux Sirmiae, alias Banus Temesiensis, arcem Fraknó magis restauravit, uti etiam Capellam B. Virginis iam antecedenter aedificatam renovavit, cui etiam hanc Inscriptionem addi-

dit: Giletus Dux, Princeps de Fraknó et Dominus Peisolacus hanc Ecclesiam B.M.V. submisse restauravit A. 1233.

Fraknó vára után következnek az ahoz tartozó helységeknek nevei. A' melly helységeket ma tsak német neveikről esmérünk, azoknak magyar nevek volt abban az időben. Méltó némellyeket azok közzül megnevezni: *Várallya*, Forchtenau; *Ujtelek*, Neustift; *Rétfalva*, Wiesen; *Schadendorf*, Som falu; *Czilévölgye*, Czilinthal; *Czilfalva*, Czindorf, *Czemenfalva*, Czemendorf; *Szikra*, Sigraben; *Herman* ávagy Hirm; *Kertes*, Baumgarten; *Darufalva*, Drasburg; *Czinfalva*, Czilindorf (ma Siegendorf); *Lépesfalva*, Loipersbach; *Agfalva*, Agendorf; *Kalenfalva*, Klingenbach; *Darásfalva*, Trauersdorf; *Sercz*, Gsies.

Következendők is megvannak még nevezve az Urbáriumban, de a' mellyekről ma még azt se tudjuk bizonyossan, hol feküsznek. *Fekete tó* Taicht. *Solvunt annuatim censum florenos centum; educillant vini urnas 50. Dant Gallos, Gallinas* 100. *Dant ova, anseres etc. Pro piscatura piscium centenarios* 10. *Ligna pro foco et aedificiis a Dominio emunt. Decimam et nonam ab omnibus solvunt. Robotas omnis generis praestant. Habet hic quoque Dominium liberam piscationem in lacu.* az az:

Fizetnek esztendőnként 100 forint adót, 50 akó bort mérnek ki. 100 kakast, és tyú-

kot adnak. Azon kivül ludat, tojást 'sa't. A' halászatért 10 mázsa halat adnak. A' tüzre és épületre való fát az Uraságtól pénzen veszik. Tizedet és kilentzedet mindenből fizetnek. Mindenféle robottal kötelesek. Itt is az Uraság szabadon halászhat a' tóban.

Jakabfalva Sz. Jakabb. *Solvunt annuatim censum flnos* etc. - - - szóról szóra mint fellyebb.

Fertő Se Viesen. *Solvunt annuatim etc.* szóról szóra mint fellyebb.

Sárvölgye Khottal. *Solvunt* etc. szóról szóra mint fellyebb.

Kendervölgye Grienthal. *Solvunt* etc. szóról szóra mint fellyebb.

Jókut Senprun. *Solvunt* etc. szóról szóra mint fellyebb.

Ezen három faluk is elölfordúlnak az Urbariumban, ugymint *Boldza falva* Czautzendorf, *Czundra*, *Matskásd*: de nints utánnok semmi irva, a' miből észre lehetne venni, hogy közel feküdtek volna a' vizhez. Azon helységek közzül, mellyek mái nap a' Fertő' szélein feküsznek, előfordulnak ezen Conscriptióban de anno 1360, úgymint *Széleskut*, *Fekete város*, *Fehér egyháza*, *Okka*, *Rust*, *Meggyes*, *Volf* is magyarúl *Farkasd*: de egyik után sints téve, sem ez: *pro piscatura piscium solvunt*; sem ez: *habet hic quoque Dominium liberam piscationem in lacu.* Ellenben e' következendő helységek' jövedelme után, melly helységek mind közel esnek mái nap a' Fer-

tőhez, ugymint *Nezider*. *Hidegség*, *Ilmitz*, *Apátlan*, *Pomogy*, ezen szók vannak irva: *pro piscatura piscium soluunt centenarios decem. Habet hic quoque Dominium liberam piscationem.* Ó *Bala* ezután ez van irva: *pro piscatura piscium dant centenarios* 10; *habet hic quoque Dominium liberam piscationem.*

Teten. pro piscatura piscium solvunt centenarios 3.

Sarrot Sroln, a' *piscatura piscium centenarios* 10, *item piscaturam liberam*, *item Telonium.*

Osli: *piscatura ad Dominium spectat.*

Vad-Czere, Au, ez alatt áll „ *Cum lacus Peiso totus ad Dominium spectat*, *sic piscatura quoque ad Dominium spectat.*

Udvar — Hof, ez alatt pedig ez: *Centenarios piscium* 10. *habet hic Dominium liberam piscaturam.*

1303-dik esztendőben tehát az említett 6 Faluk feküdtek a' Fertő' partján, ugymint Fekete tó, Jákobfalva, Fertő, Sárvölgye, Kendervölgye, Jókut. Onnét hisszük azt, mert halászatjok volt a' Tóban, és adóztak is halakkal a' Földes Uraságnak. Kelletett pedig feküdni nékiek nem a' napkeleti részén a' Fertőnek, mert most is ott vannak Nezider, Ilmitz, Apátlan, Pomogy helységek, mellyek már akkor időben is határoztak a' vízzel; mivel azoknak is volt halászatjok; hanem a' napnyugoti részen a' Fertő, és Rust, Meggyes, Okka, Fehér-egyház, Fekete város helységek között, úgy

mint a' mellyek halászat jövedelem nélkül emlegettetnek, ámbár most a' viznek partjain vannak.

Mintegy Rákos' tájáig nyúlhattak-le ezek a' helységek, mert 1199. és 1327. esztendőbéli Donátióji szerént Soprony városának a' Fertő' szélén Rákos és Balf között valami *Pakha* másképp' *Pagya* nevű 5 régi Aratrumú földnek kell helyt adnunk (hogy ha nem hibásan magyaráztatik a' régi irás.) A' mostani *Hof és Au* helységek úgy látszatnak, mintha különös Kastélyok, vagy Majorok lettek volna, azért a' halászat szabadságokban volt.

Elég keskenynek kellett akkor a' Fertőnek lenni, a' midőn ezen helységeknek határai által, a' napkeleti részre szoríttatott; mégis az Urbarium mindenhol Tónak nevezi. De tegyük, hogy a' mostan kiterjedő Fertőnek egészen a' Felét foglalták is el azok valaha. Nem lehetet-é a' Fertő azért egy igazán szembetünő Tó, melly most inkább egy kis tengernek, mint tónak neveztethetne? Az ő szélessége most hol 2, hol 1 1/2 mértföld; hatsak egy harmadrész mértföld volt is valaha annak szélessége; még is tótsának nem neveztethetett, annál inkább, hogy Nezidertől Saródig 5 mértföld volt akkor is az ő hosszasága. De folyó viznek okossan soha sem lehetett azt tartani, a' Vulkának tsak egy két három lépésnyi ágyú Patakotskának befolyása miatt. Lehet

pedig azt is gondolni, hogy nem éppen a' legnagyobb határú faluk lehettek, az elöntött faluk. Valaha sürűbben voltak Magyar Országban a' Faluk, kivált ezen felső részben. A' számtalan Praediumok mutatják azt. Balf Bozhoz igen közel van, és még is közöttök *Viss* nevü Praediumról emlékezik egy, Salamon Király alatt feltett irás.

Éppen keskeny és alávaló viz nem lehetett a' Fertő, a' 11 dik, és 12-dik századokban sem. Az ezen régi időbéli Királyi Irásai Soprony Városának olly Jövedelméről szóllanak a' Fertőnek, melly Jövedelemnek a' Fele a' Város tornyainak és falainak felépítésére adattathattak.

De imé! már 1233-dikban *Peisónak* is neveztetett a' Fertő. Igen nehéz ezt a' nevet megtagadni néki a' még régibb időkre is. Alig könyvből, hanem traditióból volt néki ez a' neve, melly éppen *Titulussává* is méltó vala lenni Giletus Vezérnek.

Vallyon ámbár még ollyan nagy se volt a' Fertő az említett Századokban, mint méltán gyaníthatjuk, hogy volt; nem gondolkodhatunk-é igy? Hogy valaha a' Rómaiak' idejében, Plinius és Victor Iróknak éltekben ollyan nagy is lehetett, mint mái nap. Valóban a' Fertőnek természeti fekvése az ő környékéhez képest (mellyet már leirtunk vala) nem mutat másra, minthogy szükségképpen vesztegleni kelletett a' körülötte lévő magossabb tájékról öszvefolytt viznek;

ebben a' mély lapájban. Legalább egy nagy kiterjedésű motsáros bozodság volt ő bizonyossan mindég, a' miólta tsak illyen fekvést adott környékének a' természet. Amaz észak, és délfelé, de kivált a' Bozi hirtelen mintegy fal gyanánt felemelkedett 40 — 50 ölnyi magas dombok; nem külömben a' napkeletre kiterjedő sik föld ugyan, de még is nem kevéssel magossabb fekvésű a' tó, fenék földjénél, egy tekintetre arra vezethetik a' nézőt, hogy a' Tavat, egy korba tegye az egész környéknek formáltatásával.

De hát az Ikvának, a' Rábának lehetett e' mindenkor jó és egyeránt való folyások a' Dunába, úgy a' Vulkának akadály nélkül való kifolyása ezen mélységből? Nintsen-e' ollyan fekvése a' Rábaközi sik és lapos térségnek, hogy természetessen több ágakra kelletett a' Rába vizének szaladni, és rendetlen kiöntésével mind azon károkat okozni, mellyek alá vagyon vetve mái nap is az egész Rába vizének mellyéke? A' mikor 1043-dikban III-dik Henricus Tsászár Abba Király ellen Magyar Országba vezette hadját, hogy Pétert ültethesse a' Királyi székbe; *Thurócz* irja, *hogy Babot felé a' Rában keresztül nem mehetett az álló vizek és igen sürü berkek miatt, úgy a' sok mótsár miatt.* Akkor időben is tsak viz-fészek volt ez a' tájék. Ugy hihetjük, hogy azon több izbéli rendelések is az Ország gyüléseiben (in Diaeta Soproniensi an. 1622. art. 42. Item an

1635. art. 64. — In Diaeta Posoniensi an. 1638. art. 13. Item an. 1647. art. 129) mellyekben a' Rába vizének tisztogatása parantsoltatik, nem történtek más okból, hanem hogy helyesen észre vették, hogy a' Rába hamar beszokta tölteni maga ágyát, és azért okoztatnak a' káros kiöntések, az ujj meg ujj motsároknak származása. Itélni lehet, hogy akkor is tudták, a' Fertő' és Hanság' nevekedésének okát, tsak olly készek lettek volna boldogúltt Atyáink a' dolognak végbe vitelére, mint azt szükségesnek hamar általlátták.

A' természet, ha tsak nem gátoltatik munkálódásában, mindég követi az ő törvényes rendjét. Mind az az ok, a' mellyek miatt hisszük, hogy a' később időkben történtt megnövése a' Fertőnek, nem történhetett-e' a' Rómaiak előtt? Valóban, ha az ember a' Fertőnek partjait visgálja jó távúl is a' viztől, kivált a' napkeleti széleken: az, hogy azokat földszint tsak egy két ujnyira homokosnak találja, és alól olly kövér fekete földűnek, melly egy valóságos posványos bozódságnak megmaradott ászapja: arra látszatik mutatni, hogy ezen mostani száraz partok is valaha a' Fertő vize alatt úsztak.

Ugyan ez, és a' több előbbeni okokra nézve nem tünhet-e, hamar az embernek eszébe, hogy mégis tsak ugyan ezt a' Fertő tavát hidje nem tsak a' *Plinius' Pejsójának* lenni, hanem a' *Victor' Pelsójának* is? a' mel-

lyet t. i. az ő haszontalan, de könnyen megjobbíthatandó volta miatt, a' mit a' Rómaiak hamar észre tudtak venni, (valamint minden idegen Országbéli utazó most is tsudálkozik rajta, hogy igy türhetjük országunkban) *Galerius Tsászár* letsapoltatott vala. Megvallom, hogy mind amaz fellyebb előhozott visgálásai az érdemes Túdósoknak, a' *Valeria prima* 's a' t. *Pannóniá*nak holvolta eránt, nékem nem látszatik, hogy mind addig elegendőképpen meghatározott igazságot szülnek volna. A' legrégibb Irókról igen nehéz itéletet hozni, ha olly vigyázással iparkodtak-e' ők kiejteni irótollaikból a' szavakat, mint mi kivánnánk, hogy tselekedték volna. Földkártyái (Mappa) nem voltak a' régieknek, mellyek által mi most az Országok' osztállyainak határairól bizonyosbb tudósítást adunk tsak egy linia húzással a' jövendő világnak, mint szavakkal adhatnánk. Pedig az említett Római Irók is tsak már nyomosabb dolgokról való beszédjek közben emlékeznek a' Pelsóról.

Ugy hihetni tehát, hogy az Ikva és Rába mindég hajlandók lévén ágyaiknak változtatására, annál inkább valaha, a' midőn a' Rómaiak előtt az egymást mind szüntelen kergető bárdolatlan Nemzeteknek sem az itt volt nagy erdőséget, mellyben az öszvedült fák és azoknak gyökerei is már elegendőképpen gátolhatták a' patakoknak folyásait,

nem jutott eszekbe kiirtani, sem a' vizeket regulázni, szintúgy mint most, nagy lehetett; és hogy tsak azután későbben, a' mikor már a' Rómaiak által az Erdőség kivágatott, és jó kifolyás adatott nékie, úgy hogy a' Ráptzával a' Dunába igen nagy részt lefolyhatott, emelkedtek-fel azok a' helységek is, a' mellyek a' lakosoknak gondatlansága által, mivel nem tisztogatták a' kifolyást, ismét elöntődtek. Az előhozott természetes fekvésénél ezen egész tájéknak és környéknek, mint mondom, nints erősebb okom, hogy igy vélekedjem; hanem hogy ezen szélesen kiterjedő viznek, és bozódságnak haszontalansága és könnyebb letsapolhatódása most is hamarább szemébe tünik az embernek, mint a' Balaton taváé, mellynek nagy mélységei vannak, az bizonyos.

Emberi munka által fentartott kifolyásának jeleire eleget akadni a' Fertőnek, mindenhol, a' merre mái nap ásatik a' tsatorna: Malmoknak, gátoknak maradványaira, ámbár római kőoszlopokra, mind eddig nem akadhattak. Mellyek ha lettek volna is, már a' régiektől más haszonra fordíthathattak. De a' Fertő' kifolyásának régi derék 's tágas ágyára onnét is gyanakodhatunk, hogy ennek egész hosszában nem alávaló halászat vala. O Bala, Téten Osli, Hanságbéli Helységeknek ollyan halászatjok volt, mint láttuk, hogy mázsa számra fi-

zethették a' Hal-adót. Maga a' Kapuvári Rába az Ikvával együtt sem termeszthetett annyi halat, tsak a' Fertő vizével egyesülve. Tudni illik, mind azon sokféle és nagy halaknak is, mellyek talán a' dunából is a' Ráptzán felúszhattak, tsak a' Fertő tavának tágas vize adhatott elegendő lakó helyet, a' mellyben böven tenyészhettek. Hogy mind ezen időben azon egész földnek, melly most a' Hanság vize alatt úszik, más hasznát vették a' lakosok, azt nem is szükség említenem.

Egy szóval: nem tesszük tehát ok nélkül, ha legrégibb állapotjáról a' Fertőnek ekképpen vélekedünk: Hogy az a' legrégibb időktől fogvást áll: hogy szintúgy nagy, valamint most, vólt az mind addig, míg Kr. sz. után 308-dikban a' Rómaiak által le nem tsapoltatott: hogy azután épülhettek a' Fertő' partjain a' helységek; hihető, hogy az említettek a' Pipinus' uj lakosi által, és rész szerént később a' Magyarok' idejében.

Lássuk már továbbá: melly időben öntődhettek-el azok, vagy is mikor kezdett nevekedni a' Fertő tava úgy annyira, hogy ismét haszontalanná tette a' Környéket annak kiterjedett vize? — Különös érzéssel jut legelőszer is eszembe, hogy éppen a' Magyaroknak idejében kelletett annak történni, a' mi 308-tól fogva, mintegy 1000 esztendőknek elfolyása alatt nem történt. Ezt a' Római Coloniák' maradékinak tulajdonítom én kü-

lönössen, kiknek gondosságát talám a' Barbarusoknak szüntelen való berontásai se fojthatták-el. Hanem Atyáink valóban bő halászatjoknak megtartása miatt is több gondot fordíthattak volna a' Fertő' folyásának igazgatására. 1360-ban tehát megállottak az említett Helységek, a' mit bizonyít az is', hogy 1339-ben még folyó viznek iratott a Fertő, hogy ha valaki ezen nevezetre is hajtana még valamit. Hanem mind e' két bizonyság levélre nézve igaz az, hogy hibás az 1230. esztendő szám, mellyet Schönvisner Iró után jegyeztünk vala fel mindjárt elején e' könyvnek. *Aventinus*, *Sambucus*, és *Lázius* 16-dik századbeli Irók már mint nagy 's tágas tóról emlékeznek a' Fertőről. Sambucus nyilván szélesebbnek irja a' Fertőt a' Balatonnál. Aventinus, a' ki éppen az első esztendejében a' 16. Századnak irta maga Könyvét (Annales Bojorum) mint már egyszer fellyebb olvastuk, 45 ezer lépésnek teszi a' Fertő' hoszszát, 15 ezer lépésnek széleségét, 100,000-nek kerületét, melly szerént tsak kevéssel vólt már akkor kissebb a' Fertő, mint most. Mivel gondolni lehet, hogy ezen Irók közzül valamellyik emlékezett volna arról is, hogy mikor öntött vala ki ennyire a' tó, ha tsak kevéssel az ő idejek előtt p. o. a' 15 századnak vége felé történt volna az. Azért helyessen vélekedhetünk, hogy mintegy végével a' XIV-dik századnak, avagy a' XV-dik-

nek kezdetével öntödtek-el az említett Helységek.

Ha hirtelen és egyszerre esett volna ezen károk a' lakosoknak, lehetetlen, hogy ennyire feledékenységbe ment volna annak bizonyos ideje. Tsak appródonként történt az úgy, valamint folyó századunkban tapasztaltuk, hogy minden esztendöben rontott valamit földjeinkből a' tó, és rétjeinket lassanként változtatta posvánnyá. Éppen nem lehet azomban tagadni, hogy szinte ekképpen már akkor időben is, a' midön még folyó viznek neveztetik a' Fertő, söt egy két századdal is az elött, appródonként szaggattatott az említett helységeknek határja, a' még a' XV. századnak elejével osztán éppen minden földjei elöntödtek azoknak. Azt tartom, hogy a' Hanság tájéki lakosok voltak kiváltképpen okai mind ennek, kik t. i. látván, hogy a' Fertő' ki folyásának ágya mindég tsekélyedik (betöltvén lassanként magát) tehát halászatjok rosszabbodik, örömest mesterkedtek valóságos gátok által is a' vizet fenntartóztatni, 's mélyebbé tenni, hogy bövebb halászatjok legyen. A' malmoknak is rosz helyheztetések járúlhattak ehez. Mellyképpen szükséges vala nem tsak elvakúlni appródonként a' Fertő' folyásának; hanem úgy felemelödni is, hogy természetessen nem tsak az Ikva és Vittniedi Rába vizeinek a' Fertő' fészke felé vissza kelletett folyni 's a' Tavat nevelni: hanem azt is okozni, hogy a' melly vi-

zet magába nem foghatott a' Fertő, annak, ugy mint mostani időnkben tsak széllyel kelletett terjedni, és elposványítani olly szörnyű nagy kárral a' valaha gyönyörű szántó földeket és réteket, egy szóval, a' mostani szint olly nagy kiterjedésű Hanságot tsinálni, a millyen nagy maga a' Fertő. Mind a' kettő mind öszve tizenkét négyszegű mértföld. Melly darab földnek, ha tsak egy hatod része tehetődne is hasznossá, még is a' Polgári társaság ellen való vétek volna a' víz alatt maradni.

Mondottuk már, hogy a' *Királytó* mintegy annya 's medentzéje az egész Hansági víznek. Ugyan azért történt, hogy a' midőn a' már eddig húzott tsatorna által a' Királytóban szemlátomást apadott a' víz, olly hirtelen apadott a' Hanság is, hogy ennek uszó földje a' mikor leereszkedett, néhol szökő kut gyanánt szorította-ki terhével maga alól a' vizet. A' jelenlévőknek mondása szerént embervastagságú és magasságú szökő vizek mulattatták a' nézőknek szemeit. Tsak hamar megtelt azután megint a' Királytó, a' mikor osztán előbbeni sebes kifolyása megszünt: mindazonáltal a' már fellyűl említett hasznot okozván. Nem kell ennél erősebb bizonyság, hogy kiváltképpen a' tsatornán alól lévő rossz folyásait a' víznek okozhassuk, hogy vesztégel a' Hanság vizének legnagyobb része. Talám ha a' Királytó valaha mind szüntelen ereszthette volna ki magából a' benne

öszvegyülő vizet, a' Fertő sem terjedhetett volna ki: talán legelőszer is itt kezdettek megtömülni a' kifolyásnak ágai, és mindjárt mind a' Hanság mind a' Fertő nöni. A' húzott tsatornának hirtelen való jó effectusa nagy próba erre. Mivel ez az ok tsak sok századoknak elfolyása alatt történhetett, a' míg t. i. az egész térségben mind a' fekete posványos föld, *mellynél másfélére 3 — 4 lábnyi mélyen se akadnak az ásók*, a' nád, káka, sás zsombékokból 's miből appródonként nem termett; azért lehet az, hogy valaha sok ideig maradhatott az ő régi kissebb formájában a' Fertő. Hinni lehet, hogy az ekképpen történtt legnagyobb elvakúlásra tsak ezen században jutott a' hajdani kifolyás, akkor t. i. a' mikor osztán az Ikva és Vittniédi Rába tellyességgel elvesztették az ő elébbeni látszható folyásokat, és kénszeríttettek a' Fertőbe való vissza-folyásra.

Nem következik-e' ezen észrevevésből, hogy különössen tehát a' Ráptza ágának jobbításától várhatnánk sokat? A' húzott tsatornának mélységénél mélyebb volt valaha a' Hanságí folyás. Ezen tsatornában is, melly igen sebessen tódúlt-kifelé a' viz! (minden 24 órában fél milliom akó folyt-le) mi az oka, hogy tsak hamar megszünt ez a' sebes folyása a' viznek? holott megint, ha nem annyira is mint elébb, de megnőtt ismét a' Királytó. Úgy látszik a' Ráptzában semmi akadálynak nem kellene lenni: az ő ágyának

kellene reguláztatni. Ugy is hisszük mind nyájan, hogy ez is meg fog történni, ha a' F. M. Kir. Helyt. Tanátsnak rendelése szerént a' Navigationis Directiótól elérkezik a' Commissio, és helyesnek tartja a' vélekedéseket. Tsak óhajtandó volna, hogy sok hallasztást ne szenvedne egy illyen közönséges nagy hasznú dolognak megvisgálása.

A' haszonról, mellyet várhatunk a' Hanságnak és a' Fertő nagy részének leeresztésétől, nem is szükséges hogy beszélljek. Ha tsak egy hatod részét a' viz alatt nyögő földnek szárazzá tehetnönk, tudjuk hogy mi volna a' nyerésség. Ha valaha száraz volt legalább ennyi föld, mért ne lehetne megint az? Pedig én azt tartom, még kissebbnek lehetne a' Fertőt tenni, mint a' millyen volt valaha, a' mikor legkissebb volt. Ugy hiszem, hogy noha keskenyebb, de mélyebb volt valaha a' Fertő mint most. Az ő akkori sebessebb folyásával megeggyez a' nagyobb mélység, valamint az, hogy külömbb halászat volt valaha benne, mint ma. Hanem a' midőn a' mi századainkban megnőtt vala, az ő igen szélessen kiterjedett Felével már most jobban jádzadozhatván a' szél, 's tehát hullámokat hányván a' víz, azt a' mit a' porhanyós partjaiból lemosott, 's elhordott, önnön ágyának bétemetésére fordította. Igen gödrös soha se lehetett a' Fertőnek ágya: A' Kendervölgyi, Sárvölgyi nevezetű helységeknek völgyeit azomban megkellene a' Fer-

a'Fertőben találni, holott a'Halászoknak bizonyítások szerént sehol sintsenek különös gödrössebb tájékok 's mélységek az egész tóban. Egész kenékig is fel szokott a' nagy északi széltől forgattatni a' Fertő, azért mind annyiszor zavarosnak látjuk ötet. Ekképpen egyenlő fenekű sik ágyat veretett magának a' Fertő. Ha ez úgy van, lehet reményleni, hogy több viz is leszaladhatna már most róla a' lecsapolás által, mint valaha leszaladhatott.

A' Fertő mellyéki Helységek ugyan homokos földeket kapnának; de az alatta lévő agyagos és igen fekete kövér földdel öszve elegyedve nem legtermékenyebb földet adhat-e'? A' mikor ezer lépésnyire magam benn lettem volna a' Fertőben, több helyeken emeltem fel a' fenekéről földet. Az, a' mit táblánként, sima deszka-padlás gyanánt tapod az ember, egy kevés mészkő és homokkal egyvelges agyag. A' mit ez alól vájtamki lábammal, az fekete tsupa rothadt nád, káka, sás gyökerekkel kevertt föld. Igazán szóllván, homokot (ez az a' nevezetes vékony tiszta gyöngy színű homok) tsak a' szélein lehet találni a' Fertőnek. Sokkal több szárazat kap ugyan a' hegyek felől fekvő rész, hanem a' napkeleti rész sem marad haszon nélkül. De nyernek ám a' Hanság környékbéli lakosok temérdek réteket, kiknek pedig a' mostani rossz sásas szénázás is nem kis gazdaság.

Hanem nyilván érthetjük egyszersmind ezekből és az előbeniekből, hogy a' melly tsatornákon levezettük földjeinkről a' vizet, azokat, mint uj nyereségünknek drága eszközét megmeg elvakúlni ne haggyuk. Olly szorgalmatossan tartsuk szemünk előtt annak tisztogatását, valamint esmérjük az egész tájékot, hogy természete szerént, mindég hajlandóvá marasztja a' Fertőnek kifolyását a' betömülésre.

A' Fertőben való Halászatról némelly mostan élő öreg 's tapasztaltt Halászok ekképpen beszéllenek: „Valaha jobb halászat volt a' Fertőben, mint most. Sok lakosok közzülünk tsupán a' halászatból is elélhettek. A' Fertőnek partján költségesebb halászkunyhókat lehetett látni, mint ezek a' nádkunyhóink. Minékünk tsak utolsó gondunk a' halászás. Nem sokat hajtunk reá, mert alig érdemli-meg a' fáradtságot." Valóban tsak tsekélység az, a' mit a' Gr. Széchényi Uraság, a' kihez tartozandó a' fél Fertőben való halászat, (a' más feléhez tsak nem egész szen az Eszterházy Herczegnek van jussa) vesz-be az árendáért. Az Árendátorok hol magok a' széleken lévő Helységbéliek, hol Soprony és Rust városának némelly lakosi: de a' kiknek igen tsekély a' nyereségek.

A' Halászat közönségesen tsak akkor esik, mikor a' fel szél fuj; úgy tapasztalták, hogy illyenkor a' viznek felháborodása által a' Tónak derekából a' szélek felé verődnek a'

halak, azért foghatnak mindég több és nagyobbkák halakat; hanem több napokig kell a' szélnek tartani. Azonban a' legszerentsésebb hálóvetés sem hoz nékik most 5—6—13 's 20 mázsa halat, mint valaha. Az jó hálóvetés most, ha 50—60 darab halat foghatnak; sokszor egy nélkül is kihúzzák hálójokat.

Ponty közönségesen, egyenként *Tsuka*, ritkán *Hartsa* a' kapott préda. Más apró halak mint *Kárász*, *Sigér*, *Dörgötze*, *Keszeg*, 's a' t. ha fogattatnak is, nem sokra betsültetnek, mert 10—5—3—1 xr. fontjok. A' nagyobb Pontyokban, Tsukákban, és Hartsákban áll a' nyereségek a' Halászoknak; azért ezeknek kedvéért tsendes időben is szoktak halászni. A' Tsukákat pedig nádas és mélyebb szélein a' tónak, kiváltképpen Pomogy táján fogják. Mivel azomban a' Hartsák nyárban a' szélekre is kijönnek prédára, ott is néha a' hálóba akadnak. Legtöbbekre kiváltképpen Aprilisban, Májusban, és Juniusban tehetnek szert, a' midön tenyészetjek van a' halaknak. Ekkor lehet nyilván észrevenni az ő ezeranként való tsoportozásokat. Legnagyobb Ponty, a' mellyet foghattak valaha a' Boziak a' Fertőben 15 fontos volt: a' legnagyobb Tsuka 20 fontos. A' Hartsáról különösen azt beszéllik, hogy ez előtt tizenkét esztendővel hire se volt a' Hartsának a' Fertőben, mellyre nézve, a' midön egyszer 77 fontos akadott volna hálójokba legelőször, igen tsudálták. Nem sokára ezután ismét 70 fontost fogtak,

későbben egyet 80, más 90 fontost, nagyobbhoz még nem volt soha szerentséjek. Úgy gyanítják magok, hogy a' Ráptzán fel a' Dunából jöttek volna fel; mert éppen azon esztendőben igen nagy volt a' Fertő. Valóban azt a' tapasztalást a' halászoknak nehéz megtagadni: az ok, mellyet adnak, igaz lehet. A' Ráptza vize is nagy szokott lenni, mikor a' Fertő kiönt, és a' Hartsáknak préda után elbolyongálni. Mint bizonyost, beszéllik, hogy Somogy Vármegyében egy iszonyú nagy, és több mázsás viza is szorúlt-ki egyszer a' Dráva vizéből, melly tsak a' Dunából úszhatott-fel valamikor a' Drávának áradásakor. A' Hartsa' természetének nem legjobb víz a' Fertő vize. Már többször, de kivált az idén 20 fontos döglött Hartsák is találtattak a' partokon a' víztől kivetve. Igen természetes okát találom én ennek abban, hogy igen is tsekély volt az idei (1797) száraz esztendő miatt a' Fertő, ugyan azért a' nagy hévtől, melegebb is mint a' halnak egésségе megkívánja. Hanem a' Fertő vizének sóssabb volta az idén (gondolom, a' nagy kigőzölgött volta miatt a' Tónak) legjobb oka lessz ennek. Elég az, hogy erre nézve is hihető, hogy tsak uj lakosa századunkban a' Fertőnek a' Hartsa hal. Mért mondom: századunkban? azt is mindjárt meglátjuk.

Közönségesen Soprony városában kélnek-el a' Fertőnek halai. Ritkán Bétsbe is elviszik őket némelly Moson Vármegyei halá-

szok, kik a' bővebb halászatnak idejében a' többi szómszéd halászoktól is kereskedés végett öszveveszik a' halakat. Hanem a' hol (Bétsben) szintúgy valamint mindenhol, sokkal alább való betsek vagyon a' duna halánál. A' jóval régibb Iroknál is mint lágy húsú, sár izü halak esméretesek a' Fertőnek halai, kivévén az egy Tsukát, mellyek mégis az Uri asztalokra is feltétetnek.

A' hajdani külömb és nagy halászat a' Fertőben nem is hágy bennünket kételkedni, hogy betsessebbek voltak akkor a' Fertőnek halai; bizonyossan jobbaknak is kelletett azoknak lenni. Mindég jobb a' folyóviznek a' hala, mint az álló vizé Mindég több és nagyobb halai lehettek a' Fertőnek, a' míg ez mélyebb volt. Ugyan ezt az okát gondolom lenni annak is, a' mit 1738-ban feljegyzett vala Doctor Furláni *) t. i. hogy már akkor igen alávaló lett volna a' halászat. Ő ugyan úgy irja, hogy éppen semmi hal se volt volna már; 1728-tól fogva a' Fertőben; „ *mert* ugymond, *sós és salétromos lett a' víz, a' millyen az előtt nem volt:*" hanem látszatik, hogy igen reá hagyta magát a' parasztok' mondására ez az Iró, kiknek valóban mái nap is mindjárt nints hal a' vizben, mihelytt bőven nem foghatnak. Ha igaz, hogy tsak azon időben kezdett volna sós lenni a' víz, az va-

*) De thermis Rakosiensibus.

lóban nagy pusztítást okozhatott eleinte a' sós vizhez nem szokott halakban, de mind eggyig még se dögölhettek-el benne. Szintúgy hozzá szokhattak a' sóhoz a' halak, valamint ma élnek a' sós Fertőben. Ámbár kész vagyok hinni, hogy az úttal, mivel azon időtájban, az az századunknak elején állandóúl igen apadt volt egyszer'smind a' Fertő az Irók szerént, a' Hartsák, mint gyengébb természetűek (legalább a' sóhoz képest) egésszen elpusztúlhattak, és, mint fellyebb mondottuk, ismét a' dunából szükség vala nékiek elszaporodni.

Valamint appródonként bétömült vala kifolyása a' Fertőnek, és veszteglöbb állapotot kapott a' viz: szint'a' szerént motskosabb lakással 's eledellel kelletett megelégedni a' halaknak. Az az előtt még tsak szélten lévő iszapos bozodság' ágya lett a' kiterjedt Fertőnek a' halaknak egésségtelen tanyája. Nem lehet-e' reményleni tehát, hogy ha jó kifolyást adtunk a' Fertőnek, 's a' Hanságnak tisztátalanabb vizétől megszabadítjuk őtet, a' hajdani állapotjára visszakerülhet a' halászat is?

A' Hanság vizének mostani haszna az egy *nádazás és tsikozás*. A' nádazás nem kis segedelmekre van a' környékbéli lakosoknak; a' náddal fedvén épületjeiket, azzal pótolván-ki a' tűzifának szükét, a' mi mégis jobb, tisztább, és egésségesebb tüzelést ád, mint ama' megszáragatott tehén ganéj, mel-

lyel nagy részében országunknak fa gyanánt élnek a' lakosok — mintegy kissebbítvén a' Magyar földet, mintha Industria által se teremhetne az valamelly tüzi fát.! — A' tsikozás is annak idejében haszonnal üzettetik. Mind a' kettőnél hasznossabb volna azomban valaha elvesztett szántóföldeinknek nagy részét vissza kapni, avagy valóságos jó rétekkel birni, hogy bővebben tarthatnánk szarvas marhákat, mellyeket jó pénzen eladogathatnánk. Nem félő mindazonáltal, hogy szükölködjünk nád dolgából, bár nagy része kiszáríttatnék is egésszen a' Hanságnak, a' Királytó és más appróbb tóság elég megmarad. Mind az a' gaz, és nád, a' mellyet termeszt az egész Hanság, úgy se fordíttathatik most is mind haszonra; szintúgy a' tsikozás se fog szenvedni.

A' Foglalatnak mutató Táblája.

Előbeszéd . . . . . V. Lap.

1. Fata Tarczaliensia, azaz Tarczal' Városának főbb változásai. (1670 — 1700.) Írta Nemes Babocsay Izsák, a' nevezett Város' hites Notáriusa 9

2. Aulica ex Instructionibus, summis Aulae Rákóczianae Officialibus datis, constantia. Azaz: Rákóczy György Fejedelem'Fő Udvari Tiszteknek adott udvari rendelései . 183

3. Actorum Conventus Széchéniensis Fragmenta. Azaz: A' Széchéni Gyülése' Végzések' darabjai . . 213

4. Duae Instructiones Susannae Lórántfi Viduae Principis Georgii I. Rákóczy pro Jona M *** de annis 1650et 1651. Azaz: I. Rákóczy György'Fejedelem'Özvegye' Lórántfi Susanna' Instructioji

Lap.

ctiói M *** Jónáshoz 1650 és 1651 esztendőről 227

5. Lórántfi Susannának öt Levelei 239

6. Duae Instructiones Georgii II. Rákóczy pro Internuntio suo Jona M*** de A. 1651. et 1657. Azaz: II. Rákóczy György' Instructiói az ő Internuntiusa M*** Jónásra nézve 1651 és 1657 esztendőről 253

7. II. Rákóczy György Fejedelem' M*** Jónáshoz írt négy Levelei 1657 és 1658 esztendőben 269

8. M*** Jónáshoz küldött más fontos Levelek 1646—1659. . . . 279

a. I. Rákóczy György Fejedelemnek Levele 1646. esztendőről 281

b. Lórántfi Susanna' deák Instructiója 1650 esztendőről . . 283

c. II. Rákóczy György' 7. Levelei 1651. 1652. 1653. 1655. és 1658. esztendőről 842

d. N. I. Ftől írt Levele 1658. eszt. . 296

e. Gróf Wesselényi Ferencz levele 1658. 304

f. 1659. eszt. kezdetekor irt nevezetlen Levél 305

9. Barcsai Akóts Fejedelem' Levele Bolgárfalvai Sebesy Ferencz Internuntiushoz 1659 esztendőről 313

Lap.

10. Bátory 'Sofiának, Ifjabbik Rákóczy György Özvegyének Levele 1661 esztendőről . . . 315
11. Szelepcsényi György Kalocsai Érsek' Levele 1657 esztendőről 322
12. Gróf Wesselényi Ferencz' Levele 1658 esztendőről . . 323
13. A' Székelyeknek régi Törvénye . 327
14. A' Fertő Tavának geographiai, historiai, és természeti leirása 1797. esztendőben Kis József Orvos Doctor által 339

DEBRECENI EGYETEMI KÖNYVTÁR
Lelt. 11666/1954

ap.

315

322

323

327

339